

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**REFAKATSİZ ÇOCUK VE GENÇLERİN KURUM BAKIMI VE
SONRASINA İLİŞKİN DENEYİMLERİ**

Serap TUNÇ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

REFAKATSİZ ÇOCUK VE GENÇLERİN KURUM BAKIMI VE SONRASINA İLİŞKİN
DENEYİMLERİ

Serap TUNÇ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Serap TUNÇ tarafından hazırlanan "Refakatsiz Çocuk ve Gençlerin Kurum Bakımı ve Sonrasına İlişkin Deneyimleri" başlıklı bu çalışma, 25.05.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Reyhan Atasü Topcuoğlu (Başkan)

Prof. Dr. Kasım Karataş (Danışman)

Doç. Dr. Tahir Emre Gencer (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

23/06/2022

Serap TUNÇ

I “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, **Prof. Dr. Kasım KARATAŞ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Serap Tunç

TEŞEKKÜR

Bu tez fikir olarak ilk doğuş sürecinden itibaren yaşamımdaki önemli bir yolculuk oldu. Zaman zaman heyecanla ve hevesle okuyup yazdığım bazen de karşıma çıkan engeller ve olumsuzluklar nedeniyle küçük molalar verdiğim ancak nihayetinde hep “yolda” olduğum bir süreçti. Bu süreçte tek başıma görünsem de yanımda beni destekleyen, değerli fikirleriyle yolumu aydınlatan pek çok kişi oldu. Kendilerine burada teşekkürlerimi ileterek onlar için küçük ama benim için ve tezim için oldukça büyük katkılarını görünür kılmak istiyorum.

Öncelikle en büyük teşekkürü bu çalışmama katılarak değerli duygu ve düşüncelerini benimle paylaşan, araştırmamı var eden bir zamanlar refakatsiz çocuk olan şimdilerin refakatsiz gençlerine etmek istiyorum. Süreç boyunca yaşamlarıdaki en önemli ve değerli anları benimle büyük bir samimiyetle paylaştıkları için, bu araştırmama eşsiz katkıları için en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Onlar olmasaydı bu çalışma olmazdı.

Tez danışmanım Prof. Dr. Kasım Karataş’a bana bu süreçte verdiği desteği, emeği, ilgisi, sabrı için özel olarak teşekkürlerimi sunuyorum. Bu süreç boyunca kendisinin bilgi ve deneyimlerinden oldukça istifade ettim.

Savunma jürisinde katılmayı kabul ederek tezimin son halini almasında bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan Prof. Dr. Reyhan Atasü Topçuoğlu’na ve Doç. Dr. Tahir Emre Gencer’e teşekkürlerimi sunuyorum.

Araştırmamın öznelerini bulmam konusunda yardım ve desteklerini sunan Rümeyza Bozdemir’e, Özge Silav’a Arzu Yeğin’e, Celal Erdoğan’a, Nuh Çankaya’ya ve Mehmet Aydoğan’a teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezimin başından itibaren teslim ettiğim süre boyunca verdikleri destekleri, değerli görüş ve önerileri için arkadaşlıklarıyla kendimi şanslı hissettiğim Alye Alkış’a, Erhan Kızıl’a, Nermin Yekta Eren’e ve Sümeyra Ceylan Dolanbay’a, Deniz Taşağal’a en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Bir diğer ve büyük teŖekkr tez yolculuğum boyunca verdikleri tüm destekler için baŖta sevgili annem ve babam olmak üzere canım aileme ediyorum. Varlıklarıyla beni ben yapan, sahip olduğum pek çok değer bende inŖa eden birbirinden değerli parçalarım. İyi ki varsınız.

Son teŖekkr ise müziğe etmek istiyorum. Onunla her Ŗey daha anlamlı.

ÖZET

TUNÇ, Serap. *Refakatsiz Çocuk ve Gençlerin Kurum Bakımı ve Sonrasına İlişkin Deneyimleri*, Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2022

Refakatsiz çocuklar, kendilerine eşlik edebilecek anne- baba veya herhangi bir yetişkinin gözetimi olmadan tek başına göç eden çocuklardır. Geldikleri ülkede koruma ve bakım altına alınıp 18 yaşına ulaştıktan sonra refakatsiz gençler olarak kurum bakımından ayrılmaktadırlar. Bu çalışmanın amacı son yıllarda sayıları gittikçe artan refakatsiz çocuk ve gençlerin ülkelerindeki, göç süreçlerindeki ve Türkiye’deki yaşam deneyimlerini anlamaktır. Genel kamu hizmetlerine (eğitim, sağlık, çalışma, sosyal kültürel faaliyetler vb.) ve sosyal hizmetlere erişimde karşılaştıkları sorunları öğrenmek; kimlik, aidiyet, yalnızlık, iyilik hali ve üçüncü ülkeye gitme arzuları konusundaki algılarını öğrenmektir.

Bu amaçla çalışmada nitel araştırma deseni ile refakatsiz çocuk olarak ülkesinden tek başına göç eden ve Türkiye’de koruma ve bakım altına alınıp 18 yaşında kurum bakımından ayrılan 17 refakatsiz genç ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerin analizi MAXQDA 2020 programı aracılığıyla analiz edilmiş ve çalışmada 3 tema kullanılmıştır. Türkiye’de koruma ve bakım altına alınana kadar geçen göç süreci (1), koruma ve bakım altına alındıkları süreç (2) ve koruma ve bakım sonrası yaşam deneyimlerinin ele alındığı (3) süreçtir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre refakatsiz çocuk ve gençler gerek ülkelerinde gerekse de göç sürecinde travmatik olaylara tanık oluyor ya da deneyimliyorlar. Farklı şehirlerde ve kurumlarda kaldıkları için kurum bakımı deneyimlerinin niteliği konusunda da kendi aralarında bir çeşitliliğe sahiptirler. Koruma ve bakım sonrası eğitim, sağlık, çalışma, sosyal, kültürel faaliyetlere ulaşmada ve sosyal hizmetlere erişimde büyük bir oranı güçlüklerle karşılaşmıştır. İyilik hali, yalnızlık, aidiyet, ev, kimlik, ırkçılık ve ayrımcılık konusundaki deneyimlerinin bu olgulara karşı algı düzeylerini değiştirdiği bulgularına ulaşılmıştır. Sosyal hayatta bireylerle ve kamu kurumlarıyla kurdukları ilişkiler onlar için hayati önem taşımaktadır. Üçüncü ülkeye gitme konusunda ise isteyenler, istemeyenler ve kararsızlar şeklinde 3 farklı eğilim göstermişlerdir. Kurum bakımından ayrılma planı iyi yapılan ve bakım sonrası sosyal hizmet takibinin yapıldığı durumlarda özellikle çalışma ve eğitim hayatı olmak üzere refakatsiz gençler psiko-sosyal anlamda daha iyi bir durumdadır.

Sonuç olarak kurum bakımından ayrılmadan önce, bakım sonrasındaki yaşam planının sosyal hizmet uzmanlarınca iyi yapılması, refakatsiz gençlere meslek kazandıracak eğitim ve çalışma yaşamının planının iyi yapılması gerekmektedir. Bunun yanında bakım sonrası sosyal hizmet

takibinin yapılması refakatsiz gençlerin yeni yaşamlarında karşılaştıkları sorunların çözümünde yardımcı olacaktır.

Anahtar Sözcükler

Refakatsiz çocuk ve genç, göç, koruma ve bakım, sosyal hizmet, ırkçılık, kimlik, aidiyet ve sosyal sermaye.

ABSTRACT

TUNC, Serap *The Experiences of Unaccompanied Children And Youths During Institutional Care And Afterwards*, Master's Thesis, Ankara, 2022.

Unaccompanied minors are children who immigrate alone without the supervision of parents or any adult who can accompany them. They are protected and cared for in the country they come from and leave as unaccompanied minors after reaching the age of 18. To learn about the problems, they face in accessing public services (education, health, work, social cultural activities, etc.); to learn their perceptions of identity, belonging, loneliness, well-being and desire to go to the third country.

For this purpose, in-depth interviews were conducted with 17 unaccompanied minors who immigrated from their country alone as unaccompanied minors with qualitative research pattern and who were taken into protection and care in Turkey and left the institution at the age of 18. Analysis of the interviews was analyzed through the MAXQDA 2020 program, and 3 themes were used in the study. The migration process until they are protected and cared for in Turkey (1), the process in which they are protected and cared for (2) and the experience of life after protection and care (3).

According to the results of the study, unaccompanied minors and young people witness or experience traumatic events both in their countries and during the migration process. Since they live in different cities and institutions, they have some variety among themselves about the quality of institutional care experiences. A large proportion of access to social services and social services have been challenged in accessing education, health, work, social and cultural activities after protection and care. It has been found that their experiences of well-being, loneliness, belonging, home, identity, racism and discrimination have changed their perception levels towards these phenomena. In social life, the relationships they establish with individuals and public institutions are vital for them. When it comes to going to the third country, they have shown 3 different tendencies as those who want, those who do not want and those who are undecided. Unaccompanied minors are in a better position psycho-socially, especially in the life of work and education, in cases where the plan to leave the institution is well done and social service follow-up is carried out after care.

As a result, before leaving in institutional care, the life plan after care should be done well by social workers, and the education and working life plan that will give unaccompanied minors a

profession should be done well. In addition, following social services after care will help solve the problems faced by unaccompanied minors in their new lives.

Keywords

Unaccompanied minors and youth, immigration, protection and care, social work, racism, identity, belonging and social capital.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	i
ETİK BEYAN.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: GENEL BİLGİLER	3
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	3
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	5
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	5
1.4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	6
1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	6
1.6. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI.....	7
2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. GÖÇÜN NE'LİĞİ.....	8
2.2. GÖÇ TÜRLERİ VE GÖÇ ETME NEDENLERİ	9
2.3. GÖÇÜN TARİHSEL TEMELLERİ VE ULUSLARARASI GÖÇ	11
2.4. GÖÇMEN KAVRAMI	12
2.5. GÖÇMEN HUKUKU VE ULUSLARARASI KORUMA.....	13
2.5.1. Uluslararası Koruma İlkeleri.....	15
2.5.1.1. Geri Göndermeme İlkesi	15
2.5.1.2. Güvenli Bölge	16
2.5.1.3. İşkence Yasağı	17
2.5.1.4. Yasadışı Giriş Ya Da Bulunuş Sebebiyle Cezalandırılmama	17
2.5.2. Uluslararası Koruma Statüleri	17
2.5.2.1. Mülteci	18
2.5.2.2. Sığınmacı.....	20
2.6. TÜRKİYE'YE YÖNELİK GÖÇLER VE GÖÇ POLİTİKALARI	21

2.6.1.	Suriye Krizi.....	22
2.7.	İÇ HUKUKTA KORUMA STATÜLERİ.....	25
2.7.1.	Mülteci	25
2.7.2.	Şartlı Mülteci.....	25
2.7.3.	İkincil Koruma.....	26
2.7.4.	Geçici Koruma.....	26
2.8.	GÖÇ VE ÇOCUK.....	28
2.8.1.	Dünyada Refakatsiz Çocukların Görünümü.....	28
2.8.2.	Türkiye’de Refakatsiz Çocukların Görünümü	30
2.8.3.	Refakatsiz Çocuklara Yönelik Kavramsal Çerçeve.....	32
2.8.3.1.	Ailesinden- Ebeveynlerinden Ayrı Düşmüş Çocuklar- Refakatsiz Küçükler	33
2.9.	REFAKATSİZ ÇOCUKLAR KAPSAMINDA ULUSLARARASI VE ULUSAL DÜZENLEMELER	34
2.9.1.	Çocuk Hakları Sözleşmesi	35
2.9.2.	BMMYK	38
2.9.3.	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu	40
2.9.4.	Refakatsiz Çocukların Durumuna Yönelik İç Hukuktaki Diğer Düzenlemeler	42
2.10.	ÇOK KÜLTÜRCÜ SOSYAL HİZMET VE REFAKATSİZ ÇOCUK VE GENÇLER.....	43
3.	BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	47
3.1.	ARAŞTIRMANIN MODELİ	47
3.2.	VERİLERİN OLUŞTURULMASI VE ANALİZ.....	48
3.2.1.	Katılımcılar.....	48
3.2.1.1.	Katılımcılara İlişkin Bilgiler	49
3.2.2.	Araştırmanın Yeri ve Zamanı.....	50
3.2.3.	Veri Oluşturma Aracı ve Görüşme Süreci.....	51
3.2.3.	Verilerin Analizi.....	52
3.3.	ETİK KONULAR	53
4.	BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM	55
4.1.	Kurum Bakımı Öncesi Süreç:	56
4.1.1.	Türkiye’den Önceki Yaşam	56
4.1.2.	Göç Nedenleri:.....	59
4.1.2.1.	İşsizlik- Eğitim ve Sağlığa Erişim	59
4.1.2.2.	Ebeveyn Kayıpları-Aile İçi Sorunlar.....	61

4.1.2.3.	Taliban	64
4.1.2.4.	Başka Ülkeden Göç	66
4.1.3.	Göç Süreci.....	68
4.1.3.1.	Deneyimler ve Zorluklar	69
4.1.3.2.	Göç Ederken Yaşları ve Geliş Yılları	72
4.1.3.3.	Göç Süresi Şekli ve Kaçakçı Ücretleri.....	73
4.1.3.4.	Hedef Ülke- Transit Ülke	74
4.2.	Kurum Bakımındaki Süreç	76
4.2.1.	Yurda Kayıt.....	77
4.2.1.2.	Yurda Kayıt Süreci ve Göç İdaresi-UN- ASAM Kaydı.....	77
4.2.2.	Görüşme.....	82
4.2.3.	Vasi/ Kayyım/ Yasal Temsilci Atanma Durumu	83
4.2.4.	Yurtta Yaşam	85
4.2.4.1.	Yurt Görevli Tutumları.....	89
4.2.4.2.	Yurt İmkanları	92
4.2.5.	Yurtta Çalışma	94
4.2.6.	Yurtta Eğitim	96
4.2.6.1.	Yurtta Türkçe Öğrenimi	99
4.2.7.	Koruma ve Bakım Kararı	101
4.2.8.	Yurtta Kalma Süresi.....	103
4.2.9.	Yurttan Ayrılma ve Ayrılma Nedenleri	104
4.3.	Kurum Bakımı Sonrası.....	106
4.3.1.	Yurt Sonrası Kalacak Yer Bulma Sorunu	107
4.3.1.1.	Cemaatler.....	110
4.3.2.	Eğitim	113
4.3.2.1.	Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı (YÖS) ve Harçlar	116
4.3.3.	Sağlık.....	118
4.3.4.	Çalışma.....	122
4.3.5.	Spor ve Sosyal Kültürel Faaliyetlere Erişim	126
4.3.6.	Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımlara Erişim	129
4.3.6.1.	Kurum Bakımı Sonrası Sosyal Hizmet Takibi ve Desteği	133
4.3.6.2.	Sivil Toplum Kuruluşları ve Uluslararası Organizasyon Destekleri.....	135
4.3.6.3.	Bireylerden Gelen Destekler	137
4.3.7.	Refakatsiz Gençlerin İyilik Hali	139
4.3.7.1.	Yalnızlık Hissi.....	143

4.3.7.2.	Refakatsiz Olarak Tanınma Hissi	145
4.3.8.	Kimlik.....	148
4.3.8.1.	Aidiyet Hissi.....	154
4.3.8.2.	Ev Hissi	158
4.3.9.	İrkçılık ve Ayrımcılık.....	160
4.3.10.	Nüfuzlu İnsanlarla İlişkiler ve Sosyal Sermaye.....	164
4.3.11.	Üçüncü Ülkeye Gitme Arzusu.....	166
4.3.11.1.	Kalmak İsteyenler	167
4.3.11.2.	Gitmek İsteyenler	169
4.3.11.3.	Kararsızlar.....	170
4.3.12.	Bürokrasi ve Yasal Prosedürler.....	171
4.3.12.1.	Başka Bir Şehre Geçme	173
5.	BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	175
5.1.	SONUÇ.....	175
5.2.	ÖNERİLER	188
5.2.1.	Araştırmacılar İçin Öneriler	188
5.2.2.	Sosyal Hizmet Uzmanları İçin Öneriler	189
5.2.3.	STK'lar ve Politika Yapıcıları İçin Öneriler	191
	KAYNAKÇA.....	193
	EKLER	208
	EK-1: KATILIMCILAR İÇİN BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM METNİ/GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU	208
	EK-2: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU	210
	EK-3: ETİK KOMİSYON İZİNİ.....	212
	EK-4: ORJİNALLİK RAPORU	213

KISALTMALAR LİSTESİ

ASHB: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

AB: Avrupa Birliği

BM: Birleşmiş Milletler

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

ÇODEM: Çocuk Destek Merkezi

EUROSTAT: Avrupa Birliği İstatistik Kurumu

GİB: Göç İdaresi Başkanliğı

GSS: Genel Sağlık Sigortası

IOM: Uluslararası Göç Örgütü

HRDF- İKGV: Human Resource Development Foundation- İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı

SED: Sosyal ve Ekonomik Destek

SGDD-ASAM: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği- The Association for Solidarity with Asylum Seekers and Migrants

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

SYDV: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

ŞEY: Şartlı Nakit Transferi (Şartlı Eğitim Yardımı)

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

TSSB: Travma Sonrası Stres Bozukluğu

UN: United Nations

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

UNICEF: Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu

UNCRC: UN Committee on the Rights of the Child

YÖS: Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcı Bilgileri	49

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: MAXQDA Kod Bulutu	53
Şekil 2: Refakatsiz Çocuk ve Gençlerin Kurum Bakımı ve Sonrasına İlişkin Deneyimleri Tema Haritası	55
Şekil 3: Kurum Bakımı Öncesi Süreç Kod Haritası	56
Şekil 4: Kurum Bakımındaki Süreç Kod Haritası	76
Şekil 5: Kurum Bakımı Sonrası Süreç Kod Haritası	107
Şekil 6: Üçüncü Ülkeye Gitme Arzusu	167
Şekil 7: Refakatsiz Çocuk ve Gençlerin Anlatımından Ortaya Çıkan Kronolojik Evreler	177

GİRİŞ

“Hani şurada araba çarpsa, yani ölüp gitsem polis gelir tutanağını tutar, morga gönderir. Morgdan sonra Allah bile bilmeyecek benim nerede defnedileceğimi. Yani şans eseri bir mezarın köşesinde defnedilirim. Kimsenin haberi bile olmayacak. Bir tane geleneksel için bi hoca gelecek okuyacak bitecek. Hiç kimsenin aklına bile gelmeyecek sadece burda üzülen annem olacak ki haberi çok geç alacak. Bunu ben biliyorum.”

Katılımcı 8, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Michael Haneke, *Tesadüfi Bir Kronolojinin 71 Parçası (71 Fragments of a Chronology of Chance, Michael Haneke, 1994)* adlı filminde Avusturya’ya tek başına göç eden 13-14 yaşlarındaki bir çocukla yapılan sorguyu/ görüşmeyi televizyonda geçen bir haber olarak aktarır. Sahnede görüşmeyi yapan sorgu memuru bir adam, tercüman bir kadın ve refakatsiz çocuk olan Romanyalı Marian Radu vardır. Biriktirdiği 200 dolarla kaçak olarak Avusturya’ya geleli iki hafta olmuştur. Avusturya’da dil bilmediği için polisten saklanırken havalanın soğumasıyla birlikte polise gittiğini, Avusturya’da kalmak istediğini ancak vizesi olmadığı için geri dönmek zorunda kalacağını belirtir. Geri gönderilse dahi birkaç ay sonra tekrar Avusturya’ya geleceğini ekler. Sorgu memuru Avusturya’ya gelmeye nasıl karar verdiğini sorduğunda Radu: *“İnsanların burada çocuklara çok iyi davrandığını duymuştum”* der. Ancak trajik olan şey ise Radu’nun bunu, onunla aynı yaşlarda bir çocuk olan seks işçisi bir kız arkadaşından duymuş olmasıdır. Radu’nun isteği özünde basit ama uğruna zorluklarına degebilecek bir arzudur. Çocuk olarak kabul olunmak, iyi ve insanca bir muamele görmek her yetişkinin olduğu gibi çocukların da arzusu.

Çocuklar uzun yıllardan beridir göçün yetişkinler eşliğindeki yardımcı aktörleri değil; ana aktörü olmuş konumdadır. Daha iyi bir çocukluğu, yaşamı arzu ediyor ve bunun için tek başına uluslararası göçe katılıyorlar. Ülkelerinde yaşanan çatışma, güvensizlik ve kendi deyimleriyle “geleceksizlik” nedeniyle başka bir ülkede bir gelecek kurabilmek için göç ediyorlar. Bu göç kararını ise kimi zaman “büyüklerinden” kalan mirasla bu kez kendileri devralıyorlar. Bazen de başkalarının onları dahil etmeden yaptıkları göç planının öznesi olup kendi istekleri dışında göçe zorla itiliyorlar.

Ülkelerinde deneyimledikleri travmalarla dolu yaşantıdan sonra bir o kadar travmatik göç yolculuğunu yapıyorlar. Açlığı, soğuğu, susuzluğu, yakalanma korkusunu, şiddeti ve yaralanmayı deneyimlerken çoğu durumda da öldürülme tehlikesi nedeniyle günlerce bu koşullarda göç etmektedirler. Köklerinden ve sevdiklerinden ayrılmak yeterince zorlayıcı ve yıpratıcı olurken; göç sürecinde veya varışta tanımadıkları insanlarla hem bir güven ilişkisi kuracak kadar yakın hem de tehlike anında kaçmalarına imkân tanıyacak kadar uzak olan anlamlı bir ilişki kurmak durumundadırlar. Avrupa'ya gitmek isteyip gidemeyen, gitme girişimi başarısız olan ya da Türkiye'de kalmak isteyen refakatsiz çocuk ve gençler farklı yollarla kurum bakımına alınmaktadır. Kendilerinin gönüllü olarak kolluğa ya da Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlara gidip başvurularıyla mümkün olabileceği gibi; kolluk tarafından tespit edilmeleriyle de bu süreç başlayabilmektedir.

Koruma ve bakım altına alınan refakatsiz çocuklar Türkiye'de refakatsiz çocuklara yönelik hizmet veren kuruluşlarda 18 yaşına kadar kalabilmektedirler. Oldukça az bir oranla olmakla beraber refakatsiz çocukların 18 yaşına geldiklerinde üniversite eğitimine devam ettikleri takdirde koruma ve bakım kararı uzatılabilmektedir. Nitekim bu araştırmada da görüşme yapılan 17 refakatsiz genç arasından sadece birinin koruma ve bakım kararı uzatılmıştır.

Refakatsiz gençler kurum bakımından ayrıldıktan sonra eğitim, sağlık, çalışma, sosyal hizmetlere ve sosyal yardımlara erişme noktasında kurum bakımındaki dönemle kıyasladığımızda pek çok zorlukla karşılaşmaktadırlar. Bunun yanında geldikleri ülkede kurmak zorunda oldukları yeni yaşamda karşılaştıkları ırkçı ve ayrımcı tavır ve tutumlardan sonra kimlik, aidiyet ve ev hissine dair değişen farklı algılara ve düşüncelere sahiptirler. Bu süreçte kurdukları sosyal ilişkiler ağlarının Türkiye'de kalmak ya da üçüncü bir ülkeye gitmek konusunda etkili olduğu görülmüştür.

Tüm bunların ışığında refakatsiz çocuk olarak ülkelerinden göç eden ve Türkiye'de koruma ve bakım altına alınan refakatsiz çocukların; ülkelerinde ve göç sürecinde, koruma ve bakım altına alındıkları yurt sürecinde ve refakatsiz gençler olarak bakımdan ayrıldıkları süreçteki yaşam deneyimlerine ulaşmak ve anlamak amacıyla 17 refakatsiz gençle görüşmeler yapılmıştır. Konuyla ilgili sonraki bölümlerde kuramsal çerçeve, araştırmanın yöntemi, bulgular, sonuç ve öneriler ele alınmıştır.

1. BÖLÜM: GENEL BİLGİLER

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Son yıllarda ülkelerinde yaşanan güvensizlik ve çatışma durumundan dolayı milyonlarca insan ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Yaşayabilecekleri güvenli bölge arayışında olan insanların bir kısmı Avrupa ülkelerine göç ederken bir kısmı ise sınır komşusu oldukları ülkelere göç etmek durumunda kalmışlardır. Önceleri ebeveynleriyle ya da yakınlarıyla göç sürecinde yer alan çocuklar son yıllarda artık tek başlarına bu yolculuğa çıkmaktadır. Göç süreci yetişkinler için oldukça zor olmasına rağmen çocuklar söz konusu olduğunda daha fazla zorlaşmakta ve ek riskler taşımaktadır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na göre refakatsiz çocuk: *“sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve âdet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuk”* (Md: 3/m) olarak tanımlanmaktadır. Ülkemize girdikten sonra kolluk birimlerine ulaşan refakatsiz çocuklara yönelik ilgili işlemlerden sonra Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı altındaki Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı refakatsiz sığınmacı çocuklara yönelik olan çocuk destek merkezlerine yerleştirilmektedir. 18 yaşına kadar koruma ve bakım altında kalan çocuklar 18 yaşına geldiklerinde koruma ve bakım kararı uzatılmadıysa kurum bakımından ayrılmaktadırlar.

Türkiye'de çocuk göçü özelinde pek çok araştırma varken ne var ki ülkemizde 2000'li yılların başında görünürlüğü artan refakatsiz çocuk ve gençler özelinde araştırmaların sayısı oldukça az sayıdadır. Gürle (2011) çalışmasında Türkiye'de refakatsiz çocukların ilk görünümü ile başlayan İstanbul'daki Yel Değirmeni Çocuk ve Gençlik Merkezi kurumu özelinde refakatsiz çocuklar ile ilgili ulusal ve uluslararası mevzuat ve uygulamalara yer vermiştir.

Karataş, Tılıç, Atasü Topçuoğlu ve Demir (2014a) araştırmalarında Türkiye’de Refakatsiz Çocuklara Erişim Ve Çocuğun Yüksek Yararına Yönelik Hizmet Sunumunun Teşvik Edilmesi Projesi ile Türkiye’de sayıları artmaya başlayan refakatsiz çocuklara yönelik yasal sürece ve uygulamalara yer verilmiştir.

Kurt’ un (2019) çalışması Türkiye’de refakatsiz çocuklara yönelik uygulamaları sosyal politika özelindeyken; Silav’ın (2022) çalışması ise koruma ve bakım altında kalan refakatsiz çocukların iyilik hali üzerine nicel bir çalışma olarak hazırlanmıştır. Grup hakları bağlamında sığınmacı gençler üzerine çalışmaya (Erol, 2020) rastlanılsa da doğrudan refakatsiz çocuk ve gençlerin göç süreçlerine, kurum bakımındaki yaşamlarına ve bilhassa kurum bakımı sonrası Türkiye’deki yaşam pratiklerine ve algılarına dair sosyal hizmet perspektifiyle ele alınan kapsamlı bir çalışmaya ulaşılamamıştır.

Uluslararası literatürde refakatsiz çocuk ve gençler üzerine yürütülen çalışmalar ise ruh sağlığı odağında nicel çalışmalardır (Derluyn ve Broekaert, 2007; Bean, Derluyn, Eurelings-Bontekoe, Broekaert, ve Spinhoven, 2007; Geltman, Grant-Knight, Mehta, Lloyd-Travaglini, Lustig, Landgraf ve Wise, 2005). Dolayısıyla refakatsiz gençlerin zaman içindeki yollarının izini süren ileriye dönük kapsamlı çalışmalar zayıf kalmıştır. Bu sebeple refakatsiz çocuk ve gençler için özellikle bakım sonrası sosyal hizmet sunumuna dair yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır (Wade, 2011: 2429; Kohli, 2002; Wade vd., 2017).

Literatürde konuyla ilgili var olan araştırmaların sayıca azlığı yanında araştırma problemi olarak sayılabilecek bir diğer etken de refakatsiz çocuk ve gençlerin ülkelerindeki yaşamlarından itibaren Türkiye’de koruma ve bakım altına alındıkları süreç ve sonrasına ilişkin kapsamlı bir araştırmanın olmayışdır. Refakatsiz çocuk ve gençlerin yaşamlarına ve deneyimlerine dair kapsamlı bir profil oluşturmak ve bu alanda çalışacak araştırmacılara göç ekseninde gelişen ve değişen çocuk ve gençlerin deneyimlerinin ışığındaki algılarını ortaya çıkarmak bu problemin gerekçesidir.

Bu bilgiler ışığında araştırmacıyı çalışmayı yapmaya iten neden refakatsiz çocuk ve gençler üzerine araştırma literatüründeki çalışmaların sayıca azlığı ve bu konuda kapsamlı bir çalışmaya duyulan ihtiyaçtır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmanın temel amacı, göç sürecinde, Türkiye’de koruma ve bakım altına alındıkları süreçte ve bakım sonrasında refakatsiz çocuk ve gençlerin yaşam deneyimlerini ortaya çıkarmaktır. Böylelikle refakatsiz bir çocuğun ülkesinden itibaren başladığı göç yolcuğunu kapsamlı bir şekilde anlamaya çalışmaktır.

Bu kapsamda araştırmanın alt amaçları aşağıdaki sorular aracılığıyla belirlenmiştir. Buna göre refakatsiz çocuk ve gençlerin;

1. Göç öncesi ülkelerindeki yaşam koşulları nasıldır ve göç kararı alınmasında etkili olan faktörler nelerdir?
2. Üçüncü bir ülkeye gitme isteğı, Türkiye’de kurulan ilişkiler, bürokrasi ve yasal prosedürlere ilişkin düşünceleri ve deneyimleri nelerdir?
3. Kurum bakımındaki yaşam deneyimlerini nasıl değerlendirmektedirler?
4. Kurum bakımı sonrasında genel kamu hizmetlerine (eğitim, sağlık, çalışma, sosyal kültürel faaliyetler vb.) ve sosyal hizmetlere erişimde karşılaştıkları zorluklar nelerdir?
5. İyilik hali, yalnızlık, ev ve aidiyet hissi, kimlik, ırkçılık ve ayrımcılığa yönelik deneyimleri ve algıları nedir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Uluslararası göçe katılan refakatsiz çocuk ve gençlerin tehlike ve travmalarla dolu göç yolculuğuna ilişkin sınırlı sayıda araştırma olsa da varış ülkesindeki kurum bakımı ve sonrasına ilişkin çalışmalar oldukça azdır.

Bu çalışmada refakatsiz çocukların Türkiye’de bakım altına alınana kadar geçen göç yolculuğu; koruma ve bakım altında kaldıkları süreç ve kurum bakımı sonrası yaşam deneyimleri ele alınmaktadır. Birbirini izleyen bu süreç katılımcıların deneyimlerine odaklanılarak ele alınması alanyazına katkı sağlayacak niteliktedir.

Ülkemize refakatsiz olarak gelen göçmen çocuk ve gençler, kurum bakımı altına alınmaktadır. Gerek 18 yaşını tamamlamaları nedeniyle gerekse de kendilerine refakat edebilecek bir yakınlarının başvurusu nedeniyle 18 yaşından önce kurumdan ayrılmaktadırlar.

Refakatsiz çocuk ve gençlerin yaşamlarında karşılaştıkları risklerin, sorunların ve ihtiyaçların keşfi, sosyal hizmet uygulamalarına yol gösterebilecek değerdedir. Bu araştırmanın refakatsiz çocuk ve gençlere yönelik sosyal politikaların ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesine katkı sunması beklenmektedir.

1.4. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Araştırmada kullanılan tasarımın (veri toplama teknikleri, veri toplama araçları ve verilerin analizi için izlenen yol vb.) araştırmanın genel ve özel amaçlarına en uygun tasarım olduğu ve katılımcıların görüşmelerde yöneltilen sorulara dürüstlikle cevap verdikleri varsayılmıştır.

1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmada kurum bakımı deneyimi olan ve kurum bakımından ayrılmış refakatsiz çocuk ve gençlere ulaşılmak hedeflenmiştir.

Görüşmelerin yüz yüze yapılması planlanırken covid-19 pandemi koşulları nedeniyle görüşmeler çevrimiçi platformda yapılmıştır. Dolayısıyla çevrimiçi görüşmelerin doğası gereği altyapıdan kaynaklanan problemler ve kesintiler olmuştur bu durum deşifre sürecini zora sokmuştur.

Türkiye’de refakatsiz çocuklar için ihtisaslaşmış kurumların hepsinde erkeklere yönelik hizmet verilmesi, erkeklerin göç sürecine kızlara oranla daha yüksek sayıda katılması ve kurum bakımı deneyimi olan kız çocuklara ulaşmanın güçlüğü nedeniyle araştırma sadece erkek katılımcılarla yürütülmüş olması bir başka sınırlılıktır.

1.6. ARAŞTIRMANIN TANIMLARI

Refakatsiz çocuk: Türkiye’ye ülkelerindeki savaş, çatışma ve güvensizlik ortamından kaçarak ebeveynleri ya da kendilerine refakat edebilecek bir yetişkin olmadan uluslararası göçe tek başına katılmış olup çocuk.

Refakatsiz genç: Türkiye’ye ülkelerindeki savaş, çatışma ve güvensizlik ortamından kaçarak ebeveynleri ya da kendisine refakat edebilecek bir yetişkin olmadan uluslararası göçe tek başına katılmış olup Türkiye’de kurum bakımı hizmetlerinden yararlanmış ve ayrılan kişi.

Göç: Türkiye’ye veya başka bir ülkeye, ülkelerindeki savaş, çatışma ve güvensizlik ortamından kaçarak daha iyi koşullarda yaşama arzusuyla gelme süreci.

Göçmen: Ülkesindeki çatışma, iç savaş ve güvensizlik ortamından uzaklaşmak için göç eden kimse.

Çocuk: 18 yaşını tamamlamamış birey.

2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. GÖÇÜN NE'LİĞİ

Geçmişten günümüze kadar insanlar; doğdukları, yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmış ya da terk etmek arzusunda olmuşlardır. Bu yer değiştirmenin nedenleri çoğu zaman doğal afet, çatışma, savaş gibi nedenler olup insanları göçe mecbur bırakmıştır. Bazen de gönüllü olarak iş, eğitim, seyahat ve kariyer gibi sebeplerle göçün nedeni olmuştur. Sebepleri çok çeşitli olsa da göç etmenin altında yatan esas amaç daha iyi bir yaşam arzusudur.

Göç; soyut çözülemeye dayanan bir tanımda, insanların belirli bir zaman dilimi dahilinde bir yerleşim bölgesinden başka bir yerleşim bölgesine geçişi olarak tanımlanır. Ancak göç sebepleri ve sonuçları ile algılanan bir süreç olup durağan olmayan bir olgudur. Göçün unsurları olan zaman, mekân, neden ve sonuç göçü tanımlamada referans alınır. Ölçme, çözüleme, açıklama ve yorumlama ise hem görgü hem de kuramsal anlamda göçü karmaşık bir hale getirmektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 249-250).

Çağlayan'ın (2011, Aktaran Güneş, 2012: 184) "Göç Kavramı ve Kuramları" adlı çalışmasında ifade ettiği gibi, sosyolojik olarak göç salt modern toplumlara özgü bir konu olmanın ilerisinde yeryüzünde insanlığın varlığıyla ortaya çıkan bir olgu olarak tanımlanmıştır. Bu doğrultuda göç tarihini insanlık tarihiyle başlatmak mümkündür. Ancak genel bir göç tanımı yapmak gerekirse Erder'in (2006: 15) çalışmasında tanımladığı gibi göç, en genel anlamıyla "*anlamlı bir etki ve uzaklık yaratabilecek bir zaman içinde gerçekleşen tüm yer değiştirmeler*" olarak tanımlanmıştır. Hem yerlilerin hem göçmenlerin gündelik yaşamını etkileyen (Gezici Yalçın, 2014: 18) bu yer değiştirmeler sürecinde "maddi ve manevi öğelerle, farklı kültürlerden birey ve grupların, belli bir kültürel etkileşime girmesi ve karşılıklı etkileşimin sonunda her ikisinin de değişmesi" neticesinde kültürleşmeler meydana gelir (Güvenç, 1999: 122).

Göçü tanımlarken iç ve dış, ekonomik ve siyasi, geçici ve sürekli, zorunlu ve gönüllü göç gibi çeşitli göç ve göçmen tanımları yapılmaktadır. Farklı bilimsel alanlar; ekonomi, demografi, sosyoloji, tarih, coğrafya, psikoloji, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler ve diğer bazı disiplinler söz konusu göç olduğunda farklı bakış açıları ile ele alırlar. Dolayısıyla göç çalışmacıları doğrudan ya da dolaylı olarak konunun bu çok boyutluluğunu ele almak zorundadırlar (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 250).

2.2. GÖÇ TÜRLERİ VE GÖÇ ETME NEDENLERİ

İnsanların yaşadıkları alanları, savaş, doğal afet, sürgün gibi nedenlerden dolayı terk etmek durumunda kaldıkları göç etme haline zorunlu göç denilir. Ancak bireylerin göç sürecine karar vermede kendi istek ve gönüllü rızalarına dayanan göç türüne ise gönüllü göç denilir. Gönüllü göçte en önemli dürtü daha iyi bir yerde ve koşullarda yaşamayı isteme arzusudur. Daha iyi bir iş, eğitim, kariyer olanakları, sosyal tatmin gibi nedenler gönüllü göçün nedenleri olarak sıralanabilir.

İnsanların neden bir ülkeden diğerine göç ettiğini açıklamak için birçok teori geliştirilmiştir. Klasik uluslararası göç teorisi, Lee'nin (1966) yılında *Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration)* adıyla yayımladığı makalesi ile göç literatürüne girmiştir. İtme-çekme teorisi olarak adlandırılan bu teoride Lee, insanların menşe ülkesindeki “itme” faktörlerine ve/veya hedef ülkedeki “çekme” faktörlerine yanıt olarak göç ettiğini öne sürüyor. Bu kapsamda ona göre göç kararının verilmesinde ve göç sürecinde belirleyici olan faktörler dört başlık altında sıralanabilir:

1. Menşe ülke ile ilgili faktörler
2. Hedef ülke ile ilgili faktörler
3. Araya giren engeller
4. Bireysel faktörler (Lee, 1966: 50)

Kötü ekonomik koşullar, fırsat eksikliği, ayrımcılık, siyasi baskı ve savaş gibi “itme” faktörleri genellikle olumsuzdur. “Çekme” ise genellikle daha iyi ekonomik fırsatlar,

siyasi özgürlük ve göçmenlere karşı pozitif kabul gibi faktörler olup olumludur. Çoğu zaman, mülteciler baskı ve savaş yoluyla ülkelerinden “itilmiş” olarak görülürken, göçmenler ekonomik iyileşme umuduyla hedef ülkeye “çekilmiş” olarak görülüyor. Bununla birlikte, göç hem “itme” hem de “çekme” faktörlerinin bir sonucu olabilir (Potocky-Tripodi, 2002: 13).

Klasik uluslararası göç teorisinin bir diğer unsuru neo- klasik ekonomi teorisidir. Göçün nedenlerine dair İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra geliştirilen iktisat teorilerine göre söz konusu ekonomik araştırmalar olduğunda temel odak noktası emek piyasasının durumu (işgücünün arz ve talebi) ile ücret farklılıklarıdır. Öncüleri neo-klasik iktisatçılar olan makro ekonomik bakış açısına göre göçe yol açan temel etken: işgücü ihtiyacı ve ücretler arasındaki farklardır. Bu doğrultuda göç, gelişmemiş alanlardan gelişmiş alanlara doğru nüfus değişikliği ile ekonomik ihtiyaçlara cevap veren bir denge kurulmasıdır. Özetle göç bir arz-talep meselesidir. Mikro ekonomik bakışa göre ise göçe neden olan şey bireylerin rasyonel tercihleridir. Birey ödül-bedel karşılaştırması yaparak bedelden çok ödül getirdiği durumlarda göç etmeye karar verir. Daha sonraki aşamalarda rasyonel kararı sonucunda göç eden bireye hane halkı da dahil edilir (Gezici Yalçın, 2014: 18). Klasik uluslararası göç teorisinin bu yönü, göçün yetersiz bir açıklaması olduğu için geniş çapta eleştirilmiştir. En bariz eksikliklerinden biri, çoğu insanın neden göç etmediğini açıklayamamasıdır. Dünya görece az sayıda varlıklı ülkeden ve buna karşın çok daha fakir milletlerden oluşmaktadır. Rasyonel davranış modeli, fakir ülkelerdeki çoğu insanın zengin ülkelere taşınacağını ima eder. Ancak bu gerçekleşmez. Dünya nüfusunun yalnızca yaklaşık yüzde ikisi uluslararası göçmen. Bu nedenle, insanların neden ülkelerinde kaldıkları veya ülkelerini terk ettiklerine dair başka açıklamalar da olmalıdır (Potocky-Tripodi, 2002: 14).

Göç sistemleri kuramına göre uluslararası göç sistemi çoğunlukla merkez konumunda bir veya birkaç ülkeden oluşan bir bölge ile oldukça yüksek sayıda göçmen gönderen belirli sayıdaki ülkeden oluşur (Zlotnik, 1992: 19-40; Aktaran Abadan-Unat, 2002: 14). Göç sistemleri kuramında göç hareketi, göçü öne alan belirli ilişkiler temeline dayanır. Bu doğrultuda göç alan ve göç veren bu iki ülke arasında göç ilişkisinden önce mevcut olan bir ilişki vardır. Aralarındaki bu ilişkinin temeli ise sömürgecilik dönemine ve

sömürge ilişkilerine, ticari ve mali ilişkilere, kültürel bağlar ve politik nüfuza dayanabileceği gibi bu ilişkinin temeli askeri işgale de dayanabilir (Çağlayan, 2006: 82).

2.3. GÖÇÜN TARİHSEL TEMELLERİ VE ULUSLARARASI GÖÇ

İnsanlık tarihi kadar eski olan göçün tarihine baktığımızda ilk kitlesel göç hareketinin 4. yüzyılın ortalarında Çin devletinin egemenliği altından kurtulmak isteyen Hunların diğer kavimleri Batıya iterek yaptığı ve günümüzdeki Avrupa'nın temellerini oluşturan Kavimler göçüdür.

Tarihsel süreçte sömürge dönemine kadar olan göç hareketleri, sömürgecilikle başlayan göç hareketlerinden farklı olarak Batı'nın iş gücü ihtiyacını giderme amacı güdülerken ortaya çıkmıştır. 15. yüzyılda başlayan sömürgecilikle birlikte Batı'nın temel ihtiyacı olan insan gücü, köle ticareti ile karşılanmaya başladı (Yılmaz, 2014: 3). Avrupa'nın göç hareketlerine yön verdiği Birinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar süren bu üç yüz yıl boyunca İngiltere, İspanya, Hollanda, Portekiz ve Fransa artan nüfuslarına yeni yerleşim alanları sağlamak için sömürgeler kurmuştur. Kuzey ve Güney Amerika'ya gemilerle göçmenler yollayarak Avrupa bu şekilde dünyadaki göç hareketlerine yön vermiştir. Aynı dönem olan 17. ve 18. yüzyılda Avrupalı tüccarlar Kuzey Afrika'dan topladıkları köleleri özellikle Brezilya olmak üzere Karayip adalarına ve Güney Amerika'ya götürmüşlerdir. Ancak 19. yüzyılda köleliğin kaldırılmasıyla İngilizler uzun süreli sözleşmeler yoluyla özellikle Güney Asya'dan topladıkları işgücünü başta Guyana, Surinam, Triniad ve Jamaika olmak üzere Doğu Afrika'ya taşımışlardır (Abadan-Unat, 2002: 31-32).

Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı ve Habsburg imparatorluklarının çözülmesi Orta, Doğu ve Güney Avrupa'da yeni devletlerin oluşmasına yol açmıştır. Bu yeni devletlerin egemenliklerindeki etnik topluluklar ile sınırlarının örtüşmemesinden dolayı bu devletler dönemin hâkim milliyetçilik akımı etkisi ile zorunlu göç politikaları güderek homojen nüfuslar oluşturma amacı gütmüş ve politikalar geliştirmişlerdir. Dolayısıyla Yahudi, Polonyalı, Yunan, Bulgar, Macar, Türk ve Sırp kökenli büyük gruplar kendilerine yeni bir yurt bulmak için büyük çapta bir sığınmacı hareketi oluşturmuştur.

Buna Rus Devrimi sonrası iç savaştan kaçan Rusları ve 1930'da başa gelen Hitler'in ırkçı soykırım politikalarından kaçan Yahudileri de eklemek gerekir (Abadan-Unat, 2002: 32). İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürgeci devletlerin tasfiyesi ile Asya, Afrika ve Ortadoğu'da birçok yeni bağımsız devlet kurulmuştur. Hindistan'ın 1947'de bölünmesi ile yaklaşık 14 milyon Müslüman ve Hindu dünyanın en geniş ölçekte sığınmacı hareketini oluşturarak kendilerine yaşayabilecekleri yerler aramışlardır. Benzer durum İsrail'de Araplar, Kuzey Afrika'da Yahudiler, Endonezya'da Çinliler kaçıp başka topraklara sığınmışlardır. Bu uluslararası göç hareketlerinin ortak özelliği gönderen ve gönderilen ülkelerin ulusal ve toplumsal isteklerine göre şekillenmesidir. Sonuç olarak bu uluslararası göç süreçlerinde göçmenler kimi zaman yeni bir devleti yaratırken diğer durumlarda ise yeni devletler yeni göçmen gruplarını yaratmıştır (Abadan-Unat, 2002: 34).

2.4. GÖÇMEN KAVRAMI

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü verilerince hazırlanan göçmen istatistiklerine göre 2020 ortasındaki dünya nüfusu 7.8 milyar civarındayken; uluslararası göçmen sayısı ise 280.6 milyona ulaşmıştır. Bu rakam dünya nüfusunun %3.6'sına denk gelmektedir (Migration Data Portal, The Bigger Picture, 2021).

Göç ve göçmen ilişkisi karmaşık, kompleks ve kavranması zor bir ilişkidir (Çağlayan, 2006: 68). Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration, IOM, 2013: 35-36) Göç Terimleri Sözlüğü' ne göre göç *“Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir.”* şeklinde tanımlanmıştır. Göçmen tanımında ise kavramın İngilizce karşılığındaki iki anlamlılık göze çarpmaktadır. Göçmen için İngilizce 'de 'migrant' ve 'immigrant' kavramları kullanılmaktadır. İngilizcedeki migrant, “göç eden kişi” (IOM, 2013: 36) olarak karşılık bulsa da immigrant için uluslararası alanda üzerinde uzlaşmış bir tanım bulunmamaktadır. Ancak immigrant'ı yine de tanımlamak gerekirse Cambridge Sözlüğü'ne göre *“kalıcı olarak yaşamak için farklı bir ülkeye gelen kimse”* (Cambridge University Press- immigrant, 2022). Göçmen terimi ile çoğunlukla, bireyin göç etme

kararını alırken, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmadan kendi hür iradesiyle ve “kişisel uygunluk” nedenleriyle aldığı tüm durumları kapsayacak şekilde anlamak mümkündür (IOM, 2013: 37).

Göçmen tanımına ilişkin her toplumun kendi anlayışı ve ele alış biçimi farklıdır. Göçmen tanımına ilişkin var olan algı; zamana, mekâna ve kavramı kullananların ona atfettikleri anlama göre esnek bir hal almaktadır. Balibar’ın (2000: 275) deyişiyle göçmen, karma bir kategoridir, çünkü göçmen kavramı sınıfsal ve etnik kriterleri birleştirirken; içerisinde yabancıların karmakarışık bir şekilde dahil edildiği ikililikleri de barındırır: Paris’te yaşayan bir Portekizli, bir İspanyol’dan daha çok, bir Arap ya da Siyah’tan daha az göçmen olacakken; buna karşın bir İngiliz ya da bir Alman kuşkusuz göçmen olamaz; bir Yunanlı belki göçmen olabilir; İspanyol bir işçi, hatta Faslı bir işçi göçmen olacaktır ama bir İspanyol kapitalist, hem de Cezayirli bir kapitalist göçmen olmayacaktır.

Uluslararası hukuk ve siyasal sistemler klasik egemenlik anlayışına göre devletlerin egemenliğinin esasını oluşturur. Devletlerin egemenliği, uluslararası ölçütler dahilinde fiziksel alanları içinde kontrolü ellerinde bulundurma gücüdür. Yani ulus devletin egemenliğinden bahsettiğimizde kendi sahalarında bulunan canlı ve cansız tüm varlıklar ve olaylar için hukuk yazabilme ve uygulayabilme yetkisidir. Klasik egemenlik anlayışına göre devletler sınırlarından kimlerin ne şekilde ve hangi koşullarda, hangi ölçütlere göre geçeceğine dair kriterleri belirleyememesi bu kuralları uygulayamaması, devletin egemenliğinin zedelenmesidir. Bu anlayış kapsamında göçmenlerin sınırdan izinsiz geçmesi ya da sınırlar içinde izinsiz bulunması ya da sınırlar içinde yaşam süreçleri boyunca çalışma izinlerine uymayıp ulus devletin egemenliğini yıpratmaktadır (Atasü Topcuoğlu, 2016: 8).

2.5. GÖÇMEN HUKUKU VE ULUSLARARASI KORUMA

Modern devlet anlayışının yerleşmesiyle birlikte devlet ve bireyin birbirlerine karşı hak ve sorumlulukları hem uluslararası hukukta anlaşmalar ve sözleşmelerle hem de devletlerin anayasaları ile güvence altına alınmıştır. Devletin, bireylerin insan haklarına

yönelik sorumluluklarını ve yükümlülüklerini başlıca üç ana başlık altında inceleyen Akandji-Kombe'ye göre (2008: 5): devletin *saygı gösterme yükümlülüğü* vardır; çünkü kendilerinin bir ihlalde bulunmamaları gerektiğini belirtir. Devletin *koruma yükümlülüğü* vardır; çünkü hak sahibi olanları üçüncü tarafların söz konusu müdahalelerine karşı hem korumayı hem de failerin cezalandırılması gerektiğini gösterir. Son olarak devletin *uygulama yükümlülüğü* vardır; böylelikle söz konusu bu hakların gerçekleştirilip etkin kılınması için buna yönelik pozitif önlemlerin alınması gerektiğini belirtir.

Devletin, bireyin yaşam hakkı, güvenliği ve haklarının korunmasına yönelik yükümlülükleri olduğu gibi bireyin de bunları talep edebilme hakkı vardır. Koruma, kişinin haklarını tam olarak sağlamayı hedefleyen bu hakların yerine getirilmesinde vatandaşlık, dil, etnik köken, ırk veya cinsiyet gibi özelliklerin gözetilmediği aktivitelerdir. Birey ve devlet arasında kurulu olan vatandaşlık bağı, devlete vatandaşı olan bireylere yönelik koruma sağlama yükümlülüğü yüklerken; bireylere de vatandaşı olduğu söz konusu devletten koruma talep etme hakkı verir.

Uluslararası koruma uluslararası belgelerde temin altına alınmıştır. 1948 yılında hazırlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin¹ 14. maddesi "*Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.*" Genel olarak uluslararası korumaya atıf yapmaktadır. 28 Temmuz 2021'de 70. yılına girecek olan Cenevre Sözleşmesi² 1951 yılında 145 imzacı ülke ile hazırlanmıştır. Türkiye'nin de imzacılarından olup yazım aşamasında aktif rol aldığı Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 yılında Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin New York Protokolü uluslararası koruma alanında en temel başvuru belgeleridir. Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname' de³ İnsan Hakları Beyanname'si'nin 14. Maddesinden yararlanma konumunda olan kişilere "bir devletin sığınma hakkının tanınmasının

¹ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir.

² 28 Temmuz 1951 yılında imzalanıp 22 Nisan 1954 yılında yürürlüğü giren Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi Türkiye'de 29 Ağustos 1961 tarihli 359 sayılı Onay Kanunu ile yürürlüğe girmiştir.

³ Devlete Sığınmaya İlişkin Beyanname:

https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_25.pdf

barışçıl ve insani bir eylem olduğu” belirtilmiştir. Yine 1969 yılında Afrika Birliği örgütü tarafından kabul edilen Sığınmacılar Sözleşmesi⁴ de uluslararası alanda göç ve mülteci hukuku konusunda en önemli belgelerden biridir.

2.5.1. Uluslararası Koruma İlkeleri

Bireylerin ırkları, belirli bir toplumsal gruba olan mensubiyetleri ve siyasi görüşlerinden dolayı zulme uğrayacaklarını düşündükleri ve vatandaşı oldukları devletten koruma alamayacakları durumlar için uluslararası koruma geliştirilmiştir. Uluslararası koruma ulusal korumanın yeniden sağlanmasını amaçlarken aynı zamanda vatandaşlık korumasından mahrum kalan kişilerin korunması için geliştirilen bir uygulamadır. Her ne kadar uluslararası hukukta uluslararası korumanın ilkelerini düzenleyen spesifik bir belge bulunmasa da sözleşmeler, anlaşmalar ve çeşitli protokollerle uluslararası korumanın temel ilkeleri belirlenmiştir.

2.5.1.1. Geri Göndermeme İlkesi

Sığınma arayanlara yönelik bu alanda en çok karşılaşılan konu, kişinin yabancı bir ülkeye giriş sırasında sınır noktalarından geri çevrilip çevrilmeyeceği ya da ülkeye girdikten sonra kaçtığı ülkesine geri iade edilip edilmeyeceği noktasında karşımıza çıkmaktadır. Geri Göndermeme (*non-refoulement*) olarak anılan bu ilke 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’nde (Md: 33), 1969 tarihli Afrika Birliği Sığınmacılar Sözleşmesi’nde (Md: 2) belirtilmiştir (Pazarıcı, 2014: 218).

Tüm ülkeler ayrıca aşağıdakileri içeren geri göndermeme ilkesine saygı göstermelidir:

- Sığınmacıları veya mültecileri, yaşamlarının veya özgürlüklerinin risk altında olacağı bir yere geri göndermemek;

⁴ 10 Eylül 1969 tarihinde Afrika’daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Sözleşme Etiyopya’nın Başkenti olan Addis Ababa’da imzalanmıştır. 20 Haziran 1974’te yürürlüğe girmiştir.

- Sığınmacıların veya mültecilerin kaçak veya insan ticareti mağduru olsalar bile bir ülkede güvenlik aramalarını engellemek, çünkü hayatlarının veya özgürlüklerinin risk altında olacağı bir ülkeye geri gönderilme riski vardır;
- Zulümden kaçan ve sınırlarına ulaşan kişilerin topraklarına erişimini reddetmemek.

Geri göndermeme ilkesi genellikle uluslararası korumanın temel taşı olarak anılır. 1951 Mülteci Sözleşmesi'nde öngörülen bu ilkenin çok az istisnası vardır (UNHCR, 2006: 47). Bu ilke devletin egemenlik yetkisini kullandığı her yer/durum için geçerlidir. Ancak geri göndermeme ya da sınır dışı etmeme ilkesinin iki istisnası (Md: 33/2) bulunmaktadır:

- Kişinin bulunduğu ülkenin güvenliği için tehlikeli sayılması yolunda ciddi sebepler bulunması,
- Kişinin bilhassa ciddi bir adi suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümlerle mahkûm olması nedeniyle söz konusu ülke halkı açısından bir tehlike oluşturmaya devam etmesi (UNHCR, 1951).

Fakat bu istisnalar kişinin gönderilmesi durumunda, işkence, insanlık dışı ve zalimce uygulamalara maruz kalabileceğine dair riskin mevcut olduğu hallerde uygulanmayacaktır.

2.5.1.2.Güvenli Bölge

Sığınmacılar, uygun belgeleri olmasa ve /veya yasadışı yollardan ülkeye girmek zorunda olsalar bile güvenli bir ülkeye kabul edilmelidir (UNHCR, 2006: 47). Güvenli bölge (safety zone or safe haven) konusu özellikle topluca sığınma durumlarında sığınma arayan kişiler, zulme uğradıkları ülkenin belirli bir bölgesinde uluslararası koruma altına alındıkları durumda ortaya çıkar. Bu konuda en bilineni Körfez Savaşı sonrasında Iraklı peşmerge grupları için oluşturulan güvenli bölge uygulamasıdır (Pazarcı, 2014: 218).

2.5.1.3. İşkence Yasağı

İşkence ve Kötü Muameleye ilişkin ilke 1984 İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi (Md: 3), 1966 Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (Md: 7) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (Md: 3) açıkça belirtilmiştir. Hiçbir gerekçelendirme veya sınırlamaya olanak vermeyen mutlak bir yasaktır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 15. maddesi uyarınca taraf devletlerin, ancak savaş zamanında ya da söz konusu milletin varlığını tehdit eden bir başka genel tehlike durumunda Sözleşme'de belirtilen yükümlülükleri askıya alma hakkı olduğuna yönelik durumda da sınırlandırılmaz (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1950: 12).

2.5.1.4. Yasadışı Giriş Ya Da Bulunuş Sebebiyle Cezalandırılmama

Cenevre Sözleşmesi'nin 31. maddesinde mültecilerin sığına aradıkları ülkedeki yetkili makamlara başvurdukları zaman, söz konusu ülkeye yasadışı giriş ve bulunuşları konusunda cezalandırılmayacakları belirtilmiştir (UNHCR, 1951):

“(1) Taraf Devletler, hayatlarının veya özgürlüklerinin, madde 1’de gösterilen şekilde tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğrudan gelerek izinsizce kendi topraklarına giren veya bu topraklarda bulunan mültecilere, gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasadışı girişlerinin veya bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasadışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza vermeyeceklerdir.(2) Taraf Devletler, bu mültecilerin hareketlerine gerekli olanların dışında kısıtlama uygulamayacaklardır ve bu kısıtlamalar ancak, ülkedeki statüleri belirleninceye veya bir başka ülkeye kabulleri sağlanıncaya kadar uygulanacaktır. Taraf Devletler, bu mültecilerin diğer bir ülkeye kabullerini sağlamak için makul bir süre ve gerekli bütün kolaylıkları sağlarlar.”

2.5.2. Uluslararası Koruma Statüleri

Bu bölümde uluslararası koruma statülerinde mülteci ve sığınmacı statülerine dair uluslararası hukuk düzenlemelerine yer verilecektir.

2.5.2.1. Mülteci

İkinci Dünya Savaşı sonrasında hazırlanan Cenevre Sözleşmesi, mülteci hukuku alanından en önemli belgelerden biridir. Sözleşme mülteci terimini tanımlamakla birlikte bu statüyü almaya uygun kişilere yönelik minimum standartları da belirler. 1951 yılında Sözleşme imzalandığı dönem yapılan mülteci tanımı Avrupa’da ya da başka yerlerde yaşanan olaylar nedeniyle vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu ülke dışında yer alan kişilere odaklanmıştır.

1950 ve 1960 yılları arasında dünyanın farklı bölgelerinde soğuk savaş döneminde yaşanan krizler ve savaşlar mülteci krizleri yaşanmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda Cenevre Sözleşmesi’nin hem coğrafi hem de zaman açısından kapsamını genişletme gerekliliği anlaşılmıştır. Bu sebeple sözleşmeye ek olarak 1967 Protokolü⁵ hazırlanmıştır. Bu Protokolün 1951 Sözleşmesine getirdiği en önemli düzenleme mülteci tanımındaki “1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar neticesinde” ifadesinin sözleşmeden çıkarılarak zaman kısıtlamasının kaldırılması oldu. Ancak sözleşmedeki coğrafi sınırlama ise ülkelerin inisiyatifine bırakılmıştır.

Türkiye 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi’ni koyduğu “ihtirazı kayıtlı” onaylamıştır. Sözleşmede yer alan Avrupa sözcüğünü Avrupa Konseyi’ne üye ülkeler anlamına gelecek şekilde tanımlamış ve daha sonra 359 Sayılı Onay Kanunu ile 10898 Sayılı Resmî Gazete’de 5 Eylül 1961 tarihinde yayınlanmıştır. Akabinde Türkiye, Bakanlar Kurulu’nun 1 Temmuz 1968 tarihli kararı ile Protokole dahil olmuştur. Erdoğan’ın (2018: 45) da belirttiği gibi Türkiye bulunduğu bölgenin stratejik önemi nedeniyle bu tür durumlarla karşılaşma potansiyeli olduğundan dolayı kendini koruma refleksiyle Cenevre Sözleşmesi’ni önemli iki çekince ile sınırlandırmıştır. Bunlardan ilki; sözleşmedeki mülteciye herhangi bir Türkiye uyruklu kimsenin haklarından daha fazlasını sağlayacağı şeklinde yorumlanmayacağı çekincesidir. İkinci ve daha önemli olan çekince ise Türkiye’nin, Cenevre Sözleşmesi’ndeki tanım yerine sadece Avrupa Konseyi’ne üye olan ülkelere gelen sığınmacılara mülteci statüsü tanıyacağı, Avrupa

⁵ Cenevre Sözleşmesinin 1967 tarihli Protokolü (1967 Protocol Relating to the Status of Refugees) 31 Ocak 1967 tarihinde imzaya açılarak 4 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Konseyi dışından gelenleri ise sığınmacı olarak tanımlamaktaydı. Fakat Türkiye 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne getirdiği coğrafi kısıtlamayı kaldırmamıştır ve hala devam ettirmektedir.

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne ve 1967 Protokol'üne göre mülteci (Refugee):

“Irkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi”yi tanımlar (IOM, 2013: 65).

Dolayısıyla mültecilik, sözleşmede tanımlandığı şekliyle hukuki bir statüdür. Birleşmiş Milletler'in mültecileri korumak ve uluslararası alanda mülteci hareketlerini düzenlemek amacıyla kurulan birimi Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) yetki alanına göre, iki kategorideki kişiler mülteci statüsüne hak kazanabilir: (1) Halihazırda BMMYK Statüsünde yer alan ve 1951 Mülteci Sözleşmesi ile neredeyse aynı olan mülteci tanımındaki kriterlerini karşılayan kişiler ile (2) geliştirilmiş şiddet veya kamu düzenini ciddi şekilde rahatsız eden olaylardan kaynaklanan yaşam, fiziksel bütünlük veya özgürlüğe yönelik ciddi ve ayırım gözetmeyen tehditler nedeniyle menşei ülkesi dışındaki geri dönemeyen kişiler (UNHCR, 2006: 22).

1951 Sözleşmesinde, reşit olmayan kişilerin mülteci statüsüne ilişkin özel bir hüküm yoktur. Aynı mülteci tanımı, yaşlarına bakılmaksızın tüm bireyler için geçerlidir. Bir küçüğün mülteci statüsünün belirlenmesi gerektiğinde, kendi durumunda “sağlam temellere dayanan korku” kriterlerini uygulamanın zorluğundan dolayı sorunlar ortaya çıkabilir. Bir reşit olmayan kişiye ebeveynlerinden biri (veya her ikisi) veya bağımlı olduğu başka bir aile üyesi eşlik ediyorsa ve mülteci statüsü talep ediyorsa, küçüğün kendi mülteci statüsü aile birliği ilkesine göre belirlenecektir (UNHCR, 2019: 46).

2.5.2.2. Sığınmacı

Sığınmacı statüsü 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde her ne kadar tanımlanmamış olsa da Sığınmacı, maruz kaldığı zulüm ve ciddi zarardan korunmak için vatandaşı olduğu ülke dışında başka bir ülkede güvenlik arayan, uluslararası hukukun tanıdığı imkanlar ile mülteci statüsü almaya yönelik başvurusunun sonucunu bekleyen kişidir (IOM, 2013: 74).

Gerek bireyin gerekse de devletin sığınma hakkına ilişkin durumu incelendiği zaman mevcut uluslararası hukuktaki ana ilkeye göre devlet; ülkesine giren yabancılar konusunda ve onların ülkedeki kalışları hakkında tek sorumlu organdır. Dolayısıyla bu temel ilkeye göre devletin, ülkesindeki yabancılara sığınma hakkı tanıyıp tanınamaması söz konusu devletin uluslararası yükümlülükleri ve mevcut ulusal hukuku kapsamında değerlendirilecek bir husustur. Devlet, kendisine yükümlülük getiren bir uluslararası anlaşmanın tarafı olmasa bile bu konuda devletlere yükümlülük getiren bir uluslararası yapılageliş kuralı da bulunmamaktadır (Pazarcı, 2014: 215). Uluslararası korumaya ihtiyaç duymadığı tespit edilen sığınmacılara mülteci statüsü verilmiyor. Bu noktadan sonra, bu kişiler normalde BMMYK'nın sorumluluk alanına girmez. Ancak bununla birlikte ülkeler, BMMYK'nın görüşüne göre mülteci olan sığınmacıları reddederse, BMMYK daha sonra onları kendi yetkisi altında mülteci olarak tanımayı seçebilir veya korunmalarını sağlamak için adımlar atabilir. Nitekim insanlar kendi ülkelerinin dışındaki ülkelerde güvenlik aradıklarında sığınma aradıkları söylenir ve sığınmacı olarak bilinirler (UNHCR, 2006: 19).

2013 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında sığınmacı statüsü kaldırılmış yerine şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma statüleri getirilmiştir.

2.6. TÜRKİYE'YE YÖNELİK GÖÇLER VE GÖÇ POLİTİKALARI

Türkiye, tarihin neredeyse her döneminde göçü deneyimlemiştir. Bireylerin göç tercihlerinde kimi zaman varış noktası kimi zaman da başka varış noktaları için geçici bir durak işlevi görmüştür. Türkiye'ye gelen göçlerde Türkiye'nin tercih sebebi olmasında ortak ya da benzer kültürler, coğrafi yakınlık, dil, din, Türkiye'nin Avrupa'ya yakınlığı, kültürel çeşitlilik gibi nedenler etkili olmuştur. Türkiye göç hareketlerine her ne kadar alışık olsa da küreselleşen dünyada sermaye, emek ve iş gücünün artan hızına yetişebilmek için göç yönetiminde uluslararası gelişmeler ışığında politika ve düzenlemeler yapmak durumunda kalmıştır.

Türkiye'ye yönelik göçlerin geçmişini ve bu yönde oluşturulan politikaları daha iyi anlayabilmek için Osmanlı Devleti'ndeki göç hareketlerine bakmak gerekmektedir. (Kaya, 2018: 19) Türkiye'nin göç politikalarını da bir anlamda şekillendiren Osmanlı Devleti'nin çok kültürcü anlayışı genellikle hoşgörü kavramıyla anılmaktadır.

Osmanlı Devleti Kırım Savaşı sonrası yoğun göç hareketlerine ev sahipliği yapmıştır. Bu göç hareketinin sevk ve idaresi için göçmenlere yönelik tedbirler alınmıştır. Bu doğrultuda kurulan göçmen komisyonlarının ilki 1860 yılında kurulmuştur. Ancak sonraları göç hareketleri yavaşlayınca bu kurum lağvedilmiştir. 93 Harbi başlayınca Muhacirin Komisyonları yeniden kurulmuştur. Bu komisyonların görevleri arasında, göçmenleri misafir etmek, onlara yerleşim yerleri ayarlayıp bunun sevk ve idaresini yürütmek, ihtiyaç durumunda ev, hayvan, tohum ve hatta yeni yerleşim yerinde ürün alamayan göçmenlere yevmiye vermek sayılabilir. Bunların yanında bu komisyonların bir başka önemli görevi ise yeni gelen göçmenlerin çevreleriyle uyumlarını sağlamaya yardımcı olmaktır (Demirtaş, 2010: 234).

Dünyanın farklı bölgelerinden çok çeşitli sebeplerle Türkiye'ye yönelik göç akınları olmuştur. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: 1917, 1949, 1934-1960 yılları arasında Çin egemenliği altında bulunan Doğu Türkistan'ın zengin maden yatakları nedeniyle uğradığı istilalardan kaçan bölgedeki Türkler, Türkiye'ye sığınmıştır. İlki 1800'den sonra olmak üzere Azerbaycan'dan Türkiye'ye yapılan göçler 93 Harbi ile

daha da yoğunlaşmış ve Birinci Dünya Savaşı sırasında da devam etmiştir. Romanya, Osmanlı Devleti egemenliği altındayken buraya çok sayıda Türk yerleştirilmişti. Ancak 1806- 1812 yılları arasında yapılan Osmanlı- Rus Savaşları sonucunda Türkler güneye doğru göç etmek zorunda kalmıştır (Bilgi, 2006: 6). 1828- 1829 yıllarında ilk olarak Osmanlı- Rus Savaşı ile başlayan bir milyonu aşan Gürcü göçü 1921'e kadar sürmüştür (Göç İdaresi Başkanlığı GİB, Kitlesele Akınlar, 2021). Birinci Dünya Savaşı başladığı yıllarda 16 milyonluk Türkiye'de 13 milyon kişinin Müslüman olduğu ve geri kalan 3 milyonun da Müslüman olmayan kesimi oluşturduğu bilinmektedir (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014: 54).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Bulgaristan'dan gelen göç hareketleri Anadolu'ya yönelen göç hareketlerinden biridir. 1989'a kadar süren ve 800 bine ulaşan bu göç hareketi, kitlesele göç hareketleri olması bakımından önemlidir (Doğanay, 1997: 7). Türk- Yunan nüfus mübadelesi Cumhuriyet döneminin ilk ve en önemli göç hareketidir. Karşılıklı gerçekleşen bu göç hareketiyle 1922- 1938 tarihlerinde Türkiye'ye 384 bin göçmenin geldiği bilinmektedir (GİB, Kitlesele Akınlar, 2021). Cumhuriyet döneminde Yugoslavya'dan ise yaklaşık 305 bin göçmen Türkiye'ye gelmiştir (Doğanay, 1997: 7).

Türkiye'ye yönelen göç hareketlerinin sebeplerine ilişkin dünyadaki küreselleşme eğilimi gösterilebilir. Bunun yanında Türkiye'ye yakın olan coğrafyalarda yaşanan siyasal, ekonomik dönüşümler ve çatışmalar Türkiye'ye yönelen göç hareketleri olarak sonuçlanmıştır (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014: 58). Bu siyasal dönüşüm ve çatışmalar şu şekilde sıralanabilir: 1979 yılında yaşanan İran İslam Devrimi, 1979'da başlayıp on yıl süren Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesi, 1980-88 yıllarında yaşanan İran- Irak savaşı, 1990-1991 yıllarında yaşanan Körfez Savaşları sonucunda Türkiye büyük oranda kitlesele göç dalgalarıyla karşılaşmıştır.

2.6.1. Suriye Krizi

Kitlesele göç hareketleri arasında belki de tüm dünyanın şahit olduğu en büyük kitlesele göç hareketine neden olan Suriye'deki krizdir. Suriye krizi ve yarattığı göç hareketini

anlayabilmek için, Suriye'nin yakın tarihine ve Suriye'yi iç savaşa götüren sürece değinmek gerekmektedir.

Ortadoğu'nun bir anlamda yansıması olan Suriye, bir kolu Lübnan'a, diğer kolu Ürdün'e bir ayağı ise Suudi Arabistan ve Irak'a, birkaç ayağı birden Türkiye'ye uzanmaktadır. Bu etnik ve dinsel motif bu ülkenin asıl gücü olduğu kadar tahriklere ve komplolara açık bir yönünü oluşturmaktadır. 2011 yılına gelindiğinde Suriye'nin bu çok çeşitli mozağının çatlamaya başlamış ve ardından "Suriyelilik" kimliği altında yeniden toparlanılan bir sürece girmiştir (Taştekin, 2015: 25-26).

Birinci Dünya Savaşının ardından Osmanlı Devleti'nin parçalanması ile Batılı ülkeler tarafından oluşturulan, sınırları çizilen ülkelerden biri olan Suriye, 26 yıl boyunca Fransız yönetimi altında kalmıştır. Bağımsızlığını 1946 yılında alan Suriye, 185 bin kilometre kare yüzölçümüne sahip olmakla birlikte 21 milyonluk nüfusuyla Türkiye'nin en uzun kara sınırına sahip olduğu ülkedir. Sünni Müslümanların nüfusun %74'ünü oluşturduğu ülkede yaklaşık 2 milyon Hristiyan yaşamaktadır. Ülke savaş öncesi 2010 verilerine göre 60 Milyar \$ Gayri Safi Milli Hasılaya (GSMH) sahipti. Arap Sosyalist Baas Partisi tarafından yönetilmekte olan ülkenin hem parti liderliğini hem de cumhurbaşkanlığını 1970 ve 2000 yılları arasında 30 yıl boyunca yürüten baba Hafız Esad'ın 2000 yılında ölümü üzerine oğlu Beşşar Esad üstlenmiştir (Topal, 2015: 2).

Cenevre sözleşmesinin iç savaş ile ilgili bölümüne baktığımızda öncelikle şunu belirtmek gerekiyor, bir iç çatışmanın statüsüne uluslararası iç çatışma diyebilmek için söz konusu devletin, mevcut hükümetine karşı silahlı mücadele veren kuvvetlere muharip statüsünü tanıması gerekmektedir. Bunun haricinde ikinci bir durum ise Vietnam ve Libya savaşlarında da görüldüğü gibi dış müdahale sonucunda mevcut olan iç savaşın uluslararası sorun haline geldiği ve savaşın herhangi bir ülkenin inisiyatifine bırakılmadan uluslararası bir çatışmaya döndürmektir. Ancak Suriye özelinde durumun uluslararası iç çatışma olarak tanımlanması için Beşşar Esad hükümetinin muhalif savaşçıların muharip savaşan statüsünü kabul etmesi gerekmektedir (Yeşil, 2013: 6). Suriye Krizi ortaya çıktığı ilk zamanlarda Arap Baharı'nın Suriye ayağı olarak görülmüşken zaman geçtikçe krizin görünenden daha büyük ölçekte nedenlere ve

köklere sahip olduğu anlaşılmıştır. Nitekim gerek muhalif gerekse de rejim taraftarı olan grupların özellikleri ve amaçları incelendiğinde daha açık bir şekilde görülebilir (Özdemir, 2016: 2).

Yaklaşık on yıl önce 15 Mart 2011’de Arap Baharı’nın demokrasi rüzgârından esinlenen ülkenin güneyindeki Deraa’da gösteri ve eylemler başlarken hükümetin bu sırada muhalefeti bastırmak amacıyla orantısız ölümcül şiddet kullanması gösteriler daha da arttırmış ve ülkenin cumhurbaşkanının istifasını isteyen gösterilere dönüşmüştür. Olaylar daha gittikçe yayılırken buna karşılık uygulanan baskı da aynı oranda artmaya devam etti. Kendilerini savunmak isteyen muhalefet silahlanmaya başlayınca Esad “dış destekli terör” ifadesini kullanarak olayları bastırmakta kararlı olduğunu ifade etmiştir (BBC, 2021).

Suriye krizi sonrasında yaşanan çatışmalar ve İŞİD’in barbarca saldırılarından kaçmak, kurtulmak isteyen insanlar, güvenli bir yer bulmak ümidiyle ülkelerini evlerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Erdoğan’ın (2018: 5) çalışmasında belirttiği gibi, 29 Nisan 2011 tarihinde Suriye’den Türkiye’ye doğru ilk toplu nüfus hareketi gerçekleşmiştir. Bu hareket Suriye’de iç çatışmaların başlamasından 6 hafta sonra 252 Suriyeli vatandaşın Hatay’ın Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısından içeri alınarak Hatay’da geçici konaklama sağlandığı ilk toplu harekettir. O gün Türk hükümeti şu açıklamayı yapmıştır: “Zulüm ve savaştan kaçan bu misafirler için sınırlarına açık olduğunu ve öyle kalacağını, gelenlerin Türkiye’deki temel ihtiyaçlarının karşılanacağını ve kimsenin zorla geri gönderilmeyeceğini” açıklamıştır.

Türkiye’ye Suriye’den gelen sığınmacıların yarattığı kitlesel akında en başta insani sebepler olmakla birlikte kültür, inanç ve coğrafi açıdan yakınlık gibi nedenlerle ve de Türk hükümetinin uyguladığı açık kapı politikası ile Türkiye, Suriyeli vatandaşların hedef ülkesi konumuna gelmiştir (Duruel, 2017: 2).

2.7. İÇ HUKUKTA KORUMA STATÜLERİ

Çalışmanın bu bölümünde YUKK ile kapsamı ve türleri netleşen koruma türlerine yer verilmiştir. Bunlar mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma statüleridir.

2.7.1. Mülteci

Ulusal mevzuatımızda yabancılara ilişkin uluslararası koruma bağlamında mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma şeklinde üç kategori halinde incelenmiştir. Türkiye Cenevre sözleşmesine getirdiği coğrafi çekineden dolayı kendi mülteci tanımını Avrupa ülkelerinden gelenler şeklinde sınırlandırmıştır. Bu doğrultuda 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda⁶ (YUKK) 61. maddede *mülteci* tanımı:

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir” şeklinde tanımlanmıştır.

2.7.2. Şartlı Mülteci

Kanunun 61. maddesinde eski mevzuatta yalnızca Avrupa'dan gelenleri mülteci olarak belirleyen yaklaşım devam ederken; önceki düzenlemelerde yer alan sığınmacı kavramından vazgeçilip bunun yerine ise şartlı mülteci statüsü getirilmiştir. Altmış ikinci maddesinde de *şartlı mülteci* ise mülteci tanımından farklı olarak Avrupa ülkeleri

⁶ 4 Nisan 2013'te Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) TBMM Genel Kurulunca kabul edildikten sonra 11 Nisan 2013 tarihinde 28615 sayılı Resmî Gazetede yayımlandıktan sonra yürürlüğe girmiştir.

dışındaki yerleri kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. Bununla birlikte üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.

2.7.3. İkincil Koruma

İkincil koruma statüsü de YUKK’un 63. maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre ikincil koruma;

(1) Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde;

a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek,

b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak,

c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir, şeklinde tanımlanmıştır.

2.7.4. Geçici Koruma

Geçici koruma statüsü uluslararası koruma statülerinden biridir. Yeni bir kavram değildir, ancak içeriği, sınırları ve yasal dayanağı büyük ölçüde tanımlanmamıştır. Geçici korumaya ilişkin mevcut doktrin, bunu sığınmacıların kitlesel hareketlerine acil bir yanıt olarak kabul etmektedir. Bireysel statünün belirlenmesinin imkânsız veya uygulanamaz olduğu durumlarda, insan haklarına uygun olarak geri göndermeden korunmanın ve temel asgari muamelenin sağlanmasında geçici korumanın değeri kabul edilmiştir. Ayrıca, 1951 sözleşmesi kapsamında olmayan daha geniş bir kişi kategorisine koruma sağlamak için kullanılmıştır. Dolayısıyla, geçici koruma, 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi ile koordine bir şekilde tamamlayıcı olup, sorumluluk ve

yük paylaşımına dayanır. Böylece bölgesel özel düzenlemeler yoluyla ortaya çıkan insani krizlere bir cevap olmuştur (UNHCR, 2014: 1-2).

Tarihte ilk örneklerinden biri 1930'lu yıllarda İspanyol iç savaşından kaçanlara İngiltere ve Fransa'nın geçici sığınma vermesi kabul edilebilir. Sonraki yıllarda Vietnam'da ekonomik zorluklar ve insan hakları ihlallerinden kaçan yaklaşık bir milyon kişiye Kapsamlı Eylem Planı doğrultusunda Hong Kong, Endonezya, Tayland, Filipinler ve Malezya'da sağlanan geçici koruma uygulamanın başka bir örneğidir. 1990'lı yıllara gelindiğinde Bosna ve Kosova'da yaşanan iç savaş, şiddet ve insan hakları ihlalleri sebebiyle kaçanlara birçok Avrupa ülkesi geçici koruma sağlamıştır. Yine 1990'lı yıllarda yaşanan Birinci Körfez Savaşı'nda Kuzey Irak'tan Türkiye'ye gelen sığınmacılar için de geçici koruma politikası uygulanmıştır (Ciğer,2016: 65-66).

Suriyeli mülteci krizi sonrasında ulusal hukukumuzda geçici korumaya ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı geçici koruma durumundan bahsedebilmek için 2004 yılı BM Yürütme Komitesi Kararını⁷ referans alır. Buna göre kitlesel sığınmanın varlığından bahsedebilmek için uluslararası bir sınıra yönelik dikkate değer sayıda insan hareketliliğinin olması gerek. Bununla birlikte bu hareketliliğin hızlı bir varışla devam etmesi, karşılayan devletin ise yakın tarihte mevcut bireysel sığınma işlemlerini uygulayamayacak hale gelmesi gerekmektedir. Bu unsurları içeren kitlesel akının süregelir hale gelmesi durumunda geçici koruma sağlanmaktadır (GİB, Geçici Koruma, 2021). Geçici korumanın hukukumuzda üç ana unsuru belirlenmiştir: ülke topraklarımıza açık sınır politikası ile kabulleri, geri göndermeme ilkesi ve gelenlerin acil ve temel ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Ancak geçici koruma yönetmeliğinin yarattığı en önemli tartışma geçici koruma süresinin belirlenmemiş olmasıdır. Yayımlanan geçici koruma yönetmeliğinde geçici korumanın başlama ve gerektiği hallerde bitiş tarihinin hangi bölgelerde ve kimler için geçerli olacağını Bakanlar Kurulu'nun sorumluluğunda olacağı belirtilmiştir (Md: 10). Ancak buna rağmen süre tanımından kaçınılmıştır (Erdoğan, 2018: 55).

⁷ Conclusion on International Cooperation and Burden and Responsibility Sharing in Mass Influx Situations No. 100 (LV) – 2004: <https://www.unhcr.org/excom/exconc/41751fd82/conclusion-international-cooperation-burden-responsibility-sharing-mass.html>

2.8. GÖÇ VE ÇOCUK

Düzensiz (kayıtsız veya belgesiz) göçmen, bir transit ülkede veya ev sahibi ülkede yasal statüye sahip olmayan bir kişidir. Bu, izinsiz olarak devlet topraklarına giren kişilerin yanı sıra ülkeye yasal olarak giren ve daha sonra kalma iznini kaybedenler için de geçerlidir (International Council on Human Rights Policy, 2010: 15). Günümüz göç araştırmalarında yapılan esas ayırım göçün iç göç yani ulus devletin sınırları içinde olması ve bu sınırların dışına geçildiği dış göçe dayanır (Atasü Topçuoğlu, 2012: 9).

Bushin (2008: 452) göç alanında çocuklara yönelik verileri incelediği çalışmasında aile göçüne ilişkin çalışmaların genellikle ekonomik sonuçlara odaklandığını hane bağlamında ailenin ele alınışı bir veya iki yetişkin üzerinden yapıldığından ve bu çalışmalarda çocukların göz ardı edildiğini belirtir. Her ne kadar bu çalışmalarda ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili endişelerinin göç kararında bir motivasyon olduğu bahsedilse de çocukların kendi göç deneyimleri görünmez kılınmaktadır. McKendrick (2001: 6) yetişkinlere yönelik olan göç araştırmalarında çocukların “yok sayıldığını” belirtir. Ancak yetişkinler gibi çocuklar da çeşitli nedenlerle ve farklı koşullarda sınır ötesine göç ederler ve göçlerinin bir sonucu olarak yasal sonuçlarla karşılaşılıyorlar. Bu sonuçlardan ikisi tüm çocuk göçmenler için geniş kapsamlı ortak sonuçlardır: Çocuk göçmenler sınırı geçtiklerinde vatandaşlık dışı veya yabancı olurlar ve evden çıktıklarında yeni bir sosyal çevre ile karşı karşıya kalırlar. Ancak mevcut yasal çerçeve bu sonuçlardan hiçbirine doğrudan değinmemektedir (Bhabha, 2008: 1).

2.8.1. Dünyada Refakatsiz Çocukların Görünümü

Çocuk Hakları Sözleşmesi çocuğu, 18 yaşın altındaki kişi olarak tanımlamaktadır. Birleşmiş Milletler, istatistikler amaçlarla diğer üye devletlerinin tanımlarına halel getirmeksizin gençliği 15 ila 24 yaşları arasındaki kimse olarak tanımlanmıştır. Kuşkusuz burada geniş bir yaş aralığının kullanılması daha geniş bir gruba koruma ve haklar sağlamak amacıyla yapılmıştır. Dünyadaki göçmenlerin %12'sini çocuklar oluştururken; %11'ini ise gençler oluşturmaktadır (MDP, Child and young migrants, 2021).

Çocuğun kendi başına göç etmesine neden olan, yüksek ve artan sayılardaki çocuk göçünde bazı ayırt edici noktalar bulunmaktadır. Birçok genç göçmen iş ve eğitim imkanları bulabilmek için göç ederler. İstenmeyen çocuk evlilikleri, kadın sünneti, cinsiyete dayalı şiddet (kızlara yönelik), zorunlu askerlik (erkekler için) gibi durumlar çocuk göçünün başka sebepleridir (UNICEF, 2017: 14). Çocuklar genellikle istenmeyen savaş kurbanları değil, aynı zamanda bazen doğrudan bir hedefdir. Birçok durumda, askeri ve silahlı gruplar çocukları işe alır (UNHCR, 1993: 3). Göç kararının alınmasında kadın ve kız çocuklarının daha az kontrol sahibi oldukları bu kararın genellikle aileleri tarafından verilmesi daha olasıdır. Ailenin çocukların göç motivasyonunda etkisi büyük önem taşımaktadır. Çocuklar aileleri parçalandığında ya da ebeveynleri öldüğünde göç edebildikleri gibi, kendilerinden önce göç eden aile üyelerine katılmak için de göç eden çocuklar bulunmaktadır (UNICEF, 2017: 14).

Göç kararında cinsiyetler üzerinde de bir farklılaşma yer almaktadır. Mülteci kızlar erkeklere oranla genellikle daha savunmasızlardır. Bazı kültürel ve sosyal konularda, kızların erkeklerden daha az değerli olduğu algısından dolayı kızlar ihmal ve istismara daha fazla maruz kalırlar. Yine kızların eğitime olan katılımları çoğunlukla vaktinden önce kısıtlanır. Erkeklere oranla çok daha fazla cinsel saldırı, istismar ve sömürüye maruz kalmaktadırlar (UNHCR, 1993: 3).

Son yıllarda kendisine refakat edebilecek bir yetişkin olmadan göç eden refakatsiz çocukların sayısı artmıştır. 2015-2016 yılları arasında tek başına göç eden çocukların sayısı 2010-2011 yıllarına oranla beş kat daha fazladır. Avrupa Birliği dışındaki ülkelerde sığınma başvurusunda bulunan çocukların sayısı 2010'da 4000 düzeyindeyken 2015'te bu sayı 19.000'e yükselmiştir. Eurostat verilerine göre Avrupa'da sığınmacılar arasında refakatsiz çocukların sayısı 2010'da 10.610'dan 2015'te 95.208'e yükseldi ve ardından 2016'da 63.280'e düştü. 2014 ve 2018 arasında en az 1.600 çocuk göç yolculukları sırasında öldü veya kayboldu (MDP, Child and young migrants, 2021). Bu artış o yıllarda kıtadaki genel artışa bağlanabilir. Zira 2015 yılında Akdeniz üzerinden İtalya'ya geçenlerin yüzde sekizini refakatsiz çocuklar oluşturmaktadır. Bu sayı 2016'da %14'e çıkmıştır. Bununla birlikte 2016'da Akdeniz'i

geçen her on çocuktan dokuzunun refakatsiz olduğu tahmin edilmektedir (UN Ad Hoc Committee on Refugees and Stateless Persons, 2017: 2).

UNHCR, 20 Haziran Dünya Mülteciler Günü'nden 2 gün önce, 18 Haziran 2020 tarihinde yayımladığı Küresel Eğilimler raporu, 2019 yılı sonuyla birlikte 79,5 milyon kişinin yerlerinden edildiğini göstermektedir. UNHCR kayıtlarında daha önce görülmemiş olan bu sayı refakatsiz çocuklara ilişkin önemli veriler de sunmaktadır. Rapor çocuk, ergen ve gençler özellikle refakatsiz veya ailelerinden ayrı oldukları durumlarda istismar ve sömürü riski altında olduklarına işaret eder. 2019'da yaklaşık olarak 25.000 yeni sığınma başvurusunun yapıldığı ve mülteci nüfusunun 153.000'ini refakatsiz çocukların oluşturduğu bildirilmiştir. Raporda bu istatistiklerin, veri bildiren sınırlı sayıda ülke olması nedeniyle oldukça eksik tahminler olduğu da belirtilmiştir UNHCR (2020: 9). 2017'de dünyadaki mülteci nüfusu içindeki refakatsiz ve ebeveynlerinden ayrı düşmüş çocuklara yönelik kayıtları raporlar halinde tutmaya başlarken 2018'de hükümetlerden de aynısını yapmalarını istemiştir. Buna cevaben 53 ülkeden 2018 yılında 111.000 refakatsiz çocuk bildirilirken 2019 yılında bu sayı 153.000'e yükselmiştir. 2010 ve 2019 yılları arasındaki periyotta yaklaşık 400.000 refakatsiz ve ebeveynlerinden ayrılmış çocuğun 117 ülke veya bölgede sığınma başvurusunda bulunduğu raporda belirtilmiştir. Başvurular bu on yılın ortasındaki süreçte zirveye ulaşırken bu sayı son yıllarda düşerek 25.000'e ulaşmıştır (UNHCR, 2020: 46).

2.8.2. Türkiye'de Refakatsiz Çocukların Görünümü

Daha iyi koşullarda yaşamak, eğitim, istihdam gibi sebeplerle kaç çocuğun tek başına göç ettiğine yönelik net bir anlayış bulunmamaktadır ancak bu sayı önemli olduğu kadar her geçen gün artmaktadır. Küresel eşitsizlikler, giderek daha fazla kullanılabilir seyahat imkanları, başka bir yerde yaşama olasılığını barındıran bu hayaller, koşullarını iyileştirmek için göç eden çok büyük ve çeşitli bir çocuk popülasyonu ile birleşmektedir (Bhabha, 2008: 4). Refakatsiz çocuklar, iyi bir gelecek, sakin bir yaşam, tatmin edici iş imkanları bulabilme arzusuyla, insanca yaşama imkanlarına sahip bir yerler bulma umidiyle göç etmektedirler (Atasü Topçuoğlu, 2012: 50).

Refakatsiz çocukların nerede ve nasıl refakatsiz duruma düştüklerine ilişkin birçok neden bulunmaktadır. Ülkeye girişleri çoğunlukla yasadışı yollarla olan refakatsiz çocuklar Türkiye’de ve geldikleri ülkede faaliyet yürüten göçmen kaçakçıları aracılığıyla ülke sınırlarını küçük gruplar aracılığıyla yasa dışı yollarla geçmektedirler. Ailesi ya da akrabaları aracılığıyla bu kaçakçılarla temas kuran çocuklar kaçakçıya verecekleri paranın pazarlığını da bu aşamada yaparlar. Bu paranın bir kısmı peşin ödenip kalan kısmı ise varışta ödenmektedir. Çocuklar bir göçmen kaçakçısı aracılığıyla göç edebilecekleri gibi ebeveynleri ya da akrabaları aracılığıyla da göç edebilirler. Bu çocuklar göç sürecinde ya da varışta ebeveynlerini ya da yanlarındaki yetişkinleri kaybedebilecekleri gibi Türkiye’ye varışta bu kişilerle ayrı düşebilirler (Karataş, vd., 2014a). Bunun yanında göç sürecine tek başına katılabilecekleri gibi ebeveynleri ya da kendilerine refakat edebilecek yetişkin bir akraba ile de katılabilirler. Çocuklar bu yetişkinleri göç sürecinde kaybedebilecekleri gibi Türkiye’ye vardıklarında bu kişilerden ayrı kalıp refakatsiz duruma düşebilirler. Tüm bunların yanı sıra bu çocuklar ebeveynleri tarafından göç sürecine itilebilip mevcut literatürdeki adıyla Anchor Children da olabilirler.

1980 sonrası yakın coğrafyamızda yaşanan siyasal sorunlar sonrası Türkiye göç ekseninde insanlık krizleriyle karşılaşmıştır. İran Devrimi, I. ve II. Körfez Savaşları sonrası yaşanan iltica hareketlerinin ilk duraklarından biri olmuştur Türkiye (Gürle, 2012: 6). Artan düzensiz göçlerle birlikte özellikle 2006 sonrasında ve 2008’in ardından daha da yoğunlaşan sığınma arayan refakatsiz çocukların durumu Türkiye’nin gündemine girmiştir. 2005-2006 yıllarında Somalili ve Sudanlı sığınmacıların Türkiye’ye sığınmalarıyla birlikte refakatsiz çocukların Türkiye’deki varlıkları görünür hale gelmiştir (Gürle, 2012: 3). Refakatsiz çocuklara yönelik istatistiklerin tutulmasına ise ancak 2005 sonrasında başlamıştır. 2005-2012 yılları arasında Türkiye’de kaydı oluşturulan refakatsiz çocukların 739’u erkek ve 137’si kız çocuğu olmakla birlikte toplam 876 çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların 352’si Afganistan, 274’ü Somali, 106’sı İran, 58’i ise Irak’tan gelen çocuklardan oluşmaktadır. Bu çocukların geldiği bölgelerin ortak özelliği ise çoğunlukla silahlı çatışma, açlık ve güvensizliğin olmasıdır (Atasü Topçuoğlu, 2012: 45). Son yıllarda artan bir şekilde düzenli ve düzensiz göçmen akışı yaşayan Türkiye’de önemli sayıda göçmen ya Türkiye’den geçmekte ya da

Türkiye’de kalmaktadır. Türkiye’den geçen göçmenlerin kalma süresi çoğu zaman yılları bulmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’den son yıllarda geçen göçmenlerin içinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı koruma altında bulunan refakatsiz çocukların sayısı da artmaktadır (Karataş, vd., 2014a: 11).

2.8.3. Refakatsiz Çocuklara Yönelik Kavramsal Çerçeve

Göç çalışmaları öncelikle erkek göçü ve emek göçü üzerinden değerlendirilirken 1980’li yıllarla birlikte kadınların; 2000’li yıllardan beri ise çocukların göçü ele alınmaya başlandı (Atasü Topçuoğlu, 2012: 11). Küreselleşen dünyada göçmen gruplarının niteliği de değişmiştir. Göçmen grupların değişen bu niteliğine daha incinebilir gruplar olan çocuklar da dahil olarak tek başına göç sürecini deneyimlemeye başlamıştır (Gürle, 2012: 85). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 1. Maddesi çocuk tanımı için bir yaş sınırı çizmektedir. Buna göre, “*Çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.*” şeklinde tanımlanmıştır.

BMMYK Sığınma Talebinde Bulunan Refakatsiz Çocuklarla İlgili Politika ve Prosedürlere İlişkin Kılavuz İlkeleri’ne (UNHCR, 1997: 1) göre refakatsiz çocuk, yürürlükteki kanunlara göre reşitliğin daha erken gerçekleşmediği surece ve her iki ebeveynden ayrılmış ve kanuna veya yasaya göre bir yetişkin tarafından bakılmayan on sekiz yaşın altındaki kişidir.

Mevcut literatürde refakatsiz çocuk olarak kavramsallaştırılan bu grup, Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair BMYK Kılavuz İlkeleri’ne (BMMYK, 2008: 6) göre: “*her iki ebeveyninden ve akrabalarından ayrı düşmüş ve yasal olarak veya teamülen çocuğa bakmakla yükümlü bir yetişkinin sorumluluğu altında olmayan çocuklara refakatsiz çocuklar veya refakatsiz küçükler*” denir.

Avrupa Göç Ağına (European Migration Network, EMN) (2018: 11) göre refakatsiz çocuk, 18 yaşından küçük üçüncü bir ülke vatandaşı ya da vatansız olup, yasal bir bağı

olup olmadığına bakılmadan yasalar gereğince kendilerinden sorumlu yetişkin tarafından refakatsiz olarak üye devletlerin topraklarına gelen kişi olarak tanımlanmaktadır.

İOM Göç Terimleri Sözlüğü'ne (2013: 70) göre ise refakatsiz çocuk, vatandaşı olduğu ülkenin dışında olup, reşit olmayan, ebeveyni, vasisi veya yasal olarak ondan sorumlu olan bir yetişkinin refakat etmediği çocuklardır.

İç hukukumuzca düzenlenmiş Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 3. maddesinin m bendine göre göre ise refakatsiz çocuk, *“sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve âdet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuğu”* ifade etmektedir.

2.8.3.1. Ailesinden- Ebeveynlerinden Ayrı Düşmüş Çocuklar- Refakatsiz Küçükler

Yapılan alan araştırması sonucunda yaygın kullanım olan refakatsiz çocuklar/ küçükler (Unaccompanied children/ minors) için Ailelerinden/Ebeveynlerinden Ayrı Düşmüş- Düşen Çocuk (Separated Children) kavramının da kullanıldığı görülmüştür. İOM Göç Terimleri Sözlüğü'ne göre Ebeveynlerinden Ayrı Düşmüş Çocuk şöyle tanımlanmaktadır:

“Her iki ebeveyninden veya önceki hukuki veya örfi olarak esas bakıcısı kabul edilen kişiden ayrı düşen, ancak diğer akrabalarıyla birlikte olabilecek çocuklar.” (İOM, 2013: 28)

Ancak bu tanımdan anlaşılacağı üzere herhangi bir aile üyesinin ya da akrabasının refakatindeki çocukları kapsamaktadır. Nitekim çocuğu refakatsiz olarak tanımlamak için bazı kültürlerin yaygın tanımlama biçimlerine aşına olmak da önemlidir. Örneğin bazı ülkelerde söz konusu çocuk babasının ailesi ile birlikteyken refakatli olarak kabul

edilirken; annesinin ailesi ile birlikte olduğunda ise refakatsiz olarak kabul edilmektedir. (UNHCR, 1996: viii). BMMYK Sığınma Talebinde Bulunan Refakatsiz Çocuklarla İlgili Politika ve Prosedürlere İlişkin Kılavuz İlkeleri'nde (UNHCR, 1997: 19) Ailelerinden/Ebeveynlerinden Ayrı Düşmüş-Düşen Çocuk kavramı için “Ebeveynleri Olmayan Yetişkinlerin Eşlik Ettiği Çocuklar” şeklinde bir ayrıma gidilmiş ve eşlik eden, bakım verenlere ilişkin belirli standartlar belirlemiştir. Çocuğa eşlik eden kişi ile çocuk ilişkisinin kalitesinin belirlenmesine ve ölçülmesine yardımcı olması için belirli ilkeler sunulmuştur. Buna göre bu ilişkinin niteliğinin doğruluğuna dair şüpheler varsa çocuğun refakatsiz olarak değerlendirilmesi ve buna yönelik prosedürlerin uygulanması gerektiği vurgulanmıştır.

Bu tanımlar çerçevesinde herhangi bir yetişkinin refakatinde olmayıp ebeveynlerinden ayrılmış çocuğa refakatsiz çocuk (Unaccompanied Children- Unaccompanied Minors) denilir. Ailelerinden/Ebeveynlerinden Ayrı Düşmüş-Düşen Çocuklar (Separated Children) ise her iki ebeveyni ve yasalar ve teamül gereği çocuğun bakımından sorumlu 1. dereceden yakınından ayrı düşen ancak diğer akrabalarıyla birlikte olan çocuktur.

2.9. REFAKATSİZ ÇOCUKLAR KAPSAMINDA ULUSLARARASI VE ULUSAL DÜZENLEMELER

Refakatsiz çocuklara yönelik uluslararası ve ulusal politika ve düzenlemeler bu alanda araştırma yapacak olanlar için temel referans kaynaklarıdır. Bunların ışığında ve uygulamalardan alınan sonuçlar doğrultusunda yeni politikalar geliştirilmektedir. (Atasü Topçuoğlu, 2012: 12) bu noktada en önemli husus göçmen çocuklara yönelik geliştirilecek sosyal politikaların öncelik olarak çocuk hakları perspektifi ışığında hazırlanmasıdır. Daha sonrasında bu konunun çocuklara yönelik bir sosyal politikalar ve sosyal hizmet meselesi olduğu saiki ile hareket edilmelidir. Son olarak göç politikası ile ele alınmalıdır. Özetle çocuk göçmenler söz konusu olduğunda odak noktası insan hakları ve çocuk hakları olmalıdır.

2.9.1. Çocuk Hakları Sözleşmesi

Çocuk hakları sözleşmesi, çocuklara eğitim, sağlık, sosyal ve siyasal birçok hakkı ve uygulamalara ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Refakatsiz çocuk mülteci kimliğinden ve bu doğrultuda uygulanacak mülteci hukukundan önce çocuktur. Dolayısıyla çocuk hakları sözleşmesi bu alanda kullanılması gereken öncelikli referans kaynağıdır. Türkiye'nin de imzacısı olup onayladığı bu sözleşmeye 196 ülke taraf olup en fazla ülkenin onayladığı insan hakları belgesidir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi her ne kadar çocuk haklarına ilişkin en önemli gelişme ve bu alandaki en önemli resmî belge olarak kabul edilse de Sözleşme'ye kadar ki süreçte Sözleşme'ye zemin oluşturması açısından önemli anlaşmalar ve sözleşmeler yayımlanmıştır. Bu önemli belgeler: 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi ve iç hukukumuzda hazırlanan 1963 Türk Çocuk Hakları Sözleşmesi yer almaktadır.

20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 44/25 sayılı Kararıyla kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Çocuk haklarına dair bugüne kadar hazırlanmış en kapsamlı bu sözleşmeyi Türkiye 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamıştır. Ancak 8 Aralık 1994 yılında Sözleşme'nin 17., 29. ve 30. maddelerine ihtirazı kayıt koyarak onaylamıştır. Buna göre bu maddelerin T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması'nın hüküm ve ruhuna uygun olarak yorumlanacağı ve Türkiye'nin bu hakkını saklı tutacağı belirtilmiştir. Bu doğrultuda 4058 Sayılı Onay Kanunu 11 Aralık 1994 gün 22138 Sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Devletin çocukları korumaya ilişkin sorumluluğu, 1989 BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) ile resmileştirilmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların ihtiyaçlarını tanımanın yanı sıra, devletlerin koruma yükümlülüğü olan çocukların, sahip oldukları kabul edilen evrensel haklarını da kapsar. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin neredeyse evrensel olarak onaylanması, ulusal, politik ve sosyal bölünmelerin ötesine geçerek,

çocukların uluslararası düzeyde edindikleri artan önemi kabul eder ve şimdi uluslararası olarak toplumun ‘ahlaki mihenk taşı’ olarak kabul edilir (Giner, 2007: 251).

Türkiye’nin de imzacısı olduğu bu sözleşmenin 2. Maddesi ayırım gözetmeme ilkesi kapsamında olup: “1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.” şeklinde belirtilmiştir. Buna göre çocuk hakları sözleşmesi sadece ilgili ülkenin vatandaşı için ya da ülkede yasal olarak kalma hakkı bulunan çocuklar için geçerli değil; düzenli ya da düzensiz göç sürecinde olan turist, işçi; sığınma başvurusunda bulunan mülteci, sığınmacı veya başvurusu reddedilen tüm çocukları kapsamaktadır.

Sözleşmede doğrudan refakatsiz çocuklara yönelik bir madde yer almasa da mülteci ve sığınmacı çocuklar için Sözleşme’nin 22. maddesi önemlidir:

“(1) Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana–babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar. (2) Bu nedenle, Taraf Devletler, uygun gördükleri ölçüde, Birleşmiş Milletler ve onunla iş birliği yapan hükümetler arası ve hükümet dışı yetkili başka kuruluşlarla bu durumda olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için ana–babası veya ailesinin başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla iş birliğinde bulunurlar. Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli ya da geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu Sözleşmeye göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana–babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden hiçbirisi bulunmayan çocuğa da tanınacaktır.” (Md:22).

Sözleşme'nin 22. maddesinde refakatsiz çocuk ibaresi geçmese de “*ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun*” ibaresinin refakatsiz ve ailesinden ayrı düşmüş çocukları da kapsadığı anlaşılmaktadır.

Sözleşmenin 12. maddesi gereğince, refakatsiz veya ailesinden- ebeveynlerinden ayrılmış çocuklara yönelik alınacak önlemlerin belirlenmesinde, çocuğun görüş ve istekleri öğrenilip ve dikkate alınmalıdır (Md: 12/1). Bu tür görüş ve isteklerin açık bir şekilde ifade edilmesine izin vermek, bu durumdaki çocuklara, örneğin hakları, iletişim araçları, iltica süreci, aile takibi ve menşe ülkelerindeki durum dahil olmak üzere bu konularda bilgi verilmesi zorunludur (Md: 13, 17 ve 22/2). Vasilik, yardım ve bakıma ilişkin düzenlemelerde ve yasal temsilde de çocukların görüşleri dikkate alınmalıdır. Bu tür bilgiler, her çocuğun olgunluğuna ve anlayış seviyesine uygun bir şekilde aktarılmalıdır. Katılım güvenilir iletişime bağlı olduğundan, gerektiğinde tercümanlar sürecin her aşamasında hazır bulundurulmalıdır (UN Committee on the Rights of the Child, UNCRC, 2005: 8). Sözleşmenin hükümleri, Türkiye'nin refakatsiz çocuklara yönelik koruma, destek sağlama ve yüksek yararlarını gözetmeye yönelik yükümlülüklerini ortaya koyar. Bu bağlamda Sözleşme'nin Türkiye'yi yükümlü tuttuğu noktalar şunlardır: egemenliği altında yer alan tüm çocuklara uyruklarına ve statülerine bakmaksızın Sözleşme'nin gerektirdiği tüm hakları sağlamak, çocuğun üstün yararı ilkesini çocuk adına hareket ederken veya karar verirken dikkate almak, Türkiye'ye sığınan, refakatsiz çocuklar dahil, tüm çocuklara tanınan bu hakları kullanabilmeleri amacıyla ihtiyaçları olabilecek koruma ve insani yardım araçlarından faydalanabilmeleri için tüm önlemleri almak (Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2010: 15).

Dolayısıyla taraf devletler refakatsiz çocukların haklarını ihlal edebilecek düzenlemelerden kaçınmakla kalmayacak; bu hakları ayırım gözetmeden bütün çocukların yararına olacak şekilde önlemler alacaktır. Bu doğrultuda, üstlenilen bu sorumluluklar sadece mevcut durumda refakatsiz ya da ebeveynlerinden ayrılmış durumdaki çocuklara yönelik koruma ve yardımla sınırlı olmayıp, ailelerinden ayrılmalarını önleyecek önlemleri de içermelidir (UNCRC, 2005: 7).

2.9.2. BMMYK

BMMYK, mülteci çocukların korunması ve bakımından sorumlu olmakla beraber bu alanda merkezi bir role sahiptir (UNHCR, 1993: 1). Refakatsiz çocuklara yönelik BMMYK'nın sağladığı uluslararası korumanın dayanaklarını şunlar oluşturmaktadır:

1. 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişki Cenevre Sözleşmesi
2. 1967 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Protokolü
3. 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi
4. 1993 BMMYK Mülteci Çocuklar Politikası
5. 1994 Mülteci Çocuklar: Koruma ve Bakıma İlişkin BMMYK Kılavuz İlkeleri

Bunların yanında BM Çocuk Hakları Komitesi 6 No'lu 2005 tarihli Menşe Ülkeleri Dışındaki Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrılmış Çocuklara Gösterilecek Muameleler, Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrı Düşmüş Çocuklara İlişkin Kurumlar Arası Yol Gösterici İlkeler (UNCRC, 2005: 2). Ek olarak BM Çocuk Hakları Sözleşmesi iki İhtiyari Protokolü (2000), 1997 tarihli BMMYK Sığınma Talebinde Bulunan Refakatsiz Çocuklarla İlgili Politika ve Prosedürlere İlişkin Kılavuz İlkeler de refakatsiz çocuklara yönelik başvuru kaynaklarını oluşturmaktadır.

Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne ve 1967 Protokol'üne koyduğu coğrafi çekinceye dolayısıyla yalnızca Avrupa ülkelerinden gelenlere mülteci statüsü belirleme sürecinin ardından sığınma hakkı verilerek Türkiye'de mülteci statüsü edinmektedirler. Ancak Avrupa dışından gelenler ise her ne kadar benzer statü belirleme sürecinden geçseler de bu kişilere üçüncü bir ülkeye sığınma talebinde bulunmaları üzerine geçici ikamet izni verilmektedir. BMMYK ise böyle bir durumda başvuru sahibinin dosyası ile ilgili bir karar verdikten sonra başvuru sahibini üçüncü bir ülkeye yerleştirmektedir (Mülteci Çocuklar Hukuk El Kitabı, 2008: 29).

Mültecilik statüsü arayan çocuklar için çocuğa duyarlı bir mülteci tanımı, 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi ile tutarlı olmalıdır. Sözleşme'nin genel ilkelerindeki dört madde bu konuda uygulanması gereken genel ilkeleri ortaya koymaktadır. Madde 2: taraf devletlerin hiçbir şekilde ayrımcılık yapmadan; yargı yetkisi altında olan tüm çocukların haklarına saygı duyma ve bu hakları sağlama zorunluluğundadır. Madde 3: çocuğun yüksek yararı ilkesi çocukla ilgili her konuda ve eylemde dikkate alınmalıdır. Madde 6: çocuğun yaşam hakkı doğuştan gelen bir hak olması sebebiyle taraf devletler çocuğun hayatta tutmakla ve gelişimini sağlamakla yükümlüdür. Madde 12: sözleşmede belirtilen 'çocuğu ilgilendiren tüm konular' ile ilgili olmakla birlikte çocuğun fikirlerini özgür bir şekilde ifade etme hakkı bulunmakla birlikte bu fikirlere hak ettiği önemin verilmesi gerekmektedir. Bu ilkeler, bir çocuğun mülteci statüsü için başvurusunun belirlenmesinin hem temel hem de usule ilişkin yönlerini bildirir (UNHCR, 2009: 4).

Refakatsiz çocuklar BMMYK'nın mülteci statüsü belirleme sürecinde her ne kadar öncelik verilmesi gereken bir grup olsa da bu çocukların kayıt, mülakat ve başvuru sonuçlarının açıklanması çok uzun zaman almaktadır. Bununla birlikte refakatsiz çocukların BMMYK'nın statü belirleme süreci sonrası üçüncü bir ülkeye yerleştirilme işlemleri 18 yaşa girdikten sonra uygulanmaktadır. Uygulama, bu çocukların aileleri aracılığıyla insan ticareti mağduru olabilecekleri yönünde endişelerin sonucudur. Dolayısıyla bu uygulama refakatsiz çocukların belirsizlik dolu bir yaşam sürmelerine, sağlık, eğitim ve diğer desteklerden mahrum kalmalarına neden olmaktadır (Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2010: 43-44).

Engebrigsten (2003: 191-194) çalışmasında birçok refakatsiz çocuğun Batı'ya koruma, eğitim, iyi ücretli bir iş bulma, kendilerinin ve ailelerinin geleceğine katkıda bulunmak göreviyle geldiklerini belirtmiştir. Dahası bu çocukların Norveç'e, yabancılara ya da geride kalan akrabalarına yüklü miktarda ödemeleri gereken borçlarla geldiklerini ifade etmiştir. Uluslararası literatürde *anchor children* olarak kullanılan bu kavram göç sürecine ebeveynleri tarafından kendileri için bir dayanak olarak itilen çocukları karşılamak için kullanılmaktadır. Türkçe karşılığıyla öne sürülen çocuklar, anne ve babaları tarafından güvenlik ve ekonomik amaçlarla gönderilerek daha sonraki süreçte ebeveynlerin göçü için bir dayanak olarak kullanılmaktadır. Buna karşın Stretmo, bu

terimin refakatsiz çocukların motivasyonlarını itibarsızlaştırmaya hizmet ettiğini belirtir. Bu çocuklar “yetimler” veya “mülteciler” olarak değil; “öncü/öne sürülen çocuklar” olarak görülürler. Refakatsiz çocuklar bu kavramla birlikte, ilerde aile birleşimi yoluyla Batı’da daha iyi bir yaşam ümit eden ve bunu planlayan ebeveynleri tarafından gönderilen “ekonomik göçmenler” olarak tanıtılmaktadır. Anchor children kavramı bir anlamda insanların, politikacıların ve gazetecilerin bu çocukların/gençlerin durumlarını nasıl düşündüklerini ve tanımladıklarını etkilemektedir (2014: 102-103). Dahası, kavram, mevcut sosyal ve politik Avrupa bağlamının bu çocuklar için seçimleri, olasılıkları ve planları nasıl etkileyebileceğini gizleyebildiği gibi anchor children klişesi insanlar arasındaki farkları da gizlemektedir (Lalander ve Herz, 2018: 91-97).

2.9.3. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

Mülteci çocuklar arasında en savunmasız olanlar, yasalarca kendi bakımlarından sorumlu olarak tanınan bir yetişkinin yanında olmayanlardır. Çocukların iyilik hallerini sağlamak ve bunu korumak için özel düzenlemelerin yokluğunda refakatsiz çocukların temel ihtiyaçları genellikle karşılanmamakta ve hakları sıklıkla ihlal edilmektedir. Esas olarak, refakatsiz çocukların varlığı ve onlar adına özel eylemlere ihtiyaç duyulması her mülteci durumunda öngörülmelidir (UNHCR, 1993: 3).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girmeden önce Türkiye’deki yabancıların durumuna ilişkin düzenlenmiş yasal belge, 1967 tarihli Cenevre Sözleşmesi’ne göre göre düzenlenen 1994 tarihli “Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği’dir⁸. Bu yönetmelikle birlikte Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğumuz coğrafi çekinceye dolaylı mülteci statüsü alamayan Avrupa dışından gelenlerin hukuki statüsü sığınmacı olarak düzenlenmişti.

⁸ R.G. No: 22127, Kabul Tarihi: 14.09.1994 R.G. Tarihi: 30.11.1994.

2006 yılına gelindiğinde ise İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü 57 sayılı “Uygulama Talimatı⁹” başlıklı genelgesinde refakatsiz çocuğun tanımını yapmış ve bu genelgenin 6.maddesinde refakatsiz çocuklara ilişkin uygulanacak usul ve esasları düzenlemiştir. Genelgenin refakatsiz çocuk tanımına göre:

“Türkiye topraklarına hukuken ya da teamülen kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın gelen ve bu tür bir kişinin bakımına etkin olarak alınmadığı sürece refakatsiz küçük olarak adlandırılan 18 (on sekiz) yaşın altındaki iltica/sığınma başvurusunda bulunan yabancı uyruklu bir kişi ya da belli bir uyuşu olmayan vatansız bir kişidir. Türkiye topraklarına giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan iltica/sığınma başvuru sahipleri de bu kapsama girer.” (57 Sayılı Genelge, 2006: 6-7).

11 Nisan 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun ilk bölümünde refakatsiz çocuk özel ihtiyaç sahibi kişiler (3/ 1) kapsamında yer almıştır. Diğer özel ihtiyaç sahibi kişiler gibi statü belirleme işlemlerinde veya diğer yazılı kayıt ve hak işlemlerinde öncelik tanınacağı belirtilmiştir. Kanunun ilk bölümünde yapılan tanıma göre refakatsiz çocuk: *“Sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve âdet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye’ye gelen veya Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuk”* (3/m) olarak tanımlanmıştır. Kanunun Genel Usuller başlıklı ikinci bölümünün 66. maddesi refakatsiz çocuklara yönelik işlemlere ayrılmıştır. Buna göre uluslararası koruma başvurusunda bulunan refakatsiz çocuklar için a) Refakatsiz çocukları ilgilendiren tüm işlemlerde temel ilke çocuğun yüksek yararadır. Refakatsiz çocuğun başvurusunun alınmasıyla birlikte bu çocuklar haklarında 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu hükümleri uygulanır. b) Fiziki görünümü ile beyan ettiği yaş arasında uyumsuzluk görünen yabancıların yaş tespit işlemlerinden 18 yaşından küçük olanlarının eski adı Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, yeni adıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı il müdürlüklerine tespit edilir. c) Refakatsiz çocuğun da görüşleri göz önünde bulundurularak uygun konaklama yerleri, varsa yakın akrabalarının yanını ya da koruyucu aile yanına yerleştirilir. Kanunun 95. maddesinde ise yabancıların kabul ve barınmalarına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Özel

⁹ SAYI: B.05.1.EGM.0.13.03.02/16147 71810– 12/Gnl.D.6-6, Kabul tarihi: 22.06.06. No:54.

ihtiyaç sahibi kişiler arasında sayılan refakatsiz çocuklara barınma işlemlerinde öncelik verileceği düzenlenmiştir (Md: 95/3).

Çocuğun yüksek yararı belirlenirken; çocuğun uyuğu, kimliği, etnik, kültürel ve dilsel kökeni, yetiştirilme biçimi, özel olarak çocuğun zayıf yönlerinin korunması ve ihtiyaçlarının açık net ve kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Böyle bir değerlendirme yapılabilmesinin önkoşulu ise çocuğun ülkeye giriş yapmasıdır. Çocukla yapılacak görüşmelerin ve değerlendirmelerin özellikle yaş ve cinsiyete yönelik duyarlı ve eğitimli kişiler tarafından güvenli ve dostane bir ortamda yapılmalıdır (UNCRC, 2005: 9).

2.9.4. Refakatsiz Çocukların Durumuna Yönelik İç Hukuktaki Diğer Düzenlemeler

Eski adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü 20/10/2015 tarihli 152065 sayılı Refakatsiz Çocuklar Yönergesi¹⁰ hazırlamıştır. Bu yönerge ile 04/04/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 66.'nci ve 91.'inci maddeleriyle 3/7/2005 tarihli 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında refakatsiz çocuklara yönelik iş ve işlemler eski adı Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olan yeni adıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na verilmiştir. Yönergenin amacı Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuklara ilişkin iş ve işlemlere yönelik usul ve esasları belirlemektir (Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, 2015).

Çocukların gelişim ihtiyaçları, genellikle yardım çabalarında dikkate alınmayan temel bir gerçekliktir. Normal olarak büyümek ve gelişmek için, bir çocuğun karşılanması gereken yaşa özgü belirli gereksinimleri vardır. Temel sağlık bakımı, beslenme ve eğitim genellikle çocukların fiziksel ve entelektüel gelişimi için gerekli olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, sağlıklı psikososyal gelişim, büyük ölçüde çocukların büyüdükçe aldıkları beslenme, uyarılma, yeni beceriler öğrenme ve bunlarda ustalaşmak

¹⁰ Tam Metin: <https://www.aile.gov.tr/uploads/sgb/uploads/pages/yonergeler/refakatsiz-cocuklar-yonergesi-20-10-2015.pdf>

için sahip oldukları fırsatlara bağlıdır. Mülteci çocuklar için, sağlıklı psikososyal gelişim aynı zamanda çoklu kayıp travmalarıyla baş edebilmeyi ve köklerinden koparılmanın daha zarar verici deneyimleriyle etkili bir şekilde başa çıkmayı gerektirir. Kısacası, çocukların gelişimsel ihtiyaçlarının yeterince karşılanmadığı trajik uzun vadeli sonuçlar ortaya çıkabilir (UNHCR, 1993: 3).

Refakatsiz çocuklara mevzuatımızdaki 2828 sayılı kanunun 22. Maddesi ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. maddesi kapsamında ilgili mahkeme tarafından, koruyucu ve destekleyici önlemler Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilmektedir. Nitekim 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 3. maddesinde refakatsiz çocuklar; bedensel, ruhsal ve ahlaki gelişimleri açısından güvenliği tehlikede olan, anne ve babası tarafından terk edilmiş olarak tanımlanan korunmaya ihtiyacı olan çocuk statüsünde bulunmaktadır (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983). 5395 sayılı kanunun 5. maddesinde ise korunmaya ihtiyacı olan çocuk için çıkarılabilecek bakım tedbirleri düzenlenmiştir. Bunlar danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınmaya yönelik tedbirlerdir (Çocuk Koruma Kanunu, 2005). Ancak bu çocukların korunmaya ihtiyacı olan çocuklar olması bakımından sahip oldukları bazı hakları da bulunmaktadır (BMYK: 2021).

Türkiye'deki diğer korunmaya ihtiyacı olan çocuklar gibi refakatsiz çocuklar da koruyucu aile hizmetlerinden yararlanmaktadır. Ancak refakatsiz çocukların büyük bir bölümü 12 yaşın üzerinde olup dil problemlerinin yaşanacağına ilişkin kaygılardan dolayı koruyucu aile hizmetinden yararlanma noktasında toplum tarafından tercih edilmemektedirler. Bunun en önemli sebebi ise bu hizmet için toplumda var olan etnik temelli kaygılar ve refakatsiz göçmen çocukların 'suça sebep oldukları' yönündeki önyargılardır (KOREV, 2017: 10).

2.10. ÇOK KÜLTÜRCÜ SOSYAL HİZMET VE REFAKATSİZ ÇOCUK VE GENÇLER

Sosyal hizmet misyonu gereği insanların hayatını zenginleştirmek, kolaylaştırmak ve birey özelinde toplumu güçlendirmeyi hedef edindiği için çalışma alanı oldukça

geniştir. Sosyal hizmet uzmanları toplum içinde farklı kültürel geçmişlere sahip çeşitli etnik gruplarla çalışırken bu kültürel zenginlikle çalışabilecek gerekli donanımına sahip olması gerekmektedir. Bu noktada meslek elemanları için kuramsal bilgi elzemdir.

Sosyal hizmet uzmanlarının benimsediği kanıksadığı farkında olmasalar dahi belirli yerleşik bilgi düzeyi vardır. Bu bilgi yapılan araştırmalara, kişisel deneyimlere ya da inanç ve varsayımlara dayanabilir. Böyle bir durumda yani sosyal hizmet mesleği tarafından oluşturulmuş bilgi, kuram ve değerler yerine meslek elemanının bireysel varsayımına dayanan uygulamalarda bulunmak müracaatçılara zarar verebilme riskini taşımaktadır (Teater, 2015: 9). Dolayısıyla meslek tarafından oluşturulan bilgi, beceri ve değer temelleri üzerinde yükselmiş kuramsal bilgi özellikle farklı kültürlerle çalışırken meslek elemanına gerekli donanımı sağlar.

Marshall McLuhan'ın da deyimiyle dünyayı küresel bir köy olarak ele alınca üzerindeki hızlı insan etkileşimini ve konar göçerliğin hızını daha iyi anlayabiliriz. Çok kültürcülük de bu küreselleşen dünyada özellikle post modern akımların etkisiyle sosyal hizmetin teori ve uygulama alanında kendine yer bulmuştur

Göç akımlarındaki hızlı değişim ve dönüşüm sonrasında diğer yardım mesleklerinde olduğu gibi sosyal hizmet de bu akımdan etkilenmiştir. Nitekim sosyal hizmetteki mevcut geleneksel uygulamaların farkı kültürlerden olan birey ve grupların ihtiyaçlarına cevap vermekte baskıcı ya da etkisiz olabileceği farkına varılmıştır. Bu doğrultuda İngiltere'de ırkçılık/ ayrımcılık karşıtı uygulama Amerika'da ise etnik farklılıklara yönelik duyarlılık modelleri geliştirilmiştir (Özgür, 2010: 93). Böylece çok kültürcülük göç literatüründe adalet ve tanınma teorileri ile sık sık ele alınırken sosyal hizmet literatüründe de yer almaya başlamıştır. Çok kültürcülük farklı grupların toplumda bir arada uyum halinde yaşamalarını sağlamak, sahip oldukları kimliklerin ve kültürel birikimlerinin ayrımcı değil bütünleştirici politikalar aracılığıyla kapsayıcı bir şekilde sunulması için çalışmaktadır. Bireyin kültürünü ve kimliğini koruyarak toplumda diğerleriyle uyum içinde yaşamasını önceler. Çok kültürcülük (Voltanen, 2016: 68) etno-kültürel çeşitliliğin örgütlenmesi ve yönetilmesi için resmi bir yaklaşımdır. Devletin farklı grupları ve toplulukları daha geniş politika çerçevesi içinde tanıması ve

barındırmasının bir parçası olarak bu amaç için şekillendirilen politikalar, programlar ve stratejiler aracılığıyla gerçekleştirilir. Çok kültürlülük politikası, toplumun yerleşim önceliklerini ve planlarını yansıtacak şekilde birçok biçimde geliştirilmekte ve uygulanmaktadır.

Çok kültürcülük, farklı olan tüm grupları bir araya getirerek tek bir kültürel potaya koymak olmamalı; kültürel çeşitliliği tanıyarak ona değer vermek olmalıdır. Etnik gruplar arasındaki sosyal dinamiklerin ve ilişkilerin etraflıca anlaşılması gerekir (Reitz vd. 2009: 1). Bunu yaparken de kültürel farklılıkların ve oluşturdukları grupların desteklenmesini gerektirir (Göksel, 2019: 48).

Sosyal hizmetin “geleneksel, disipline eden ve tek tipleştirilen eğilimi” bir yana bırakarak anlamayı odağına alan çok kültürcü sosyal hizmet, nesnel yargılarla değil; özneliği anlamak üzerine kuruludur (Özgür, 2010; 90). Bireyin farklılıklarını merkeze koyarak onu anlamaya, ihtiyaçlarına cevap vermeye ve olumlu yönlerini inşa etmeye çalışır. (Keleşoğlu ve Yıldız, 2021: 196) sosyal çalışmacının bu noktada kendini ve kültürel gerçekliğini tanıması ve bu konuda öz-farkındalık geliştirmiş olması gerekir. Aksi takdirde müracaatçının kültürel gerçekliğini göremeyecek ve buna uygun bir müdahale planı ve yaklaşımı geliştirmesi mümkün olmayacaktır. Süreç boyunca değer, inanç, tavır, tutum, gelenek ve görenek gibi pek çok toplumsal dinamik müdahale planını etkileyen faktörlerden olacaktır. Dolayısıyla bunların göz önünde bulundurularak uyumlu bir sosyal hizmet modeli hazırlanmalıdır.

Refakatsiz çocuk ve gençlerle çalışacak sosyal hizmet uzmanının müracaatçısının farklı bir kültür ve toplumdaki geldiğinin bilincinde olması ve uygun bir müdahale planı yapabilmesi için de kültürel yeterliliğe sahip olması gerekir. Kültürel yeterlilik bu noktada üç ana unsur üzerinden kavramsallaştırılır: a)kültürel farkındalık-uygulayıcıların kendi kültürel değerleri, inançları, tutumları, önyargıları ve kültürler arası karşılaşmalarının duygusal ve bilişsel olarak işlenmesi; b) bilgi - kültürel yeterlilik için gereken bilgi genellikle belirli bir kültürel veya etnik grupla ilgilidir; c) beceriler - kültürel yeterliliğin doğasında var olan beceriler, farkındalık ve bilgiyi mesleki uygulamada birleştirme yeteneğinden kaynaklanmaktadır. Müracaatçının kültürüne

uygun müdahaleleri gerçekleştirme yeteneğini oluştururlar (Nadan ve Bean- Ari, 2013: 1091).

Meslek elemanının çok kültürcü teoriyi bilgi ve uygulama dağarcığına dahil etmesi, farklı etnik ve kültürel kökenlere sahip müracaatçılarıyla iletişimi ve müdahale sürecine katkı sunacaktır. Refakatsiz çocuk ve gençlerin koruma ve bakım altına alındıkları süreçten bakımın sonlandığı ve bakım sonrası izleme ve takip sürecinde sosyal hizmet uzmanlarının anahtar bir rolü bulunmaktadır. Özellikle göç sürecinde yaşanan travmalara karşı görüşme teknikleri kullanılarak uygulanacak terapötik ilişkiler ve kurum sonrası yaşamın planlanmasındaki desteklerinin olumlu etkileri olacaktır.

3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde, araştırmanın modeline ve çalışma evrenine ilişkin bilgiler verilmektedir. Bunların yanında verilerin toplanması ile veri toplama araçlarına, verilerin çözümlenip yorumlanması ve son olarak da araştırma süresi ve olanaklarına yer verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmanın problemine ve amaçlarına paralellik gösteren yöntemsel bir tasarım seçilmiştir. Bu seçim araştırmanın verilerine ulaşmayı sağlayacak araçları ve bu verileri analiz edecek teknikleri de kapsamaktadır.

Bu araştırmada, nitel bir araştırma modeli/deseni olan fenomenolojik (olgubilim) yaklaşım kullanılmıştır. Sosyal bilimlerde kullanılan olgu bilim ya da fenomenoloji yaklaşımı, yaşamımızda farkında olmamıza rağmen derinlikli ve detaylı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Bu olgular yaşamımızda deneyim, yönelim, durum, algı ve kavram şeklinde olmak üzere değişik biçimlerde karşımıza çıkabilir. Bu olgularla olan tanışıklığımız onları yeteri kadar anlamadığımız anlamına gelmemekle birlikte bize bu tam anlamıyla kavrayamadığımız bu olguları kavrayabilmek için bir araştırma temeli oluşturur (Yıldırım & Şimşek, 2016: 69). Bu çalışmada “refakatsiz olmak” bunu deneyimleyen bireylerce araştırma boyunca ‘keşfedilecek’ bir olgudur. Dolayısıyla araştırmada refakatsiz çocuk ve gençlerin yaşam deneyimlerine olgusal bir süreç olarak bakılmış ve bu sürece dair deneyimlerine anlatılarına ve örüntülerine odaklanılmıştır. Deneyimlerine yönelik algılarına, duygu ve düşüncelerine betimleme yoluyla ulaşılmak istenmiştir.

Nitel araştırma, birey ya da grupların herhangi bir sosyal ve insani probleme yönelik attığı anlamlara değinen ve bu doğrultuda araştırma probleminin incelendiği yorumlayıcı bir kuramsal çerçeve ile başlar. Nitel araştırmacılar hem tümdengelimli hem de tümevarımlı örüntü temaları kurarak verilerini analiz ederler. Bu amaçla

araştırmacının düşüncelerinin, katılımcı seslerinin, literatüre katkısının, problemin açıklama ve yorumunun olduğu bir rapor veya sunum hazırlar (Creswell, 2013: 43-45).

Refakatsiz çocuk ve gençlerin göç süreçlerini, Türkiye’de koruma ve bakım altına alındıkları bakım sürecini ve bakım sonrası yaşam deneyimlerini ve kendi ifadeleriyle aktarmaya olanak tanıyan yöntemin nitel araştırma yöntemi olacağı düşünülmüştür.

3.2. VERİLERİN OLUŞTURULMASI VE ANALİZ

Araştırmanın bu bölümünde katılımcılara dair bilgilere, verilerin toplanma sürecine ve verilerin analizine dair başlıklara yer verilmiştir.

3.2.1. Katılımcılar

Niteliksel araştırmalarda, araştırma evreni, sosyal gerçekliği genellemelere varmak amacı ile incelemediğinden (Patton 1987: 51), araştırmacı, genel bir temsil edici veriyle çalışmaktan ziyade araştırmasında verilerini derleyebileceği örneklerle çalışır. Araştırmacı, probleminin temel öğeleri ile ilgili bilgi oluşturabileceği özneleri örnekleme dâhil etmeyi amaçlar (Kümbetoğlu, 2019). Dolayısıyla araştırma kapsamında söz konusu özellikleri sağlayan çocuklara/gençlere amaçsal örnekleme yoluyla ulaşılmıştır. Bu çalışmada katılımcıların hepsi refakatsiz olmayı deneyimlemiş ve bu deneyimlerini açık bir şekilde ifade edebilen yabancı uyruklu kimselerdir. Katılımcıların hepsi erkek olup biri görüşme sürecinde ABD’ye yerleşmiştir. Geri kalan 16 kişi ise Türkiye’nin farklı illerinde ikamet eden farklı yaşlarda bireylerdir.

Bireyi anlama çabası, onu ve içinde bulunduğu koşulları incelikli olarak anlamayı amaçlar (Kümbetoğlu 2019). Bu araştırmanın verileri, EK-2’de sunulan yarı yapılandırılmış rehber görüşme formu eşliğinde, onların anlatı ve ifadeleri üzerinden oluşturulmuştur. Görüşülen kişinin dünyasına dâhil olmak amaçlandığı için görüşme boyunca bağlamdan kopmamak için görüşme formundaki sorular üzerinden gidilmiştir.

3.2.1.1. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Araştırmada görüşme yapılan 17 katılımcıya dair bilgilere bu başlık altında yer verilmiştir. Katılımcıların gerçek isimleri araştırmanın etik ilkeleri ve katılımcıların gizliliği nedeniyle numaralandırılmıştır.

Türkiye’de refakatsiz kız çocuklarına ilişkin ihtisaslaşmış bir kurum henüz mevcut değildir. Bununla beraber sayıca az olan refakatsiz kız çocuklarının da Türkiye vatandaşları ile birlikte kaldığı göz önünde bulundurulunca örneklem grubuna dahil edilmeleri zorlaşmıştır. Refakatsiz kız çocuklarının erkek çocuklara oranla sayıca az olmasının altında yatan bir gerçeklik ise hem göç yolculuğunda kırılganlıkları göz önüne bulundurularak aileleri tarafından göçe yönlendirilmedikleri ve bu yönde cesaretlendirilmedikleridir.

Katılımcıların yasal statülerine dair bilgi düzeyinin düşük olduğu verdikleri cevaplardan anlaşılmıştır. Yasal statü olarak BM’ye kayıtlı olduğunu söyleyen ya da Avrupa Konseyi’ne üye olan ülkelerden birinden gelmemesine rağmen statüsünü mülteci olarak belirtmeleri bunun göstergesidir.

Tablo 1: Katılımcı Bilgileri

Rumuz	Uyruk	Yasal Statü	Doğum Yeri	Yaş	Meslek	Öğrenim Durumu	Türkiye'ye Geliş Tarihi	Yurttaki Kalma Süresi
Katılımcı 1	Afganistan	T.C.	İran	24	Tercüman	Üniv. 2.	2012	6 Sene
Katılımcı 2	Pakistan	Mülteci	Pakistan	22	Fotoğrafçı	Üniv. 2.	2014	2 sene
Katılımcı 3	Afganistan	Kısa İkamet	Afganistan	27	Otel Çalışanı	Lise mezunu	2012	1,5- 2 sene
Katılımcı 4	Afganistan	İkamet izni	Afganistan	24	Öğrenci	Üniv. 3.	2013	1,5 sene
Katılımcı 5	Afganistan	UK	Afganistan	25	Kaynak-sıvacı	Üniv. 4.	2013	1 sene
Katılımcı 6	Afganistan	Bilmiyor	Afganistan	21	Öğrenci	Lise 4.sınıf	2017	2-2,5 sene

Katılımcı 7	Afganistan	Mülteci	Afganistan	20	Satış Elemanı	Lise 1	2018	2-2,5 sene
Katılımcı 8	Afganistan	Şartlı Mülteci	Afganistan	21	Garson	Lise mezunu	2016	4 sene
Katılımcı 9	Afganistan	Mülteci	Afganistan	19	Satış Elemanı	Açık Lise	2016	3 sene
Katılımcı 10	Afganistan	Şartlı Mülteci	Afganistan	20	Tekstil	Lise 4.sınıf	2017	2,5 sene
Katılımcı 11	Afganistan	Bilmiyor	Afganistan	19	İşsiz	Lise mezunu	2017	3-3,5 sene
Katılımcı 12	Afganistan	Mülteci	Afganistan	19	İşsiz	Lise mezunu	2018	2-2,5 Sene
Katılımcı 13	Irak	Şartlı Mülteci	Irak	21	Aşçı Yardımcısı	Lise 3.sınıf	2017	2 sene
Katılımcı 14	Afganistan	Bilmiyor	İran	20	Tamirci	Lise 2.sınıf	2019	1 sene
Katılımcı 15	Afganistan	Bilmiyor	Afganistan	20	İşsiz	Okumamış	2017	2 sene
Katılımcı 16	Yemen	Şartlı Mülteci	Yemen	20	Tercümanlık	Açık Lise	2017	1 sene
Katılımcı 17	Suriye	Bilmiyor	Suriye	21	Mobilyacıda çalışıyor	Lise 3.sınıf	2017	1,5 sene

3.2.2. Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Katılımcılardan ilkinde Hayat Sende Derneği aracılığıyla ulaşılmış olup onun aracılığıyla diğer katılımcılara ulaşılmıştır. Katılımcı bulmanın güçleştiği noktalarda araştırmacının sosyal çevresi ve kurduğu bağlantılar aracılığıyla 17 kişiye ulaşılmıştır. Katılımcıların hepsi 18 yaşından büyük olup refakatsiz olarak Türkiye'ye tek başına gelen veya varışta refakatsiz kalan, Türkiye'de koruma ve bakım altında kalıp ayrılan kişilerden oluşmaktadır. Katılımcılar Türkiye'nin farklı illerinde ikamet etmekte olup görüşme yapılan katılımcılardan biri görüşme sürecinde üçüncü ülke başvurusu onaylanarak ABD'ye yerleşmiştir.

Görüşmeler katılımcının ve araştırmacının uygun olduğu bir gün ve saatte çevrimiçi olarak yapılmıştır. Görüşme öncesinde katılımcılara araştırma ile ilgili bilgi verilmiş, bilgilendirilmiş onam formu EK-1 paylaşarak görüşme ile ilgili hakları ve diğer

bilgiler verilmiştir. Görüşme sürecinde Covid-19 pandemi koşulları nedeniyle görüşmeler Zoom adlı video konferans uygulaması üzerinden yapılmıştır. Araştırma sorularında katılımcıların deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini anlamayı hedefleyen açık uçlu ve yönlendirici olmayan sorular kullanılmıştır.

3.2.3. Veri Oluşturma Aracı ve Görüşme Süreci

Araştırma nitel olarak tasarlandığı için derinlemesine görüşmelerle veriler oluşturulmuştur. Araştırmada veri oluşturma aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme sorularının şekillenmesinde ilk bölüm sosyo-demografik sorular olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Ülkelerinden Türkiye’de kurum bakımına alınana kadar geçen süreç ikinci bölümü, kurum bakımındaki süreç üçüncü bölümü ve son olarak kurum bakımı sonrasındaki süreç ise dördüncü bölümü oluşturmaktadır.

Görüşmeler 01.06.2021- 15.09.2021 tarihleri arasında yapılmıştır. Katılımcıların hepsi Türkçe bildiği için görüşmeler Türkçe dilinde yürütülmüştür. Görüşmeler bittikten sonra araştırmaya eklenen 21. ve 22. sorular nedeniyle 17 katılımcıdan 16’sıyla tekrar görüşülmüş ve yanıtları görüşme kayıtlarına eklenmiştir. Bir katılımcıya ise ek soruları sormak için ulaşamamıştır. Katılımcılardan biri sorulardan birkaçına daha iyi cevap vereceğini düşünerek önce yazılı sonra sesli cevap vermiştir. Görüşme süreleri ek sorulardan dolayı yapılan ikinci görüşmelerle birlikte en kısıtı 40 ve en uzununu 140 dakika olup ortalama 60 dakika sürmüştür. Görüşmelerin kayda alınmasıyla ilgili katılımcıların onayı alınarak görüşmeler kaydedilmiştir. Yapılan tüm görüşmelerin deşifreleri 439 sayfa tutmuştur.

Araştırmacı katılımcılara görüşme başında kendini ve çalışmayı tanıtmış onlardan da kendilerini tanıtmalarını isteyerek görüşmelerin daha sıcak, samimi ve pozitif bir şekilde ilerlemesini sağlamıştır. Katılımcılar görüşmeler süresince böyle bir araştırma yapıldığı için memnuniyetlerini ve iyi dileklerini ifade etmişlerdir.

Görüşmeleri çevrimiçi yapmanın hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olmuştur. Çalışan katılımcıların akşam saatlerinde ve evlerinden de katılabilmiş olmaları çevrimiçi görüşmelerin olumlu yönüdür. Görüşmelerin, katılımcıların onayıyla kaydedilmiş olması araştırmacı açısından olumlu olmuştur. Yüz yüze görüşmelerdeki sıcaklığı ve samimiyeti daha az vermesi ve bağlantıdan kaynaklı ses sorunları ise çevrimiçi görüşmenin olumsuz yönleri olarak sayılabilir.

3.3.2. Verilerin Analizi

Yaşantıları ve olguları anlamlandırmaya yönelik olan olgu bilim araştırmalarında Şimşek ve Yıldırım'ın belirttiği gibi amaç içerik analizinde olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılmasıdır (2011). Araştırmadan oluşturulan veriler, ses kayıtları, gözlem notları, yanıtları deşifre edilip veri havuzu oluşturulmuştur. Bu aşamada ilk adım 'verilerin azaltılması' basamağıdır. Buna göre araştırma boyunca sahada toplanan ve henüz işlenmemiş durumda olan verilerin hepsi özetleme, ayıklama ve dönüştürme süreçlerinden geçmiştir. Araştırmacı veri azaltma süreci boyunca elindeki veriler içerisinden hangilerinin dışarda bırakılacağına ve hangilerini kullanacağına karar verdiği bir veri sınıflandırması yapmıştır (Miles ve Huberman, 1994).

Görüşme kayıtlarının deşifreleri sonucunda elde edilen ham veri, tekrarlı okunarak nitel veri analiz aracı olan MAXQDA 2020 sürümü ile analiz edilmiştir. Elde edilen sınıflandırılmış araştırmanın öz verileri, nitel veri analiz yöntemlerinden olan Betimsel Analiz temel alınarak analizi yapılmıştır. Nitel veri analizinde anlam ön planda olduğundan dolayı elde edilen veriler en küçük anlamlı birim olan kodlara ayrılmıştır. Oluşturulan kodlar sınıflandırılmış ve diğer kodlarla karşılaştırılarak geçme sıklıklarına göre kategorize edilmiştir.

Şekil 1: MAXQDA Kod Bulutu

Oluşturulan kodlar katılımcıların göç süreci ile uyumlu olarak temalara ve alt temalara ayrılmıştır. Örneğin katılımcıların kurum bakımındaki süreci yurt kategorileri adıyla tema olarak belirlenmiştir. Yurtta yaşam ise alt tema olup kendi içinde yurt imkanları ve yurt görevli tutumları diye kodlanmıştır.

Bu doğrultuda yapılan araştırmanın analizi üç ana başlık altında sunulmuştur. Buna göre kurum bakımı öncesi, kurum bakımındaki süreç ve kurum bakımı sonrası diye ele alınmıştır. Çalışma boyunca çocukların Türkiye’de koruma ve bakım altına alındıkları kuruluşlar yer yer kurum olarak yer yer de yurt olarak geçmekte olup aynı şeyi karşılamaktadır.

3.3. ETİK KONULAR

Araştırma, Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu tarafından 25 Mayıs 2021 tarihinde yaptığı toplantıda, etik açıdan uygun bulunmuştur (Ek- 3).

Katılımcılara görüşme öncesinde araştırmanın konusu, kapsamı, amacı ve bu verilerin nasıl kullanılacağı konusunda bilgi verilmiştir. Her bir katılımcıyla görüşme öncesinde bilgilendirilmiş onam formu paylaşılmış ve görüşmeye dair hakları onlara hatırlatılmıştır. Katılımın gönüllülük esasına dayandığı bu çalışmada tüm katılımcılar 18 yaşından büyük olduğu için bizzat onayları alınarak görüşmelerin kaydı alınmıştır. Görüşme kayıtları iki yıl süreyle saklı tutulduktan sonra imha edilecektir. Araştırmada katılımcıların gerçek kimliklerini ortaya çıkarabilecek isim ve ikamet ettikleri şehir gibi bilgiler paylaşılmamış olup katılımcılara araştırmacı tarafından numaralar verilmiştir.

4. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUM

Araştırmanın bu bölümünde 17 refakatsiz genç ile yarı yapılandırılmış görüşme formu eşliğinde yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular ve bu bulguların analizine yer verilmiştir. Bulgular bölümü üç tema altında toplanmıştır. Bu üç tema, Kurum Bakımı Öncesi, Kurum Bakımındaki Süreç ve Kurum Bakımı Sonrası olmak üzere bu dönemlerdeki yaşam deneyimlerine odaklanarak tasarlanmıştır. Her üç tema kendi altında farklı kategorilere ayrılarak başlıklar halinde sunulmuştur. Bu kategorilerden oluşturulan başlıklar katılımcıların doğrudan alıntılarıyla ve literatürden araştırmalardan elde edilen bulgularla ilintili olarak desteklenmiştir. Bu doğrultuda okuyucuların, refakatsiz bir çocuğun ülkesinden itibaren Türkiye'ye varışa dek süren göç sürecine, Türkiye'de koruma ve bakım altına alındığı sürece ve son olarak da koruma ve bakımın sonladığı kurum sonrası yaşamındaki deneyimlerine vakıf olabilmesi öngörülmektedir.

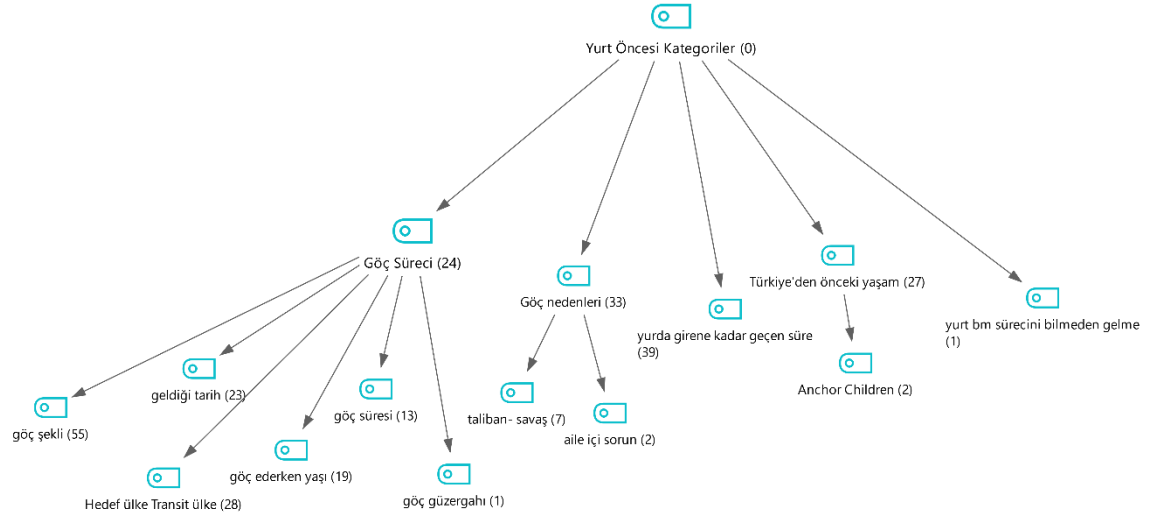
Şekil 2: Refakatsiz Çocuk ve Gençlerin Kurum Bakımı ve Sonrasına İlişkin Deneyimleri

4.1. Kurum Bakımı Öncesi Süreç:

Bu tema bölümü kendi içinde 5 farklı alt temalara ayrılmıştır.

Şekil 3: Kurum Bakımı Öncesi Süreç Kod Haritası

Refakatsiz çocukların Türkiye’de kurum bakımına alınmadan önceki süreçleri, yukarıdaki kod haritasında da görüleceği üzere, beş alt temaya ayrılmıştır. Bu temalardan üçü kendi içinde kategorilere bölünmüştür. Söz gelimi göç süreci adlı kod içeriğinde göç şekli, hedef- transit ülke, geldiği tarih, göç ederken yaşı, UN kaydı ve göç süresi olmak üzere altı alt koda ayrılmıştır. Bu kod haritası doğrultusunda çalışmanın bu bölümünde görüşme kayıtlarının analiziyle elde edilen bulgulara yer verilecektir.

4.1.1. Türkiye’den Önceki Yaşam

Katılımcılara sosyo- demografik soruların ardından Türkiye’ye geldikleri göç süreçleri öncesindeki yaşam koşullarını öğrenmek amacıyla soru sorulmuştur. Bu sorunun amacı, katılımcıların göç nedenleri sorulduğunda, o dönemi daha iyi hatırlamalarına yardımcı olmak, gözden kaçırdıkları veya kendilerince önemsiz görebildikleri ülkelerindeki

yaşamlarına dair daha fazla bilgi sahibi olmaktır. Bunun yanında yaşadıkları coğrafyadaki mikro- mezo ve makro boyuttaki siyasal, kültürel, sosyal, ekonomik ve psikolojik arka planı ve bu faktörlerin yaşamlarına etkilerini görebilmek amaçlanmıştır. Kohli'nin çalışmasında da altını çizdiği üzere literatürde refakatsiz çocuk ve gençlerin sanki göç öncesi yaşamları yokmuşçasına, hikayelerinin sığınmacı olarak görünür olduklarında başladığına dair bir eğilimin olduğunu ifade etmektedir (2006, s. 708). Dolayısıyla göç öncesi yaşamlarına dair literatürde bir boşluk olduğu görülmüştür. Bu sebeple refakatsiz çocuklarla çalışırken onların hem çocuk hem de ergen olduklarını unutmamaya çalışmak, içinden geldikleri kültürü ve yaşamış oldukları ülkenin genel ekonomik, siyasi ve sosyal durumu göz önünde bulundurmamak gerekir (Karataş, Tılıç, Atasü Topçuoğlu, Demir, 2014b: 70). Afganistan, Irak, Pakistan, Suriye ve Yemen uyruklu katılımcılar, ülkelerinde o dönemki yaşamlarına dair şunları demişlerdir:

“İran’da doğdum. İran’da Annem küçükken bizi terk etti. Sonra biz babam ve kardeşlerimle birlikte Afganistan’a gittik. Orda babam vefat edince tekrar biz abimle beraber kaçak yollarla İran’a geldik. İran’dan da Türkiye’ye geldik.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

“Afganistan’da bizim rahatımız iyiydi. Şimdi babamın ne iş yaptığını pek oraya geçmek istiyorum ama durumu bayağı bi iyiydi, zengin biriydi. Afganistan’da bize çok güzel bir hayat yaşattı hayatta olduğu sürece. Tabii bu adam da (üvey baba) uyuşturucu kullanıyordu gün içinde benim önümde. Bende öyle bir bağ şey yoktu ama adam sürekli evde kullanıyordu. Tabii benim orda bir hayatım yoktu. Ondan sonra bizim hayatımızı da mahveden zaten o adam. Ben bunları çok çok sonradan öğrendim.” Katılımcı 3, Afganistan Uyruklu, 27 Yaşında.

Ebeveynlerden birinin ya da bazı durumlarda her ikisinin de kaybının doğurduğu sorunlar, ülkelerindeki yaşamı zorlaştırmıştır. Kayıplar sonrası aile üyeleriyle, akrabalarla ya da kaybedilen ebeveynin yerine gelen üvey ebeveynlerle sağlıklı ve uzun soluklu iletişimin ve bağların kurulamadığı görülmüştür.

Ailevi sorunlardan dolayı bazı katılımcılar göç yolculuğuna oldukça erken başladıkları görülmüştür. Yaşamlarının bu bölümünde iş ve güvenli bir yer bulmak amacıyla sürekli bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmişlerdir. Bu sebeple, küçük yaşlarda başka ülkelerde yaşam savaşı vermek, mütemadiyen mobil olma hali gerektirdiği için, kendi ülkelerindeki sınırlı yaşamlarına dair bilgi ve deneyimleri eksiktir. Uysal'ın (2016: 103)

çalışmasında da belirttiği gibi, çocuklar artık göç sürecinde aileye bağımlı endişe kaynağı olarak görülen ikincil aktörler değil; göç sürecinde bizzat “aktif bir aktör” konumundadır. Göçü tek başına ve kendi kararıyla küçük yaşında deneyimleyen, çocuk yaşta hapisanede kalan Katılımcı 5’nin durumu bunun örneğidir. Katılımcı çok küçük yaşta başladığı göç sürecini şu şekilde aktarmıştır:

“Evden çıktıktan sonra 3 sene falan Afganistan’ın içinde sağda solda köşelerde çalışarak bir şekilde yaşadım. Daha sonra Pakistan’a geldim. Pakistan’a gelme amacım da oradan geçerek İran’a gelmekti. İlk seferde Pakistan’da yakalandım. 1 ay ya da 1,5 ay tam hatırlamıyorum hapisanede kaldım. Sonra tekrar Afganistan’a gönderdiler. Tabii o zaman orda benim yaşım küçüktü, orda gelen kişiler arasında en küçüğü bendim. Afganistan’da sınıra yakın bir bölgede 7-8 ay çalıştım. Daha sonra ordan ayrıldım. Yine İran’a geleceğim tekrar Pakistan’a giriş yaptım. Pakistan’da bir Deşkarga dağı var. O dağın etrafından dolaşarak şeye geldik İran’a. 27 gün içerisinde biz İran Şah isminde bir şehre geldik. Kaçağız zaten, dışarı çıkamıyoruz kaçakçılar getiriyor bir şeyler. Şiraz’da da 1 hafta falan yolları kontrol ediyoruz nasıl gidebiliriz gitmek istediğimiz yere ya da bizim çalışmamız lazım nerde gidip çalışabiliriz. Güvenli bir şirket arıyoruz. Telefonla arıyoruz işte sağda solda tanıdıklar var Afganistan’da olanlar var çalışanlar var. O şekilde Lar isminde bir şehirde bir şirket varmış birkaç tane. Oraya geldikten sonra 18 ay orda çalıştım.” Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

Göç sürecinde telefonu özellikle ulus ötesi haberleşme ağı için kullanan çocuk ve gençlerin rotalarını göç yolunda hayatta kalma ve iş bulma imkanlarının fazla olduğu noktalara doğru çizdikleri görülmüştür. Çünkü bu noktalar daha önce onlar gibi başka göçmenlerin göç ettiği ve mevcut göçmen ağlarının bulunduğu, görece fırsatların olduğu yerlerdir. Ancak Simmel’in eskimeyen tabiriyle “yoksullar nereye ait” sorusu, refakatsiz çocuk ve gençlerin tek başına çıktıkları göç yolculuğunda yine yanıtız kalmıştır. Yoksul göçmen çocukları şehirler ve ülkeler ekseninde yer değiştirmeye devam etmektedirler (Bozok ve Bozok, 2019: 126):

“Ben çocukken abimle aram çok iyi değildi. O yüzden abim beni sevmiyor. Hata bana diyor ki, sen bizim kanımızdan değilsin. Senelerdir onlarla hiç konuşmuyorum. Abim annemle görüşmeme izin vermiyor. Hatta numarasını değiştirmiş onlardan hiç haberim yok konuşmuyorum. Beni işte kabul etmiyor, kardeşi olarak kabul etmiyor. Ben de minnet etmedim Türkiye’ye kaçtım İran’da hiç kalmadım.” Katılımcı 15, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Göç öncesi, aile içi sorunların, kimi durumlarda göç sürecinde ve sonrasında da devam ettiği görülmüştür. Aile bireylerinden bir ya da birkaçının eksikliğinin gerek göç

sürecinde gerekse göç sonrası süreçte katılımcıların yaşamında önemli sorun olarak devam etmiştir. Aile üyeleriyle yaşanan sorunlar ve iletişimsizlik bazı katılımcıların psiko-sosyal iyilik halini olumsuz etkilerken onların tek başına göç kararı almalarına da etki ettiği görülmüştür.

4.1.2. Göç Nedenleri:

Görüşme yapılan kişilerin “geldiğiniz ülkede yaşamınız ve koşullarınız nasıldı, sizi göç etmeye iten şeyler nelerdi” sorusuna verdikleri cevapların analizi yapılarak ulaşılan nedenler kategorize edilerek 4 başlık altında ele alınmıştır. Sebepler kendi içinde çeşitli olsa da Atasü Topçuoğlu'nun (2012: 50) araştırması ile benzer sonuçlar göstermiştir. Refakatsiz çocuk ve gençler için hedef ya da transit ülke bağlamında sorun belirli bir mekânda kalmak ya da oradan geçmek olmamıştır. Temel arzuları insanca yaşamak olduğu için bu olanağı bulabilecekleri yere gitmek istemişlerdir. Gerek ülkelerindeki gerekse de göç sürecindeki koşullar oldukça zorken öncelikli istekleri huzurlu bir yaşam, iyi bir eğitim, iş ve gelecek bulmak olmuştur.

4.1.2.1. İşsizlik- Eğitim ve Sağlığa Erişim

Menşei ülkedeki yaşam koşullarının kötü olması, kendi yaşamını kurtarma arzusu baskın göç sebebi olarak gözlenmiştir. İşsizlik, ülkenin mevcut ekonomik durumu, küçük yaşlarda çalışmak zorunda kalmak, ailenin diğer erkekleri gibi mevsimlik işçi olarak komşu ülkelere çalışmak için gitme arzusu belirleyici olmuştur.

Araştırmanın büyük bir bölümünü oluşturan Afgan uyruklu katılımcıların dillendirdiği ortak nokta Afganistan'daki çatışma ortamında bir gelecekleri olmadığına dair düşünceleridir. Bu doğrultuda Afganistan'daki politik ve sosyal ortamı anlamak Afgan göçünü anlama noktasında elzemdir. Afganistan geçtiğimiz yüzyıl boyunca düşük gelirli bir ülke olmuştur. Özellikle 1960'lar ve 1970'lerde sanayileşme ihmal edilebilir düzeyde olup ve Afgan nüfusu yetersiz istihdam olanaklarıyla karşı karşıya kalmıştır (Stigter, 2006: 117). Yoksulluk gölgesinde yaşanan çatışmalar, kayıplar ve acılarla

geçen çocukluk dönemleri boyunca kendilerinden yaşça büyük abileri, akrabaları veya komşularından Afganistan dışına gittikleri göç hikayeleri ile büyümüşlerdir. Dolayısıyla sonraki birkaç yıl içinde sıranın kendilerine geleceğini bilen çocuklar için göç güzergahları ise tahminen bellidir (Bozok ve Bozok, 2019: 126). Babasını 5 yıl içinde sadece 6 ay gördüğünü ifade eden katılımcı 4, aynı zamanda Afganistan'daki erkeklerin ve dolayısıyla geride kalan ailelerin kurdukları sosyal ve ekonomik ilişkiler bağlamında yaşamlarına dair önemli ipuçları vermiştir.

“Şimdi öncelikle şöyle söyleyeyim Afganistan dediğimizde yani sadece savaş olan bir ülke insanların aklına geliyor ama savaşın yanında, işsizliğin çok fazla olduğu bir ülke. Bir de Afganistan'ın denize herhangi bir kıyısı olmadığı için ticarisi, sanayisi yani başka alanları hiç şey yok. Afganistan'da herhangi bir iş olmadığı için, genelde gençler 13'ten başlıyor hatta daha erken 12- 10 yaşında falan işte babalarıyla filan İran'a geliyorlar İran'da 2 sene 3 sene 5 sene çalışıyorlar. Ondan sonra bir miktar para kazanınca gidiyorlar Afganistan'a. 6 ay Afganistan'da 5 yıl İran'da sistem hep böyle devam ediyor. Benim babam, hep ömrünü böyle yedi. Ben babamı hep 6 ay görmüşüm 5 yıl bir daha görmemişim. Genelde hep yüzde 60'lar yani Afganistan nüfusunun sistemi hep böyle. Afganistan ve İran'a gidip çalışıyorlar.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Ülkesinde yeterli sağlık imkanlarına sahip olmayan bir katılımcı da Suriye iç savaşı sonrası okuluna atılan bomba ile ağır yaralanarak ve Suriye'de tedavi olamadığı için Türkiye'ye tedavi olmak amacıyla gelmiştir.

“Ben Türkiye'ye geldim yani, orda hastaneler yok yani her şeyi bombaladılar vurdular. Bir de 2015'te uçak bizim okula vurdu ben sonra yaralandım yani ağır yaralandım. Sonra orda hastaneye gidiyor yani hastane yok. Hastaneye gittim sonra hastaneye tekrar bomba atmışlar yani. Benim hedefim Türkiye'ye geldiğim için sadece ameliyat yapmak için bir de ilaç için geldim. Sonra ben mecbur Türkiye'de kaldım ilaçlar için.” Katılımcı 17, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Sağlık hizmetlerine ulaşmak ve gerekli tedavileri almak da temel insan hakları arasındadır. Bunun yanında BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 24. maddesi sağlık konusuna vurgu yaparak sözleşmeye taraf devletler, *çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar*. Dolayısıyla eşit adil ve insana yaraşır sağlık hizmetine ulaşmak da başlı başına göç sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1.2.2. Ebeveyn Kayıpları-Aile İçi Sorunlar

Ebeveynlerin kaybı sonrası ortada kalan çocuklar akrabalarının ya da yakınlarının onları göçe itmesi ile bu sürece başlamıştır. Görüşme yapılan katılımcıların hemen hemen hepsi bir savaşa ve çatışmaya tanıklık etmiş, ikisi her iki ebeveynini de savaştan kaybetmiş ve katılımcılardan biri de yaralanmıştır. Bunun yanında bir katılımcı ebeveynlerinden birini savaştan kaybetmiştir. Hastalık ya da başka sebeplerle ebeveynlerinden birini kaybeden 2 katılımcı vardır. Göç sürecine ailesi ile başlayan ama bu yolculukta her iki ebeveyninden ayrı düşen bir katılımcı mevcuttur.

Katılımcıların yaşadıkları travmatik deneyimler, bu travmaların kendi ülkelerindeki yaşam hikayelerinin önemli bir parçası (Hicks ve ark. 1993) olduğunu da desteklemektedir. Ebeveynlerin veya aile üyelerinin kayıplarına tanıklık etmek, rızaları dışında zorla göçe itilmek de başlı başına travmatik olabilmektedir.

“Ben orda ailemle yaşıyordum Afganistan’da. Cuma günü camiye gittik orda bomba patladı. Ailem, annem babam orda şehit oldular. Ben tek başına kaldım. Ondan sonra, o kadar biliyordum Türkiye’de BM var onlar bize bakıyorlar öyle bir şey. Türkiye’yi tercih ettim geldim işte.” Katılımcı 12, Afganistan Uyraklı, 19 Yaşında.

Araştırma bulguları göstermiştir ki göç kararının alınmasında her zaman aile ile istişare edilerek ya da ailenin itici olduğu ‘*anchor children*’ durumu mevcut değildir. Çocuklar haberleri olmadan göçe itilebiliyor, zorla göç sürecine dahil olabiliyor. Yemen’de iç savaş sürecinde aile evine uçaktan atılan bomba sonrası anne baba ve tek kardeşini kaybeden bir katılımcı, ailesinin kaybından yaklaşık 2-3 ay sonra haberi olmadan amcasının onu kaçakçılara teslim etmesiyle Türkiye’ye varmıştır.

“(Yemen’de) Hayatım iyi geçiyordu, şeye kadar ondan sonra benim ailem vefat etti maalesef savaştan dolayı. (...) İsteyerek ben buraya gelmedim amcam beni buraya gönderdi. Bilmeden. Haberim yoktu, beni şeye Sana’dan (Yemen’in başkenti) çıkardılar. Adam bir şehre, beni oraya götürmüşler. Hiç bilmeden yani beni kandırarak götürdüler. Ondan sonra beni gemiye bindirdiler İran’a kadar. İran’ın üstünde. Orda olduğumda baktım ki farklı bir dille konuşuyorlar. Nereye beni getirdiniz, hiç kimse bana hiçbir şey söylemiyordu.” Katılımcı 16, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Burada altı çizilmesi gereken noktalardan biri travmatik deneyimlerin salt savaş ve çatışmaya tanıklık etmek olmadığıdır. Ailelerinden ayrı düşmek, zorlu göç yolculuğunu deneyimlemek, fiziksel ve ruhsal şiddetle muameleyle karşılaşmak ve daha nicesi travmatik deneyimlerdir.

Görüşme yapılan katılımcılar arasında ebeveynlerini kaybeden katılımcıların diğerlerine nazaran geleceğe karşı daha umutsuz, ne yapacakları konusunda kafalarının daha karışık olduğu gözlenmiştir. Bunun yanında bu kayıpların psikolojik açıdan daha kırılgan olmalarına sebep olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim yapılan alan araştırmasında (Bean vd. 2007; Goodman, 2014: 1177) ebeveynlerini kaybeden refakatsiz mülteci çocuk ve ergenlerin ailesi olanlara kıyasla, oldukça yüksek derecede içselleştirilmiş şikayetlere sahip oldukları ve travmatik şiddet tepkileri yönündeki bulguları destekler niteliktedir.

Aile içinde yaşanan kan davası gibi sorunların göç kararı almalarında belirleyici olduğu gözlenmiştir.

“Ben Irak’tan çıktım, bir sorun oldu o yüzden çıktım. Kan davası gibi bir şey oldu o yüzden buraya geldim.” Katılımcı 13, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Afganistan’da uzun yıllardır yaşanan siyasi istikrarsızlık ve Taliban şiddeti göç nedenleri arasında ağırlıklı bir orana sahip olmasına rağmen Afganistan uyraklı kimi katılımcılarda bu durum göç nedeni olmamış aile içi sıkıntılar göç etme noktasında daha baskın olmuştur.

“Afganistan’da yaşam koşulları kötü, eğitim yoktu zaten. Bir de babam vefat etmeden önce biz okula gidiyorduk ettikten sonra, bizi amcalarımız paylaştırdı. Mesela beni küçük amcam aldı, abimi büyük amcam, kız kardeşimi halam aldı. Sonra amcamın kızları vardı büyük yaşında biz küçüktük. Kız çocukları olduğu için bize yanlarında bakamayacaklarını söylediler. Kaçak yollarla bizim gitmemizi söylediler. Bizim hayatımızı kurmamızı söylediler.” Katılımcı 1, Afganistan Uyraklı, 24 Yaşında.

Ebeveyn kaybının çocuğun üzerindeki etkisinin büyük bir oranda yaşına bağlı olduğunu belirten Nolen-Hoeksema ve Larson, küçük yaşta ebeveynini kaybetmenin kişinin

bakıcısının, birincil bağlanma figürünü kaybetmesi anlamına geldiğini belirtir. Bunun yanında kişinin günlük yaşamının her yönüyle bozulmasına, rutinlerinin değiştirilmesine, belki başka bir akrabanın yanına taşınmasına veya üvey ebeveyn ve üvey kardeş edinmesine neden olabileceğini belirtir (1999: 44).

Ebeveynlerinden ikisini ya da birini kaybetmenin yaşanılan ülkede kalmayı zorlaştırdığı gözlenen bu araştırmada da çocukların akraba yanında yaşamaya ya da bir üvey anne/babanın hayatlarına girmesi ile yaşamlarının büyük bir oranda değiştiği, genellikle bu değişimden mutsuz oldukları ve memnun olmadıkları görülmüştür. Bu değişimin göç kararı almalarında doğrudan ya da dolaylı olarak etki ettiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla ebeveyn kaybı sonrası zorlaşan ve değişen aile dinamikleri, yaşam koşulları nedeniyle göç eden katılımcılar üvey anne ya da babalarıyla veya akraba yanında yaşamamanın zorluklarından dolayı göç etmeye karar vermişlerdir.

“Aslında benim Afganistan’dan çıkma nedenim savaş değildi. Savaş bizim bölgede sonradan Taliban ya da başka DAEŞ dediğimiz farklı farklı gruplar oraya gitti. İlk ben çıktığım zamanlarda orada yoktu. Yani bizim bölgede emniyet vardı. Benim evden çıkma sebebim yani bu taraflara gelme sebebim de aile içi bir sıkıntıdan dolayı böyle yaptım yani. Aile içinde benim öz annem yoktu üvey annem vardı. Böyle bir problemler vardı. Ben de evden uzaklaşmaya başladım. Yavaş yavaş bir gün köye gittim, daha sonra şehre gittim uzak uzak. Böyle böyle evden uzaklaştım.”
Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

Refakatsiz çocuk ve gençlerde ebeveyn kayıplarının sağlıklı ve güvenli gelişmeleri yönünde engel olduğu ve gerek ülkelerindeki çatışma ortamı gerekse de yaşadıkları kötü deneyimler nedeniyle artık ülkelerinde iyi bir gelecekleri olacağına inanmamaktadırlar.

“Tabii şimdi siz Afganistan ve Türkiye’yi karşılaştırdığınız zaman Afganistan’ın şartları daha zor. Yani babamız hayattayken daha iyi şartlarda bir hayat yaşıyorduk. Çünkü her konuda rahattık ama sonradan vefat ettikten sonra tabii amcamlara geçince biraz daha hayat şartları zorlaştı. Biraz amcamın eşinin baskısı vardı. Birkaç ay onlarda kaldık. Amcam sabahtan işe gidiyordu eve geliyordu. Pek onlarda kalmamızı istemiyordu (amcamın eşi) yani açıkçası rahatsız oluyordu tabii. Bunu da gün içerisinde her türlü hal ve hareketleriyle belli ediyordu. Yani genelde evde çalıştırmaya çalışıyordu. Tabii bir de her türlü ev işlerini bizlere yaptırmaya çalışıyordu amcam eve gelinceye kadar. Buna benzer belirli baskılar yapıyordu tabii.”
Katılımcı 3, Afganistan Uyruklu, 27 Yaşında.

Ülkelerindeki geleneksel uygulamalar, çocuk yaşta evliliğe zorlanma durumunun da göç sebebi olarak karşımıza çıkmıştır.

“Afganistan’da şimdi küçük yaşlarda, burda da oluyor gelenek gibi bir şey. Kuzen kuzenle evliymiş, neydi o nikahlarını göklerde kıymışlar gibi bir şey bir saçma şey var. Ya, o bizde de çok yoğunlukla var. Hani Afganistan’da kuzen-kuzen ondan sonra teyzenin kızı başka teyzenin oğlu. Bunlar çok üst sayılarda evleniyorlar ve 9 yaşlarında bunlar nikaha geliyor. Ondan sonra 15 yaşına geldi mi bunlar evleniyorlar bir evde yaşamaya karar veriyorlar. Afganistan’da bakarsanız engelli çocukların sayısı yüksek. Kimse buna önlem almıyor kimsenin umurunda bile değil. Öyle bir şeydi ve bizde de vardı. Tabi biz zekamızı kullandık, kaçtık. Hayır istemiyorum dedik tabi o zaman 13-14 yaşındaydım. Ben dedim benim yaşım kaç başım kaç ben kendime bakamıyorum ne kızı ne evlenmesi falan. Tabii çok da tepki aldım o zaman. Sen büyüklerinin sözünü dinlemiyorsun da sen hayırlı bir evlat değilsin de gibisinden öyle.” Katılımcı 8, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

On sekiz yaşın altında yapılan, bireyin ruhsal ve fiziksel gelişimini tamamlamadan yapılan evlilikler uluslararası anlaşmalarca “erken evlilik” olarak değerlendirilmektedir. Konunun önemine vurgu yapmak için bu evlilikler “erken ve zorla” ifadeleriyle tanımlanır. Erken yaşta evliliklerin ortaya çıkma nedenleri ise ülkeden ülkeye değiştiği gibi kültürden kültüre de farklılık göstermektedir. Ne yazık ki geleneksel kültürlerce bu pratik kuşakların devamı için hala yaygın bir şekilde devam etmekte ve çocukları mağdur etmektedir (Aydemir, 2011: 8).

4.1.2.3. Taliban

Katılımcıların büyük bir kısmı Afganistan uyruklu olup çoğunun göç sebebi Taliban kuvvetlerinin yarattığı baskı, kaos ve güvensizlik ortamından kaçmak olmuştur. Katılımcılar arasında her iki ebeveynini ve ebeveynlerinden birini Taliban yüzünden kaybeden iki kişi vardır.

İlk büyük ölçekli Afgan göçü, 1979'daki Sovyet işgalinin bir sonucuydu ve bunu Sovyet kuvvetleri ile mücahitler arasında yaklaşık on yıl süren çatışmalar izledi ve bu süre zarfında çatışmalar büyük çaplı göç akışlarına neden oldu. İkinci büyük hareket, 1992'deki mücahit zaferinin bir sonucuydu ve Taliban'ın iktidara yükseldiği ve baskıcı bir yönetimle hüküm sürdüğü yıllarda üçüncü bir hareket oldu. Bu dönemde özellikle

kentli ve eğitimli orta sınıf Afganistan'dan İran İslam Cumhuriyeti ve Pakistan'a kaçtı. (Stigter, 2006: 112- 113; IOM 2014: 29- 31). Taliban güçlerinin yarattığı şiddet ve kaosun gölgesinde yaşamak hem çocukları hem de aileleri göçe iten başat nedenlerden biri olmuştur. Bu ortamda eğitimine devam edememek, iş bulamamak ve geçimini sağlayamamak temel yaşam pratiklerini sürdürme noktasında pek çok güçlük çıkarmıştır.

“Bir de eğitimime devam edemiyordum. Okul. Okul dediğim orda medrese ve okul ayrı şeyler. Medrese dini ama okul devlete bağlı. Bizim o tarafta o zamanlar Taliban vardı okula pek fazla gidemiyorduk. 2 haftada bir gidiyorlardı. Bir patlama falan bir olay. Bir daha 2 hafta kapalı. Öyle bir olay olduğu için millet de korkuyordu.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

“Afganistan’da zaten biliyorsunuz şu anda da savaş var. Ben o zaman da Afganistan’daydım savaş vardı. Bir abim yani benim abim biliyorsunuz belki onlara Taliban diyorlar, 8 buçuk ay Taliban’ın yanında kaldı. En sonunda para falan verdik abimi kurtardık. Biz de tabii ordan kaçmaya mecbur kaldık.” Katılımcı 6, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Afganistan’da yaşanan güvensizlik ve siyasi istikrarsızlık karşısında ülkede bir geleceklerinin olacağına inancını kaybettiklerini ifade eden katılımcılar yaşadıkları sürece Afganistan’ın yaşanabilecek bir yer olmayacağını ve bu sebeple kaçtıklarını belirtmişlerdir.

“Öncelikle güvensizlik olduğundan dolayı tabii yani can güvenliği olmadığından dolayı. 2.olarak şahsi nedenler ve düşmanlıkları şey yaparım çünkü Afganistan’da kural diye bir şey yok. Ayrıca siz beni öldürebilirsiniz ceza almayacaksınız yani sorun olmaz. Parayla her şey alınabiliyor. Fesat, rüşvet üst seviyelerde olduğundan dolayı. Ondan sonra zaten iktisat çok kötü olduğu için. Onun için bunları düşündükçe zaten Taliban bunlar hepsi neden oluyor. Artık dayanmayabilirsiniz yani kaçıp. Benim şahsen düşüncem şu, benim ömrüm, ben 50-60 yaş sene de yaşasam yine Afganistan’da bir doğruluk bir düzelmez yani. Ben bunu çok net görebiliyorum. Şahsi düşüncem. Net görebiliyorum ki Afganistan’ın bir 100 yıla ihtiyacı var ki bütün bu İslam sorunları, Taliban sorunları geçsin bitsin. O da zaten benim torunlarıma denk gelir bana denk gelmez açıkçası. O yüzden kaçmayı tercih ettik.” Katılımcı 8, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Taliban gerçeği ile yaşamak zorunda kalan katılımcılar Taliban’ın isteklerine uymadıklarında şiddet ve tehditlerle karşılaştıklarını, yakınlarını kaybettiklerini belirtmiştir.

“Şimdi, Afganistan’ın belki haberlerini duymuşsunuzdur. Bugünlerde bayağı savaş var. Bizim şehrimiz hiç gelişmemiş. İşte orda savaş çıktı ilk başta. Savaş zaten her zaman var orda biz Taliban’la öyle düşün ki beraber yaşıyoruz orda. Bir ara savaş çıktı Taliban geldi. Yani gelip milletle, bizimle gelip konuşuyorlar. Evlerinizi bırakın gidin biz gelip evlerinizi kullanarak burda savaş ediyoruz devletle. Yani biz o kadar önemsemedik aslında babam önemsemedi. Zaten kararları o veriyor. Ondan sonra da bayağı savaş çıktı. O savaş da bittikten sonra babam öyle gergindi ne yapalım diye. Birkaç ay geçtikten sonra bir daha geldiler yani mescitlere geliyorlar genelde. Babam mescitteymiş. Gelmiş demiş evlerinizi bırakın, geçen de söyledik size, bırakmayanlar olmuş demişlerdi. İşte bırakın biz yine geliriz dedi. İşte babam bundan sonra böyle bir karar verdi gelmemizi istedi yani. Annemle konuştu gidelim diye öyle karar verdiler.” Katılımcı 11, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

Taliban tarafından yapılan tehditler, aile üyelerinin kaçırılması rüşvet ve şiddet Afganistan’dan ayrılmak zorunda kalan katılımcıların ortak dillendirdiği konu olmuştur. Okula gitmek istediklerinde okullarının bombalandığını, yılın büyük bir kısmında çatışmalardan dolayı kapalı olduğu özellikle okumak ve eğitimine devam etmek için göç eden refakatsiz çocuklar için göç nedeni bağlamında başat sorunlardan biridir.

4.1.2.4. Başka Ülkeden Göç

İnsan hareketliliği Afganistan tarihinin önemli bir parçası olurken; kayıtlara göre Afganlar yüzyıllardır İran İslam Cumhuriyeti’ne ve Pakistan’a göç ediyorlar. Ancak Afganistan’daki son 30 yıllık çatışmalar Afganların Pakistan ve İran İslam Cumhuriyeti’nin ötesindeki ülkelere, Avrupa’daki ülkelere de dahil olmak üzere göç etmelerine neden olmuştur. Nitekim Afganistan’dan Avrupa’ya giden başlıca göçmen rotaları Türkiye veya Rusya Federasyonu’ndan geçiyor (IOM 2014: 29- 113).

Kaynak ülkelerinden küçük yaşta göç eden çocukların ilk göç durakları genellikle komşu ülkeler olmuştur. Komşu ülkelerde çalışmak, para biriktirmek amacıyla belirli bir süre kalan katılımcılar buldukları ülkelerde gittikçe zorlaşan göç politikaları ve kayıt dışı durumlarından dolayı başka ülkelere göç etmişlerdir. Afganistan’dan göç eden ilk nesil Afganların çocuğu olan Afgan uyruklu ama komşu ülkelerde kayıt dışı büyüyen ikinci nesil katılımcıların bu defa aileleri olmadan kendi başına göç kararı aldıkları ve göç ettikleri görülmüştür. Göçün, göçmenliğin nesiller boyu devam eden bu yapısı bir bakıma büyüklerinden miras aldıkları bir durumdur.

“Şöyle küçükken Afganistan’dan göç etmişiz Pakistan’a. Yani aslında Pakistan’da büyüdüm. Ya orda da mesela şartlarımız nasıl diyeyim Pakistan’da her çocuğun okula gitme imkânı yok. Gitse bile en az ortaokul bittikten sonra ailesine yardım amaçlı böyle çalışmak zorunda kalıyor. Ve ortada adet olarak babadan oğula meslek olarak babası mesela ne üzerinde çalışıyorsa çocuğu da o mesleği şey yapıyor işte hidayet ediyor. Diyor işte sen de bu işe gir falan diye. Ya okursan da ne olacak diyor. Ekonomi çok güçsüz olduğu için karşılayamıyor yani. Mesela aynı zamanda hem çalışıp hem okumak gerekebiliyor. Ki çoğu insanlar bunu yapamıyor ve birisini seçmek zorunda kalıyor ve aile tarafında da hep okusan da ne yapacan deniliyor. Çocuk da mesela o yaşlarda tabii herkes çok okumak istemiyor aslında. Yani ondan çalışmak zorunda kalıyor o yüzden. Benim durumum da aynı şekilde.” Katılımcı 10, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Afgan uyraklı olup ailesinin yıllar önce İran’a göç etmesiyle İran’da doğup büyüyen bir katılımcı İran’da da koşulların yaşamaya elverişli olmadığını, babasının hastalığı nedeniyle iş bulmanın zorlaştığını ve iş bulabilmek için göç ettiğini belirtmiştir. Tüm bu nedenlerin covid-19 pandemisiyle şartları daha da zorlaştırdığını ifade etmiştir.

“3 sene önceydi. Tabii ben okula gidiyordum. Bi geçim şartları için nasıl diyeyim işte okulu bırakmak zorunda kaldım. Yani dedim ki ben artık büyüdüm işe gitmek istiyorum. Ondan sonra işe girdim. İşe girdiğim zaman tabii korona virüs şartları çok kötüydü. Virüs olduktan sonra orda tabii geçim şartları çok zordu. Benim babam da tabii hasta dizleri ağrıyor. Bir türlü şeye gidemiyor. O yüzden ben gitmeye karar verdim. Bir türlü olmadı, çalıştım birkaç ay orda da olmadı. Ondan sonra Türkiye’ye gelmek zorunda kaldım ailemi destekleyeyim diye.” Katılımcı 14, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

“Kendi hayatımı kurmak mesela. Nasıl diyeyim, bi insan gibi yaşamak yani bir şey sahibi bi meslek sahibi olmak. Bir insanın ne kadar insanlık hakları varsa mesela hepsine sahip olma. Yani mesela orda (Pakistan) da biz şeydik mülteciydik, her şeye sahip değildik mesela işte. Bazı şeyleri yapamıyorduk bazı yerlere gidemiyorduk her şey kısıtlıydı. Ondan işte.” Katılımcı 10, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Doğduğundan beri göç sürecinin içinde olmak, göçmen- mülteci olma durumunu uzun yıllarca deneyimlemek, insanca ve insana yaraşır koşullarda yaşama isteği diğerleriyle eşit haklara sahip olma arzusu göç kararı almada etkili olmuştur.

4.1.3. Göç Süreci

Çalışmanın bu bölümünde göçe karar veren ya da göçe itilen katılımcıların göç süreçlerine dair bilgilere yer verilecektir. Göç sürecine başlayan katılımcıların yaşlarına, göç şekillerine, hedef-transit ülke bilgisine, göç sürecinin süresine ve UN kayıtlarına dair bulgulara yer verilecektir. Ancak bunun öncesinde göç yolculuk süreçlerine, bu süreçte deneyimlerine ve karşılaştıkları zorluklara dair bulgular sunulacaktır.

Araştırmada katılımcıların göç örüntüleri ve amaçları dikkate değer önemli noktalardandır. Babasının ölümü sonrası annesi ve üvey babası ile yaşayan katılımcının göç yolculuğu bunlardan biridir. Annesinin ikinci eş olarak evlendiği üvey babası, madde bağımlısı olup babalık görevini yerine getirmemektedir. Annesi ilk eşinden kalan arabayı satarak kaçakçı parasını hazırlar. Akabinde kocasının ilk evliliğinden olan karısını İran'dan Türkiye'ye göç etmeye ikna eder. Böylece annesi, ilk evliliğinden olan iki çocuğu ve ikinci evliliğinden olan 3 çocuğu ile göçe karar verir. Kuması ve 3 çocuğu da onlara katılarak iki kadın ve 8 çocuk göç sürecine başlarlar. Katılımcı Van'dan Ankara'ya gidebilmeleri için kendilerine 15 günlük sahte oturma izni çıkarıldığını belirtir. 10 kişilik bir grup olarak Türkiye'ye varan bu aile, soluğu BM'ye kaydolmak için BMMYK Ankara ofisinde alır. Katılımcının annesi burada çocuklarının onlardan ayrılmasını, onların yalnız başına göç etmiş gibi başvuru yapmalarını çocuklarına söyler. Annelerinin bunu yapmaktaki amacını katılımcı şöyle açıklar:

“Annemin de ayırmasının nedeni şimdi yabancıların hepsi üçüncü ülkeye gitmek için buraya geliyorlar, kaçak gelirler. Eğer ki 3. ülkeye bir an önce yerleşmek istiyorsa biri dul bir kadın olacak yani başında kocası olmayacak. Başında böyle yetişkin çocukları olmayacak. Bunlara daha öncelikli bakıyorlar. Hani aynı şekilde örnek vereyim, sosyal yardımlaşma vakıfları, Kızılay yardımları hep dul... BM de öyle. 18 yaşından küçük çocuklara daha öncelikli bakıyorlar. Sonra bize dediler ki (annesi diyor) babamız zaten vefat etmişti. Annenizin de vefat ettiğini söyleyin dedi. BM saat 8'de açıyordu biz 7'de ordaydık oturuyorduk sırada bir sürü insan vardı. Tamam dedik biz sorgulamıyorduk o zaman. Biz ne zaman hayatımızı sorgulamaya başladık? Buraya geldik yurda yerleştikten sonra kendimize geldik. Aklımızı başımıza aldık sonra hayatı sorgulamaya başladık. O zaman da annemi sorgulamadık neden böyle bir şey istiyorsun diye.” Katılımcı 3, Afganistan Uyraklı, 27 Yaşında.

Çocuklar annenin dediğini yaparak refakatsiz olarak Türkiye'ye geldiklerini görüşmeyi yapanlara aktarır ve başvuruları bu şekilde alınarak kendileri Türkiye'de bir kuruma yerleştirilirler. Annelerinin başvurusu ise istediği gibi olmaz ve BMMYK tarafından daha sonra görüşme yapmak üzere çağrılacakları söylenip M. iline gönderilir. Çocuklar her ne kadar anneyle M. iline gitse dahi anneleri onunla olmalarının doğru olmadığını, çocukların yerleştirildikleri şehirdeki kuruma gitmelerini ister. Çocukların yol parasını vererek onları gönderir. Daha sonra annesini arayan katılımcı annesinin izini bulur. Annesinin şu an ABD'de yaşadığını oraya gitmek için de zorluklarla karşılaştığını nasıl stratejiler uyguladığını şöyle aktarır:

“Çünkü annem de şu an anlatıyor, gerçekten çok sıkıntılar çıktı. Burda suiistimal edenler oldu M. 'de tabii annem de parklarda yattığı günler oldu 3 tane kızıyla. Biz o zaman küçüktük biz yanından ayrılmıyorduk biz çalışırdık anneme sahip çıkardık. Ben kendim geldikten sonra annemi aramaya başladım. Sonra polisler bayağı bi yardım etmişler. Annem bir kere daha Avrupa'ya kaçmayı denemiş. Yollarda yakalanmış. Sonra annem kendini, yüzünü filan biraz morartmış. BM'ye gitti beni kaçırmaya çalıştı ikinci kocam derken o şekilde BM'deki dosyasını biraz daha güçlendirdi.” Katılımcı 3, Afganistan Uyraklı, 27 Yaşında.

Görüldüğü üzere göç örüntüsünde kendilerine istediği sonucu getirebilecek yol ve yöntemlerin bilincinde olan göçmenler için çocuklar çoğu zaman kurtulması gereken yük olarak görülebiliyor. Özellikle üçüncü ülke başvurularında dosyalarını kuvvetlendirmek için çeşitli stratejilerin güdüldüğü yalan yanlış beyanların verildiği, çocuklarından vazgeçildiği gözlenmiştir. Nitekim (KOREV, 2017: 9) her ne kadar sınırdan beyanları doğrultusunda aile olduklarını söyleyerek ülkeye giren sığınmacılar daha sonra çocuklarını yalnız bırakabilmektedir.

4.1.3.1. Deneyimler ve Zorluklar

Göç sürecinde karşılaşılan şeyler oldukça travmatik olup çocukların ruh sağlığını olumsuz anlamda etkilediği gözlemlenmiştir. Yaşadıkları ya da tanık oldukları güçlükleri anlatırken bu durum ses tonlarına, yüz ifadelerine yansımıştır.

Diğer sığınmacılar gibi, refakatsiz çocuklar da bir dizi farklı faktörün bir sonucu olarak kendi ülkelerini terk etmeye zorlanırlar. Bunlar arasında savaşın literatürce desteklenmiş

etkileri vardır. Refakatsiz çocuklar kendi ülkelerinde cinayetlere tanık olmuş, vahşet görmüş, korkudan kaçmış ve yaşamı tehdit eden durumlara maruz kalmış olabilir. Bu deneyimler travmatik olabilir. (Wallin ve Ahlström, 2005: 3) bireysel olaylar zihne tamamen ayrıntılı anılar olarak kazanırken, büyük travmatik olaylar psikolojik bir kalkan, inkâr ve gerçek dışılık hissi sağlar. Uygun başa çıkma stratejileri ve iç kaynakları kullanarak ve çevrelerindeki insanların desteğiyle, travmatik olaylar yaşayan birçok kişi zihinsel refah elde edebilir. Bununla birlikte, diğerleri travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) geliştirir.

“Hayatımda aksiyon filmlerinde gördüğüm şeyleri gördüm mesela. Tam bir aracın içindeyiz. Önümüzdeki arabanın içinde 15 kişi var. Bi andan yanda yokuş, bir dağdan aşağı düştü araba. Düşünsenize yani gözünüzün önünde bir de durdurup onları izledik yani. Onların ölümünü izledik yani canlı olarak. İşte... Zor unuttum o şeyleri bayağı.” Katılımcı 2, Pakistan Uyraklı, 22 Yaşında.

Oldukça tehlikeli olabilen göç sürecinde deneyimlenen şeylerin katılımcıların yaşantılarında travma etkisi yarattığını söylemek mümkündür. Nitekim (Fazel, Wheeler ve Danesh, 2005) savaş ve yerinden olmayı deneyimleyen gençlerin psikopatoloji oranları, özellikle travma sonrası stres bozukluğu yüksek olduğuna dair bulguları bunu destekler niteliktedir.

“Van’dan giriş yaptık. İşte gelirken İran’dan kum şehrinde geçerken polis gerçi yakaladı bizi orda. Durdurdu bizi orda polis, sonra bizim taksi şoförü dedi ki ben biraz ileriye gider durdururum arabayı, siz de atlayın kaçın ya da kurtulabilirsiniz, sınıra kadar götürürüm daha sonra. Kurtulamazsanız polisin elinden işte gidirsiniz artık. (...) Biz de çantamızı aldık kaçtık. Gece saat 2 gibi falandı. Böyle karanlıkta şeylerin içinde kaybolduk. Arkamızdan ateş etti ama kimseye de mermi isabet etmedi. Öylece biz gece kaçıp ordan kurtulduk polisin elinden kaçtık yani... Aslında İran polisleri vardı biz bir yerden geçtik orda 7-8 saatlik yaya yürüyorduk. Ordan polis vardı, polis tepedeydi. Bayağı yani bu tepenin etrafından dolaştıktan sonra bizi fark etti ama çok uzaktı. Ateş etti arkamızdan ama gene de çok uzaktı mesafe. İran polisi şöyle direkt ateş ediyor kendisi ulaşamadığı bir yerdeyse direkt ateş eder.” Katılımcı 5, Afganistan Uyraklı, 25 Yaşında.

Refakatsiz olmak başlı başına mülteci ve çocuk ve ergenlerin duygusal refahları için önemli bir risk faktörüken (Derluyn ve Broekaert 2007: 141); göç sürecinde maruz kalınan ya da tanık olunan yaşantıların refakatsiz çocuk ve ergenlerin psiko-sosyal iyilik hallerini olumsuz etkilediğini söylemek mümkündür.

“Benim yaşıım çok küçüktü o yüzden beni dövüyordu ama yani gerçekten böyle nasıl söyleyeyim böyle insan değilmiş gibi, o şekilde dövüyor (İran sınır polisleri).” Katılımcı 10, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

“Aslında şöyle bir olay var ben tek gelmiyordum. Ailemle beraber geliyordum. Yolda işte ayrıldık falan ailem gelemedi. Yani sadece anne babam vardı. Diğerleri zaten evlenmişler, onlar ayrıldılar. İşte Afganistan’dan Türkiye’ye gelmek için önce Pakistan yolundan geçiyoruz İran’a geliyoruz. İran’dan da Türkiye’ye. Biz o Afganistan ile İran arasındaki yolda ayrıldık yani. Çok insan var herkes koşu koşu arabalara biniyor. Biz de ayrı arabalara bindik. Aynı yola gidiyorlardı zaten de onların arabalarını polis durdurmuşlar. Bizimki geçti, benle kuzenim geçtik de onlar kaldılar orda. Onlar geliyorlardı da buraya ondan sonra ben aradım şey babamla konuştum. Yollar bayağı zor. Yani gelemiyorlardı. Onlar da biraz yaşları şey olmuşlardı yani büyükler. Gelmeyin dedim. Yollar zor, kalıyorlar yollarda.” Katılımcı 11, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

Yolculuğun kendisi genellikle son derece zorlu ve travmatiktir, risk ve belirsizlikle doludur. Bu yolculuk sırasında kaç gencin başarısız olduğu veya yaşadıkları deneyimlerin detayı bilinmezken hayatta kalmak, neredeyse hayal bile edilemeyecek bir kararlılık, dayanıklılık ve umut duygusuna işaret eder (Wade, Sirriyeh, Kohli ve Simmonds, 2012: 2). Yolculuk sürecindeki kötü koşullar, mevsimden kaynaklı karla kaplı yolları geçmek yeri geldiğinde günlerce susuz dağlardan tırmanmak, kaçakçıların şiddet dolu muamelelerine katlanmak oldukça güçlü bir çabanın ve umudun göstergesidir.

“Yola çıkarken bize o kaçakçı geldi dedi ki, bunlara 2 tane mont alayım 2 tane eldiven alayım. 5 saat dağlardan yürüyeceğiz dedi. Tamam dedik. Mont aldı, bir ben vardım bir de bir tane daha çocuk vardı. Biz 47 kişiydik. Sonra biz bi çıktık yola, tam 13 saat. Tam 13 saat biz yürüyerek dağlara açılmışız ben hani bazen diyorlar ya ölmeyi çok istedim, tam o anda ben öldüm yani. Dağın tepesine çıktık. Halam oğlu olmasaydı ben şu an kesinlikle burada olmazdım tabii Allah’ın takdiri o ayrı bir şey. Yani o derece bıkmıştım, çok yorulmuştum. Orda kendimi atacaktım. O zor tuttu. Yani zor şartlarda geldik. Çünkü çok kar vardı. Belimize kadar karın içinde kaldık. Yani çok açlık çektik yolda. 6 gün Van’da kaldık köyde. Yarım ekmeğin yarısını veriyordu o dönemlerde. Ben tam 25 gün falan öyle aç bir şekilde geçirdim. Her sabah ve her akşam vardı. Öğlen yemeği yoktu. Tabii kaçakçılar ne kadar az verirse onlar için o kadar kâr olduğu için. Öyle zorluklar çekip sonunda İstanbul’a vardık... İyi ki geçmişte kaldı tabii ama şu an düşünüyorum ama tabii gerçekten zor günler geçirdiğimi. Şu an bazen düşünüyorum hayal ediyorum insanın psikolojisi bozuluyor.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

“Biz yazın geldik, çok hava da sıcaktı. Sadece çantamızda su vardı bir de ekmeğ vardı. Biz kendimizle beraber elbise bile getirmedi. Çünkü o yolda elbise falan senin bir işine yaramaz. Sadece ne, su sana lazım. O yollarda çünkü o yollarda

kaçakçı sana diyor ha ilerde polis var burda bekleyeceksin. O demiyor ki burda 1 saat 2 saat hatta adam orda 1 gün orda beklemiş. Bazıları gördüm mesela adam susuz kalmış ve orda ölmüş. Yani ben öyle yollardan geldim adamları öyle gördüm.” Katılımcı 7, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Göç araştırmalarında çocukların konumu ‘bavul’ ile benzerdir. Bu metafor, çocukların rahat hareket edemedikleri ve kendilerine bakamadıkları için bir yetişkin göçmene yük oluşturan ve yetişkinler tarafından taşınan ‘şey’ olarak nesneleştirilmesine neden olmaktadır. Çocukların bu şekilde etiketlendirilmesi onların kendi başlarına önemli görülmediği, yetişkinlerin uzantıları olarak görüldüğü anlamına gelmektedir (Orellana vd., 2001: 578). Kendi rızası dışında göçe itilen aşağıdaki katılımcının durumu da bu duruma örnektir. Kendini kurtulmak istenen ve bir yerden bir yere gönderilen bir paket gibi hissetmiştir.

“İstanbul’da otobüsten indikten sonra bir arabanın arkasında var ya. Otobüsten indikten sonra birkaç kişi benim yanıma geldi. Beni alıp bagajın içine koydular. Ondan sonra Ankara’ya beni getirdiler. Zaten yolda farklı insanlarla karşılaşıyordum. Onlara beni veriyorlardı. Onu götür falan falan oraya götür. Yani farklı dil konuşuyorlardı. Bazen Farsça konuşuyorlardı bazen Türkçe konuşuyorlardı. Ben de zaten o zaman onların dilini anlamıyordum. Paket gibi sanki bir kargo gibi beni götürüyorlardı. Bagajdan indim. Ondan sonra parkta kaldım.” Katılımcı 16, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Göç sürecinde deneyimlenen zorlukların çocuk ve gençlerin psiko-sosyal iyilik halini olumsuz etkilediği gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda refakatsiz mülteci çocuk ve ergenlere yönelik ev sahibi ülkede kapsayıcı sosyal politikaların ve sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesi gerekmektedir.

4.1.3.2. Göç Ederken Yaşları ve Geliş Yılları

Katılımcıların en küçüğü 12 ve en büyüğü 16 yaşında Türkiye’ye gelmiştir. Ancak içlerinde göç yolculuğuna daha küçük yaşlarda başlayarak farklı ülkelerde yaşayan katılımcılar da mevcuttur. Doğum tarihleri ise en büyüğü 1995 en küçüğü 2003’tür.

Katılımcıların doğum tarihi sorulduğunda ise gerçek ve kimlikteki şeklinde bir durumla karşılaşmıştır. Yurda alınırken yaşlarını gösterecek belgeleri olmayan çocuklara

yapılan yaş-kemik testi sonrası yaşlarının tespiti yapılmıştır. Ancak bu durum gerçek yaşından daha büyük yaş yazılan çocukların yurttan daha erken ayrılmalarına neden olmuştur. Bununla beraber yaş tespiti sonrası kendisine küçük kardeşinden küçük yaş verilen katılımcı bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Türkiye’de küçük gözüküyorum kimlikte ama kendi yaşım kardeşimle 1 sene fark var. Ama Türkiye’de işte kurumda gelmiş şey yaptıkları için (yaşını kardeşinden küçük belirlemişler) beni küçük yazmışlar.” Katılımcı 9, Afganistan Uyraklı, 19 Yaşında.

Çocukların Türkiye’ye geldikleri tarih sorulduğunda ise en erkeni 2012 (2) olmak üzere 2013 (3), 2014 (1), 2016 (3), 2017 (7), 2018 (1) ve en sonu 2019(1) yıllarında olmuştur.

4.1.3.3. Göç Süresi Şekli ve Kaçakçı Ücretleri

Göç yolculuğunun süresi sorulduğunda ise bu sürenin menşei ülkelerine göre ve kaçak/yasal giriş yapma şekillerine göre değiştiğini söylemek mümkündür. Pakistan, Afganistan ve İran’dan gelen katılımcıların göç yolculuğu 7- 30 gün arasında değişen bir süre ile kaçak şekilde gerçekleşmiştir. Yemen’den kaçak bir şekilde gemi ile İran’a getirilen bir katılımcı ise sürenin tam olarak ne kadar sürdüğüne ilişkin bir şey söyleyememiş İran’dan ve Türkiye girişe kadar 9- 10 gün sürdüğünü belirtmiştir. Bir katılımcı ise Irak’tan pasaportu ile uçakla yasal bir şekilde Türkiye’ye geldiğini belirtirken Suriye’den Türkiye’ye 1 günde sınırdan düzenli giriş yaptığını belirtmiştir.

Kaçakçılara verilen ücretin para birimine göre değiştiğini söylemek mümkündür. Türk lirası olarak 1300- 1500 ödenirken bu meblağ Amerikan doları bazında ise 500-1600’dür. İran para birimi olan Riyal yerine İran Tümen’i ya da Tomen’i¹¹ olarak 3-7 milyon Tuman verdiklerini söylemişlerdir. Bunun yanında kaçakçı ücretini baba, abi, amca, anne ya da akraba olmayan başka yakınların ödediği durumların olduğunu haliyle ne kadar ücret ödendiğini bilmeyen katılımcıların olduğunu belirtmekte fayda vardır.

¹¹ İran’daki 10 Kiran (Riyal) karşılığına denk gelen para miktarı.

4.1.3.4. Hedef Ülke- Transit Ülke

Çocukların göç süreçlerinde Türkiye’yi hedef ülke olarak mı transit ülke olarak mı gördükleri sorusuna verdikleri cevaplarda bir çeşitlilik olduğu gözlenmiştir. Aralarında Türkiye gibi bir ülkenin olduğunu bilmeyen sadece ülkesinden ayrıлып güvenli bir yere varma saikiyle göç eden çocuklar olduğu gibi göç sürecine başkaları tarafından itildiği için nereye varacağına dair bilgi ve algı düzeyi düşük bir yaşta göç ettiğini söyleyen çocuklar mevcuttur.

“Ben o zaman Türkiye diye bir ülkenin bile var olduğunu bilmiyordum yani açıkçası. Annem bir anda getirdi. Ben Türkiye veya hiçbir ülke bilmiyordum. Yani ek şeyimiz (bilgi) yoktu.” Katılımcı 3, Afganistan Uyruklu, 27 Yaşında.

“O zamanlar sadece bu kadar düşünüyordum. Rahat bir ülke olsun, hayatımı kurtarmak için.” Katılımcı 12, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

Türkiye’de kalmayı tercih eden çocukların nedenlerine bakıldığında ise vatandaşlık, ikamet izni, öğrenci ikamet izni ve şartlı koruma statülerini aldığı için kalmayı tercih ettikleri görülmüştür. Türkiye’de Birleşmiş Milletlerin olmasının ve BM sayesinde eğitime devam edebileceklerini ve kendilerine yardımcı olabileceklerine dair inançlarının kalmalarında etkili olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla görüşmeler neticesinde hedef- transit ülkeye dair kesin bir fikri olanlar (Türkiye ya da Avrupa, ABD, Kanada vs.) ve sadece güvenli bir yere gitmek için ülkesinden ayrılanlar şeklinde iki grup oluştuğu gözlenmiştir.

“Türkiye köprü bir ülkeydi herkes için olduğu gibi. İşte Avrupa’ya gitmek üzere bir köprüydü. Sonra, Türkiye’ye gelince mecburen demeyeyim de ben küçük yaştaydım sonra devlet koruma altına aldı. Bir kuruma yerleştirdi ondan sonra da biz de gitme fikrinden vazgeçtik.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Özellikle göç sürecine kendisi karar vermeyen ve göçe itilen katılımcılar için sürecin tehlikeli oluşu zihinlerinde hedef ülkeye ya da transit ülkeye dair bir amacın olmadığını işaretidir.

“Haberim olsaydı zaten gitmezdim. Çünkü ben böyle kendimi tehlikeye atmazdım yani.” Katılımcı 16, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Türkiye’de kalma sebepleri arasında inanç ve aile faktörlerinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. İslam inancına sahip olan, Avrupa ya da ABD’de gibi ülkelerde inancına göre yaşamanın zor olacağı fikrinin belirleyici olduğu gözden kaçmamıştır. Burada kurulan düzen, yeniden göç ile başka bir ülkede tekrar dil ve eğitim süreçlerinden geçmek istemediği için kalmayı tercih eden katılımcı uzakta da olsa ailesinin ve dini inancının yaşayacağı yere dair kararlarında etkili olduğuna örnektir.

“Halamın oğlu vardı dedi, ya gidip Afganistan’a okuluna devam edeceksin ya da benimle Türkiye’ye geleceksin. Türkiye üzerinden üçüncü bir ülkeye seni göndereceğiz dedi. (...) Türkiye hedef ülke miydi? Daha önce ben hiç böyle bir şey bilmiyordum. Çünkü ben gerçekten küçüktüm hiçbir şey bilmiyordum. İşte BM diye bir şey var onlar işte üçüncü bir ülkeye gönderiyorlar. Yani insan hakları varmış, şu varmış bu varmış yani hiçbir şey bilmiyordum. Annem babamla konuştum. Böyle böyle bir şey var üçüncü bir ülkeye gönderiyorlar yani bir müddet sonra tabii bunlar da karşı çıktılar. Ne kadar doğu tarafına giderseniz, insanların inancı itikadı farklıdır biraz daha katıdır. Onlar dediler ki yok Avrupa gavur ülkesi, ne yapacaksın öyle böyle falan. Dedim tamam ben gitmeyeceğim, en azından Türkiye’de kalacağım, gidip okuyacağım. Onların rızayetini aldıktan sonra gidip Ankara’da başvurduğum.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

“Aslında hedefim Avrupa’ydı mesela daha ileriye gitmekti. Mesela Norveç, Almanya ya da İsviçre gibi bir yeriydi ama buraya geldikten sonra hem maddi imkânım da yoktu hem de o zamanlar yollar da çok karışıktı. Bir de bu Türkiye’de de BM’nin olduğunu o zamanlar bilmiyordum. Sonra burda BM’nin olduğunu anlattılar. Ya burda da sana yardımcı olurlar diye. Bana da uygun geldi. O yüzden burda kalmayı tercih ettim.” Katılımcı 10, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Güvenli bir ülkede yaşama arzusu, orada eğitimine devam etme, iş bulabilme umudu Türkiye’den başka bir ülkeye gitme nedenleri arasındadır. Ancak üçüncü bir ülke olarak ABD, Kanada veya Avrupa ülkelerinden herhangi bir ülkeye gitmek için yolların güvensiz olması, kaçakçı ücretlerinin oldukça yüksek olması ya da kendilerini tekrar tehlikeli bir göç yolculuğuna atmak istememeleri burada kalma nedenleri arasında sayılabilir.

“Türkiye’ye geldik başka bir yere yerleştirilmek istedik ama olmadı işte parayla da olmadı bizim elimizde fazla para da yoktu. İşte mesela götürülen de fazla para alıyordu, ondan sonra işte Türkiye’de kaldık. Kaç senedir Türkiye’de kalıyoruz.”

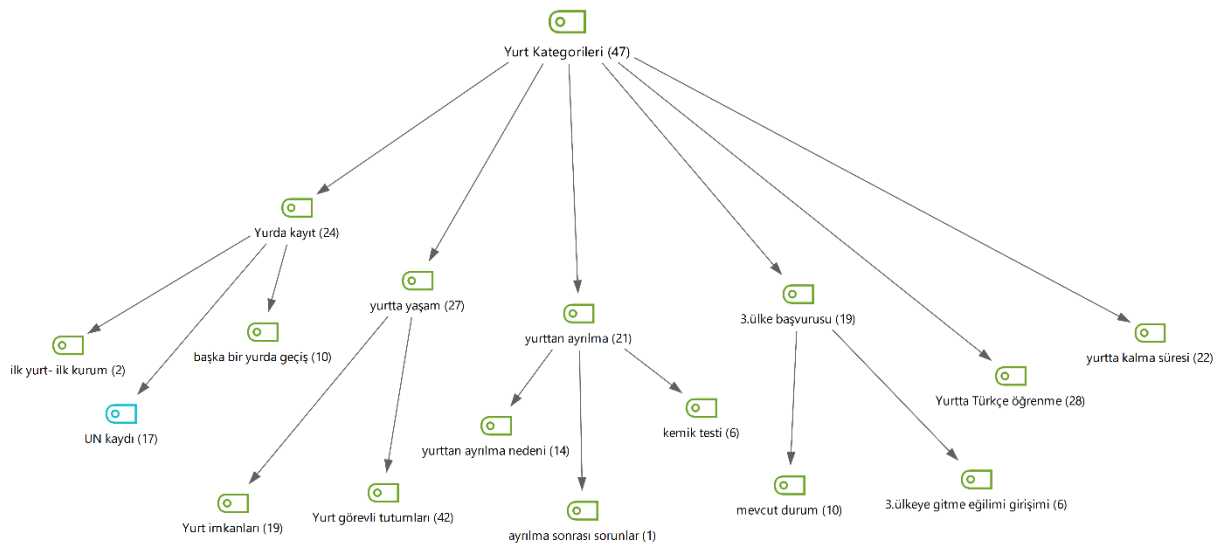
Bizim hedefimiz başka bir ülkeye yerleşmek için güzel bir yer savaş mavaş olmasın güzel bir yere yerleştirilmek istedik. Okumak falan da okula gitmek de istedik ama olmadı işte.” Katılımcı 9, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

“Türkiye’ye gelmek değildi niyetim. İran’dayken kaldığımız yerde, arkadaşlar Türkiye ile konuşuyorlardı. Bir gün ben de bir eve misafir olduğum için Türkiye ile, birisiyle konuştuğumu öğrendim. Türkiye’nin şartlarını sorduk orda. Türkiye’de işte hayat nasıl orda, gelen çalışabiliyor mu ya da eğitimine devam edebiliyor mu? Orda işte devlet, kanun kuralları nasıl işliyor, falan bunlardan bilgi aldık. (...) Türkiye’ye geldikten sonra planladım başka bir ülkeye gitmek için. Aslında ilk başta yoktu böyle hani Türkiye’den başka bir ülkeye gitmek burda kalmaktı. Bazı zorluklarla karşılaştığım için ondan sonra karar verdim başka bir ülkeye gideceğim diye. Ama gidemedim yani bazı hocalardan falan. Bir şekilde gidemedim.” Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

Türkiye’ye varış sonrası burada kalmayı düşünen ve İran’ı transit olarak kullanan katılımcılar için İran, kayıt dışı, güvencesiz ve kötü koşullarda çalıştıkları bir ülke olmuştur. Burada, hangi ülkenin şartlarının daha iyi olduğunu kurdukları ulus ötesi göçmen dayanışma ağlarıyla araştırıyor, fırsatlar ve engellere dair karşılaştırmalı analizler yapıyor ve şartların daha iyi olduğu Türkiye’ye göç etme kararı veriyorlar (Bozok ve Bozok, 2018: 427-434).

4.2. Kurum Bakımındaki Süreç

Şekil 4: Kurum Bakımındaki Süreç Kod Haritası

4.2.1. Yurda Kayıt

Araştırmanın bu bölümünde katılımcılara Türkiye'ye varış sonrası kurum bakımına girme, koruma ve bakım altındaki yurt yaşamlarına odaklanılmıştır. Bu bölümde yurtda Türkçe eğitimi, yurttaki imkanlar ve görevlilerin tutumları özelinde kurum bakımındaki yaşam deneyimlerine yer verilmiştir. Bunlara ek olarak yurtda kaldıkları süreçte eğitime erişimleri, okul yaşamları, çalışma yaşamları ve üçüncü ülke başvurularının mevcut durumu ele alınmıştır. Bu bölümün sonunda ise yurttan ayrılma süreçlerine, nedenlerine, koruma ve bakım kararlarının hangi durumlarda kaldırıldığına ya da devam ettirildiğine yer verilmiştir.

4.2.1.2. Yurda Kayıt Süreci ve Göç İdaresi-UN- ASAM Kaydı

Türkiye'ye giriş yaptıktan bir süre sonra Türkiye'deki koruma ve bakım sistemini bilenler ya da geldikten sonra başkalarından öğrenenler veyahut kolluk birimlerinin ulaştıkları refakatsiz olduğu tespit edilen çocuklar Türkiye'de refakatsiz çocuklara yönelik yurtlarda koruma ve bakım altına alınmışlardır. Yurda kayıt süreci geldikleri tarihlerde refakatsiz çocukların kayıt işlemlerinden sorumlu Emniyet Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı gibi resmi kuruluşların yanında BM ve ASAM-SGDD gibi sivil toplum kuruluşlarınca yapılmıştır. 2013 yılına gelindiğinde ise YUKK ile kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlükleri öncülüğünde kayıt işlemleri yapılmıştır. 10 Eylül 2018 tarihinden itibaren ise BMMYK Türkiye'de yabancıların kayıt altına alma, sevk ve mülteci statüsü belirleme işlemlerini sona erdirmiştir. Bu değişikliğe göre bundan sonra uluslararası koruma başvurularının ve statü belirleme işlemlerinin tek bir süreçten geçeceği ve bunun da Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yürütüleceği anlamına gelmektedir.

“Van'da kaçakçı bizi Ankara'ya gönderdi. Ankara'da işte bi 2-3 gün AŞTİ terminalinde kalmıştım. (...) Ankara'da ASAM- SGDD'yi biliyorsunuzdur. O zamanlar ASAM- SGDD başvuru işlemlerini yapıyordu. 2013 Eylül ayından itibaren il göç idaresi bunu üstlendi, ben artık başvuruları halledeceğim, sorumluluk bende olacak gibisinden. Ben ASAM'da başvurduğum sonra BM ofisine Ankara'nın Oran kısmında.” Katılımcı 8, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

“S.’ye geldikten sonra akşam bizi şeye gönderdi, tabii gece saat 5-4 gibi orda otobüsten indikten sonra orda ilk olarak işimiz emniyete gitmekti. Gerçi elimizde bir belge ile emniyete gidecektik. Emniyet bizi alıp ordaki göç idaresinde bize kimlik çıkartarak bizi bir yerde yerleştirirdi. Bu şekilde biz de orda sabah saat 9’a kadar dışarda bekledik çarşı alanında. Ondan sonra kurum saat 8’de mi 9’da mı açıldıktan sonra oraya gittik. Orda bizi aldılar işte parmak izi fotoğraf falan çekildi. Bize bir kayıt oluşturduktan sonra orada yaşı büyük olanlar için bir tane apartman varmış bizi oraya gönderdi. Fazla orda kalamadık bir 2-3 gün sonra bizim yetiştirme yurdunda aldı orda.” Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

YUKK’ un 66. ve 95. maddeleri gereğince sınırlarımız içinde bulunan yabancı uyruklu çocukların refakatsiz olup olmadığına dair tespit işlemleri İl Göç İdaresi Müdürlüklerince araştırılır, refakatsiz olduğu tespit edilenlerde çocuğun yüksek yararı gözetilerek düzenlemeler yapılır (Md: 6/1). Refakatsiz çocukları ilgilendiren tüm iş ve işlemlerde çocuğun üstün yararı ilkesi ile başvuruları alındığı andan itibaren 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu hükümleri uygulanır.

20.10.2015 tarihli Refakatsiz Çocuklar Yönergesi bu amaçla hazırlanmış olup çocukların tespiti, kurum bakımına erişimleri, barınma, bakım, eğitim ve sağlık gibi alanlarda faydalanacakları hizmetleri ve yürütülecek sürece ışık tutmak üzere hazırlanmıştır. Bu yönergeye göre Türkiye sınırları içinde yer alan yabancı uyruklu refakatsiz çocukların tespitine dair uluslararası koruma başvuruları, çocukların kayıt altına alınmaları, yabancı kimlik ve kayıt belgesi verilmesine dair işlemler İl Göç İdaresi Müdürlüğünce yapılmaktadır. Yine geçici koruma statüsü altında bulunan çocuklara yönelik iş ve işlemler de İl Göç İdaresi Müdürlüklerince yürütülür. Yaşını belirten belgesi olmayan ve dış görünüşü ile beyan ettiği yaş arasında uyumsuzluk olan çocuklar için İl Göç İdaresi Müdürlüklerince yaş tespit raporu alınır. Bu işlem öncesi yaş tespiti istenen çocuklara işlemin amacı ve sürecine yönelik bilgi verilir. İşlemin sonucuna ilişkin kesin rapor verilene kadar bu çocuklar yaşlarına ve fiziksel gelişimlerine uygun kabul ve barınma merkezlerinde barındırılır (Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, 2015: 3-4).

“BM, babamız olmadığı için bizi bir yetiştirme yurduna vermek durumundaydı. Bilgisayar üzerinden baktı, boş yer B.’de vardı. Bizi B.’ye yolladı. Otobüs bileti falan aldı. B.’ye geldik, işte ne yapacağımızı bilmeden çadırda filan yatıyorduk. Sonra polisler bizi aldı, yetiştirme yurduna götürdü. Zaten yetiştirme yurduna

gitmek üzere bize evrak vermiştiler fakat biz nasıl gideceğimizi bilmediğimiz için sokakta filan yatıyorduk. İşte polisler bizi yakalayınca bizden test filan aldılar hasta mıyız değil miyiz, diye.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Refakatsiz çocuklar İl Müdürlüklerine yönlendirilmeden önce bir takım medikal testlerden geçerek sağlık kontrolleri yapılır. Çocukların varsa sağlık sorunları, tedaviye alınır. Aksi durumda toplu barınma birimlerinde kalmalarına engel olacak sağlık sorunlarının olmadığına yönelik sağlık raporu alınır. Çocuklara yönelik uygun bir bakım ve barınma planının seçilmesi ise çocuğun görüşleri dikkate alınarak hazırlanır. Buna göre koruyucu aile hizmeti dahil olmakla birlikte çocuklar öncelikle aile yanında bakım hizmetinden faydalanırlar (Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, 2015: 3-4).

“Şöyle hastalandım, Ankara’ya gittim tek başıma. Daha hiçbir şey bilmiyorum. Ama yine de bilmiyorum cesaretim vardı. Bir ülkedeyken, bir şehir değiştirmek ne kadar zor olabilir ki? Ankara’ya gittiğimde direkt konuştuk onlarla şu BM UNHCR, onlar müdahale ettiler hemen hastaneye filan gönderdiler. Orada bir iki gün kadar kaldım. Ondan sonra da Van’a gönderdiler. Ama orda bi 6 ay tedavi sürdü. Ama değişen bir şey yoktu ben aynı yataktaydım. Sonra da ordaki doktorlar İstanbul’a gönderelim filan dediler aynı kurumdan İstanbul’a geldim böylece.” Katılımcı 2, Pakistan Uyruklu, 22 Yaşında.

Aile yanında bakımın sağlanmadığı durumlarda ise refakatsiz çocuklar kuruluş bakımına yönlendirilirler. Çocukların yararı, yaşları ve olgunluk seviyeleri göz önünde bulundurularak kardeşler bir arada bulundurulmaktadır. Çocukların barınma planı yapılıp yerleştikten sonra zorunlu haller dışında yerlerinde değişiklik yapılmaz (Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, 2015: 3-4). Ancak görüşme yapılan çocukların barınma planlarında birden fazla değişiklik yapıldığı görülmüştür. Bu durum genellikle ilk olarak BM’nin karşıladığı birkaç aylık otelde konaklamak olup sonrasında ise yurda yerleştirilme şeklinde olmuştur. Ancak yurda yerleştirildikten 1-1,5 sene sonra başka şehirdeki yurtlara nakillerinin yapıldığı görülmüştür.

“Evet 6 ay bekledim. Şeye gittim, sosyal (Sosyal Hizmetler) beni şeye götürdü İlk Adım’da 6 ay bekledim. Ondan sonra beni Ankara’ya gönderdiler.” Katılımcı 15, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

“Özel otelde 1 ay kaldık. Ondan sonra Ammar Otele bizi götürdüler. Ammar otelde 4,5 ay kaldık. Ondan sonra çok kötü bir yurda bizi götürdüler. Şeydeydi Yenimahalle’deydi. Yenimahalle’de bir yurt. Oraya bizi götürdüler. Sanki

hapishane gibiydi yani yurt değildi. 3 ay falan da orda kaldım ondan sonra da D. 'ye bizi götürdüler.” Katılımcı 16, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

UN ve Göç İdaresi tarafından kayıt işlemleri yapılarak bir yurda ya da otele geçici olarak yerleştirilen çocukların birkaç ay sonra Anadolu'da başka şehirlerdeki yurtlarda kalmak için nakilleri yapılmıştır. Bu sebeple birden fazla yurttan kalan katılımcılar, kurum deneyimlerini anlatırken bazen yurtları ve kaldığı şehirlerin imkanlarını da kıyaslamıştır.

“Görüşme yaptım ondan sonra bir adres verdi, otele gittim orda bi 3 ay kaldım falan Ulus'ta. Ondan sonra yeni bir yurt açıldı Ankara'da D'de oraya beni gönderdiler işte.” Katılımcı 13, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

“İstanbul'a geldiğim zaman sonra benim arkadaşım dedi ki, benim arkadaşımın arkadaşı yurttan kalıyordu. Ondan sonra onu çağırdı, biz beraber onunla polise gittik. Polis de bizi ÇODEM'e gönderdi. Şimdi İstanbul'da Kadıköy'de bir yurt var. Ama o yurt kapandı. Yel değirmeni. Ben orda kaldım tam 3 sene miydi 2 sene 3 sene filan orda kaldım. Biz 2018'deydik bizi K.'ya gönderdiler çünkü o yurt bilmiyorum şey olmuştu, şimdi bilmiyorum da. Ordaki hocalar diyor Suriyeli biri filan mı bir kıza mı, bilmiyorum diyor ki taciz filan mı etti. Ondan sonra o mahalledeki insanlar dedi ki biz bu yurdu mahallemizde istemiyoruz. O yüzden kapandı.” Katılımcı 7, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Katılımcılar çoğunlukla ilk kaldıkları İstanbul ya da Ankara gibi büyük şehirleri ve oradaki yurtları özlediklerini, tekrar o şehirlere dönmek istediklerini dile getirmişlerdir. Bunda o şehirdeki spor, çalışma, eğitim gibi imkanların çokluğu ve o yurttaki çalışanların tutumu etkili olduğu gözlenmiştir. Ancak Göç İdaresince kayıt yapılan illerde ikamet etme zorunlulukları olması, izin almadan başka bir şehre geçememeleri birçok katılımcının ortak bahsettiği bürokratik sorunlardan biridir.

Türkiye'ye Suriye'deki patlamadan dolayı yaralanan ve tedavi olmak için tek başına gelen bir katılımcı ailesinin Suriye'de olması ve Türkiye'de bir yakınının olmamasından dolayı tedavi süreci devam ederken koruma ve bakım altına alınmıştır. Süreç her zaman UN'i bilip orada başvuru yapma ya da kolluk kuvvetlerine yakalanıp koruma altına alınma şeklinde ilerlememiştir.

“Ben Hatay’dan girdim, sonra bir sene Hatay’da kaldım. Hastalar var insanlar var biz beraber kaldık. Sonra Hatay’da hastaneler yok zor bir ameliyat yapacaklar. Biz bu hastanede becermiyoruz böyle bir ameliyat yapamayız. Biz seni Ankara’ya göndereceğiz orda tedavi edecekler. Bir kâğıt verdiler bana sevk verdiler bana. Sonra ben Ankara Hacettepe’ye geldim doktorlarla konuştuk. Burda bir tercüman var belediyeye götürdü beni sen burda yatacaksın biz halledeceğiz hastaneyi falan. Ben burda 3 ay kaldım. Hacettepe’de bir ameliyat yaptım. Hacettepe’deyken yurtla konuşmuşlar diyorlar bu (kendisini kastediyor) kimsesi yok ailesi yok yani. Bir de 18 altındayım yani sonra yurda götürdüler beni 1,5 sene yurttta kaldım. Bunlar (Yurttakiler) hastaneye götürdüler beni ilaçlarımı takip ettiler benim. 18 yaşında olduğum zaman ordan çıktım.” Katılımcı 17, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Türkiye’de BM’nin ortaklığında işleyen çocuk koruma sistemini bilmeyen katılımcıların Türkiye’ye geldikten sonra tanıştıkları diğer yabancılar aracılığıyla buradaki koruma sisteminden haberdar oldukları gözlenmiştir. Esas amaçları burada iş bulmak, çalışmak para kazanmak olan ya da kaçak yollarla Avrupa’ya gitmeyi düşünen katılımcıların buradaki sistemi ve süreci öğrendikten sonra başvurularını yapmak üzere kolluk güçlerine gittikleri ya da BM kuruluşlarına gittikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

“Arap restoran vardı, Suriyelilerin mahallesinde, Önder. Bir Suriyeliyle karşılaştım, restoranın içinde o da bir elemandı. Ondan sonra bana yemek veriyordu falan, ondan sonra beni evine götürdü. 1 gece onunla kaldım. Sonra bana dedi ki BM’ye gidersen ben seni oraya yönlendiririm. Oraya gittikten sonra onlardan yardım iste. Yardım istedikten sonra sana yardımcı olurlar. Ben de onun laflarını takip ederek oraya gittim. İşte ondan sonra BM ile falan mülakat benimle yaptılar. Mülakat yaptıktan sonra beni otele götürdüler.” Katılımcı 16, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

“Adres falan almıştım. Şöyle anlatayım daha doğrusu şöyle dediler: sen git bir polise. Polise de ki yaşım küçük benim. Gittim polistekiler de almadılar işte. Burası kapalı falan dediler işte. Hatta birçok yerlere falan gittim işte karakola falan. Biri dedi İstanbul’daki yurt kapalı şu an, yani dolu dedi artık almıyor. Ankara’ya gitmen gerekiyor dedi. İşte o 2 gün içerisinde gidebildiğim kadar yerlere gittim. Olmadı. Yani buranın dolu olduğunu anladım artık. Ondan sonra da birkaç tane de Afgan uyruklu arkadaş vardı, otogardaydım zaten, onlardan yardım istedim. Onlar da şey yaptılar, benim biletimi de aldılar. Ondan sonra Ankara’ya geldim. Taksi ile direkt BM’ye gittim. BM’ye geldikten sonra da öğlene kadar da yaklaşık sıra bekledim. Sonra işlemleri halletti yaşımın tespiti oldu ve hemen yurda göndermediler. Yurt dolu muydu o zaman bilmiyorum tam. Yaklaşık bi 3 ay falan otelde kaldık Ulus’ta. 3 ay sonra da bizi yurda gönderdiler.” Katılımcı 10, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Türkiye'ye giriş yaparak İstanbul'a giden katılımcılar kurdukları göçmen dayanışma ağları ile onlardan yurda alınabileceklerine dair bilgi almışlardır. Ancak o tarihlerde İstanbul'daki yurdun dolu/kapalı olduğu bilgisini alan katılımcıların yönlerini Ankara'ya çevirdiği görülmüştür.

4.2.2. Görüşme

Refakatsiz çocukla yapılan görüşmeler oldukça önemlidir. Bu görüşmeler ışığında çocuğun ilk kaydı gerçekleştirilmeli ve bundan sonraki adımlar çocuğun üstün yararı ışığında ve çocuğun da istek ve görüşleri dikkate alınarak atılmalıdır. Mülteci Statüsü Arayan Refakatsiz Çocuklarla İlgili Politika ve Usuller adlı (UNHCR, 1993: 2) raporunda refakatsiz çocukla varış sonrası ilk görüşmelerde çocuğun yaşına göre biyografik veriler ve sosyal geçmişine yönelik bilgiler toplanır. Çocukla yapılan görüşmede hazırlanan kişisel dosyasında, aile bilgileri (menşe ülkede ve başka yerlerde), çocuk için önemli olan aile dışı üyeler hakkında bilgiler, çocuğun bulunduğu yer ve durumlar, çocuğun aileden ayrılmasına ilişkin bilgiler yer alır. Bunun yanında ayrılık öncesi ve sonrası çocuğun yaşamı hakkında bilgiler, çocuğun fiziksel durumu, sağlığı ve tıbbi geçmişi, eğitim geçmişi (resmi ve gayri resmi), mevcut bakım düzenlemeleri, çocuğun gelecek için istekleri ve planları, çocuğun zihinsel ve duygusal gelişimi ve olgunluğunun ön değerlendirmesi, yaş değerlendirmesine ilişkin bilgiler içermelidir. Çocuğun, öyküsünün ve ilgili tüm bilgilerin etkili bir şekilde belgelendirilmesi, sonraki adımların çocuğun 'yüksek yararına' olmasına yardımcı olacaktır (UNHCR, 1993: 7-8).

Refakatsiz çocukla ilgili herhangi bir nihai karar almadan önce çocuğun yaş ve olgunluk seviyesinin elverdiği durumlarda gerekli donanımlara sahip bir yetkili ile görüşme olanağı tanınmalıdır. Çocuğun hikayesinde, inanılabilirlik açısından endişelerin olması durumunda bu şüphenin çocuğun lehine olacak bir biçimde yorumlanması gerekir. Ayrıca karara yönelik itiraz ya da yeniden gözden geçirilmesine yönelik kanalların açık olması gerektiğine işaret edilmiştir (UNCRC, 2005: 17).

Bu görüşmeleri yapacak kişilerin mülteci ve çocuk konularında uzman ya da özel olarak eğitilmiş profesyonel kişiler olmasına dikkat edilmelidir. Bu görüşmelerde kullanılacak tercümanlar mümkün olduğunca bu konularda eğitilmiş tercümanlar olmalıdır. Görüşmeler sonrası çocuğun çıkarlarını korumak ve ihtiyaçlarına uygun bir biçimde cevap vermek için bir vasi veya danışman atanmalıdır. Bu kişi çocuk bakımı alanında gerekli uzmanlığa sahip olmalıdır (UNHCR, 1993: 2).

Türkiye'deki prosedürde ise çocuklar, kolluk kuvvetlerine ulaşmalarıyla birlikte derinlemesine görüşme olan bu ilk görüşmeyi bu amaçla görevlendirilen polis memurları ile yaparlar. Çocukların kendi öykülerini anlattıkları bu ilk görüşme için belirli standart formlar olsa da her görüşmenin kendi içinde dinamiği farklı olmaktadır. Görüşmeler boyunca refakatsiz çocuğun ülkesini terke sebep olan yaşantısı, terk etme nedeni, ülkesinden çıkış şekli ve Türkiye'ye giriş boyunca yaşadıkları, korku, umut ve beklentilerine ilişkin oldukça kişiye özgü ve hassas bir görüşmedir (Karataş vd., 2014a: 20).

4.2.3. Vasi/ Kayyım/ Yasal Temsilci Atanma Durumu

Vasi, kayyum ya da yasal temsilci, refakatsiz çocukların başvuru ve kayıt işlemlerinin alınmasıyla birlikte atanan kişilerdir. Refakatsiz çocuklar kendilerine sunulan eğitim, sağlık, hukuk ve bankacılık gibi resmi işlem ve süreçlere yasal bir temsilci aracılığıyla daha etkili ve hızlı ulaşabilirler. Refakatsiz çocuğa vasi ve yasal temsilci atanmasına ilişkin UNCRC (2005: 7-8-16) Genel Yorumu'nda refakatsiz çocuğa en kısa sürede bir vasi tayin edilmesi, çocuğun yüksek yararına saygı gösterilmesi bakımından usule ilişkin temel bir güvence olduğu belirtilmiştir. Bu kişinin, çocuğun geçmişini bilen, onun üstün yararını gözetmeye, temsil etmeye yetkili ve bu kapasiteye sahip biri tarafından temsil edilmesi gerektiği detaylandırılmıştır. Bununla birlikte söz konusu refakatsiz çocuğun sığınma ve diğer işlemlerine de ancak bir vasi tayin edilmesi sonrasında başlanması gerektiği ifade edilmiştir. Refakatsiz çocuğun iltica veya yargısal ve idari işlemlere yönlendirileceği durumlarda ise kendisine vasi ile hukuksal bir temsilcinin atanması gerektiği belirtilmiştir. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı ve Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan Sığınma, Sınırlar ve Göç İle İlgili Avrupa

Hukuku El Kitabı'nda refakatsiz çocukların, sığınma başvurusunda buldukları anda kendilerine bir temsilci atanması gerektiği belirtilmiştir. Refakatsiz çocukların temsili ve yetkili kurumlar tarafından belirli aralıklarla değerlendirilmeleri gerektiğinin AB üyesi ülkelerin yükümlülüğünde olduğu belirtilmiştir. Bu kişi atanmış bir temsilci ve yasal vasi olabileceği gibi refakatsiz çocukların bakım ve refahından sorumlu ilgili kurumun sorumlu temsilcisi ya da başka herhangi bir temsilci olabilir (2014: 214-216).

Türk hukukunda mahkemelerin devlet korumasından yararlanan çocuklara vasi ve kayyım tayin etme yetkisi bulunsa da refakatsiz çocuklara bunların ikisi de çok nadir atanmaktadır. Bu sorun refakatsiz çocukların hukuki temsilde de yaşanmaktadır (Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2010: 5). Türk Medeni Kanunu'nda vasi, kayyım ve yasal temsilcinin tanımı ve görevlerine ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Buna göre vasi, vesayet altındaki küçüğün veya kısıtlının kişiliği ve malvarlığı ile ilgili bütün menfaatlerini korumak ve hukukî işlemlerde onu temsil etmekle yükümlüdür. Kayyım, belirli işleri görmek veya malvarlığını yönetmek için atanır (Türk Medeni Kanunu, TMK. Md:403; 426-427). Yasal danışman, kısıtlanması için yeterli sebep bulunmamasıyla beraber korunması bakımından fiil ehliyetinin sınırlandırılması gerekli görülen ergin bir kişiye aşağıdaki işlerde görüşü alınmak üzere bir yasal danışman atanır (TMK. Md:429, 431). Ancak refakatsiz çocukların iltica başvurusu yaptıkları ve bu doğrultuda iltica edeceği üçüncü bir ülkeyi seçtikleri bilinmektedir. Bunun yanında suç işledikleri durumda bu çocuklar yargılanabilmekte ya da suç mağduru olup hakları çiğnenebilmektedir. Sağlıkla ilgili kendilerini ilgilendiren tıbbi bir müdahale durumunda da velisinin olmadığı durumlarda bir vasiye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu gibi durumlarda refakatsiz çocukların haklarının korunabilmesi ve olası hak ihlallerini önlemek için Türk hukukundaki vasilik ve kayyım işlemleri bu doğrultuda çözüm olabilmektedir. Bir çocuğa vasi atanabilmesinin iki koşulu bulunmaktadır, velinin olmaması ya da velayet hakkının kaldırılmış olması gerekir. Refakatsiz çocukların durumunda ise çocukların velilerinin bulunmadığı veya görevlerini yerine getiremedikleri kabul edilerek bu çocuklara vasi ataması yoluna gidilir. Vasi ataması için her ne kadar akrabalar arasında atama yapılması yaygın olsa da vasi atanmamış çocuk sayısı çok fazladır. Velisi olmayan bakım altında bulunan çocukların vasilik işlemlerinin çoğu zaman gönüllülerce ya da kurum çalışanları tarafından

üstlenilmektedir. Kayyımlik işlemleri ise vasilik sistemine nazaran daha sınırlı bir hak, yetki ve sorumluluk alanı tanır. Vasilik gibi yine gönüllü bir faaliyet olarak yürütüldüğü için yeteri kadar etkili bir mekanizma değildir. (Karataş vd., 2014a: 31).

Refakatsiz çocukları ilgilendirebilecek konularda çocuğun dahil olduğu sistemin süreç ve işleyişine dair bilgilendirilen vasiler, çocuğa günlük yaşamda karşılaşılabileceği sorunlarda yardımcı olabilecektir. Bu sistemle birlikte refakatsiz çocukların toplumla daha uyumlu, daha fazla katılım gösteren bireyler olabilir ve gelişim, korunma ve katılıma ilişkin hakları da güvence altına alınabilecektir (Atasü Topçuoğlu, 2012: 75).

4.2.4. Yurttta Yaşam

Görüşme yapılan katılımcıların çocukluk ve ergenlik dönemini geçirdikleri, 18 yaşına kadar kaldıkları yurt yaşamına ilişkin deneyimlerine ilişkin bulgular memnun olma, olmama şeklinde iki kanaatten oluşmuştur. Katılımcıların yurt yaşamına dair memnuniyet düzeylerini belirleyen etmenler arasında kaldıkları yurdun bulunduğu şehir, yurdun imkanları, sosyal hizmet uzmanı, sağlık personeli ve müdür gibi kurum çalışanlarının tavır ve tutumlarının etkili olduğu gözlenmiştir.

“Benim için aslında tamamen hayatımı değiştiren de bu kurum oldu. İşte geldiğimizde daha önce böyle bir hayat hiç yaşamamıştım. Ya biraz yalnızlık vardı yeni arkadaşlar falan. Tek kötü yönü de buydu, yalnızlık. Yani tabii iyi yönleri de çok fazlaydı yeni arkadaşlar edindik. İşte yurda geldikten sonra iyiydi yani gerçekten çok memnundum.” Katılımcı 10, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Görece iyi imkanlara sahip yurtlarda kalan katılımcıların yurt yaşamından genel olarak memnun oldukları bu memnuniyet düzeylerini belirleyen etmenler arasında geldikleri ülkelerdeki kötü koşullar neticesiyle burada buldukları görece iyi imkanlar olmuştur.

“Ben mesela Ankara’da hasta oldum onlar hemen beni götürdüler hastaneye. K.’da da hasta oldum. Hemen gittim C. hocaya söyledim Hemen bizi hastaneye götürdüler mesela.” Katılımcı 6, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Hasta olduklarında onlarla ilgilendiklerini, spor imkanlarının olduğunu ve çalışanların tutumlarına dair memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Burada altı çizilmesi gereken

nokta yurt yaşamından memnun olduğunu belirten katılımcıların ortak noktaları büyük şehirde imkanları fazla olan yurtlarda kalmaları, yurt personellerinden memnun olmalarıdır. Buna ek olarak kaldıkları yurtlardaki az sayıda yabancı uyruklu çocuklardan biri olmaları memnuniyet düzeylerini etkilemiştir.

“Kurumdaki sana kısaca söylemem gerekirse eğer orda kalan kişi akli başındaysa, iyiyse kurumdaki de ona iyi davranır. Ama kurumdaki kanun ve kurallara uymazsa bunlar da ona göre davranır. Benim kendime sorarsanız, kurumdaki orda çalışanların hepsinden memnunum. Yani her şekilde bana yardımcı oldular. İşte okumak istiyorum defter yok kalem yok dedim. Bana gitti kırtasiyeden beraber götürdü, kalem, defter, kitap alalım ne eksiğin varsa. Ya da hasta olduğumuz zamanlarda elimiz başımız ağrıdığına hasta olduğumuzda söylüyoruz. İşte şöyle öksürüğüm var, boğazım ağrıyor ya da. Sürekli yardımcı oluyor orda bir tane hemşire abla vardı, ilaç falan veriyordu. Ha spor alanında spor yapmak isteyen varsa orda başka bir spor kulübü vardı. Onlarla anlaşmıştı, oraya gidip spor yapabiliyordu isteyen kişiler. Yani yaramazlık çıkarmadığı sürece, devam edebiliyordu.” Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

Katılımcılar arasında ortak dillendirilen bir konu da yurda ilk gelen yabancı uyruklu çocuklar olmaları nedeniyle daha çok ilgi gördükleri olmuştur. Ama zaman geçtikçe gerek Suriye krizi gerekse de diğer yabancı göçleriyle yurtların kalabalıklaşması birtakım sorunlara neden olmuştur. Daha sık çıkan kavgalar, etnik kökene dair gruplaşmalar, katılımcılara göre personellerin değişen tutumları bunlar arasında sayılabilir.

“İlk kişiler bizdik. Sonra bayağı fazla oldu İranlılar geldi, Suriye, Irak ondan sonra bayağı bi kaos çıktı. Her gün bir kavga oluyordu. Gerçekten artık çok ilgilenmiyorlardı. Aslında bunu düşünürsek bu bizim hatamız. Yani eskisi kadar değil de yine de yani görevlerini yapıyorlardı.” Katılımcı 10, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

“Sınavlar falan başladı, ben de 8 kişilik odada kalıyordum. Müdüre gittim dedim ki, müdürüm ben kalamıyorum 8 kişilik odada bir de sınavlarımız var. 3 kişilik odaya al beni, orda en azından sınavlara çalışayım. Olmuyor R., dedi. Sen bekle 1 ay 2 ay falan. Zaten 1 aya sınavlar bitecek dedim. Yapacak bir şey yok beklemen lazım dedi. Tamam dedim öyleyse yapılacak bir şey yok dedim. Ertesi günü başka biri gitmişti müdüre. Arap bir çocuğuydu o. Müdüre gitmişti odasını değiştirmek istemiş, müdür de hemen değiştirmiş, tamam demiş sen o 3 kişilik odaya git demiş. İşte ben de ona şaşırdım, müdüre gittim dedim ki, aramızdaki fark ne, onu neden 3 kişilik odaya aldın beni almadın? Yok onlar Arap en fazla 10 kişiler burda. Siz çok fazlasınız Afganlar falan. Öyle nedenler getirdi.” Katılımcı 11, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

“O zamanlar hiç yabancı filan yoktu Suriye savaşı filan yoktu. Yabancılar çok iyi bakılıyordu. Bizde iyi bakıldık işte yetiştirme yurduna verildik.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Gözlenen bir nokta da onlara sunulan imkanları hakları olarak görmedikleri Türkiye'nin iyiliği, büyüklüğü şeklinde görmeleri olmuştur. Bir bakıma temel önceliklerinin hak algısı olmayıp ihtiyaçlar ve bu uğurdu karşılaşılan zorluklar özelinde şekillendiği (Gencer, 2019: 103) ve karşılandığı durumlarda bunu hak olarak değil iyilik olarak gördükleri gözlenmiştir. Bu bakış açısının sahip olmaları haklara dair bilgi düzeylerinin düşük olduğunu göstermekle birlikte maruz kaldıkları olumsuz tavır ve tutumlara karşı susma ya da sineye çekmelerine neden olduğu gözlenmiştir.

“Hayatımda bu kadar berbat, bu kadar iğrenç bir yer görmemiştim. Ben Türk değilim, Türkiye'den de herhangi bir hizmet beklemiyorum. Onların görevi değil onların iyiliği bunu bir kere, köşeye koyalım ki, ben bunları beklemiyorum, illa bunları yapacaksınız demiyorum zaten. Beklentim yok verilmiş bir hak olarak. Hani ben bunu düşünüyorum insanız biz de. Hani tamam göçmeniz tamam yabancıyız burda gelmişiz her türlü azar işiteceğiz orası kesin ama yani bu kadar da olamaz. (...) Okulu bitirdim en azından orda öyle. Başka herhangi bir geliri olmadı K.'nin benim için. Gerçekten kâbus gibiydi.” Katılımcı 8, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Eğitime ulaşmada gerek Türkçe kurslarına kaydolma gerekse de okula yazılma konusunda yurt idaresinin bir girişimi olmadığında çocukların idareyi bu konuda zorladıkları gözlemlenmiştir. Buraya geliş amaçlarından birinin de okumak, eğitim almak olduğunu belirten katılımcı, yurt idaresine bu konuda baskı yapan neredeyse tüm refakatsiz çocukların şu anda üniversitede olduğunu belirtmiştir.

“Ben kurumda, kuruma geldikten sonra bir 60-70 mülteci vardı. Irak'tan da vardı Suriye'den de vardı. Tabii Afganistan daha fazlaydı. Bir sürü yabancı var, şöyle bir deyim vardı sanırım davulun sesi uzaktan güzel geliyor diye. Ben uzaktan yani dışardan duyduğum şeyler bir geldim kurumda hiç yok. Hani işte yemeğini veriyor, suyunu veriyor, elbiseni veriyor, para harçlığını veriyor filan. Bir geldim tam bir mülteci kampı yani. Karşılaştığım şeyler hiç hoş şeyler değildi. Her gün kavga her gün küfür falan, sonra dedim, niye geldim diye düşündüm.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Tüm bireylerin eğitim ve öğrenim hakkına sahip olduğu yönündeki anlayış uluslararası hukukta bir teamül oluşturmuştur. Bu doğrultuda eğitim ve öğretimin evrensel olduğu

ilkesi de pozitif hukukçular nezdinde de kabul görmüştür. Bu ilkeye aykırı olabilecek düzenlemelerin yapılması, yabancıların eğitim ve öğrenime ilişkin özgürlüklerinin kısıtlanacağı anlamına geldiği için Anayasada da 16. maddede yer alan ‘uluslararası hukuka uygunluk’ kıstasına aykırılık oluşturacaktır (Erdönmez, 2016: 27). Bununla birlikte bu yönde bir düzenleme yapılması anayasamızın 42. maddesinde de belirtildiği üzere ‘hiç kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz’ maddesine de aykırıdır.

“Hayır bize tek gösterdikleri tek şey şiddetti başka şey görmedik. Valla ben harbiden diyorum 4 sene orda yaşadım yemin ediyorum çok çocuk geldi gitti, ben orda kalıyordum. Çok çocuk Yunanistan’a gitti. Çok çocuk hani üçüncü ülkeye geçti. Ben orda kalıyordum her şeyi zaten görüyordum. Ya çocuğu kaçak yazıyorlardı parasını alıyorlardı. Ya bu kadar şey olamaz ya. Çocuk yok, ama çocuğu yurtta yazıyorlar ki devletten para alsınlar. Ya bu bir çete gibi olmuşlardı. Ben bunu anlıyordum ama herhangi bir iftira falan atmıyorum. Bunları gözüme gördüm ve yemin ediyorum size eğer video çekme şeyim olsaydı video çekerdim ki bir bir kullanayım diye. Ama maalesef ki onlar benden daha çok zekilerdi.” Katılımcı 8, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

“Hiç şunu sormadınız: hiç denetlendi mi yurtlarınız üst makamlardan. Denetlemeden önce, bugün bu saatte herkes tertemiz olsun. Saçma sapan ifadelerde bulunmanızı istemiyorum gibi bir ön hazırlama yaptılar zaten. Sonra ayda yılda temizlenmeyen merdivenler bizim merdivenler özellikle. O gün öncesinde her şey tertemiz, parlak ondan sonra oda kokuları. Vay be diyordum. Temiz kıyafetler, voleybol topu güzel yemekler. Ben şöyle söyleyeyim gelmeden önce (denetim) her şey güzelleşiyor. BM geliyordu mesela yurt müdürü değişmeden önce her 3 ayda 1 geliyordu görüşmeye. Sonra yurt müdürü değişti mi artık görüşme oluyordu bazen çok nadir oluyordu ama yanımızda yurt sorumlulardan birisi oluyordu mesela. Hayır yiyorsa konuş bakayım. Sen nasıl dayak yiyeceksin. Yani ben yüzüne bakardım anlardım. Hani anne baba oluyor ya çocuğun. Misafirlikte bunu yapma diye. Tamam ben seni göreceğim. Çocuğum bunu yapma diyor eve gittiğinde, hatta kapıyı açar açmaz...Direkt kafasına vuruyor.” Katılımcı 8, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Görüşmede katılımcılardan birinin dikkat çektiği bir konu da refakatsiz çocuklara yönelik yurtların denetlenme konusu olmuştur. Denetleme öncesinde sunulmayan imkanların denetleme olacağı zaman sunulduğu ve kuruma gelen yetkililerin yurt personeli gözetiminde karşılandığı için yurt personelinin bu konuda mobbingine maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Bu konuda denetim sürecinin refakatsiz çocukların yalnız bir şekilde denetim yapan personelle görüştürülmesi, sorunlarını ve fikirlerini daha rahat bir şekilde ifade etme olanağına sahip olmaları önemlidir.

4.2.4.1. Yurt Görevli Tutumları

Yurt yaşamından memnun olmayan katılımcılar için önemli sebeplerden biri de yurt personellerinin onlara karşı duruşu olmuştur. Katılımcılar bu dönemleri anlatırken görüşlerinin kurumlardaki personellerin ekseninde döndüğü gözlenmiştir. Yani personeller iyi olduğu zaman yurtla ilgili memnuniyet düzeylerinin de o oranda iyi olduğu, kötü tavır ve tutumlarla karşılaştıklarında ise memnun olmadıkları o süreci iyi anlamadıkları gözlenmiştir.

“ÇODEM’deki hemşire hoca Ş. hocaydı. O çok iyi bir hemşireydi. Onu çok seviyorum. Bize çok iyi bakıyorlardı. Çalışanların hizmetlerinden memnundum. Çok da memnundum.” Katılımcı 15, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

“Hep geceleri bizim başımızda öğretmen vardı. Öğretmenler, abiler vardı. Psikolojik destek almadım ama bizim bir abla vardı, o soruyordu yani en azından bazen gelip soruyordu. Bir sıkıntımız var mı diye, hasta olduğumuzda hemen bir hemşire ablamız vardı hastaneye götürüyordu falan filan.” Katılımcı 4, Afganistan Uyraklı, 24 Yaşında.

“Yani hasta olduğun zaman hemen hocalar var doktorlar var. Sen bunlara söylüyorsun hemen ilgileniyorlar. Yani hemen randevu alıyorlar. Hastaneye konuşuyorlar hemen bir gün (randevu) alıyorlar.” Katılımcı 17, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Yurt yaşamında personellerden memnun olmayan ne yazık ki ne kadar istenilmese dahi şiddetle karşılaşan ve şiddet korkusuyla yaşayan katılımcılar da olmuştur. Zaten ülkelerindeki savaş, çatışma ve güvensizlik ortamında fazlasıyla travmatize olan refakatsiz çocukların sığınma amacıyla geldikleri ülkede şiddet ve korkuyla karşılaşmalarının ruh sağlıklarını büyük ölçüde zedelediğini söyleyebilmek mümkündür.

“K.’ da kurum hocalar iyiydi, bazı mesela güvenlik falan onlar biraz misal sıkıntılıydı bazen mesela adamların bir sıkıntısı vardı, bir kavga falan yapıyorlardı adam 4 kişi 5 kişi geliyordu dövüyordu adamı. Çok şey yapıyorlardı.” Katılımcı 9, Afganistan Uyraklı, 19 Yaşında.

“Şiddet mi var? (Hayretle) Her gün bizi dövüyorlardı. Ben bunu kötülemek için söylemiyorum ben sizi tanımıyorum, neredesiniz, yerinizi falan da bilmiyorum.”

Ama yemin ederim size benim arkadaşımın kafası şuradan şuraya kadar (Parmağıyla kafasının tepesinden öne doğru çizgi çiziyor) sopayla vurdular. Şu C. hocam da arkadaşları, ordaki aşçı, güvenlik, dövdüler bizi. Hatta haberlere de çıkmıştı 2017 yılındaydı herhalde. Dövdüler, ondan sonra ne yaptılar, jilet attılar bunlar kendi kendilerine yaptılar desinler. Evet, o kadar saçma. Telefonlarımızı zorla aldılar 1 hafta vermediler o kadar bize şiddet gösterdiler. Polis geldi üstüne polis bize vurdu K.' da. Yani dövüyorlardı sonra işte polise de gidemezsiniz, polis zaten bizim arkadaşımız. Zaten geliyorlardı (polisler) çay sigara muhabbeti yapıyorlardı adamlar, (...) valilik desen valilikte bir sürü arkadaşları var. O kadar saçma bir kurum ki.” Katılımcı 8, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Yurt personellerinin onlara olan yaklaşımlarını baz alarak temelde iki türlü karşılama olduğunu belirtmiştir. Göçmenlere karşı sergilenen iki tutum burada da olup muhacir - ensar anlayışıyla onlara kucaklayıcı yaklaşan veya yabancı oldukları için önyargılı yaklaşan grup diye ikiye ayırmıştır. Dolayısıyla ülkedeki göçmenlere karşı duruşun kamu kurum ve kuruluşu olan yurtlarda da devam ettiğini söyleyebiliriz.

“Şimdi şöyle, kurumumuz, ordaki çalışanlar ikiye ayrılıyordu. Yani şöyle bir katı düşünenler. Yani bunlar niye geldi bizim ülkemize, ne işleri var, biz bunlara mı bakacağız, gibi düşünen insanlar vardı. Bir de iyi niyetli insanlar, yani muhacir ensar şeyinden düşünen insanlar da vardı. Sonra tabii biz müdüre baskı yaptık. Biz birkaç kişi daha benim gibi vardık. Onlar hemen hemen hepsi bir tanesi hariç hepsi Türkiye’de üniversite okuyorlar şu anda. Biz gittik dedik ki, biz kurs istiyoruz, biz buraya boşuna gelmedik, yemek içmek için gelmedik. Biz kurs istiyoruz. Okumak istiyoruz. Sonra bize kurs açtılar halk eğitimde. Bir 3 ay filan kursa gittik. 60 kişiydik. 5-6 kişi şey belgesi aldı, Türkçe belgesi aldı. Onun haricinde, 2014-2015’te Ağustos ayında biz okula kaydedildik. Kaydettiler. O da zor oldu tabii...” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Yurt personellerinin refakatsiz çocukların eğitimine dair tutumlarının yurttan yurda ve o yurtlardaki yabancı uyruklu çocuk sayısına göre değiştiği gözlenmiştir. Yabancı uyruklu çocukların ne de olsa eninde sonunda ülkeden kaçacaklarını, onların okulla bir işi olmadığını düşünen personeller olduğu kadar bunun tam zıttı pozisyonda yurt personellerinin olduğu da dikkat çeken bir nokta olmuştur.

“Destek oluyorlardı (Yurt personelleri). Hatta bizim sınava YÖS sınavına girmek istediğimizde ordaki müdürle görüştüğümüzde kitaplarımızı da onlar almıştı. Yani her şekilde destek veriyordu.” Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

Helsinki Yurttaşlar Derneği’nin hazırlamış olduğu raporda de belirtildiği gibi (2010: 4-5-36) refakatsiz çocukların bir kısmının Türkçe seviyelerinin yeterli olmaması ve

mevcut eğitim seviyelerini gösteren belgelerinin olmamasıyla okula kayıt başvuruları reddedilmiştir. Türkiye’de refakatsiz çocukların üçüncü bir ülkeye yerleştirilmelerine ilişkin başvurularının 18 yaşından sonra başladığını göz önünde bulundurduğumuzda bu çocukların Türkiye’de kaldıkları süre içinde örgün eğitime erişememeleri hem üçüncü bir ülkeye yerleşimde hem de Türkiye’de kalmaları durumunda bir takım uyum problemlerine neden olacaktır.

“Yetiştirme yurdunda bakın, hayat ne kadar acımasız. Biz babamızı kaybettikten sonra kime gittiysek bize hep böyle kullandılar nasıl desem hep ezmeye çalıştılar. Herkes fırsatı geldiğinde çalıştırmaya çalıştı, zulmetmeye çalıştı, yetiştirme yurdunda bile bunu yaptılar. Orda çalışan kadınlar bile bunu yapıyordu. Böyle müdürler filan görmeden, öğretmenler filan olmadığı zamanlar yapıyorlardı. Ordaki işleri bize yaptırıyorlardı çöpleri bize attırıyorlardı. Perdeleri bize taktırıyorlardı ablalar vardı orda. Yani neler neler.” Katılımcı 3, Afganistan Uyraklı, 27 Yaşında.

“Orda bir tane revirde çalışan vardı, N. diye. N. ’nin soyadını bilmiyorum. O kadar o bize şiddet uyguluyordu ki, herkes biliyordu ve hiç kimse bir şey yapmıyor benim buna ağzım açık kalıyordu. N. hoca, biz ona N. abi diyorduk. Sen abi diyemezsin bana. Aa niye diyemeyiz, abi güzel bir şey. Yok kesinlikle hocam diyeceksiniz. Hocamız değilsin sen bir şeyimiz değilsin hemen çarpıyordu şap şap (eliyle tokat atmaya gösteriyor) ağzıma bir tane vururdu hocam diyeceksiniz.” Katılımcı 8, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 3. Maddesinde taraf devletlerin çocukların bakımı ve korunmasından sorumlu olan kurum ve kuruluşları ve buralarda sunulan güvenlik, sağlık ve personel gibi hizmet ve faaliyetlerin çocuğa uygunluğunun yetkili makamlarca konulan standartlara uymasını taahhüt eder. Yine Sözleşme’nin 24. maddesinde sağlığa ilişkin geniş bir yer ayırarak birinci bendinde *“Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraf Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler”*. Sözleşme 26. maddede de taraf devletlerin her çocuğun sosyal sigorta ve sosyal güvenlikten yararlanacağını ve bu doğrultuda ulusal mevzuatta uyarlamaları yapmayı taahhüt eder. Ancak personellerin çocuklara şiddet uygulamak için tabiri caizse bahane aradığını ifade eden bir katılımcı yurttan görevli personelin özellikle sağlık personelinin üzere pek çok kere şiddet gördüğünü ve çoğu

zaman bu şiddete diğer personellerin de dahil olduğunu ve toplu olarak sessiz kaldığını ifade etmiştir.

4.2.4.2. Yurt İmkanları

Kuruluş ve barınma birimlerinde kalan çocuklar için hafta içi ve hafta sonu yapılacak okul, kurs, etüt, sanatsal, kültürel ve sportif faaliyetleri içerecek biçimde onlar için bir günlük yaşam programı hazırlanacağı belirtilmiştir. Hazırlanan bu program sadece personeller tarafından değil çocukların da görüş ve önerileriyle hazırlanıp kuruluş müdürünün onayıyla uygulanır. Çocuklara yönelik hazırlanan tüm sosyal ve sportif faaliyetlerin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüklerinin iş birliği sağlanarak yürütülmektedir (Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, 2015: 6; Sulu, 2018: 16).

“İşte iyi hastaneye falan götürüyorlardı. Spora falan öyle şey verdiler. Spora falan söyledi isimlerini hangisine gitmek istersiniz dediler. İşte biz de futbola falan gittik. Öyle onlar ilgileniyorlardı.” Katılımcı 11, Afganistan Uyraklı, 19 Yaşında.

“Her şey rahattı yani ne istersen yapabilirsin yani. Mesela her hafta iki defa futbola götürüyorlardı. Biz de futbol oynuyorduk. Sonra havuza götürüyorlardı bizi her hafta 1 kere. Yani güzeldi.” Katılımcı 17, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

“Yok onlar sadece kâğıt üstünde (spor ve diğer sosyal imkanlar). Vallahi yok. Yani ben bazen diyordum ki şu spor salonunu açın da biz gidelim futbol oynayalım. Yok futbol mutbol orayı yeni temizledik. Ordaki eleman bunu diyordu. Ben orayı temizledim, anahtar da ondaydı, göndermiyordu bizi. Spor faaliyetleri diye bir şey yok. Ben sadece bir kere çok yalvardığım için 2017’de badmintonu götürüldük. Şey badminton maçına. O da Manisa’daydı. Ondan sonra geri döndük. O da antrenman yapacak yer bulamadığımız için fazla antrenman yapmıyorduk. Sonra da yenildik geri döndük. Öyle söyleyeyim yani o spor filan hikâye.” Katılımcı 8, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Sığınma Talebinde Bulunan Refakatsiz Çocuklarla İlgili Politika ve Prosedürlere İlişkin Kılavuz, Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun hastalık tedavisi ve sağlığın rehabilitasyonu için mümkün olan en yüksek sağlık standardından ve hizmetlerinden yararlanma hakkına sahip olduğunu beyan eder. Sığınma talebinde bulunan çocuklar, ulusal sağlık hizmetlerine erişim hakkına sahip olmalıdır. Kaçtıkları ülkelerde aşılardan ve sağlık, hijyen ve beslenme konularında eğitim gibi temel koruyucu bakım eksik kalmış

olabilir; bu eksiklikler iltica ülkesinde hassas ve etkili bir şekilde giderilmelidir (UNHCR, 1997: 11).

“Kurumdayken zannedersenem sağlık giderlerini devlet karşılıyordu. Bir hemşiremiz vardı, hasta olduğunuzda onlar ilgileniyordu. Ya da acil bir durum olduğunda devlet karşılıyordu bunları.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

“Türkiye'nin en iyi ikinci yurdudu orası. Spor salonumuz vardı yemeklerimiz güzeldi. Her şeyimiz iyiydi. Tedavi edilirdik hasta olduğumuz zaman. Yani her bakımdan memnundum hiçbir sıkıntım yoktu.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Yapılan literatür araştırmasında refakatsiz çocukların birçoğunun spora özel ilgilerinin olduğu ve hedeflerinin sporcu lisansı almak olduğu görülmüştür. Ancak yabancı kimliklerle sporcu lisansı alınamaması bu konuda karşılarına çıkan en büyük engellerden biridir.

“Kurumdayken bir kere badmintonda Sakarya'ya gittik. Orda biz başvurularımızı yaptık, Türkiye seçimlerinde, Türkiye şey seçimiydi grup seçimiymi, yani öyle bir şeydi. Bizi almadılar. Oraya kadar gittik, birer maç yaptık. 2.maça baktılar hakemler bunlar yabancı. Bizi direkt müsabakadan çıkarttılar. Dediler, bunlar Türkiye vatandaşı olmadığı için giremiyorlar diye. Ordan bir daha maç yapmadan geldik.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Türkiye’de Refakatsiz Çocuklara Erişim ve Çocuğun Yüksek Yararına Yönelik Hizmet Sunumunun Teşvik Edilmesi Projesi Değerlendirme Raporu’na göre kuruluşlarda kalan çocuklar, yetenekli olmaları halinde profesyonel olarak spor yapabilmek için kendilerine lisans çıkarılmasını istemektedirler. Aralarında özellikle futbol olmak üzere spora çok ilgili çocukların olmasına rağmen kendilerine lisans çıkarma hakkının verilmemesini anlayamadıklarını belirtmişlerdir. Sporu kendileri için bir çıkış olarak gören çocuklar için Gençlik ve Spor Bakanlığı ile görüşerek bu konunun açıklığa kavuşturulması ifade edilmiştir (Karataş vd., 2014a: 30).

4.2.5. Yurttta Çalışma

Katılımcıların yurttta kaldıkları süre içinde gerek yurt yönetiminin bilgisi dahilinde gerekse de yurt idaresinden gizli olarak çalıştıkları bilgisine ulaşılmıştır. Çalışma amaçları ise genel olarak verilen harçlıkların çok az olduğu giderlerini karşılamaya yetmediği şeklinde olmuştur.

“Türkçe öğrenmek için okuldan çıktığım zaman, çalışıyorum orda aynı zamanda bir tane eski evleri yıkan bir tane abi vardı. Tatil günleri onun yanına gidiyorum çalışıyorum. Başka okul olduğu günler okula gidiyorum. Sabahleyin kurumdan çıkıyordum. Yani sürekli çalışmadığım için, haftada 2-3 gün çalışıyordum. Sabahleyin çıkıyordum bir poşette iş elbisesiyle. İş yerine bırakıyordum hani o şekilde gidip çalışıyordum.” Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

Çocuğun sağlık, güvenlik ve ahlakını zedeleyebilecek çalışmalar zararlı çalışma olarak nitelenip uluslararası hukukça yasaklanmıştır. Bir çalışmanın zararlı olarak belirlenmesinde çocuğu fiziksel ve ruhsal olarak zedeleyebilecek işler için birtakım kriterler bulunmaktadır: yeraltı, sualtı, tehlikeli sayılabilecek yükseklik, ya da kapalı alanlarda tehlikeli aletlerin kullanıldığı veya ağır yüklerin kaldırılmasını gerektiren, sağlıksız çalışma ortamlarında uzun saatler çalışılan işler çocuk için zararlı sayılabilecek iş ve iş ortamlarıdır. Bununla birlikte çocuğun, işe göre belirlenen asgari yaşın altında olup bu tür işlerde çalışması zulüm olarak nitelenebilmekte ve çocuğun ruhsal ve fiziksel sağlık ve gelişimini tehlikeye atan işlere zorlanmasında ortaya çıkmaktadır (UNHCR, 2009: 12).

“Şey kurumdayken mesela o zaman K. 'da kafeler mesela gündüz açık diyelim. Yani bazıları isterse çalışabilir. O zaman da çalışıyordum ben ama şimdi nasıl bilmiyorum çünkü ben iki senedir yurttan çıktım önce öyleydi. Bazı ihtiyaçlarım vardı o yüzden çalışmak zorunda kaldım.” Katılımcı 6, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Anayasada Çalışma ve Dinlenme Hakkı başlığında düzenlenen 50. maddesinde, kimsenin yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağı belirtilmiştir. Akabinde maddede; küçükler, kadınlar, bedeni ve ruhi yetersizliği olanların çalışma şartları açısından özel olarak korunacağını detaylandırılmıştır. Bu maddeyle esas olarak çocuğun çalışma koşullarının çerçevesi çizilirken İş Kanunu'nda

bu konuyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. İş kanununun 71. maddesi, “15 yaşını doldurmuş çocukların çalıştırılmasını yasaklamıştır” şeklinde belirttiğinden sonra, peşinden gelen fıkra “14 yaşını doldurmuş çocukların hafif işlerde çalışabileceği” düzenlemiştir. Kanun aynı zamanda çocuğun çalışabileceği işin kriterlerini de belirterek, çocuğun bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişimine ve eğitimine devam edenlerin de okullarına engel olmayacak ‘hafif’ işlerde ilköğretimi tamamladıktan sonra çalıştırılabilirler (İş Kanunu, 2003).

“Arkadaşım diyordu zaten biz adımımızı atıyoruz zaten 10 lira gidiyor. Dışarıya adımını koyduğun an K. gibi bir şehirde 10 lira gidiyor artık gerisini sen düşün. 100 lira veriliyordu artık çalışmak malı olmak da herkes gidebilir çalışabiliyor ve saat 10’da yurttan olsun yeter, böyle bir şey söylemişlerdi bize. Öyle bir şey yok. Herkes gidip çalışıyordu. Ben kendim gidip kafede çalışıyordum barista olarak çalışıyordum. Ondan sonra bir ara arkadaşlar, yurttan kalan çocuklar şeye gidiyorlardı, çobanlığa gidiyorlardı. 2-3 ay gelmiyorlardı. Sonra gider ifadeyi verip gelip tekrar kalıyorlardı. 2-3 hafta dinlenip tekrara gidiyorlardı. Ya bunların hepsinde yalan yok ki yemin ederim hepsi gidiyorlardı. Ben bile kafeye gidiyordum. Gece 12’de yurttaydım. Müsaade etmişlerdi.” Katılımcı 8, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

“Bir şey söyleyeceğim de yurda biraz aykırı gelecek. Ben aslında yurttan bile çalışıyordum mesela. Çalışma şeyini de ben başlatmışım aslında yani çoğu zaman aslında yurttan müsait oluyorduk mesela. Hafta sonlarının tamamında müsaittik. Harçlık da yetmiyordu. İşte sonra zaten seviyorum, çalışmayı seviyorum. Yurttayken de internetten iş bulmuştum bir yer ilan vermişti. Onlar da 1 tane makineci arıyorlardı. Gittim gördüm. O zaman yaşım da küçüktü. Çalışmazsan falan dedi. Sonra işte performansımı gördüler bayağı memnun kaldılar. Tamam gel dedi. Ben dedim her gün gelemem. Hafta sonları gelebilirim. Hatta dedim birkaç ay sonra büyük ihtimal okulum açılacak. Sonra durumu anlattım. Şu şekilde bizim her gün dışarı çıkma şansımız olmuyor. Çalışmak da zaten küçüklüğümden beri yapıyorum zaten. Kabul ettiler hala da aynı yerdeyim yaklaşık 3 senedir ordayım yani. Her gün gitmiyorum mesela. Ara sıra saatlik olarak gidiyorum. Bazı günler müsait olunca gidiyorum.” Katılımcı 10, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Türkiye’de yabancıların çalışabilmesi için oturma/ikamet izinlerinin olması gerekmektedir. Dolayısıyla ikamet izni olmayan 14 yaşını doldurmuş, ilköğretimi tamamlamış refakatsiz çocuklar Türkiye’de herhangi bir işte çalışamazlar. Ancak üçüncü bir ülkeye iltica/sığınma başvurusu kabul edilen çocukların 18 yaşına kadara Türkiye’deki çocuk kuruluşlarında kalmaları gerektiğinden ve kuruluş bakımı altındayken çalışmalarına izin verilmemektedir. Buna karşılık çocuklar çeşitli sebeplerden dolayı çalışmak ve para kazanmak istemektedirler. Bu sebepler arasında,

kendilerini göç sürecine teşvik eden ebeveynlerine para göndermek, kuruluş bakımındayken ihtiyaçlarını karşılamak ya da üçüncü bir ülkeye yasadışı yollardan gitmek için onları götürebilecek insan kaçakçılarına vermek zorunda olacakları parayı biriktirmek için çalışmak istemektedirler. Bu çocuklar arasında kuruluş koşullarını yeterli görmeyip ve çeşitli sebeplerden dolayı çalışıp para kazanmak için kuruluştan ayrılarak eve çıkmak istemektedirler (Karataş vd., 2014a: 25-26-30).

4.2.6. Yurtta Eğitim

Göçmen çocukların eğitimlerine devam etmeleri noktasında birçok sorunla karşılaştıkları literatürdeki çalışmalarda ortaya konmuştur. Bunlardan ilki eğitime ulaşmadaki güçlülüdür. Eğitim, göç durumunda ve sürecinde genellikle lüks olarak görülmektedir. Dolayısıyla eğitim, sosyoekonomik kaynakların durumuna bağlı olarak gerçekleştirilecek ikinci bir hak olarak görülmektedir (Özdemir ve Budak, 2017: 218). Ancak özellikle zorunlu göç ile beliren göçmen çocukların ihtiyaçları arasında çocukların eğitimi öncelik verilmesi gereken temel bir ihtiyaçtır. Okul sadece bilgiye ulaşmada faydalanılan bir fiziksel ortam değildir; çocukların sosyalleşebildikleri, bütünleşerek güvenlik gibi çeşitli ihtiyaçlarını karşılayabildikleri alanlardır (Sakız, 2016: 69).

“Şey ben 7.sınıfı İstanbul’da bitirdim. Ondan sonra ben karnemi aldığım zaman bizi K.’ya gönderdiler. K.’da da şey oldu ben 8.sınıftaydım onda da yarım bitirdim. Ondan sonra da bizi yurttan attılar.” Katılımcı 7, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 26. maddesi *“ilköğretimin zorunlu ve herkes için ücretsiz”* olacağı, ortaöğrenimin de *“genel olarak mevcut ve herkese açık kılınacağı”* ibaresiyle eğitim hakkının önemi ve erişilebilirliğini ifade eder. Bildirgeyi imzalayan devletler *“okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alma”* ibaresiyle sürdürülebilir ve sağlıklı bir eğitim için yükümlülükleri kabul etmiştir.

“1 hafta gittim 11’i okudum 1 hafta. Ondan sonra Türkler bana çok fazla eziyet ettiler. Bana kötü sözler söylediler, kavga ettiler. Ben de dayanamadım kavga çıktı”

dövdüler beni. Polis de gelip onların arkasına çıktı müdürün yanında beni kötüllettiler. Dedi her şey bundan çıkıyor bu çok kötü bir çocuk dedi. Ben de dayanamadım yurda gittim. Hocalara bildirdim. Ben okulu bırakacağım dedim. Hocam da bir şey demedi ben de bıraktım.” Katılımcı 15, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Katılımcıların koruma ve bakım altına alındıkları kurumlarda eğitime nasıl başladıkları ya da devam ettiklerine dair süreçleri hakkında sorular sorulmuştur. Diploma belgesi ya da kimliği olmayan çocukların okula başlama süreçlerine kimi zaman da okuldan gönüllü ya da zorunlu bir şekilde uzak kalma süreçlerine dair bilgiler elde edilmiştir.

Taraf devletlerin refakatsiz çocukların yerlerinden edilme süreçlerinin tüm aşamalarında çocukların eğitime erişimlerini güvence altına alma yükümlülükleri vardır. Refakatsiz veya ebeveynlerinden ayrılmış tüm çocukların statüleri her ne olursa olsun Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28, 29(1), 30 ve 32. maddeleri gereğince Çocuk Hakları Komitesi'nin geliştirdiği ilkelerin ışığında çocukların girdikleri ülkelerde eğitim olanaklarına tam erişmelidir. Bu erişimin herhangi bir ayrımcılık gözetilmeden sunulmalıdır. İlk olarak engelli, özel ihtiyaç sahibi korunmaya ihtiyacı olan çocuklar olmak üzere tüm çocukların iyi ve kaliteli eğitime erişimi sağlanmalıdır (UNHRC, 2005: 12). Yurt çalışanlarının tutumlarına ilişkin eğitim konusunda katılımcıların karşılaştığı sorunlardan biri de personellerin yabancılara dair var olan yanlış algısıdır. Refakatsiz çocukların okumayacağını, onlar için eğitimin bir işe yaramayacağını düşünen personellerin bu tutumu onların okula ya da eğitime erişimlerinde sekteye uğramalarına neden olmuştur.

“İlk bazı bi hocalar önyargılıydı geldiğimizde. Yani ben okula gitmek istiyordum. Beni okula göndermek istemiyorlardı. Sen Türkçe bilmiyorsun, okula gidip de ne yapacaksın? Git sanayide çalış bir meslek öğren, zaten nasıl olursa 18'ine gelince atılacaksın yurttan. (...) Sonra bir gün biz Halk Eğitim Merkezi'ne yazıldık. Türkçe kursuna. Oraya B. İl Milli Eğitim Müdürü geldi. Ben onları şikâyet ettim ben okula gitmek istiyorum beni göndermiyorlar, diye. Sonra toplantı yaptılar bizi çağırdılar. Bana sen kaçınıcı sınıftan başlamak istiyorsun diye sordular. Sadece bu soruyu sordular. Ben de ordayken 7'iydim 7'den devam etmek istiyorum. Tamam dedi, yarın gel başla dedi. Sonra böyle gittim iki hafta her şeyimi almışlar. Yarın da okula başladım.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

“Bizim sorumlu hocamız vardı iki tane bir A. hocaydı bir de B. hocaydı. B. hoca çok affedersiniz ama iyi biri değildi. Çünkü gerçekten ne bileyim böyle yabancılara

karşı bir gıcıklığı vardı. Bizi okula göndermiyordu. Türkçe bilmiyor bunlar okulda ne yapacaklar. Göndermediler, sonra bizi Türkçe kursuna yerleştirdiler, Milli eğitime bağlı Türkçe kursuna yerleştirdiler. Biz kurstan çıktık yurda geldik, hemen aşağı indi, siz dedi niye şikâyet ettiniz böyle okula gitmiyoruz falan filan diye.” Katılımcı 3, Afganistan Uyruklu, 27 Yaşında.

Karşılaşılan sorunlardan biri de bazı yurt görevlilerinin refakatsiz çocukları okula kaydetmedeki isteksizlikleri olmuştur bunu birden fazla katılımcı dile getirmiştir. Ancak tam tersi bir durumu yaşayan bir katılımcı da olmuştur. Yani okumak gibi bir niyeti yokken yurttan Türkçe öğrenmek için çabaladığı yurt idarecilerince fark edilen bir başka katılımcı ise okula yazdırılmıştır.

“Okul okumak gibi bir niyetim de yoktu orda. Yetiştirme yurduna girdikten sonra şöyle bazı tercümanlıklar oluyordu sıkıntı oluyordu konuşamıyordum. (...) Ondan sonra müdür de bir gün yanına çağırdı beni. Orda bir 2-3 kişi daha vardı. Onları da çağırdı dedi okul okumak isteyen var mı, ama en zayıf olan benim (eğitim düzeyi olarak) 3 kişiyiz. Sonra okula götürdü, o ikisi zaten okumak istiyormuş ben kararsızım orda. Onlara bağlı olarak değil orda birisi, başka bir şehirde birisi vardı. O okula gitmemi söylemişti şöyle şöyle seçenekler olduğunu söylemişti. O bana şey olmuştu yani. Yoksa orda iki arkadaş gidecekti bağlı değildim orda. Onu söylediğimde belki okuyabilirim, şimdi fırsat varken benim de kaydımı yapar. Onların belgesi hazır mı ama bende belge filan yok. Ondan sonra müdür bizi o gün götürdü okula.” Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

Refakatsiz çocukların okula kayıt sürecinde eğitim seviyelerini gösteren belgelerinin olmaması durumunda yurt ve okul idarecilerin yardımcı oldukları gerektiği durumlarda özel izinlerle okula başlamalarına yardımcı oldukları gözlenmiştir.

“8.sınıfı okumadığımız için belge istediler bizden. Bizim belgelerimiz yoktu. Ta Afganistan'dan getirme, ben okumadım arkadaşlarım okudu ama getiremezlerdi. Sonra bakanlığa özel bir yazı yazdılar, Milli eğitim, S. Milli eğitimi. Bakanlık da istisna olarak, o zaman o şartlar yok şu anda hiç almıyor belgesiz. Ama o zaman aldılar, bizi direkt 9.sınıftan. Çoğu kişiyi 11'den benim arkadaşlarla beraber 9.sınıftan başladık.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Refakatsiz çocukların yurttan kaldıkları süreçte eğitimlerine devam etmeleri temel haklarından biri. Ancak katılımcılardan biri, yurt personellerinden biri ile arasında gönderilen/kaydedilen okul ve bu okulun türü konusunda anlaşmazlıkların çıktığını ifade etmiştir. İmam Hatip Lisesi'ne gitmek istemediğini zorla gönderildiğini bu ve başka konular nedeniyle personel tarafından şiddet gördüğünü belirtmiştir.

“Ben İmam Hatip’ten nefret ediyorum, İmam Hatip’e gönderiyor beni (yurt görevlisi). O zaman tabi ben sistemi bilmiyorum, diyorum ki ben İmam Hatip sevmiyorum. İmam Hatip Arapça falan gibi ders işiyor ben de sevmiyorum. İslam’la ilgili dersi sevmiyorum. Kesinlikle oraya gitmek zorundasın yoksa sana okul yok dedi. Ondan sonra İmam Hatip’ten kaçtım 120 gün 110 gün şeyim vardı devamsızlığım vardı hiç gitmedim. Sevmedim. Ben de gitmiyorum dedim. Hadi zorla beni gönder dedim. Şimdi gönderirsen ben gider parkta yatarım İmam Hatip’e gitmem dedim. Sonra naklimi aldılar Endüstri Meslek Lisesine.” Katılımcı 8, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

“Yurtta evet mesela geldikten sonra okula yazılmamız biraz zaman aldı. Yaklaşık birkaç ay hiç gitmedik. O zaman dilimiz de yoktu. 1 tane şey Türkçe öğretmeni getirmişlerdi. Her gün geliyordu ders veriyordu iyiydi. Sonra biz sınava girdik, sınavdan sonra da okula gittik yani okula başladık. İşte yani iyiydi yurt.” Katılımcı 10, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Koruma kararının kalkmasıyla birlikte katılımcıların eğitim yaşamlarının da sekteye uğradığı kimi durumda sonlandığı gözlenmiştir. Yurttan ayrılmak zorunda kalmalarıyla birlikte kendilerine yeni yaşamlarını sürdürebilmek için öncelikle kalacak yer ve bunu sürdürebilmek için iş arayışları olmuştur. Bu arayışlar, çobanlık yapmak için kırsala göçü de içerdiği gibi kimi zaman buldukları kalacak yerleri terk etmek zorunda kalmalarına neden olmuştur. Öncelikleri hayatta kalmak olan gençlerin öncelikler sıralamasında eğitime devam etmek listede gerilerde kendine yer bulabilmiştir.

4.2.6.1. Yurtta Türkçe Öğrenimi

Refakatsiz çocuklar kimi zaman kaldıkları kurumun sunduğu Türkçe dil kurslarına ya da TÖMER ve Halk Eğitim Merkezleri aracılığıyla Türkçe öğrenebilmektedirler. Ancak bu imkânın her kurumda olmaması ya da kursların kısa süreli olmasından dolayı çocukların etkili bir Türkçe dil eğitiminden uzakta kalmalarına neden olmaktadır. Helsinki Yurttaşlar Derneği’nin hazırlamış olduğu raporda de belirtildiği gibi (2010: 4-5-36) refakatsiz çocukların bir kısmının Türkçe seviyelerinin yeterli olmaması ve mevcut eğitim seviyelerini gösteren belgelerinin olmamasıyla okula kayıt başvurularının reddedilmesine neden olabilmektedir.

“Biz yurtta kalıyorduk 1 ay falan geçti, 1 ay mıydı 20 gün müydü? Ondan sonra bir Türkçe öğretmeni getirdiler. Türkçe öğretmeni geldi, her gün derslere falan giryorduk. Ondan sonra bi 3 ay mı geçti kaç ay geçti bilmiyorum. Bizi okula

başvurdular. Yani 9.sınıftan başladım. Öyle işte.” Katılımcı 11, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

Görüşme yapılan katılımcılar kurum bakımındaki Türkçe öğrenme süreçlerinde bazen idarenin bu konudaki isteksizliği ile karşı karşıya kalmıştır. Bunu yenebilmek içinse idareye baskı yaptıkları başka katılımcılarca da dillendirilen bir konu olmuştur. Sebebi olarak ise kurum personellerinin refakatsiz çocukların Türkçeyi boşa öğrenecekleri, ya da “zaten kurumdan kaçacaklarına” dair algıları söylenebilir.

“Tabii o zaman ben pek fazla Türkçe bilmiyordum. Özellikle müdürümüz ve müdür yardımcımız, biraz kötü demeyeyim de biraz farklı düşünüyordu. Pek fazla yüz vermiyordu. Hatta bu Türkçe kursuna biz bayağı baskı yapıp, açtık. Yoksa açmıyorlardı, böyle gitsinler, zaten bunlar 2 gün sonra kaçıp giderler diye.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Türkçe dil eğitimi mülteci çocuklar açısından oldukça önem arz etmektedir. Çocukların Türkiye’deki eğitim sistemine uyum sağlamaları güvence altına alınması ve okulu bırakmalarının önlenmesi için, Türkçe dil ve kültürel oryantasyon sınıfları sağlanmalıdır (Leghtas ve Sullivan, 2016: 3).

“Biz mesela yurttan kalırken 1 ay 2 ay geçti Türkçe bilmiyorduk işaret diliyle anlaşıyorduk.” Katılımcı 3, Afganistan Uyruklu, 27 Yaşında.

“Yok halk eğitimde çok bir şey öğrenmedim. Sonra ben kendimi zorla okula gönderdim ya, okulda öğrendim arkadaşlarla.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Halk eğitim merkezlerindeki ya da kurumlarda açılan Türkçe dil kurslarının genellikle pek faydalı olmadığı ve çocukların Türkçeyi en iyi okul ve diğer sosyal ortamlar aracılığıyla öğrendiği katılımcılar arasında gözlenen ortak bir nokta olmuştur. Ancak karma yurtlarda kalmayan ve okula ancak dil belgesi olduğu takdirde başlayabilen çocuklar için Türkçe dil pratiği ve sosyalleşme ortamı bulamamanın Türkçe öğrenme hızlarını azalttığı söylenebilir.

“Ashında yurttayken tam iyi öğrenemiyorduk yani. Hoca geliyordu ama kim onu takip ediyordu ki? Yani hiç kimse onu takip etmiyordu. Bağırıp çağırıyorlardı dershanede. Bizim hocanın açıkladığı şeyler tam bizim aklımıza girmiyordu yani.

Yani hiç fayda alamıyorduk. Neyse yurttan çıktuktan sonra Halk Eğitime gittim. Ordan bi B1'e kadar okudum.” Katılımcı 16, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Türkçe kurslarını dil pratiği yapmak amacıyla kurdukları sosyal çevre ile destekleyen katılımcıların Türkçeyi öğrenme hızlarının arttığı gözlenen bir diğer nokta olmuştur.

“Orda yetiştirme yurdunda hepimiz yabancıydık. Ondan sonra orda öğretmen geldi Türkçe öğretebilmek için yani en azından konuşamazsak da. Ben de böyle bir imkân varken onu sıkı sıkı takip ettim. Kim Türkçe konuşuyorsa onun yanına gidiyordum sürekli. Yurtta kaldığım sürece ya güvenliğin yanına gidiyorum. Sonra orda birkaç tane Türk arkadaş vardı böyle benden küçük de var büyük de var yaş olarak. Onlarla dışarı çıkıyoruz bir şekilde. Amacım orda Türkçeyi öğrenmek yani. Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

“(Yurda) geliyordu bir tane hoca haftada 1 kez. Ondan sonra da her hafta da elma diş fırçası macun ondan sonra bunları öğretip gidiyordu. Aynı şeyi her hafta tekrar ediyordu. Ya ben konuşabiliyorum seninle konuşabiliyorum artık üst seviyelere geçelim diyor. Yok diyor daha hazır değilsiniz. Yani fazla bir şeye yaramıyordu açıkçası. (...) Sonra, kız arkadaşımın ben biraz Türkçeyi öğrendim sonra ben kendim çaba gösterdim. Gazete, dizi hatta ben hatırlıyorum Aşk Laftan Anlamaz diye bir dizi vardı o diziyi izleyerek ben çoğu Türkçemi öğrendim. Ondan sonra okula gittim, Türklerle takıla takıla öğrendim işte Türkçemi. Sonra ise birazcık daha üst seviyelere getirmek için şey yaptım sonra kitap roman gibi şeyleri okumaya başladım. Okumaya başladığımda da zaten yavaş yavaş Türkçeyi öğrendim. Öyle yani yurtta öğrendiğim bir şey yok. Kendin orda kendini geliştireceksin. Geliştirmezsen öyle kalırsın.” Katılımcı 8, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Dil öğreniminin okula devamlılığı belirleyen en önemli etmenlerden biri olması ve bununla orantılı olarak okula devamlılığı arttırdığı bilinmektedir. Ancak dil öğrenimi için yaş ilerledikçe motivasyonun değiştiğini ve küçük yaşlarda Türkiye'ye gelenler için bunun daha kolay olduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir (Erol, 2020: 65).

4.2.7. Koruma ve Bakım Kararı

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, bu kanunun uygulama şartlarında (Md: 3) çocuğu *“erken yaşta ergin olsa bile 18 yaşını doldurmamış ve reşit olmamış kişi”* olarak tanımlamaktadır. Kanunun 7. maddesi koruyucu ve destekleyici tedbir kararı uygulamasının çocuğun 18 yaşını doldurmasıyla birlikte kendiliğinden sona ereceği

belirtilmiştir. Ancak bu tedbirin eğitim ve öğretime devam edilmesi durumunda hâkim rızası alınmak kaydıyla tedbirin uygulamasına devam edileceği belirtilmiştir.

“Biliyorsunuz, yabancılar 18 yaşına gelince koruma kararı uzatılmıyor. Benimki bir mucize yani benim baş ettiğim bir durum. Benim hakkımı mahkeme kararıyla uzattılar. Yurttaki hocaların oybirliğiyle. Mahkemede hâkim benim lehime karar verdi. (...) Abim şu an hala yabancı. Türk vatandaşı değil. Abimi 18 yaşına gelince, benden önce yurttan attılar. Yurttakilerin suçu vardı. Sırf emsal kararı oluşmasını diye. Çünkü o zamana kadar yabancı olup da 18’den sonra koruma kararı uzatılan bir örnek yoktu Türkiye’de. Yani uzatılması gerekiyordu. İsteselerdi mahkemeye yazsalar yazıyı mahkeme yüzde 90 çocuğun lehine karar verirdi. Ama bu yurttaki hocalar, biz bunu yaparsak yarın öbür gün bir müfettiş gelirse bizim başımız yanar filan deyip onu yurttan attılar. O da okuyamadı. Şu an garson olarak çalışıyor B. ’de. (...) Lise 2’ye devam ediyordu. Yani uzatılması gerekiyordu.” Katılımcı 1, Afganistan Uyraklı, 24 Yaşında.

Görüşme yapılan 17 genç arasından sadece birinin koruma ve bakım kararı uzatılmıştır. Üniversiteye devam ettiği için ve kaldığı yurt personellerinin inisiyatifiyle hala devam etmektedir. Bir başka katılımcının ise liseye devam ettiği için 1 sene uzatıldıktan sonra katılımcının kendi rızası ile yurttan ayrılmasıyla sonlanmıştır. Koruma bakım kararının uzatılma oranının kurum bakımından ayrılan refakatsiz çocuklar için oldukça düşük olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü her üniversiteye ya da lise eğitimine devam eden çocuğun koruma kararı uzatılmamıştır.

“Kurumda sadece bir ara müdürle böyle bir tartıştık. O da bize, biz okumak istiyorduk. Normalde, okuyan geçler yurttan kalabilir yetiştirme yurdunda. Daha üniversitesini bitirinceye kadar devletten destek alarak yurttan kalabilir. Ama bu müdür bir şekilde bizi yurttan çıkardı. Dedi ki bunlar yabancıdır, bunlar o hakka sahip değildir diye bizi yurttan çıkardı. Bunun bayağı bir mücadelesini verdik. Bir arkadaşımız mahkemeye dava açtı o kazandı bizim müdür dava açmamızı bile engelledi. Demek ki kısmetimiz böyleymiş, öyle çıktık yani.” Katılımcı 4, Afganistan Uyraklı, 24 Yaşında.

2828 sayılı yasanın 24. maddesi uyarınca Ortaöğrenime devam edenlerin korunma kararının 20 yaşına kadar, Yükseköğrenime devam edenlerin ise 25 yaşına kadar uzatılabilmektedir. Bunun yanında öğrenime devam etmeyenlerin ise kendilerine bir iş veya meslek edinebilmeleri için korunma kararının 20 yaşına kadar uzatılabileceği düzenlenmiştir (Sosyal Hizmetler Kanunu, 1983). Ancak görüşme yapılan gençlerin çoğu ortaöğrenime devam etmesine rağmen koruma kararları uzatılmamıştır. Hatta bu

karar uzatılmadığı için yurttan ayrıldıktan sonra yaşamlarına devam edebilmek amacıyla çalışan ve eğitimine devam etmekte zorlanan kimi durumda da bırakan gençler olmuştur.

“S.’de arkadaşlarım hepsi, onlar da üniversiteyi kazandı ama onların hiçbirinin koruma kararı uzatılmadı hiçbirine vatandaşlık verilmedi. Çoğu üniversiteyi okuyamayıp bıraktılar.” Katılımcı 1, Afganistan Uyraklı, 24 Yaşında.

18 yaşına geldiği için yurttan ayrılmak durumunda kalan refakatsiz gençlerin sahip olduğu statü uluslararası koruma başvuru sahibi olarak belirlenmiştir. Kurum bakımının sona ermesiyle birlikte çocukluktan gençliğe kadar olan süreyi ülkemizde geçiren, büyüyen ancak aidiyet hissi geliştirememişlerdir. Bunu yanında Türkiye’de resmi bir statü edinmemiş olan sığınmacılar çalışma ya da ikamet iznine sahip olmadan geldikleri ülkede onlar için belirlenen bir şehirde, birçok şeye yeni baştan başlamak zorunda kalmaktadırlar (Erol, 2020: 23).

4.2.8. Yurttan Kalma Süresi

Görüşme yapılan gençlerin yurttan kalma sürelerinin koruma ve bakım kararıyla doğru orantılı olduğu gözlenmiştir. Çoğu 18’ine geldiğinde bu kararın kaldırılmasıyla yurttan ayrılmıştır. En uzununu 6 sene olup hala koruma ve bakım kararı devam eden olmak üzere en kısa yurttan kalma süresi ise 1 senedir. Görüşme yapılan 17 katılımcının ortalama yurttan kalma süresi 2- 2,5 sene aralığındadır. Aralarından sadece birinin koruma ve bakım kararı mahkeme ile kurumundaki kişilerin oy birliğiyle uzatıldığı için hala koruma ve bakım altında olup üniversite eğitimine devam etmektedir.

“Bu arada ben hala koruma altındayım. İşte 2012’den 2018’e kadar B.’deki yetiştirme yurdunda kaldım. B. Sevgi Evleri’nde. Ondan sonra üniversiteyi kazanınca İstanbul’a nakim çıktı. Şu an A.’da Çocuk Evleri Sitesi’ne bağlı koruma altındayım.” Katılımcı 1, Afganistan Uyraklı, 24 Yaşında.

“Ben 1,5-2 sene kaldım (yurttan). Şimdi şöyle bir durum var BM benim yaşımı 1 sene büyük yazdı. Çünkü o zaman bize yaşınız kaç dedi, biz de o zaman bilmiyoruz dedik, kimlik yoktu hiçbir belge yoktu. Sonra kendilerince beni 16 yaşında yazdılar.” Katılımcı 3, Afganistan Uyraklı, 27 Yaşında.

Onun dışındaki katılımcıları yurttan kalma süreleri genellikle 1,5 ila 2 yıl arasındadır. Bu sürenin yaşlarına göre kısa olduğu durumlarda ise Türkiye'ye varışta yaşlarının 1-2 yaş büyük yazılması nedeniyle olduğunu belirtmişlerdir. Bu sebeple yurttan erken ayrılmak zorunda kaldıklarını dile getirmişlerdir.

4.2.9. Yurttan Ayrılma ve Ayrılma Nedenleri

Koruma ve bakım kararı devam eden bir kişi dışında geri kalan 16 kişinin koruma ve bakım kararı kaldırılmıştır yurttan ayrılmalarıyla birlikte. Ayrılma nedenleri arasında ağırlıklı neden 18 yaşına gelip reşit olmaları olmuştur. Ancak kemik testi ile yaş tespiti sonucu yaşı gerçek yaşından büyük gösterilen çocuklar için yurttan erken ayrılmak zorunda olmak pek çok açıdan zorlayıcı olmuştur.

Katılımcılar arasında nakilleri başka bir şehre çıktığı için o şehre gitmek istemeyip yurttan 18'ini doldurmadan kaçanlar da olmuştur. Bu çocuklar farklı şehirlerde bulunduktan sonra kolluk kuvvetleri tekrar onlara ulaşmıştır. 18 yaşına basmalarına kalan sayılı günleri, eski yurtlarında doldurup sonrasında resmi olarak ayrılmışlardır.

“Hatta ben 18’imi doldurmadan yurttan ayrıldım, kaçtım başka bir arkadaşımınla beraber. 9.sınıfı bitirip, 10.sınıfa geçerken yaz, haziran ayında biz kaçtık yurttan. Çünkü bizim naklimiz Ağrı’ya çıktı. Müdür bizim komple naklimizi aldı yabancı ne kadar varsa hepsini arabaya kattı, polis eşliğinde, çocuk şube polis eşliğinde şeye götürüyordu sıra bize gelmeden biz kaçtık. Arkadaşımınla beraber. İstanbul’a gittik.” Katılımcı 4, Afganistan Uyraklı, 24 Yaşında.

Kurum bakımı boyunca iyi bir süreç geçirmeyen, mutlu bir ergenlik yaşamamış katılımcıların yurttan ayrılma konusunda oldukça istekli oldukları bunu bir kurtulma olarak tanımladıkları dikkate değerdir. Koruma ve bakım kararının 18 sonrası gençlerin lehine uzatılmasına rağmen kurumdaki yaşamı iyi geçmeyen bir katılımcı kendi inisiyatifiyle yurttan ayrıldığını şöyle ifade etmiştir:

“Yok ben 1 sene de üstte kaldım, 1 sene de fazla kaldım. Koruma kararım uzatıldı. Ya sonra artık kurallar ve bence davranışlar üstüme geliyordu. Ben artık sevmiyordum. Mecburdum katlanıyordum. Sonra dedim ki mecbur değilim çıkabilirim. Onun için o davranışları sevmemişim için... Katlanamadım, sonra

taşmıştı, bardak çoktan taşmıştı ben zorhuyordum. Bir de üniversite aklımda vardı. (...) Hatta çıktığımda pandemi başlamasına rağmen ben pişman olmadım olmuyorum da hala da değilim. Çünkü artık oraya dönmek istemiyordum valla” Katılımcı 8, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Başka bir katılımcı 17 yaşında olmasına rağmen yaş- kemik testinde daha büyük çıktığı için yurttan erken ayrılmak zorunda kalmıştır.

“Biz normalde kurumda kalıyorduk ondan sonra bize bir test yaptılar. Ben de anlamadım yani bunun amacı neydi. Ondan sonra yaşımızı kimlikte büyük yaptılar bizi çıkardılar. Yaş testi yaptılar biz de itiraz falan yapamıyoruz. Niye böyle bir şey yaptılar, niye acaba? Ondan sonra biz de çıktık dışarı.” Katılımcı 12, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

“18 yaşına geldiğimde beni ordan göndermek zorunda kaldılar çünkü herhangi bir kişi 18 olursa ordan çıkması lazım. Çıkmasını sağlıyorlar yani.” Katılımcı 16, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Bunun yanında kurum bakımına alınırken yapılan yaş- kemik testi ile gerçek yaşından büyük çıkan hatta yaşı abisinden büyük verildiği için yurttan erken yaşta ayrılmak zorunda kalan katılımcılar olduğu gibi kendisinden küçük kardeşinden büyük olan katılımcılar mevcuttur.

“Beni arkadaşlarla beraber 10 kişi 12 kişi ile çıkardılar. Bizi kemik testine gönderdiler, hatta ben buna öyle şaşırdım ki doktor geldi böyle dişime baktı diyor ki bu 18 yaşında. Yani şaşırdım bu Allah’tan mı geldi? Mesela orda kemik testi gösteriyor ya sen kaç yaşındasın, onu bize göstermedi. Ondan sonra 2 akşam sonra akşam geldi bizi salonda bir toplantıya aldı, kimliğimizi verdi dedi ki yarın gidin. Ben hocalara söyledim, yok kemik testi sen 18 yaşında çıktın. Abim 17 yaşında çıktı. Sadece tamam dedim, hiçbir şey demedim. Çünkü biliyordum ki bunun içinde bir iş var yani. O zaman beni yurttan attıkları zaman ben 16 yaşındaydım. Yeni 16’ya girdim abim 17 yaşındaydı. Ama ben (test sonrası) 18 yaşında oldum abim 17 yaşında.” Katılımcı 8, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

2015 tarihli Refakatsiz Çocuklar Yönergesi’ ne göre 18 yaşını doldurmasına 3 ay kalan çocuklara “*refakatsiz çocuklardan 18 yaşını dolduracak olanlara barınma ve yardım seçenekleri hakkında gerekli danışmanlık sunulur*” (Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, 2015) ancak araştırma bulguları göstermektedir ki refakatsiz çocuklara yönelik yurtlarda pratikte böyle işlememektedir.

Nitekim yapılan alan taramasında araştırmanın bulgularının Atasü Topçuoğlu'nun araştırma bulgularıyla örtüştüğü görülmüştür. Kemik testlerinin yurtların kalabalıklaşmasıyla yeni gelenlere yer açmak için yapılmasıyla yaş tespit sonucu kendi beyanlarından farklı çıkmasıyla yurttan ayrılmak zorunda kalan gençler kurum sonrası yaşamlarında oldukça zor bir adaptasyon süreci ile karşılaşmışlardır (2012: 50).

4.3. Kurum Bakımı Sonrası

Araştırmanın bu bölümünde refakatsiz çocuk ve gençlerin kurum bakımı sonrası yani yurttan ayrıldıktan sonraki yaşam deneyimlerine odaklanılmıştır. Salt sorunlar özelinde gidilmemiş, onları etkileyen yaşamlarında etkisi olduğunu düşündükleri konulara yoğunlaşılmıştır. Bu bölüm temel kurgusunu araştırmacının zihninde herhangi bir bireyin yaşamında önem arz eden konular şeklinde kategorilere ayrılarak tasarlanmıştır.

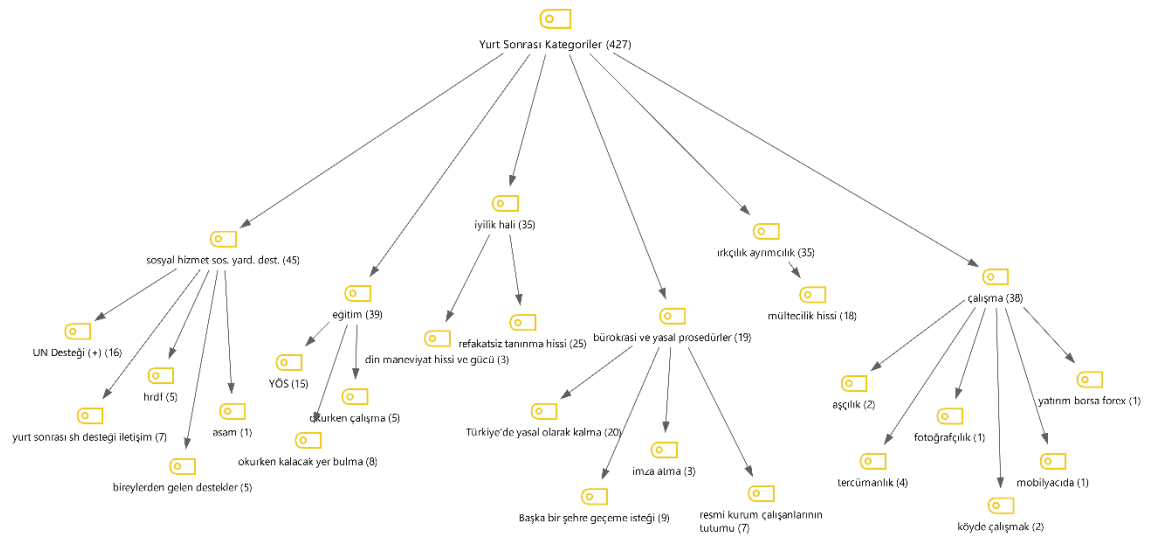
Refakatsiz çocuk ve gençlerin kırılganlıkları göz önünde bulundurulduğunda ihtiyaçları olan eğitim, sağlık, sosyal hizmet ve sosyal yardımlara erişim, çalışma, spor, sosyal ve kültürel faaliyetlere erişim, araştırmanın temel odak başlıkları olmuştur. Bunun yanında refakatsiz çocuk ve gençlerin Türkiye'de kimlik ve aidiyet bağlamında deneyimledikleri yabancı olma durumunun yansımaları da araştırmanın bir bölümünü oluşturmuştur. Katılımcıların mültecilik, ırkçılık, kimlik ve aidiyetin ulus özelinde kendi aidiyet ve kimlik tanımlamalarına ve deneyimlerine yer verilmiştir. Üçüncü ülke başvurularının mevcut durumlarına ve üçüncü ülkeye gitme arzularına, yurt sonrası onları en çok zorlayan konulara, cemaatlerle ilişkilerine, Türkiye'ye uyumlarına, iyilik hallerine ve Türkiye'de kurdukları sosyal sermaye ağlarına yer verilmiştir.

İngiltere'deki Bakım Sonrası Çocuk Yasası'na (The Children (Leaving Care) Act 2000)¹² göre, 16 yaşından itibaren yerel makamlar, gençlere 21 yaşına geçişte veya eğitim veya öğretime devam etmeleri durumunda 25 yaşına kadar onlara yardımcı olacak yol planları ve kişisel danışmanlar sağlamakla yükümlüdür (Department of Health, 2000). Benzer bir uygulamanın olması Türkiye'deki refakatsiz gençlerin kurum

¹² The Children (Leaving Care) 2000: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/35/contents>

sonrası yaşama daha iyi uyum sağlayabilmelerine yardımcı olabilecektir. Ancak Refakatsiz Çocuklar Yönergesi'nde kurum sonrası yaşama hazırlık için danışmanlık hizmetinin sunulması yalnızca geçici koruma altında olanlar için belirlenmiştir: “Geçici koruma statüsünde olup birimlerde bakım altında olan refakatsiz çocuklardan 18 yaşını dolduracak olanlara barınma ve yardım seçenekleri hakkında gerekli danışmanlık sunulur” (Md: 11) (Refakatsiz Çocuklar Yönergesi, 2015).

Şekil 5: Kurum Bakımı Sonrası Süreç Kod Haritası

4.3.1. Yurt Sonrası Kalacak Yer Bulma Sorunu

Koruma ve bakım altında olan katılımcıların 18 yaşına gelince yurttan ayrılmak zorunda kalmalarıyla birlikte kalacak yer bulma sorununun en önemli problemlerden biri olduğu gözlenmiştir.

Aralarında birkaçının kaldığı yurttaki sosyal hizmet uzmanlarının ev tutma konusunda yardımcı oldukları görülmüştür. Ancak büyük bir kısmı için ev ya da yurt bulmak oldukça güç olurken doğrudan ya da dolaylı olarak kimi cemaat yurtlarında kalmaları konusunda yönlendirildikleri gözlenmiştir.

“İ. hocam sağ olsun buldu bize yani. Ben hiç aramadım hiç bakmadım. İ. hocam gitti baktı bana gösterdi. Sonra biz dedik okey tuttuk bu evi. Ben hiç bakmadım yani.” Katılımcı 17, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Eğitimleri devam ederken yurttan ayrılan ve kalacak yer bulamayan katılımcıların kimisi okulu bırakırken kimisi ise üçüncü ülkeye kaçak yollarla gitme planları yaparken hocaları aracılığıyla gitmekten vazgeçmişlerdir. İçlerinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı yurtlarda kalmayı başarabilenler için bu kez de yarıyıl ve yaz tatillerinde kalacak bir yer bulma ciddi bir sorun haline gelmiştir.

Yurt sonrası yaşamda kimseyi tanıyamama, kalacak yer bulamama ve okula devam edememe karşılaşılan temel sorun alanlarından biri olmuştur. Tüm bunların yanında arkadaşları arasında istenilmeyen kişi olmak, kendini dışarıda bulmak ex-minor'ları ne yapacaklarını bilemeyecek bir noktaya getirmiştir.

Yurttan sonra eve çıkan, ev kiralayan katılımcılara BM'nin kira desteği yaptığı eve çıkan neredeyse tüm katılımcıların ortak dillendirdikleri bir destek olmuştur. Genelde ilk ayın kira ücreti ve/veya depozito ücretinin BM tarafından karşılandığı görülmüştür. Ancak çalışmayan, iş bulamayan katılımcılar için bu desteğin oldukça az kaldığı ve kendi arkadaş çevrelerinde para yönünden dışlandıkları gözlenmiştir.

“Yurttan beni attıkları zaman benim 3-4 tane arkadaşımın K' da küçük şey vardı işte BM diyorlardı işte biz gittik. Onlar da kişi başı 300 TL ben size yardım edeceğim siz de gidin beraber ev tutun. Biz de tamam dedik 3 tane arkadaşımın evi tuttuk ama ben arkadaşımın sadece 1 hafta geçirebildim ondan sonra geçiremedim. Şimdi mesela sofraya otururken onlar diyordu paran falan yok sen geliyorsun yemek yiyorsun ama benim için zor geçti. Ben de 1 hafta kaldım sonra çıktım ordan. Arkadaşımın evinden çıktım çünkü tek ben eğer sokakta kalırsam, yolda kalırsam insan bana bir ekmek ya da 1 TL falan verir ama lafını söylemez, sen niye paran yok sen niye geliyorsun soframıza oturuyorsun. İşte ben de ondan sonra gittim çalıştım, köyde çalıştım.” Katılımcı 7, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Yurt sonrası kalacak yer bulamama sorunu karşısında kimi durumlarda kurulan göçmen dayanışma ağlarının yardımcı olduğu gözlenmiştir. (Bozok ve Bozok, 2019: 128) nitekim onlar için yurt sonrası yeni bir yaşam olup bu yaşamın yeniden kurulumunda kurdukları göçmen dayanışma ağları hayati derecede önemlidir.

“3 ay sonra ben reşit oldum gittim ASAM da yardım edemedi. Ben de İranlı bir arkadaşımı aradım o Eskişehir’deydi. Bu da bu arkadaşşıma ulaştı. Dedi N. Ankara’ya gelmiş, dedi ASAM’ in önünde parasız kaldı gidecek yeri yok. Arkadaşı da bana ulaştı beni aradı. Kızılay’a gel dedi ben de Kızılay’a gittim beni almaya geldi, onların evinde yaşıyorum hala.” Katılımcı 15, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Katılımcı gençlerin yurttan ayrıldıktan sonra kalacak yer bulma, ev tutma sürecinde karşılaştıkları çeşitli güçlükler olmuştur. Yabancı olmaları ve bekar olmalarının yanında küçük gösterdikleri için de ev bulamadıklarından bahsetmişlerdir.

“En çok yani mesela K’ da biz yurttan ayrıldık ya, tam bir hafta biz ev aradık. Yani bize ev vermiyorlardı çünkü biz küçük gösteriyoruz ya, ondan. Dediler yok siz kira hiç veremezsiniz, şöyle böyle. Yabancı olduğumuz için de bekar olduğumuz için de bir de hani biz küçük gösteriyoruz ya ondan da. Ondan sonra bir tane ev bulduk tuttuk parasızdık hocam çok sıkıntı çektik.” Katılımcı 6, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Yurttan ayrıldıktan sonra bir yabancı olarak görüldükleri geldikleri bu ülkede yaşamının gerçekleriyle tanışmak bazen oldukça zorlayıcı olabilmektedir. Farklı sosyal ve kültürel alanda karşılaştıkları sorunların yanında ülkelerinden, ailelerinden uzak kalmaları pek çok şeyi daha da zorlaştırmaktadır. Karşı karşıya kalınan ırkçı, ayrımcı tavır ve tutumlar, kaybedilen sosyal statüler ile birleştiği zaman geldikleri yeni toplumda aidiyet hissini geliştirebilmeleri zorlaşmıştır. Galtung, kültürel şiddetin kaynaklarını din, ideoloji, sanat, bilim ve kozmoloji olmak üzere 6 alan içinde belirlemektedir (1990: 296). Sığınmacı çocuk ve gençler farklı bir kültürel arka plana sahip olmalarından dolayı bu alanlarda kültürel bir şiddete maruz kalma riski altındadır (Elmacı, 2014: 73).

“Hem bekarız hem de yabancıyız diye ev bulamıyorduk. (Patron) bir tanıdık buldu, o bize bir ev buldu. Ev sahibi geldi emlakçı da orda biz konuşuyorduk. Ev sahibi ondan sonra şey dedi, bunlar yabancı bunlar bekar falan, bunları ben kabul etmiyorum. 1 saat 2 saat onunla konuştuk taa ki kabul etti bizi almayı. Ondan sonra 3 kişiyiz evde, adam diyor ben 3 kişiyi kabul etmiyorum. Diyoruz ki ev 3+1. 3+1 evde 3 kişiyi nasıl kabul etmiyor?” Katılımcı 11, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

“Bir tek zorlandırıan şey sanırım ev tutmak oldu. Çok uğraştırdı gerçekten. 1.si yabancı olduğumdan, 2.si bekar olduğumdan. Ya yaklaşık 1 hafta falan sürdü. Şey değil, gidiyorsun konuşuyoruz. Tamam diyor, gel diyor, yüz yüze geldiğimizde

ondan sonra şey yapıyor nerelisiniz filan ondan sonra iptal ediyor. Başka yaklaşık çok yerlere baktık. Hatta şu an oturduğumuz ev daha ilk günümüz. Geçen hafta işte ev sahibi aradı artık apartman yöneticisi bekar istemiyormuş orda aile gelecek diye falan. Yani ben dedim artık sorun değil yani artık direkt çıkın diyebilirsiniz şey değil.” Katılımcı 10, Afganistan Uruklu, 20 Yaşında.

Ev sahiplerinin kefil istemesi konusunun da katılımcıları zorlayan bir başka konu olmuştur. Türkiye’de yabancı oldukları için onlara kefil olabilecek birini hem de ev sahiplerinin istediği memur birini kefil olarak bulmak ve göstermek zor olmuştur.

“2 ayda ben hep araştırıyordum. Eve bakıyordum hocalar da bakıyordu. Sonunda hocalar baktı buldu yani. İşte bekarlara vermiyorlar, yabancılara vermiyorlar. Ondan sonra memur kefil istiyorlardı. Ben de hiç kimseyi tanımıyorum. Ama sonunda bir ev bulduk. Kaldık işte devam ettik.” Katılımcı 13, Afganistan Uruklu, 21 Yaşında.

“Kaçak yollarla gidecektik (Avrupa’ya). İşte 4-5 kişi ayarladık onlarla kaçacaktık. Öğretmenler sordu, neden gelmiyorsun falan diye. Ben de dedim işte kurumdan çıktık burda kalacak yer bulamıyorum. Bu şekilde ben şu an kendi masraflarımı karşılamak zorundayım. Okula devam edemeyebilirim diye. Ondan sonra öğretmenler beni aldı başka birisiyle tanıştırdı. İşte şurada kalabilirsin. Orda bir tane öğretmenimizin eşinin kardeşi yalnız kalıyormuş onun yanına gönderdi. Ben de onun yanında kaldım birkaç gün. Ondan sonra bir şekilde beni Avrupa’ya gitmekten engelledi.” Katılımcı 5, Afganistan Uruklu, 25 Yaşında.

Lise eğitimine devam ederken 18 yaşına geldiği için yurttan ayrılmak zorunda kalan katılımcılar için kalacak yer bulma sorunu eğitimlerini bırakmaya hatta kaçak yollarla Avrupa’ya gitme yolunu değerlendirmelerine neden olacak kadar ciddi bir sorun olmuştur. Okulundaki bir öğretmenin onu ikna etmesiyle vazgeçen bu katılımcı, yurttan ayrıldıktan sonra hem kalacak yer bulamadığı için hem de okul varken çalışmak zorunda kaldığı için kaçak yollarla Avrupa’ya gitmeye karar vermiştir.

4.3.1.1. Cemaatler

Yurttan ayrıldıktan sonra kalacak yer bulmakta zorlanan kimi gençlerin tanıdıkları aracılığıyla birtakım cemaat ve tarikat yurtlarında kaldığı gözlenmiştir. Görüşme yapılan 17 refakatsiz genç arasından ikisinin doğrudan ya da dolaylı yollarla cemaatlerle

yollarının kesişimi olmuştur. Bu yurtlarda kalan iki katılımcı da maddi imkansızlıklar nedeniyle kaldıklarını ve oradaki koşullardan memnun olmadıklarını dile getirmişlerdir.

“M. Tarikatıydı duydunuz mu bilmiyorum. Perşembe günleri ben oraya gidiyordum yemek yiyordum falan. Sonra bir gün oradaki bir abi dedi ki bura bir tarikat yeri. Burada çalışanlar hizmet eden insanların hiçbiri parayla çalışmıyor. Hani dedi sen perşembe günleri geliyorsun ya, orda yemek yiyorsun oturuyorsun güzel de sohbet yapıyorsun istersen sen de bize katılabilirsin. Yani sohbetlere katıl dedi. Yani onların zikirleri oluyordu böyle zikirlere katıl dedi. Sonra, tamam dedim ben de olur dedim. Zikirlerine katıldım. Üst katta yurtları var böyle boş yurtları var. Dedim ki ben burada kalabilir miyim, dedim K. abiye. Sonra tamam dedi yetkililerle konuştu. Sonra kalmaya başladım.” Katılımcı 3, Afganistan Uyraklı, 27 Yaşında.

Dini öğretilerin “ihtiyaç sahiplerine” yardımlaşma, dayanışma adı altında sundukları hizmetler mevcuttur. Bunlar buldukları şehirdeki örgütlenme, cemaatleşme tiplerine göre kendi arasında çeşitlilik göstermektedir. Gıda, yiyecek, giyecek, yakacak ve kalacak yer bağlamında sundukları aynı yardımlar olduğu gibi zekât ve sadaka adı altında doğrudan maddi destek olan nakdi yardımlar da ikinci tür olmaktadır. Türkiye’de modernleşme ve şehirleşme olgularıyla birlikte kentlerde kendi komünlerini oluşturan dini cemaat, tarikat ve topluluklar cumhuriyet tarihinden bu yana kendi öğretilerini yayan farklı gruplar özelinde yer almakta ve faaliyetlerine devam etmektedirler.

“Cemaatteyken ben, işte İstanbul’dan döndükten sonra o zaman F.G. cemaati vardı hatırlarsınız belki. 2015’te ben 1,5 ay orda kaldım. Onlar bana o zaman şöyle bir teklifte bulundular direkt. Biz sana burs bağlarız aylık 500 TL. Senin kaydını da S’den D.’ye alırsın. Sen burada bizim yurttta kalacaksın ve okulun bitecek. Hatta üniversiten bitinceye kadar sen burada kalacaksın. Biz bütün masraflarını karşılıyoruz. Bizimle devam edeceksin. Ben düşündüm taşındım. Tabii bir hocam vardı. Onunla bir istişare ettim. O da bana, o yerde böyle böyle bir durum var. Bunlar tehlikelidir sen ordan bir an önce çık. Ben o şartları kabul etmedim çıktım. Ki 2015’in ağustos ayında ben çıktım. 2016’da zaten biliyorsunuz bu olay (darbe) oldu. İyi ki çıkmışım, yoksa şimdi şu anda çıkmasaydım belki kendi ülkemdeydim belki farklı bir yerdeydim. Çünkü bizi o yurttta olduğum için alacaktı devlet.” Katılımcı 4, Afganistan Uyraklı, 24 Yaşında.

Kendi varoluş misyonlarını fikir ve düşüncelerini yaymak ve “cemaatlerini” geliştirmek amacıyla yukarıda da bahsettiğimiz yardım türleri bu uğurda kullanılan araçlar arasında sayılabilmektedir. İhtiyaç sahibi, muhacir, yaşlı, hasta ya da bu çalışmadaki örneği

özelinde “kalacak yeri olamayanlara” kapılarını açarak onlara yardım etmektedirler. Ancak doğrudan denilirse dahi bu yardımların karşılığında ise söz konusu cemaati benimsemek, onun öğretilerini yaymak ve cemaatte kalıp “hizmet etmek” yardım gören kişinin adı konulmamış görevi olarak kabul edilen/ ettirilen bir gerçektir. Düzenli ve devamlı kalacak güvenli bir yer bulamayan gençlerin çareyi cemaatlere ait yurtlarda bulmaları onlar için çözüm olmamıştır. Karşılaştığı baskıya daha fazla dayanamayan katılımcı, bir arkadaşı aracılığıyla bir başka tarikata geçip orada kalmaya başladığını belirtmiştir. Kendisine bir hayırseverin verdiği burs ile hayatını idame ettirmeye çalıştığı karşılığında ise tarikatın kimi işlerinde onlara destek olduğunu belirtmiştir.

“(Cemaati) Benimsemiştim evet, her türlü işlerini yapmaya çalışıyordum. Artık o kadar çok içlerine girdim ki. Onları da tabii ben tavsiye etmem ben mecburiyetten dolayı orda kaldım. Çok şeylere şahit oldum onların içinde, çok açıklarını gördüm, olmaması gereken çok şeylerini gördüm. Din üzerinden insanlara nasıl yaklaştıklarını gördüm. Şeyleri güzeldi böyle din üzerinden bir şeyler anlatıyorlar ama kendileri uygulamadıklarını gördüm.” Katılımcı 3, Afganistan Uyraklı, 27 Yaşında.

Ancak dikkat çeken noktalardan biri ise bu cemaatlerin kamu kurum ve kuruluşlarının yetkilileri tarafından refakatsiz gençlere önerilmesi ve bu cemaatlerde kalmaları için gençlere aracı olduklarıdır. Yer yer bu cemaatlerde kalan gençlerin yurt ücretlerini ödedikleri gibi onlara bu cemaat yurtlarında kalabilmeleri için referans da olmuşlardır.

“Arkadaşım Ç.’ye gitti bir arkadaşının yanına ben de S.’ ye gittim bir yurtta kaldım. Cemaat yurdunda. Bizim ev müdürümüz, yani S. Sosyal Politikalar Müdürü cemaatçiydi. Onun vasıtasıyla bir cemaate girdim. 1,5 ay kadar orda kaldıktan sonra tekrar D.’ ye geldim. Çünkü okullar başlıyordu. Tekrar D.’ ye geldim. D.’de okuluma bir şekilde devam ettim. Yine burada da cemaatte kaldım.” Katılımcı 4, Afganistan Uyraklı, 24 Yaşında.

Burada iki kişide de ortak nokta şu olmuştur her ikisi de kurum sonrası parasız ve işsiz oldukları için kalacak yer bulma konusunda tek başına kalmıştır. Bu noktada kurum sonrası sosyal hizmet ve sosyal yardım desteği almadıkları için kendilerine kalacak yer ve maddi olarak burs desteği veren birtakım tarikatlarda veya cemaatlerde kalmak zorunda kalmışlardır.

4.3.2. Eğitim

Refakatsiz çocuk ve gençlerin kurum bakımı sonrası yaşam deneyimlerinin ele alındığı bu bölümde eğitim özelinde karşılaşılan sorunlara, zorluklara ve bu konudaki deneyimlerine yer verilecek. Eğitim başlığı altında katılımcıların bu konuyla ilgili karşılaştıkları sorun alanları Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı, okurken ve tatillerde kalacak yer bulmak, çalışmak zorunda kalmak şeklinde kategorilere ayrılmıştır. Bunun yanında katılımcıların bu sorunlarıyla başa çıkabilme stratejilerine ve alandaki eksikliklere yer verilecektir.

Katılımcılar arasında kurumdan ayrıldıktan sonra eğitimlerine devam ederken kalacak yer bulmak ciddi bir sorun olmuştur. Özellikle Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaöğretim yurtlarının öğrencilerin aile evine gitmesi nedeniyle yaz ve yarıyıl tatillerinde kapanmasından dolayı bu süreçte kalacak yer bulmak onlar için problem olmuştur.

“Biz kurumda(yurtta) diyelim ki 9 ay okula gidiyoruz 3 ayda hiç düşünmüyoruz. Zaten yerimiz var kalacak şeyimiz var yani onu hiç düşünmüyoruz. Şimdi MEB’e (MEB’e ait okulun yurdu) geçtikten sonra şöyle oldu en çok zorlandığım şey şu: ben yaz ayında nereye gideceğim? Çünkü 9 ay vardı (9 ay okul 3 ay tatil) ve 15 tatil olayı vardı. Bu konuda zorlandım. 15 gün için ev mi tutacağım? Yoksa farklı bir yere mi gideyim? Arkadaşlarımın yanına mı gideyim? Hani bir sürü sıkıntı çektim. Tatillerde nereye gideceğiz? Nerde kalacağız gibi sorunlar vardı.”
Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Katılımcıların eğitim süreçlerinde karşılaştıkları imkansızlıklar nedeniyle bu sorunlar sadece lise eğitimiyle sınırlı kalmamış; üniversiteye başladıklarında da birikimli olarak sorunlar devam etmiştir. Eğitim süreci de her zaman doğrusal bir çizgide ilerlememiştir. Yaş konusunda sene kaybı yaşamaları kimi durumlarda örgün eğitime devam etmelerine de engel olmuştur. Çünkü mevcut yaşları devam etmeleri gereken eğitim düzeyinin gerektirdiği yaştan büyüktür.

“Yurttan çıktığım zaman okula da devam edemedim, çok zor geldi. İşe gittim köyde çalıştım, köyde mesela insanların malına baktım. (...) Ondan sonra gittim okula ben yeniden okula başlayacağım 9.sınıftan. Ama onlar kabul etmedi dediler ki sen

18 yaşından büyüksün ben de okula devam edemedim. Ben de ondan sonra açık liseye başladım.” Katılımcı 7, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Yapılan alan araştırması göstermiştir ki kurum sonrasında gençlere sunulan destek ve teşviklerin az seviyede olması onların eğitime erişimi ve sürdürmesi noktasında daha büyük zorluklarla karşılaşma eğiliminde oldukları şeklindeki bu araştırmadaki bulguları destekler niteliktedir (Wade, 2017: 6). Nitekim okurken çalışmak zorunda kalmak hem işi hem de okulu aynı anda idare etme noktasında pek çok katılımcıyı zorlamıştır. Katılımcıların eğitime devam etme konusunda karşılaştıkları büyük bir oranda maddi temelli sorunlar iyi ihtimalle para biriktirmek için 1 ya da 2 sene okula ara vermekle sonuçlanmıştır. Bazı durumlarda da okula dönememişlerdir.

“Kurumdan ayrıldıktan sonra okulla işi aynı anda devam ettiremem korkusundaydım sürekli. Bu korku içerisindeydim. Ben okumak istiyorsam burada hem çalışmam gerekiyor hem okumam gerekiyor. Yüküm biraz artmıştı. Kimseden destek alamıyordum o sırada tek benim zorlandığım şey iki işi aynı anda yürütmektir. (...) Yani okula (üniversiteye) devam edebilmem için benim belirli bir param olması lazımdı. Oysa hiç hesaplarıma göre yetmiyordu. Onun için okulumu dondurdum tekrar gittim orda (kurumda kaldığı şehir) (işe) devam ettim. Para biriktirmek için 1 sene çalıştım sonra tekrar gelip okuluma devam ettim. Şu an hala okula devam ediyorum. Ya böyle ufak tefek bir imkân bulabilsem, biri destek çıksaydı 1 sene kaybetmezdim. Direkt okula devam ederdim. Bu sene bitmesi lazımdı aslında ama uzattım.” Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

Eğitimlerine başka bir ülkede devam eden katılımcıların gerek kendi ülkelerinde gerek göç sürecinde gerekse de kuruma alınıp okula başlayana kadarki süreçte okul için yıl kaybına uğradıkları görülmüştür. Bu sene kaybının akranları olmayan kişiler arasında eğitim almalarına neden olmuştur.

“Mesela ben şimdi 20 yaşında oldum ama hala lisedeyim, lise sondayım. Yani keşke ben de 18’de okulu bitireydim. Yani şimdi 2 sene zamanımı boşa harcatmışım yani şimdi ben üniversitedeydim yani olmadı ama.” Katılımcı 6, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Bir yabancı olarak Türkiye’deki eğitim öğretim sürecinde kimi zaman akranlarından kimi zaman da öğretmenleri tarafından ırkçı ve ötekileştiren bir tavır ve tutumla karşılaştıkları gözlenmiştir.

“Sadece, mesela bilirsiniz belki siz de okullarda falan yabancı gelince, çocuklar falan şey oluyor. İşte bazen kavgalar çıkıyordu. Arada bir şeyler oluyordu, okuldaki serseriler işte herkes değil de okuldaki serseriler. İşte gelip şey diyorlardı buradan geçme ya da geçerken gelip omuz atıyordu. Öyle şeyler oluyordu arada.” Katılımcı 11, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

Gelinen ülkede her seferinde geliş nedenini aktarmak zorunda kalmak, korkaklıkla yaftalanmak yaşanan travmatik geçmişi her seferinde hatırlamak zorunda kalmaya neden olmuştur. Ancak daha da yorucu olan şey ise bu soruları beklemediği kişilerin onlara sormasıyla sürekli kendilerini karşılarındakine aktarmak zorunda kaldıkları fasit döngünün içinde kalmaktır. Ebeveynlerini ülkesinde çatışmadan dolayı kaybeden bir başka katılımcı okulda öğretmenin neden Türkiye’ye geldiğine dair ısrarcı sorularından bıktıklarını üzüntüyle aktarmıştır.

“Hatta okulda bazen, bana hatta bir hoca böyle dedi, sen niye geldin Afganistan’dan. Ben de dedim savaş olduğu için, ailem olmadığı için geldim. Bir de dedi, niye geldin, ne için geldin? Ben dedim hocam mesela normal insanlar söylerse ben de diyorum tamam bilgisiz insanlar. Belki bilmiyorlar o yüzden söylüyorlar. Ama sen bir hocasın gerçekten senden beklenmiyor söylediğin şeyler. Yine de duyuyoruz yapacak bir şey yok.” Katılımcı 12, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

“Okula gittim, oranın çocuklarıyla kavga ettim. Yabancıları hiç sevmiyorlar K.’daki insanlar. Beni dövdüler bir de polis gelip onların arkasına çıktı beni kötiledi. Ondan sonra ben de başımı derde gitmek istemedim okulu bıraktım Ankara’ya geldim. Aslında okumayı çok seviyordum. Ama kavgadan sonra okumayı hiç istemedim. Başım derde girecek diye bıraktım. Ben hala da okumayı hiç düşünmüyorum.” Katılımcı 15, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Okul dışında yaşadıkları ekonomik zorluklar ve sosyal dışlanmışlık okul içindeki olumsuz faktörler ile birleştiği zaman sığınmacı ve göçmen öğrencilerin şimdiye ve geleceğe dair sosyal adalet duygularının sarsılmasına ve eğitim yaşamından uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Özellikle yaş grubu yüksek olan sığınmacı ve göçmen öğrencilerin eğitim sürecinde karşılaştıkları sosyal dışlanma türleri; görmezden gelinme, kendilerine olan akademik beklentinin düşük olduğu algısı, yabancı öğrencilere olan duyarsızlık ve akran zorbalığı olarak sayılabilir. Bu şekilde farklı alanlarda yaşanan sosyal dışlanma türlerinin sığınmacı ve göçmen öğrencilerin okuldan uzaklaşmalarının nedenleri olarak sayılabilir (Ersoy ve Turan, 2019: 835).

4.3.2.1. Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı (YÖS) ve Harçlar

Araştırmanın bulguları arasından dikkat çeken en önemli bir bölüm de üniversiteye gidebilen refakatsiz gençler olmuştur. Türkiye’de yasal statüleri ve gelecekleri konusundaki belirsizlikler ve kamu hizmetlerine dair erişimlerdeki düşük oran gerçeğini düşününce refakatsiz çocukların üniversiteye katılım oranları oldukça düşüktür. Araştırmanın 17 katılımcısı arasından dördü üniversiteye gidebilmiştir. Üniversiteye giden katılımcılar aynı zamanda Türkiye’de kalma eğiliminde olup gelecek planlarını ve okuyacakları bölümleri dahi bu planın üzerinde inşa etmiştir.

Üniversiteye devam eden 4 katılımcıdan 3’ünün ortak dillendirdiği sorun alanlarından biri YÖS ve etnisite bazlı değişen yüksek harçlar olmuştur. Üniversite okuyan ve geriye kalan 1 kişinin ise YÖS ile değil de yetenek sınavı ile üniversiteye girdiği bilgisine ulaşılmıştır.

Katılımcılar arasında gözlemlenen ortak sorunlardan biri okurken çalışmak zorunda kalmak ve üniversiteye başlamak için girdikleri Yabancı Uyruklu Öğrenci Sınavı (YÖS) süreçlerinde karşılaştıkları yüksek başvuru ücretleri olmuştur. Bu sorunlar onların kimi zaman eğitimlerine ara vermelerine, sınavları 1 sene sonraya erteleme şeklinde sonuçlanmıştır.

Türkiye’de yabancı uyruklu öğrencilerin üniversiteye girişi için yapılan YÖS, 2010-2011 yılından beridir merkezi bir sınav olarak yapılmamakta başvurular ve koşullar YÖK’ün belirlediği temel şartlar doğrultusunda her üniversitenin kendi belirlediği kriter ve ücretlere göre yapılmaktadır. Örneğin 2022 yılında olacak sınavlar için Ankara Üniversitesi¹³ YÖS için herkesten 1300 TL ücret alırken; İstanbul Üniversitesi’nde¹⁴ ise Afganistan, pek çok Afrika ülkesi Mısır, Ürdün, Özbekistan ve Türkiye’de sınava giren Suriyeliler için belirlenen sınav ücreti 150 TL’dir. Ege Üniversitesi’nde ise bu durum sınavın yapılacağı merkeze göre belirlenmiş olup Türkiye’de yapılacak sınavlar için

¹³ Ankara Üniversitesi YÖS genel bilgiler: http://ayos.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/169/2022/03/2022_AUAYOS_Poster_T-scaled.jpg

¹⁴ İstanbul Üniversitesi YÖS başvuru ücretleri: <https://yos.istanbul.edu.tr/tr/content/basvuru/basvuru-ucretleri>

belirlenen ücret 650 TL'dir. Yabancı uyruklu öğrencilerin üniversiteye girmeleri durumunda ise seçtikleri bölümlere göre ücreti değişen öğrenim harcını ya da eğitim ücretini dönemlik ya da senelik bazda ödemeleri gerekmektedir.

Üniversiteye girmek için kendi döneminde Suriyelilere nazaran daha yüksek sınav ücreti ödeyen katılımcılar, bu durumun söz konusu harçlar olduğunda da aynı oranda seyrettiğini ifade etmiştir.

“Onlardan (Suriyelilerden) nerdeyse hiç ücret alınmıyor. Alınrsa bile 30 TL 40 TL. Ama diğer yabancılardan 400 lira 500 lira. Mesela Afganistan'da da savaş var orda da (Suriye'de) savaş var. Ama oradakinden (Suriye'den gelenlerden) az alıyor. İkincisi tüm yabancılar üniversitelerde harç ödemek zorunda. Harçlar da 3000'den başlıyor 5000- 10 000. Mesela tıp 15 bin. Ama hiçbir Suriyeli bir kurş bile harç ödemez. Hepsi bedava. (...) ben gidip hayırseverlerden para toplamak zorunda kalmıştım. Mesela hiçbir Suriyeli neredeyse 50 lira 30 lira gibi cüzi miktarlar vererek sınavlara giriyorlar. Hem de sınava girmek bir yana harç parasını niye ödemiyorlar? Madem ödemiyorlarsa biz de ödemeyelim. Benim Suriyeli arkadaşlarım var üniversitede. Kendilerine de söylüyorum onlar da gülüyorlar.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

YÖK'ün yayımladığı B.30.0. EOB- 302.01. 03- sayılı ve Özel Öğrenci Konulu Genelge'ye¹⁵ göre 2012- 2013 eğitim öğretim yılına mahsus olmak üzere Suriyeliler ve Suriye'de lisans, ön lisans ve lisansüstü düzeyde eğitimlerine ara vermek zorunda kalan Türk vatandaşlarına uygun statülerde Türkiye'deki 7 üniversitede eğitim alma imkânı tanınmıştı. Bu genelgeden sonra Suriyelilerin istedikleri zaman istedikleri üniversitelere sınavsız girdiklerine dair kamuoyunda bir algı oluşmuştu. Katılımcılardan biri, Türkiyeli öğrencilerin Suriyeler için uygulanan tek seferlik uygulama nedeniyle Suriyeli olmayan kendilerine yönelik üniversiteye sınavsız girdiklerine dair yerleşen algılarından rahatsız olduğunu dile getirmiştir.

“Sınava girerken başvuru yaparken mesela biz Afgan vatandaşıyız. Sen 100 dolar vereceksin, sen Suriye vatandaşıysın siz 25 dolar verin. Sen Irak vatandaşıysın 75 dolar ver. (...) YÖS ülkelere göre kontenjanları var, sıralamaları var. Mesela Afganistan deyince farklı. Kontenjan az veriliyor. Her üniversite kendi sınavını kendi yapıyor ama kurallarını da kendi koyuyor. Genelde ülke avantajı var. Suriye avantajı çok fazla. Mesela Suriyeliysen ilk başlarda 2016'da 2015-2017 arasında sınavsız bile aldılar. Millet dedi ki yabancılara sınavsız alıyor. Ki onların yüzünden

¹⁵ İlgili genelge: <https://archive.is/McW1S>

şu anda biz de zor durumdayız. Yani öyle bir şey olmuş Yabancı mısın, evet üniversiteyi kazandın, ha seni sınavsız almış senin sorunun yok. Böyle diyorlar. Halbuki ben okumuşum. Bayağı birkaç kişi ile tartışım ciddi bir şekilde tartışım. Dedim yok sen böyle düşünemezsin evet sınavsız geçenler olmuş yani sınavsız üniversiteyi kazananlar olmuş ben buna bir şey demiyorum. Ama ben kendim okudum 400 puan aldım.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

“Benim girmeme sebepim şü, bizim sınavlarda başvuru yapmamız için para ödememiz gerekiyor. Misalen ben Ankara’da bir tane sınava kayıt yapmam için işte orda belli bir miktarda para gerekiyor. Yani, işte şü an çalışmıyorum, param olmadığı için de şü an sınava giremiyorum. Belki seneye girerim dedim sınava. Bazı üniversitelerde 300 liraydı bazı üniversitelerde 350 liraydı. Ben bi 2-3 tane üniversiteye sınava girmiştım. Ondan sonra öğretmenim de dedi sen bu parayı dert etme ben her şeyi hallederim.” Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

YÖS artık merkezi bir sınav olarak yapılmadığı için yabancı uyruklu öğrencilerin her üniversite için ayrı başvuru yapmaları ve her seferinde bu doğrultuda söz konusu üniversitenin belirlediği sınav ücretlerini ödemeleri gerekmektedir. Ancak gerek Afganistan uyruklular için ayrılan kontenjanların düşük olması hem de ücretlerin öğrenciler için yüksek olması nedeniyle üniversiteye girmek için hedeflerini 1 ya da 2 sene erteledikleri gözlenmiştir. Bu da gençlerin yükseköğretime katılım oranlarında düşüşe neden olmaktadır.

4.3.3. Sağlık

Türkiye’deki yabancıların sağlık hizmetlerinden faydalanma durumları Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun 89. maddesi Yardım ve Hizmetlere Erişim başlığı altında düzenlenmiştir. 24/12/2019 tarihinde 30988 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan Kanundaki¹⁶ değişikliğe göre: sağlık güvencesi olmayıp ödeme gücünü yaşayan uluslararası koruma başvuru ve statü sahiplerinin genel sağlık sigortaları İl Göç İdaresi Genel Müdürlüğünce başvuru kayıtlarından itibaren 1 sene boyunca karşılanacaktır. Yeni düzenlemeden anlaşılan en önemli noktalardan biri kayıt tarihi itibariyle Türkiye’de 1 yılını dolduran 18 yaşın üzerindeki uluslararası koruma başvuru ve statü

¹⁶ 24/12/2019 tarihinde 30988 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan kanun: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191224.pdf>

sahiplerinin genel sağlık sigortalarının sonlandırılmasıdır¹⁷. Ancak uluslararası koruma başvuru ve statü sahibi ve 18 yaşından büyük olan ve sağlık güvencesi olmayıp ödeme gücünü yaşayan özel ihtiyaç sahipleri özel ihtiyaç durumunda olduklarını gösteren belgelerle Göç İdaresi Müdürlüklerine başvurmaları halinde süre sınırı aranmadan genel sağlık sigortalarının karşılanmaya devam edeceği belirtilmiştir.

“O zamanlar BM’nin ve Göç İdarelerinin verdikleri mülteci kimliklerinde mülteciler sağlık şeyinden yararlanabiliyorlardı. Sınırsız yani yararlanabiliyordu. Hastalara bakılıyordu. Son 2018’den itibaren sadece uzun süre Türkiye’de kalan yabancıların sağlık şeyini kestiler. Yeni gelenler de sadece 1 sene yararlanabiliyor. Ben yani mülteci konumundayken hep yararlandım. Yani hastaneye gidiyordum, bakılıyordum. Herhangi bir ücret ödemiyordum. O zaman karşılıyordu çünkü.” Katılımcı 3, Afganistan Uyruklu, 27 Yaşında.

Refakatsiz çocukların kurum bakımında 18 yaş altı iken uluslararası koruma başvurusunda bulunmadıkları sürece statüleri refakatsiz sığınmacı olarak düzenlenmektedir. Kurum bakımından ayrıldıkları 18 yaş üstü oldukları zaman ise sığınmacı olarak düzenlenmektedir. Mülteci, şartlı mülteci ya da ikincil koruma statülerini alabilmeleri içinse uluslararası koruma başvurusu yapmaları ve ilgili mülakatları geçtikten sonra mümkün olabilmektedir.

“Geçen yıl şey yaptılar, sağlık sigortasını kapattılar. Artık böyle bir hizmetimiz yok. Hatta ben 2 gün önce hastalanmışım. Migren var bende. Ağrıdan gözlerimi açamadım. Ondan sonra hastaneye filan gittim bir baktırdım. Bi 2 yıl sonra gitmişim hastaneye bir baktırdım, sigortam yok. Adama gidip konuştum, yok bir şey yapamayız dedi. Tamam dedim canın sağ olsun. Yapamıyorsan yapma dedim. Uğraşmadım hiç.” Katılımcı 2, Pakistan Uyruklu, 22 Yaşında.

Görüşme yapılan refakatsiz gençlerin büyük bir kısmının Türkiye’deki yasal statülerine ilişkin soruya cevabı mülteci olmuştur. Aralarından herhangi birinin Avrupa Konseyi’ne üye olan ülkelere gelmemesine rağmen Türkiye’deki uluslararası koruma sistemi hakkında pek bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmıştır. Bunun yanında Türkiye’deki yasal statüsünü tam olarak bilenlerin statüleri: biri Türkiye vatandaşı, üçü şartlı mülteci, ikisi ikamet izni sahibi ve biri ise şartlı mülteci başvuru sürecinin devam ettiği şeklindedir. Geri kalanların statülerini bilmedikleri, yakın zamanda uluslararası koruma başvurusu

¹⁷ T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Uluslararası Koruma Kapsamındaki Yabancıların Genel Sağlık Sigortaları Hakkında: <https://124.im/GBcTLO7>

ya da uluslararası koruma mülakatlarına girmediklerinden dolayı sığınmacı olarak geçtikleri tahmin edilmektedir. Dolayısıyla birçoğu sağlık sisteminden yararlanabilmeleri için gerekli şartları karşılamamaktadırlar.

Türkiye’de öğrenim alan yabancı uyruklu öğrencilerin genel sağlık sigortasından yararlanabilmeleri için 1 yıllık ikamet izni aranmadığı okula kayıt tarihi itibariyle 3 ay içinde başvurmaları halinde mümkün olmaktadır¹⁸. İkamet izniyle Türkiye’de yüksek öğretime devam eden bir katılımcı, sigortası kapandığı için acilde güçlüklerle tedavi olduğunu ve akabinde Göç İdaresine gidip sigortasını açtırdığını belirtmiştir.

“Mesela benim sigortamı kapattılar. Ben anında gittim dedim ki, şöyle bir şey oldu bu da başıma geldi geceydi, benim karnım ağrımaya başladı gece saat 4’te beni hastaneye gidiyorum. Benim T.C. kimliğimi giriyor ve senin sigortan yok diyor. (Kurumdan) çıktıktan sonra. Yav diyorum ki benim tamam yok da yani karnım ağrıyor. Gece saat 4’te orda bir hemşire var bakıyor ben acının içindeyim. Yok senin şeyin yok dedi. Beni almadı. Sonra hemşire hanım dedi ki tamam seni alalım çünkü duramıyorum. Şöyle karnım ağrıyor, her tarafı geziyorum. Dedi tamam alalım. Hemen bizi aldılar acile. Bir tane serum taktı. Sabah ben erkenden kalktım 8 gibi. Gece 4’ten 8’e kadar hastanede kaldım. Sonra gittim Göç İdaresine dedim ki böyle böyle bir şey var siz nasıl böyle bir şey yaparsınız? Benim sigortamı kesersiniz? Yani böyle hakkını bilen gider arar araştırır.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Genel sağlık sigortası olmayıp hasta olduklarında hastaneden aldıkları dilekçeyi Göç İdaresine götürüp sigortalarını bir ya da iki günlük açtırabilen bir katılımcı mevcuttur. Ancak benzer uygulamayı başka bir katılımcı denediğinde kısa süreli de olsa sigortası açılmamıştır.

“Geçen sene kapatıldı. Şu an sağlık sigortası vermiyor. Ama hasta olduğu zaman bir dilekçe yazarsa bunu tekrar bir günlüğüne ya da 2 günlüğüne açtırabiliyor. Dilekçeyi de hastaneye gidiyoruz, hasta olduğumuza dair bu şekilde Göç İdaresinden oraya dilekçe yazarız. Ya da hasta olduğumuz zaman gittiğimizde direkt zaten, hastaneden belge var. Onu gösterdiğimizde bir günlüğüne ya da 2 günlüğüne açtırabiliyor.” Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

Ancak ikamet izni veya uluslararası koruma statüsü ya da başvurusu olmayanların genel sağlık sigortasından yararlanabilmeleri pek mümkün olmamakla birlikte bu konuda

¹⁸ Yabancılar İçin Genel Sağlık Sigortası: http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/68864ebe-dd68-43c5-92eb-ee8a7d305bb9/01_SGK_TR-ENG_Brosur.pdf?MOD=AJPERES

bürokrasi engeline takıldıkları, mevcut sistemin nasıl işediğine dair bilgi eksikliği yaşadıkları gözlenmiştir.

“Ben yurttan çıktım bizim sigortamız da kapalı olduğu için dişim ağrıyordu, kaç sefer hastaneye gittim onlar dedi sen git valiliğe oradan il göç idaresinde sigortanı aç. Çünkü burada parayla dişini yaptırırsan çok pahalı olur. Yani ben gittim hastaneye geri İl Göç İdaresine geldim, hiçbir şey yapmadılar valla. Sigortayı da açmadılar. Dişim çok ağrıyordu mecbur kaldım gittim kendim özel hastaneye, diş hastaneye gittim, 500 TL'ye 1 tane diş yaptırım. Ya biz mesela şimdi hasta olursak diyorlar siz gidin hastaneden giriş kâğıdı getirin. Hastaneye gideriz böyle böyle İl Göç İdaresi bizden kâğıt istiyor. Onlar da (hastane) giriş kâğıdı bize vermiyor. Ben bir günde 4 sefer valla hastaneye gittim göç idaresine eldim. Ama sonunda sigortamı da açmadılar. Ondan sonra mecbur kaldım yani gittim parayla dişimi yaptırım.” Katılımcı 6, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

“Evet o durum bizim için çok fazla zor. Bazen hasta oluyoruz doktora da gidemiyoruz. Özel doktora da paramız olmadığı için çok zor. Hatta birkaç kere Göç İdaresiyle konuştuk. Biz mesela aile falan değiliz yalnızız, daha öğrenciyiz okula gidiyoruz, sigortamızı niye kapattın? Onlar da bizi ilgilendirmez bu yurt müdüriyle konuşmanız gerek falan dedi. Yani onlar yaptı, yani bizim elimizden bir şey gelmez. Çok zor bazen biz hasta oluyoruz. Yani öğrenci olduğumuz için çalışmıyoruz. Fazla paramız yok. Gidemiyoruz gerçekten hastaneye. Özel doktora falan da gidemiyoruz.” Katılımcı 12, Afganistan Uyraklı, 19 Yaşında.

Sağlık sigortasının uluslararası koruma statülerinden birini kazanmakla elde edileceğini araştıran bir katılımcı bunun için statü başvurusunda bulunmuş ve şartlı mülteci statüsünü almıştır. Bu konuda diğer refakatsiz gençlerde bilgi eksikliği olduğunu ve bilgilendirme çalışmalarının yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Katılımcıların sağlığa dair karşılaştığı güçlükler sadece bedensel hastalıklardan kaynaklı sağlığa ulaşamama özelinde değil; ruhsal sağlıkları için de bir destek ihtiyacı olduklarına da dikkat çekilmiştir.

“Psikolojik danışmanı ben gerçekten düşündüm. Bir çocuk (yurttan) çıktığı zaman gerçekten reşit oldu mu, o reşit artık o olgunlaşmış diye şey yapmayın algılamayın. Gerçekten bir çocuk çıktığı zaman psikolojik danışmana ihtiyacı vardır. Birincisi iş diyelim 2.si psikolojik danışman. Çünkü aç insanın ne psikolojisi olabilir ne dini ne irki. Hani işi olmasa aç kalır. Aç kalırsa psikolojik danışmanı ne yapsın? Önce işi olacak sonra psikolojik danışmanı olacak ve ruhsal şartları...Ben böyle söylüyorum belki de başka kişi diyecek yok, ev versin.” Katılımcı 8, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

“Niye Hacettepe’ye başka bir yerden sevk göndermek lazım? Bunu düşündüm ben en çok yani. Yani niye ben uğraşacağım birkaç gün hastaneye gideceğim, sonra bunu konuşacağım doktorla. Şu an hiç kabul etmiyorlar. Yarın gideceğim hastaneye ama ne olacak bilmiyorum. Belli değil yani kabul edecek mi kabul etmeyecek mi. Ben bazen bunu düşünüyorum ya niye böyle yapıyorlar. Bu yüzden biraz yordu beni. Bazen 1 ayda 3-4 tane randevu alıyorum. Bunlar hepsiyle tekrar uğraşacağım ben. Biz önce Hacettepe’ye gidiyoruz sonra Hacettepe bizi Dış Kapıya gönderiyor. Sonra Dış Kapı, Ankara Şehir Hastanesi’ne gönderiyor. O da başka yere gönderiyor. Mecbur uğraşıyorum yani. Ben her zaman gittiğim zaman da uğraştığım zaman da bunu düşünüyorum. Ya bunu niye yani niye yaptılar niye ben her zaman böyle bir şey yapmak zorunda kaldım? Herkes böyle diyor bana. Sadece sen değilsin yani herkes.” Katılımcı 17, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Türkiye gelme amacı tedavi olmak olan bir katılımcı hastanelerin ameliyatları bir diğerinin sorumluluğuna yıkmasından dolayı tedavisini tamamlayamamıştır. Kurumdan ayrıldıktan sonra kaldığı kurumundaki sosyal hizmet uzmanının desteği ile tedavi olmak için hastanelerin bir diğerine sevk etmesinden oldukça yorulduğunu ve burada tedavi olamaması nedeniyle üçüncü bir ülkeye gitme arzunda olduğunu belirtmiştir.

4.3.4. Çalışma

Refakatsiz çocuk ve gençlerin kurum bakımı sonrası çalışma yaşamlarına dair deneyimlerinin analiz edildiği araştırmanın bu bölümünde katılımcıların meslekleri, çalıştıkları işler ve mevcut çalışma durumlarına yer verilmiştir. İş bulma ve çalışma yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar ve baş etme stratejileri bu başlığın konusudur. Katılımcıların çalışma yaşamına atılmaları genellikle çok küçük yaşlarda kendi ülkelerinde olmuştur. Türkiye’ye geliş amaçlarından birini de oluşturan iş bulup çalışma süreçleri kurum sürecinde de çoğunlukla devam etmiştir.

Katılımcıların çalıştıkları meslekler ve çalışma alanlarını şunlar oluşturmaktadır: fotoğrafçılık, garsonluk, aşçılık, tekstil, mobilya, oto ve makine tamiri, diş teknisyenliği, çobanlık, tercümanlık, inşaat, tabelacılık ve yatırım borsa oluşturmaktadır. Öğrenci olup çalışanlar olduğu gibi öğrenci olmayıp iş bulamadığı için çalışamayanlar da vardır. Bunun yanında okulunu bitirmiş ya da okumayan işsiz katılımcılar da mevcuttur. Daha önceden işi olup çalışanlar arasında pandemi nedeniyle işini kaybeden katılımcılar da yer almaktadır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 89. maddesinde Yardım ve hizmetlere erişim başlığında düzenlenen İş Piyasasına erişim ile ilgili, bölümde Türkiye'deki yabancıların çalışma izinlerine dair düzenlemelere yer verilmiştir. Mülteci ve İkincil koruma statündeki yabancılar, statü almalarından itibaren bağımlı ya da bağımsız çalışabilirken; uluslararası koruma başvuru sahipleri ve şartlı mülteci statüsünde bulunanlar başvuru tarihinden ancak 6 ay sonra çalışma iznine başvurabilmektedirler. Ancak kurum sonrası herhangi bir uluslararası koruma statüsüne başvurmayan, bilgi sahibi olmayan refakatsiz gençler kayıt dışı olarak, yabancı oldukları için maruz kaldıkları ayrımcılık, düşük ücretler, sigortasız uzun saatler süren işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır.

“Yurttan çıkan bir insan özellikle de yabancı bir mülteci insanlar, çocuklar iş bulmakta zorlanıyor. (...) Türk çocuğu bir şekilde işe giriyor özellikle yurt çocukları. Ama burda hani bir mülteci nasıl iş bulacak? Zaten sigortası olmayacak, siyah çalışacak. Siyah çalışacak yani kaçak, illegal olarak çalışacak. Ben hayatımda bugüne kadar sigorta falan görmedim. Ondan sonra çalışma izni verilmiyor çok zor veriliyor. Mülteciysen çok zor çalışma izni alabiliyorsun.” Katılımcı 8, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

“Ben otelde sigortalı çalışıyordum. Pandemiden dolayı otel de kapandı. Sonra ben oradan ücretsiz nakdi destek parası alıyordum her ay, sigortalı olduğumdan dolayı. Burada bir fabrika beni işe alacaktı. Fabrikaya giriş yaptım bana otelden sigorta çıkışını al dedi. Sigorta çıkışını aldım başvurularımı yapmışlardı. Oradaki patronun oğlu yabancı çalıştırmak istemiyorum ben dedi. Çalışma izni başvurumu durdurdu. Beni de çok mahcup ettiler. Ben otelde mesela 8 aydır çalışmıyorum ve nakdi ücret desteği alıyordum.” Katılımcı 3, Afganistan Uyraklı, 27 Yaşında.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 23. maddesi çalışma hakkı özelinde düzenlenmiştir. Buna göre *“Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.”* Aynı maddenin devamında ayırım gözetmeme ve eşit işe eşit ücret, şeklindeki çalışma hakkının unsurları belirtilmiştir. Çalışma karşılığı alınacak ücretin kapsamı olarak kişinin kendisinin ve ailesinin insan onuruna yaraşır bir biçimde ihtiyaç halinde sosyal koruma tedbirleriyle desteklenen adil ve elverişli bir yaşam sürmesine imkân tanıyacak bir ücret olması ile çizilmiştir.

“Bazı yerlerde işe gittim işte adam para vermiyor ya da başka yerlerde gittim, çalıştım paramı vermedi. Oradan çıktım başka bir yerde çalıştım orda da para

vermedi. Ben de çok zor durumda kaldım iş için. Para istediğinde 2-3 ay sonra gel diyor. 3 ay sonra gidiyorsun diyor ki 2-3 ay sonra gel benim de borcum var, hiç elimde para yok, öyle şeyler diyor ama vermiyor. Gene gidiyorsun paranı vermiyor.” Katılımcı 9, Afganistan Uyraklı, 19 Yaşında.

Katılımcılar arasında pek çoğunda karşılaşılan sorunlardan biri de iş verenlerinin maaşlarını para yok, bugün git sonra gel gibi bahanelerle vermemesi olmuştur. Hiçbir şekilde paralarını alamayan gençlerin alacaklarına dair inançları da kalmamıştır. Katılımcılar iş verenlerinin bu rahatlığa sahip olmalarını kendilerinin mülteci ve yabancı olmalarından kaynaklandığını ve görece hak sahibi olmadıklarıyla ilişkilendirdikleri görülmüştür.

“Şu an hesaplasak, 5 bin 6 bin lira patronlardan alacağım var ama alamıyorum. Vermiyorlar, vermeyecekler. Bu kesin bir şey. Çünkü yabancıyım ya biliyorlar benim herhangi bir yere şikâyet edemeyeceğimi. Şikâyet edersem önce beni geri gönderecek sonra bununla ilgileneceklerini. Evet yabancı olduğun için çok yerlerde parayı yiyebiliyorlar. Kimse de bir şey demiyor, çünkü sen zaten illegal çalışıyorsun, kimsenin haberi yok, sigortan yok. Bir resmî belgen yok hiçbir şeyin yok. Ben dışçide çalışıyordum, şu an patrondan 2400 lira şu an alacağım var. Söylediğim zaman vermiyor, yok oğlum para bende de yok diyor. Bir kere onu aradım dedim ki benim gerçekten şu an kiramı ödemem gerekiyor ve ekmek alacak param yok dedim. Ya bana İBAN ver dedi, biz de çok sevindik dedik şimdi gönderecek bir kısım para işte biz de halledeceğiz. Hani karantina vardı dışarı çıkamıyoruz. Attığı para 20 lira sonra not yazmış aşağıya açıklamada ekmek al kendine. Ya valla hiç bu kadar karakersiz bir insan görmemişim.” Katılımcı 8, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Kurum sonrası yaşamda ev bulmak, okula devam etmek/edememek ya da iş bulmak gibi önceliklerin mülteci olmakla birleştiğinde pek çok şey için daha da zorlayıcı olmuştur. Düşük ücret, uzun çalışma saatleri ve koşullarının karşılığı çoğu zaman ücreti alamamanın yanında hakaret ve kötü muamele olmuştur.

“Şimdiye kadar çalıştığım yerde 265TL bana vermediler. Çalıştığım fabrikada. Maske fabrikasında. (İstediğinde) Yarın gelin, battık, maske satışları da olmuyor son günlerde, son zamanlarda sıkıntılar yaşıyoruz. Öyle bahaneler söylüyorlar. Sadece bizim paramızı vermek istemiyorlar, erteliyorlar. Yani gidin artık bizim paramız yok, sizin paranızı vermeyeceğiz gibi. Öyle diyorlardı. A. V.’ de komilik yaptım. Sadece 2 gün çalıştım ondan sonra ayrıldım. Patron çok kötüydü. Farklı bir şekilde benimle muamele yapıyordu. Hakaretle bana davranıyordu. İyi davranmıyordu. Küfrederek beni çağırıyordu. Ben de 1 gün dayandım. Öbür gün dayanamadım. Hiç para bile almadan oradan çıktım.” Katılımcı 16, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Okurken okuldan sonraları, hafta sonları ya da yaz tatillerinde inşaat, tamir, mobilya, garsonluk gibi alanlarda çalışmışlardır. Eğitim sürecinde çalışmak zorunda kalmalarının onları pek çok şeyden mahrum bıraktığını ifade etmişlerdir.

“Şimdi öncelikle (çalışmak zorunda kalmak) benim spora devam etmeme engel oldu. Çünkü yazlarda ben çalışıyordum, kurslara hiç katılamadım. Sadece okul dönemlerinde gidiyordum. Onun haricinde yazın işte gidip, matematik kursu vardı, başka kurslar vardı. Ben o kurslara gidemedim. Yani normalde dil öğrenmek istiyordum, dil kursuna gidemedim. Çünkü çalışmak zorundaydım. Sabah gidiyordum 8’de, 6’da geliyordum. Yorulup evde, arkadaşta kalıyordum zaten yazlarda. Öyle mesela bazı insanlar gibi tatile gidemedim hiç bu da vardı. Ben kendim hiç rahat bir şekilde geçiremedim yaz tatilini.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Çalışan katılımcılar arasında gözlemlenen ortak sorunlardan biri de yaptıkları işin karşılığı olan paranın günlük 12 saati aşan uzun çalışma saatlerine rağmen çok düşük olmasıdır. Yurt sonrası ev kirası ve temel yaşam giderlerini göz önünde bulundurunca aldıkları aylık 800 lira civarı ücretin oldukça düşük olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında aldıkları ücretlerin yabancı oldukları için çok daha düşük olduğunu belirten katılımcılar, Türkiye vatandaşı birine verilen miktarın ancak yarısını alabildiklerini belirtmişlerdir.

“Mesela tatil olduğu zaman yaz tatili olduğu zaman çalıştım burda restoranlarda falan. Ama para falan bizde yabancılara az veriliyor. Yabancı olduğumuz için çok fazla para vermiyorlar. Az veriyorlar. Sigorta falan öyle bir şey vermiyorlardı. Mesela bir Türk olsa burda günlük 100- 90 lira diyeyim ama bir yabancı olduğu için 50 TL fazla vermiyor.” Katılımcı 6, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Kaldıkları yurttardaki sosyal hizmet uzmanlarının ya da diğer personellerin desteği ile iş bulan bazı katılımcıların, kurum sonrası veya kurumdayken kurum çalışanlarından destek almayanlara göre işlerinde daha devamlı oldukları gözlenmiştir.

“(Sıkıntı) olmadı. Ben yurttayken hoca gidip konuşup anlaşıyordu ben çalışmaya devam ediyordum. Ondan sonra bu işe girdim. 2 yıldır ben aynı bir yerde çalışıyorum lokantada çalışıyorum.” Katılımcı 13, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

“İşi kurum bana buldular. Ben işe girmek istiyorum dedim onlara. Param yoktu telefonum da bozuktu. Telefon bozulduğu için paraya ihtiyacım vardı. Onlara

dedim ki bana bir iş ayarlayın diye. Kurum da iş buldular, işe başvurduğum. Ondan sonra şey yaptık. Arkadaşların evine geçtik yurttan ayrıldıktan sonra. Orda da o işe devam ediyordum orada.” Katılımcı 14, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

“Ben hiç bakmadım İ. Hocam baktı İ. hocam buldu. Ben sadece gittim çalıştım.” Katılımcı 17, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Henüz kurumdayken ya da kurumdan ayrıldığı ilk zamanlarda kurumundaki sosyal hizmet uzmanı aracılığıyla işe giren katılımcılardan bazıları iş yaşamlarında büyük sorunlarla karşılaşmadıklarını ve işlerinden memnun olduklarını dile getirmişlerdir. Kurum sonrası yaşamın planlamasının kurumdaki sosyal hizmet uzmanları ve diğer personellerce yapılması katılımcıların iş ve eğitim gibi konularda görece daha emniyette olmalarına yardımcı olmuştur. Uzmanlar eşliğinde çizilen yol haritalarının ne yapacağını bilmeyen refakatsiz gençlerin yaşamında oldukça önemli olduğunu göstermektedir.

4.3.5. Spor ve Sosyal Kültürel Faaliyetlere Erişim

Refakatsiz çocuk ve gençlerin kurum bakımı sonrası sosyal ve kültürel faaliyetlere katılma düzeylerinin ve arzularının araştırıldığı bu başlıkta Türkiye’de bu etkinliklere ne derece dahil olabildikleri veya bu süreçte karşılaştıkları güçlükler analiz edilmiştir. Göze çarpan sorunlar başlıca maddi yetersizlik ve başka bir şehre gidebilmeleri için izin almak zorunda olmalarıyla bu izinlerin çıkmasının 3-4 gün ve 1 hafta arasında değişmesi olmuştur.

Toplumda verili sosyal ilişki rutinleri, bir yabancıyla karşılaştığımız andan itibaren bizim yabancının dahil olduğunu düşündüğümüz sınıfını, niteliklerini ve bu noktadan hareketle onun “toplumsal kimliğini” önceden anlamamıza olanak tanır. Sahip olduğumuz bu yargılar esasında peşin hüküm verdiğimiz tahminlerimize dayanır ve bunu farkında olarak ya da olmayarak uygun olduğunu düşündüğümüz taleplere ve beklentilere dönüştürürüz (Goffman, 2020: 28). Bu beklenti ve taleplerin arzu ettiğimiz biçimin aksine geliştiği durumlarda ise söz konusu eylem yabancıyı görmezden gelme ya da yok sayma biçimine dönüşür.

“Ben başka spor yapmak istemiyorum, sadece voleybol yapmak istiyorum. Çok seviyorum çünkü ama K.’da birkaç sefer gittim burda 1 tane spor salonu var onlar yani Türkler oynuyorlardı. Gittim numaramı alıyor diyor ki ben seni arayacağım ama aramıyor. 4-5 sefer oldu ama hiç aramadılar. Gidemedim voleybola ama çok seviyorum. Yani voleybol oynamaya bayılıyorum.” Katılımcı 6, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Kamusal alanda görmezden gelinme ve yok sayılmanın hafif kaldığı durumlarda karşı karşıya kalınan ırkçı ve ayrımcı tepkiler ve sosyal dışlanma pratikleri, göçmen için sosyal yaşamı kısıtlayıcı ve gözdağı verici olabilmektedir. Bazen sadece rahatlamak için yapılan bir sosyal aktivite oldukça rahatsız edici boyutlara ulaşabilmektedir.

“(İrkçi tepkiler) eskiden de çok zoruma gidiyordu. Ama şu an alışmışım gerçekten. Duyuyorum da diyorum boş ver geçsinler. Çünkü her yerde insanlar var. Ama burda gerçekten çok duyuyorum her yerde. Ben spora da gidiyorum çok kötü davranıyorlar gerçekten. Niye geldin, niye ülkenizi terk ettiniz? Hatta bir adam bana böyle söyledi, ben spora gidiyordum, ‘Git bu vücudunu kendi ülkende göster.’ Ben dedim mesela bir sıkıntın varsa git spor salonu hocasıyla konuş, bunları almayın yabancıları içeri de. Bir de biz burda spor yapmak için geldik burda spor salonunda başka bir şey yok. Yani herkes gibi spor yapmak için.” Katılımcı 12, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

Katılımcıların hayatta kalabilmek yemek, kalacak yer gibi öncelikli yaşam giderlerini karşılayabilmek için çalışmak zorunda olmaları ve bunun pratikte ucuz bir karşılığı olması nedeniyle daha uzun mesai saatlerini içeren bir çalışma temposu içinde oldukları gözlenmiştir. Bu tempo ve yaşam biçiminde haklı olarak zaman ve de para bulamıyorlar. Katılımcıların doğal olarak spor ve diğer sosyal etkinlikleri parayla ilişkilendirmeleri akıllara Albert Camus’nun *Mutlu Ölüm*’deki şu sözünü getirmiştir: *“İnsanın parası varsa çalışmak zorunda kalmaz. Böylece zamanı satın alır. Bu kalan zamanda da kendini mutlu edebilecek şeyleri yapar. Yani para mutluluğu satın alır”* (Camus, 2009: 13).

“Gezmek konusunda fazla şey yok. Fazla pozitif bakmıyorum açıkçası çünkü para yok ve bunu destekleyen biri yok. Şimdi güzel bir laf var: sen daha karnını doyuramıyorsun ne gezmesi. Biz daha karnımızı doyuramıyoruz ne gezmesi. Hani ne vakit kalıyor ne de para var. Önemlisi de zaten para, çünkü para olursa vakit de olur.” Katılımcı 8, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

“Param varsa gidebilirim param yoksa yine bırakacağım.” Katılımcı 12, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

İstanbul gibi büyük şehirde kurum bakımındayken Anadolu'nun görece imkanları daha az olan uydu kentlerine gönderilen katılımcılar spor yapma imkânı bulamamalarından şikayetçi olmuşlardır. Yabancıların sporcu lisansı alamamaları özellikle sporu eğitimden daha çok önceleyen, ilgisi ve yeteneği olan katılımcılar için ciddi bir sorun olmuştur. Bu durum Türkiye geneli turnuvalara çıkarken mülteci olmaları nedeniyle yarışmalara alınmamalarına neden olduğu gibi birçoğunun spor ile ilgili hedeflerini ve hayallerini gerçekleştirmeleri yönünde engel olmuştur.

“Beni İstanbul'daki yurttan K.' ya gönderdiler. K.' da bir şey yok mesela antrenman spor şeyi filan hiçbir şey yoktu. Buraya geldim, tam maçlara çıkacaktım ama onlar dedi ki yok bilmiyorum siz mülteci filansınız şeye gönderemeyiz. Mesela ben yurttan ayrıldım, keşke başka bir şehre gidebilseydim. İstanbul'a Ankara'ya ya da İzmir'e çünkü orda spor benim için çok iyiydi. Spor salonları vardı ben kendimi geliştirebilecektim. Şimdi K.' dayım spor falan hiçbir şey yok. Eğer şimdi bakarsan Ankara'da bütün kulüpler açık herkes antrenmana gidebiliyor. Mesela burda güreş var ama güreş olmuyor. Bir 5 ay 6 ay içinde güreş yaptım. Ordaki hocalar falan benden çok memnundu çok iyiydim. Dedi ki git vatanış al ben seni büyük maçlara çıkaracağım. Milli sporcular arasına seni göndereceğim. Ama vatanışlık filan vermiyordu sonra biliyorsunuz zaten kovid çıktı devam edemedim. Çünkü niye ben çalışıyorum. Çalışmazsan adam aç kalıyor.” Katılımcı 7, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Spor gibi rahatlamak için yapılan bir boş zaman etkinliği başka bir ülkedeki ailelerine karşı olan sorumluluklarında terazinin öbür tarafında hafif kalmaktadır. Buradaki temel amacı çalışıp ailelerine para göndermek olan bazı katılımcılar, spor yapmayı sosyalleşmeyi kendileri için bir hak ve öncelik olarak görmüyorlar.

“Spora gitmek imkânı oluyordu ama ben spora gidemeyecektim. Sıkıntılar yaşadım o yüzden. Yani nasıl diyeyim. İşte spora gitmek istemiyordum. Bir taraftan ailemi düşünüp bir taraftan burda tek başıma bir spor mantıklı değil.” Katılımcı 14, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

“Her şeye imkânım var çünkü çok tanidik insanlar var. Bir mesaj bile yeterli. İhtiyaç olduğu zaman. İstanbul'da her yerde istediğimiz kursa bir yazıyla girebiliyorduk. Ve size bahsettim bizim hocalarımız, hala orda çalışıyor olması bize rahat bir yazı yazabiliyorlardı.” Katılımcı 2, Pakistan Uyraklı, 22 Yaşında.

Çalışma yaşamında ulaşılan sonuçlarla benzer bir sonuca burada da ulaşılmıştır. Kurum sonrası sosyal hizmet izleme ve takibinin yapıldığı refakatsiz gençlerin çalışmaya işe erişim gibi spor ve diğer sosyal kültürel faaliyetlere diğer katılımcılara nazaran daha

kolay ve rahat ulaştıkları gözlenmiştir. Hala koruma ve bakım altında olan ya da kurumdan ayrıldıktan sonra desteğini hissettiği kurum çalışanları ya da kurulan sosyal dayanışma ağları ile sosyal ve kültürel faaliyetlere ulaşmada bir sıkıntı ile karşılaşmadıklarını belirten birkaç katılımcının sözleri bunları destekler niteliktedir.

4.3.6. Sosyal Hizmet ve Sosyal Yardımlara Erişim

Araştırmanın bu bölümünde kurumda koruma ve bakım altında olup çeşitli sebeplerle kurumdan ayrılan koruma ve bakım kararı sonlandırılan ya da hala devam eden katılımcılara sorular yöneltilmiştir. Soruların içeriğini yurt sonrasındaki yaşamlarında karşılaştıkları güçlükler karşısında Türkiye’deki sosyal hizmet ve sosyal yardımların hizmet sunumu oluşturmaktadır. İhtiyaçları özelinde başvurdukları sosyal hizmet ve sosyal yardım kuruluşlarından destek alabilme durumları ya da kaldıkları yurtlardaki sosyal hizmet uzmanlarının onlara yönelik takip ve izleme süreçlerinin olup olmadığı araştırılmıştır. Bununla beraber katılımcıların, kurum ve kuruluşların sosyal hizmet ve sosyal yardımlarına erişemedikleri noktalarda bireylerden aldıkları destek türlerine ve onlar için önem düzeylerine yer verilmiştir.

Türkiye’deki ihtiyaç sahibi sığınmacı ve mülteciler buldukları illerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına başvurdukları takdirde tek seferlik nakdi yardım, eğitim, barınma, sağlık, gıda dışı ihtiyaç malzemeleri yardımlarından faydalanabilecekleri dilekçelere ulaşabilirler. Ancak başvurabilmeleri için 99 ile başlayan yabancı kimlik sahibi olmaları gerekmektedir. Suriyelilerin ise geçici koruma kimlik belgesine sahip olmaları gerekmektedir.

“Okuldan ayrıldıktan sonra şöyle bir şey, ben kurumdan ayrıldıktan sonra bir kere, o da vali vasıtasıyla şey yaptım. 500 müydü tam 700 TL almıştım. O da sosyal yardımlaşmadan. Başka herhangi bir yerden hiçbir destek almadım.” Katılımcı 4, Afganistan Uyraklı, 24 Yaşında.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının; Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Türk Kızılay’ı ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ortaklığında Şartlı Nakit Transferi (Şartlı Eğitim Yardımı) adında sosyal yardım programı uygulanmaktadır. Bu

program 2003 yılından itibaren sadece Türk vatandaşı olanlar değil; Türkiye’de ikamet eden yabancılar için de genişletilmiş bir halidir. Katılımcılar arasından ortaöğretime devam ettikleri sürece Şartlı Eğitim Yardım’ı (Ş.E.Y.) ya da Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti (SED) yardımı olan SED’ den yararlandıkları tahmin edilmektedir. Nitekim kendileri aldıkları bu yardımın adını ve içeriğini tam olarak bilmemektedirler. Ancak bu yardımdan yurt personellerinin onları bilgilendirmemesi nedeniyle geç faydalandıklarını ve bu konuda mağdur olduklarını dile getirmişlerdir.

“Başka bir şey olmadı yani başka bir yardım almadık. Sadece şey vardı, okuldan bir burs geldi bize. Bilmiyorum neydi. Aylık 200 geliyordu ama o da kesildi yani. Bu da son aylar oldu yani ilk başta yoktu. Son aylar oldu aylık 200 geliyordu. O da okul bittiği için artık (yok).” Katılımcı 11, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti (SED) yardımı, yoksulluk içinde yaşayan yaşamını sürdürebilmek için temel ihtiyaçlarını karşılayamayan çocuk ve gençlerin bakımı konusunda ailelerin desteklenmesi için verilen bir yardım türüdür. Yönetmelik ve mevzuatta sadece Türkiye vatandaşlarına verileceğine dair bir kıstas olmadığı için bunun refakatsizlere de verildiği düşünülmektedir. Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğin¹⁹ ikinci maddesine göre, *“haklarında korunma/bakım tedbiri kararı alınmış ve reşit olarak sosyal hizmet kuruluşlarından ayrılan gençlere yapılan sosyal ve ekonomik destek hizmetlerini kapsar”*. Yönetmeliğin Uygulamaya İlişkin Esaslar başlıklı ikinci bölümü 6.maddesinin ikinci fıkrasında SED’ den en fazla 18 yaşını tamamlayana kadar yararlanabiliyorken bazı esaslar kapsamında bu yardımın devam edileceği belirtilmiştir. Buna göre;

- a) Orta öğretim öğrencilerinden desteklenmediği sürece eğitimine devam edemeyecek durumda olanlar yirmi yaşına kadar;
- b) SED desteği alırken 18 yaşını tamamlayan çocukların meslek edinme kursuna devam etmesi durumunda, kurs boyunca en fazla bir seneye dek;
- c) Bakım tedbiri kararı uzatılanlar arasından üniversiteye devam edenlerin ise 25 yaşına dek;

¹⁹ Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik:
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/03/20150303-3.htm>

- d) 18 yaşına geldiği için bakım tedbiri sonlanarak kurumdan ya da koruyucu aile yanından ayrılan gençler arasından iş ve meslek kurslarına devam etmesine rağmen iş ve meslek sahibi olamayan ve desteklenmediği sürece muhtaç konumuna düşecek gençlere sunulacağı düzenlenmiştir.

Katılımcılardan biri SYDV aracılığıyla aldığını söylediği ve SED Yönetmeliğindeki kapsama uyduğu için aldığı bir maddi destek olmuştur.

“İşe girinceye kadar, memurluk oluncaya kadar böyle bir yardımları var. Ben yurttan gidince hiçbir şey anlatmadılar bana. Bunu ne zaman öğrendim, 12.sınıfa geçince bir arkadaş daha yurttan çıktı. Böyle günler aylar geçti. O da almıyordu yardım filan. Bir gün geldi sizin de almaya hakkınız var falan filan. Sonra sosyal yardımlaşmaya gittik. Sosyal yardımlaşma da nasıl almıyorsunuz niye bugüne kadar gelmediniz derken yurdu aradılar kızdılar, yurttaki müdüre filan. Öyle derken, o zaman tam ben 12.sınıfa giderken bağlandı. Aylık 400 TL gelmeye başladı. 1 sene boyunca aldım ben okumak için.” Katılımcı 3, Afganistan Uyruklu, 27 Yaşında.

Katılımcıların resmî kurumlar bazında aldıkları maddi destekler çeşitli kurumlarca verilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı'nın lisede okuyan refakatsiz gençlere de verdiği 3 ayda 1 yapılan maddi yardım “Yatılı Öğrencilerin Harçlık Ödemeleri” kapsamında olup pansiyon harcı ya da bursu olarak geçmektedir. Ancak harçlık tutarının az olması nedeniyle ya da kısa süre faydalandıkları için gençlerin okurken çalışmak zorunda kaldıkları gözlenmiştir.

“Maddi bir destek yoktu. MEB, her ay kişi başı 33 lira veriyordu. Mesela 3 ayda bir geliyordu. Tabii biz yabancı olduğumuz için bize ekstra 103 lira geliyordu. Ben 333 lira kadar alıyordum. Yani 3 ayda bir. O da bir şey olmuyordu. Onun için çalışıp öyle bir şekilde idare edip devam ettik.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Üniversite okuyan refakatsiz bir genç okulundan 1 senelik yabancı uyruklu öğrencilere verilen burstan faydalandığını belirtmiştir. Bunun yanında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından 1 sene boyunca ev kirası için maddi destek aldığını ifade etmiştir.

“Şöyle ki 2017-2018 yıllarında işte üniversiteye başladığım ilk yıllarda işte 2.sınıfa gelene kadar kopuk kopuk sürekli değil de üniversiteden bir 9 aylık 100 liralık burs alabildim. Onun dışında ise sosyal yardım vardı burda, oradan 1 yıllık ev kirası için aylık 300 lira destek veriyordu.” Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

Yurt sonrası kalacak yer bulma konusunda illerdeki valilikler aracılığıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından destek alındığı görülmüştür. Bu yardımlar kaldıkları yurtların ücretini ödenmesi şeklindedir. Ancak bu yardımlar bazıları için sürekli olurken bazıları içinse tek seferlik destekler olarak kaldığı için katılımcıların okurken çalışmak zorunda kaldığı gözlenmiştir.

“Sosyal yardımlaşma yurdun parasını karşılıyordu. Hemen kurumdan ayrıldıktan sonra kurum benim beni dışarı attıktan sonra sayın valimizin talimatıyla yurda yerleştirdiler. Lise bitinceye kadar.” Katılımcı 3, Afganistan Uyruklu, 27 Yaşında.

Sosyal Yardımlardan faydalanan katılımcıların bu konuda bilgi sahibi oldukları ya da uluslararası koruma başvuru sahibi olan gençler olduğunu söyleyebiliriz. Ancak sosyal yardımlar ve Türkiye’deki işleyişi konusunda bilgisi olmayan, yanlış bilgilendirilen veya uluslararası koruma başvurusu olmayan refakatsiz gençlerin bu yardımlardan faydalanamadıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

“Biz oralara (SHM veya SYDV) hiç gitmedik. Zaten duyduğumuz için biz bekar olduğumuz için bize yardım da etmiyorlar. Biz bilmiyoruz hocam çünkü biz duyduk ya bazıları söylüyordu. Onlar da öğrenciydi mesela sosyal yardımlaşmaya gitti. Dedi biz öğrenciyiz falan bize yardım edin. Ama onlara da etmediler dediler siz bekar olduğunuz için size yardım etmiyoruz. Yani biz onları duyduktan sonra dedik yani bize de etmezler. Boşuna biz de dedik gitmeyelim.” Katılımcı 6, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

“Bizim önceden de birkaç arkadaşımız vardı yurttan ayrılmıştı. Ondan sonra onlar sosyal hizmetlere gitmişler. Onlara cevap vermedi, sizin hakkınız yok öyle bir şeye diye. Ondan sonra biz de onlarla konuştuk gitsek acaba bize yardım ederler mi diye. Onlar da yok yardım etmiyor dedi. Ondan sonra gitmedik hocam öyle bir şeye ulaşmadık.” Katılımcı 12, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

Yurt sonrası sosyal hizmet ve sosyal yardım kuruluşlarının bekar erkeklere yardım vermediğini başka arkadaşları tarafından öğrenen katılımcıların bu kurumlara yardım için başvursalar bile kendilerine yardım etmeyeceklerini düşündükleri gözlenmiştir.

“Valla ben hiç şeye, sosyal hizmetler ya da şeye başvuru yapmadım. Çünkü olmuyordu. Onlarla mesela konuştuğum zaman onlar diyor ki yok siz 18 yaşından büyük olduğunuz için kendinizi geliştirin biz bir şey yapamıyoruz.” Katılımcı 7, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Nitekim pek çoğu kurum sonrası sosyal yardımlara başvurmak için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma İl Müdürlüklerine gittiklerini, ama eli boş döndüklerini ifade etmişlerdir. Bu noktada BM tarafından genellikle tek seferlik olmak üzere kira ve depozito desteği aldıkları ve eğitimlerine devam ettikleri sürece daha önce 750 TL olan aylık maddi yardımların son birkaç aydan beridir 1080 TL olarak verildiği bilgisine ulaşılmıştır.

“(Sosyal Yardımlaşmaya) Gittik 4 kişi vardı onlar da ama olmadı. Onlar da yardım etmedi, kaç kişi vardı zor durumda kalmıştık gittiler, onlara da yardım etmediler. Ondan sonra BM ile konuştular. Onlar işte yardım etti. Birkaç gün otelde kaldık sonra biraz para verdi. Bir daire falan tuttuk. Ama biz de BM’ye gittik başka yerlerde para vermedi yardım etmediler.” Katılımcı 9, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

“Benim bilgim yoktu şu ana kadar. Şimdi sizden duyuyorum böyle bir şey olduğunu.” Katılımcı 14, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

“Hiç öyle bir yerler zaten benim aklımda yoktu. Hiç öyle bir yerlerin adlarını falan da duymadım.” Katılımcı 16, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Türkiye’deki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ve Sosyal Hizmet kuruluşlarından haberdar olup başvuru yapanlar ve olumlu ya da olumsuz cevap alanlar olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte bu kurumlara dair bilgileri olmasına rağmen kendilerine yardım etmeyeceklerini düşünen bunu deneyimleyen arkadaşları nedeniyle başvurmaya yeltenmeyen katılımcılar da mevcuttur. Bu iki gruba ek olarak Türkiye’de bu tarz sosyal yardım mekanizmalarının olduğundan bihaber olan 3.bir grup katılımcılar da mevcuttur.

4.3.6.1. Kurum Bakımı Sonrası Sosyal Hizmet Takibi ve Desteği

Sosyal hizmetin 7 aşamalı müdahale sistemi: Tanışma/Bağlantı kurma, Ön değerlendirme, Planlama, Uygulama, Son Değerlendirme, Sonlandırma ve İzleme basamaklarından oluşmaktadır. Bunlardan son adı olan İzleme basamağı her ne kadar

sosyal hizmet uzmanlarının iş yüklerinin yoğunluğu nedeniyle gerçekleşmiyor olsa da bu adım müracaatçı ile kurulan ilişkide müracaatçının tüm görüşme basamaklarında kazandığı bilgi ve becerilerinin ne derece kalıcı ve sürdürülebilir bir noktada olduğunu anlamak için önemlidir. Müracaatçının bu müdahale sürecinde mevcut sorunlarının çözümünde kazandığı becerilerini kendi yaşamında uygulayabilme düzeyi bu noktada sosyal hizmet uzmanının Yeniden Değerlendirmeye almak konusunda bir aksiyon almasını gerektirebilmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı kuruluş bakımından ayrılan Sosyal Hizmet Modellerinden Yararlanan Gençlere Yönelik Hayata Hazırlama Rehberine göre Bakım Sonrası Rehberlik ve İzleme Birimleriyle kuruluş bakımından ayrılacak gençlere yaşama hazırlama sürecinin yürütüleceği belirtilmiştir. Böylece kurumdan ayrılacak gençlerin ihtiyaç değerlendirmelerinin yapılacağı ve Bağımsız Hayata Geçiş Planının yapılacağı düzenlenmiştir (ASHB, 2022). Ancak refakatsiz çocukların da bu uygulamaya dahil olup olmadığına dair net bir bilgiye ulaşılamamıştır. 2015 tarihli Refakatsiz Çocuklar Yönergesine göre Geçici Koruma statüsünde olup birimlerde kalan refakatsiz çocuklara barınma ve yardım seçenekleri hakkında danışmanlık verileceği belirtilmiştir (Md:11/2). Görüşme yapılan katılımcılardan geçici koruma altındaki tek katılımcının da kurum sonrası sosyal hizmet uzmanlarının onu izleyip, sorunlarını çözme noktasında destek olduklarına dair beyanları da bunu destekler niteliktedir.

“Ben şu an 2 sene oldu yurttan çıkalı. Hala bunlar (kurumdaki sosyal hizmet uzmanları) beni arıyorlar ne yapıyorsun nasılsın hiçbir ihtiyacın var mı, falan soruyorlar beni yani. Hiç bırakmadılar beni sağ olsunlar. O gün ben bu hastanede sıkıntım var tek başıma çözemedim. Sonra ben İ. hocamı aradım bugün. İ. hocam çözdü yani.” Katılımcı 17, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Ancak Suriye uyruklu olmayan kurum bakımından ayrılmış refakatsiz çocuklar arasında kurum sonrası sosyal hizmet uzmanlarının onları izleyip takip ettiğine dair sadece 3 kişi olumlu beyanlar vermiştir. Bunlardan biri hala bakım kararı devam eden bir katılımcı olup ikisi bakım kararı sonlanan ve Suriye uyruklu olmayan refakatsiz gençlerdir. Hâlâ koruma ve bakım kararı devam eden bir katılımcı kurumun hem maddi hem de manevi desteğini aldığını ve bir sıkıntısı olmadığını ifade etmiştir.

“Hiçbir durum (zorlanılan konu) yok. Çünkü ben destek almaya hala devam ediyorum. Yurtta kalıyorum. KYK bursu alıyorum gayet her şey yolunda.”
Katılımcı 1

Bakım sonrası sosyal hizmet takibi ve desteği alan 4 katılımcı, bakım sonrası sosyal hizmet uzmanlarının ve çalışanların onlarla iletişim halinde olduklarını, iş bulmalarında ya da sorunlarının çözümünde onlara desteklerini sunduklarını ifade etmiştir. Ortak gözlenen nokta ise bu desteğin katılımcıların iyilik halini olumlu yönde etkilediğidir.

“Olmadı (zorlayan konu). Çünkü şu an bizim ordaki çalışan hocalarımız vardı, şu an orası şey oldu. Sosyal hizmetlere şey yaptılar. Ama hala bizim hocalarımız orda çalışıyor sosyal hizmetler personeli olarak. Onlarla hala çok, yani zor durumda olduğumuzda yardım ediyorlar.” Katılımcı 2, Pakistan Uyruklu, 22 Yaşında.

“C. Hoca (Kurumda danışman grup sorumlusu) bize biraz eşya buldu, verdi. Dolap buldu biraz koltuk falan, yatak. Yani C. hocamdan çok memnunum ben. Çok yardım etti valla.” Katılımcı 6, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Alınan cevaplar bir kere daha göstermiştir ki kurum sonrası koruma ve bakım kararı devam eden bir kişi ve yurttan ayrıldıktan sonra sosyal hizmet uzmanlarının sosyal desteğini alan katılımcıların görece daha az zorlandıkları ve sorunlarıyla baş etme stratejileri geliştirme noktasında daha iyi bir seviyede oldukları gözlenmiştir.

4.3.6.2. Sivil Toplum Kuruluşları ve Uluslararası Organizasyon Destekleri

Türkiye’de kamu kurumları ile iş birliği halinde çalışan ya da bağımsız olarak insani yardım ve destek sunan kurum ve kuruluşların görüşme yapılan refakatsiz çocuk ve gençlere kurum sonrası maddi kimi zaman da manevi destek verdiği bilgisine ulaşılmıştır.

SED Yönetmeliğinde yardımların sadece Türkiye vatandaşlarına yönelik olduğuna dair bir ayırım yapılmamıştır. Ancak pratikte SED ile uyumlu olarak nakit temelli koruma

çalışmaları kapsamında BMMYK'nın Türkiye'de yurt bakımından çıkan refakatsiz gençlere verdiği Nakit Temelli Koruma adında mali destek programı mevcuttur²⁰.

“ASAM tarafından da ilk çıktığımızda yurttan çıktığımız gün böyle çıkış belgesini veriyor. Oraya götürmemiz gerekiyor, ondan sonra kimliğimizi alabiliyoruz. Ve gittiğimde şey yaptı işte onlar da bize, ASAM şey yapmadı işte yardım etmedi onlar da bizi HRDF'e yönlendirdi. Oraya gidin ordan yardım alabileceksiniz diye. Ama böyle birkaç sefer yılbaşındaydı sanırım, genelde her ay aylık belli bir miktar geliyordu mesela. Ama yılbaşında 2 kere gelmişti o da şey tarafından ASAM. Bilmiyorum BM tarafından yapılıyor sanırım. Ya da HRDF tarafından yapılıyor tam olarak bilmiyorum. Mesela her ay genelde PTT'den çekiyoruz. Mesela ekstradan gelmişti (yılbaşında fazla yatan miktar) aradığımda dedi ki bu da bilmiyorum yılbaşı falan şeyi. Eskiden 750 liraydı. Daha 2 ay öncesine kadar ondan sonra 2 aydır 1080 alıyoruz mesela.” Katılımcı 10, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Programın amacı, yaşını tamamlaması nedeniyle yurt bakımından çıkmış ve kayıtlı olduğu ilde örgün eğitime (üniversite dahil), açık öğretime, Halk Eğitim ya da belediyelerin kurslarına devam eden gençlerin yurt bakımı sonlandıktan sonra adaptasyonlarını kolaylaştırmak amacıyla mali bir destek sunmaktır.

“Bir destek alıyorum ama hangisinden bilmiyorum. Ya HRDF ya BM. Ama öğrenci belgesi istediği zaman HRDF'ten arıyor. Çünkü ben oraya gittim, para alma için. 1 yıl mı ne öyle bir şey durdu zaten alamadım. Ondan sonra oraya gittim devam etti.” Katılımcı 13, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Bu kapsamda BMMYK ile ortak çalışan İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı ya da ASAM- SGDD gibi diğer sivil toplum kuruluşları eğitimine devam eden refakatsiz gençlerin öğrenci belgelerini ya da diğer ilgili belgelerini BMMYK ile paylaşarak aracı olmaktadır. Maddi yardımın tutarı 2020 yılında 750TL olarak belirlenmiştir ama görüşme yapılan 2021 yaz sürecinde bunun 1080TL' ye çıkarıldığı katılımcılarca teyit edilmiştir.

“Aslında sadece mesela birkaç sefer ev tutarken biraz zorluk çekmiştim. HRDF'e başvurmuştum. Yaklaşık 1 aylık kiramı verdiler. Yaklaşık şu ana kadar 3 ev kirasını falan vermişler o şekilde. Yani başka yerler de yönlendirdi mesela buradan da yardım alabilirsin dedi. Ama şey yaptım başvuru yaptım ama bir geri dönüş olmadı. Ve gittiğimde de mesela şey işte olmuyor dedi, burası yanlış yere geldin

²⁰ Nakit Temelli Koruma: <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/78064>

fa lan dedi. Ondan sonra da ben duymadım.” Katılımcı 10, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

“Şimdi şöyle ki yurttan çıktığımızda, bi HRDF var bilmiyorum biliyor musunuz? Onlar ilk başta, 800 emlakçı parasını verdi. 800 de hani şu peşin para alıyorlar ya ev için (depozito), onu verdiler. O ikisini onlar verdi. İşte başka yardım olmadı o kurumlardan başka yardım olmadı.” Katılımcı 11, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

BMMYK aracılığıyla da yurttan yeni ayrılan refakatsiz gençlere ev tutmaları için kira ve depozito desteği yapılmıştır. İnsani yardım kuruluşlarından aldıkları yardımlar nakdi yardımla sınırlı olmamıştır. Psikolojik destek ve kira, depozito yardımı da bunun içindedir. HRDF’ten psikolojik yardım alan bir katılımcı bu destekten pek verim alamadığını, kendisiyle görüşme yapan psikoloğun bu işi isteyerek yapmadığını ifade etmiştir.

“K.’da da BM vardı, çünkü biz yurttan çıktık ya bize 1 ay ev kirası verdi. BM biz hâlâ okuduğumuz için ayda 1080 TL veriyor bize. 5 ay oldu böyle, geçen 4-5 ay önce 750 TL veriyordu. Yani paramız gelmeden çok sıkıntılar çektik.” Katılımcı 6, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

“Yurttan beni attıkları zaman benim 3-4 tane arkadaşımınla beraber BM’ye gittik. K.’da küçük şey vardı işte BM diyorlardı. İşte biz gittik onlar da kişi başı 300 TL ben size yardım edeceğim siz de gidin beraber ev tutun. Biz de tamam dedik bi 3 tane arkadaşımınla ev tuttuk. Ama ondan sonra sosyal hizmetler ya da valilik filan onlardan yardım almadım. Ama bize BM iki ay, ben çünkü 2 ay bana şey geldi 750 TL para geldi ama sonra kapandı. Çünkü niye ben işteydim okula da gitmiyordum ya da Türkçeye (kursuna) de gitmiyordum. Benim şeyim kapandı yani ama arkadaşımınki devam ediyordu.” Katılımcı 7, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Refakatsiz gençlerin eğitimlerine devam ettikleri sürece yapılan yardımın bunu teyit etmek için de düzenli olarak gençlerden öğrenci belgesi istenmiştir. Yapılan maddi yardım eğitime devam ettikleri sürece olmaktadır. Çalıştıkları için okula veya Türkçe kursuna gitmeyen öğrencilerin maddi yardımlarının kesildiği bilgisine ulaşılmıştır.

4.3.6.3. Bireylerden Gelen Destekler

Görüşme yapılan katılımcıların sosyal destek noktasında sosyal hizmet kuruluşlarından ya da insani yardım kuruluşlarından destek alamadıklarında bireylerden destek

aldıklarını ifade etmişlerdir. Söz konusu kişiler kurum çalışanları, gönüllüler, öğretmenleri, kamu kurum çalışanları olup katılımcıların yakın çevrelerinde iletişim halinde oldukları kimselerdir.

“Ha bazen şunu da söyleyeyim, diyelim ki çok sevdiğim bir hocam var. O bana maddi destek istediğimde diyelim ki 1000 TL mi lazım olur, verirdi. Arkadaşım vardı, ailesinden alıp verirdi. Ama ben istemedim. Verdi birkaç kere hocam ama ben istemedim. Aldığım da vardı ama geri çevirdiğim de vardı. Genel olarak herhangi bir kurumda değil arkadaş ve hoca desteği çok olmuştur.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Okuldaki öğretmenlerinin kurdukları iyi öğrenci- öğretmen ilişkisi nedeniyle onlara hem sosyal anlamda hem de maddi olarak destek oldukları görülmüştür. Bu yardımlar yeri geldiğinde kaçak yollarla üçüncü ülkeye gitmenin tehlikelerini, risklerini katılımcılara anlatarak onları bu tehlikeli yolculuktan alıkoymak olurken yeri geldiğinde yabancı uyruklu öğrencilerin üniversiteye giriş sınavı olan Yabancı Uyruklu Öğrenciler Sınavı (YÖS)’ün yüksek sınav ücretlerini ödemek olmuştur.

“Öğretmenler sordu, neden gelmiyorsun (okula) falan diye. Ben de dedim işte kurumdan çıktık burda kalacak yer bulamıyorum. Bu şekilde ben şu an kendi masraflarımı karşılamak zorundayım. Okula devam edemeyebilirim diye. Ondan sonra öğretmenler beni aldı başka birisiyle tanıştırdı. İşte şurada kalabilirsin. Orda bir tane öğretmenimizin eşinin kardeşi yalnız kalıyormuş onun yanına gönderdi. Ben de onun yanında kaldım birkaç gün ev arkadaşı gibi okula devam etmek için. Ama öğretmenlerim konuştuğum zaman söylüyorlar işte bir eksiğin olursa bir derdin olursa mutlaka bizi ara söyle diyor. Ama maddi olarak destek veriyor. Manevi olarak aileden uzak olduğumuz için ister istemez bunun yerini dolduramaz.” Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

“Sadece yurttan çıktık bize C. hocam, o biraz eşya falan verdi. Yani başka hiç kimse bize öyle yardım falan etmedi.” Katılımcı 12, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

Bunun yanında yurttan ayrıldıktan sonra yurt ve ev gibi kalacak yer bulmakta zorluk çeken ve bulamayan öğrencilere kalacak yer bulma ya da ev eşyası bulma noktasında destek oldukları da görülmüştür

“Ben tarikatın ne olduğunu bilmiyorum. O (arkadaşı) da dedi ki gidelim seni tanıştırayım. Belki sana yardımcı olurlar dedi bazı konularda iyi olur dedi. Tamam dedim. Gittik orda beni tanıştırdı. C. abi diye bir abi vardı onla tanıştırdı beni.”

Sonra bana dedi, ne yapıyorsun okuyorum dedim. Geçimini nasıl sağlıyorsun dedi, bu şekilde yurdun parasını karşılıyorlar, hafta sonu da kendim çalışıyorum bu şekilde geçimimi sağlıyorum dedim. Sonra tabii bana orda aylık birinden burs bağladı. Aylık 200 TL. Normal bir vatandaştan, zengin durumu iyi olan birinden burs bağladı.” Katılımcı 3, Afganistan Uyraklu, 27 Yaşında.

“Şu HRDF’i yine aradım sonra bizi Türk Kızılay’ına gönderdiler. Orya gittik ismimizi aldı, TC’mizi aldı her şeyi aldı ama şu ana kadar valla bir dönüş olmadı bize ordan. 1 hafta falan geçti şu F. Hanım aradı (belediyeden) ertesi gün eve geldi, yanında biri daha vardı geldi eve baktı. Gitti koltuk filan getirdi, çamaşır makinesi getirdi. Öyle gerekli şeyleri getirdi mutfak için masa getirdi. Getirdiği şeyler yeniydi yani sıfır aldı. Sonra yanındaki adam da faturaları getir dedi, faturaları getirdim dedi ki ben bu kışta bunları öderim. Yani peteği falan açın sorun yapmayın onda ben öderim dedi. Faturaları da o aldı, onlar olmasaydı nasıl geçineceğimizi valla hiçbir fikrim yoktu. Bir de 2 kişiyiz evde zaten 800 ev kirası. Ben çalışıyordum 400 alıyordum stajdan. Başka da çalışamazdım. Çünkü iki gün okula gidiyordum 3 gün de staja gidiyordum, 400 alıyordum aylık ordan. Yani o 400 hiçbir şey etmiyor. Yemeğimiz var burda, şey var ev parası var. Yani onlar yardım etmeselerdi nasıl geçineceğim noktasında hiçbir fikrim yoktu benim.” Katılımcı 11, Afganistan Uyraklu, 19 Yaşında.

Yurttan ayrıldıktan sonra eve çıkan ancak ev eşyalarını ve kirayı ödemekte zorluk çeken bir katılımcı sosyal yardımlaşma kurumlarına, insani yardım kuruluşlarına ve son olarak da Kızılay’a başvurmasına rağmen bir sonuç alamadığını son kertede belediyeye gittiklerinde oradaki bir hanımefendi aracılığıyla hayırsever birinden yardım aldıklarını belirtmiştir.

4.3.7. Refakatsiz Gençlerin İyilik Hali

Katılımcılara sorulan sorular neticesinde kendilerinin iyi olma hallerine dair verdikleri bilgiler doğrultusunda bu bölüm oluşturulmuştur. Araştırmanın bu kısmında refakatsiz olarak tanınmanın onlara hissettirdikleri, yalnızlık ve maneviyat konularındaki duygu ve düşüncelerine yer verilmiştir.

Hipokrat’ın “Hastalık yoktur; hasta vardır.” şeklindeki bireyi hastalıkla özdeşleştiren sağlık anlayışından evrilip gelişen bütüncül sağlık anlayışı 1948 yılında DSÖ tüzüğünde yer almıştır. Buna göre sağlık: “yalnızca hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden tam bir iyilik halidir” olarak tanımlanmıştır. Sağlık tanımında

ruhsal iyilik halini önceleyen bu önemli gelişmeden sonra iyilik hali pek çok boyutta ele alınmıştır.

İyilik halini öznel boyutu olan mutluluk şekliyle ele alındığında farklı boyutları olan geniş bir kavram olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Refakatsiz çocuk ve gençler ülkelerindeki savaş, çatışma, güvensizlik ortamından kaçmakta, yaşamlarını tehdit eden koşullardan uzak güvende bir yere gitme arzusu ile göç etmektedirler. Daha iyi bir yaşama kavuşma umuduyla evlerinden, ülkelerinden ayrılanların bu hedeflerine ulaşip ulaşamadıkları onların öznel iyilik hallerine dair önemli bir işarettir. Araştırmalara göre göçmenlerin gittikleri ülkelerdeki “yerlilere” kıyasla daha az mutlu oldukları ancak memleketlerinde bıraktıkları insanlardan ise daha fazla mutlu oldukları yönündedir. Göçmenlerin yerlilerden daha az mutlu olduğu bu durum göç ettikten yıllar sonra dahi devam ettiğinden dolayısıdır ki göçmenlerin daha az öznel iyilik haline sahip olduğunu söylemek mümkündür (Gezici Yalçın, 2014: 162).

“Bu kadar hayatı zorluklar ben bu yaşta geçirmek istemezdim ben de istemezdim. Rahat kafayla bir hayat geçirmek isterdim. İyi imkanlarla geçirmek isterdim. İstemezdim bunları geçirmek yani.” Katılımcı 3, Afganistan Uyraklı, 27 Yaşında.

Gerek ülkelerinde gerek göç sürecinde gerekse de geldikleri ülkede tanık oldukları ve yaşadıkları olumsuz deneyimlerin hepsi psiko-sosyal iyilik hallerini olumsuz etkileyen faktörlerdir. Öte yandan ülkelerindeki istikrarsızlık ve çatışma ortamını düşünen katılımcıların kendilerini diğer akranlarıyla kıyasladıkları yaşadıkları kötü tecrübelerin neden onların başına geldiğini sorguladıkları gözlenmiştir.

“Ülkemiz niye böyle ülkemizde niye savaş bitmiyor? Ben de herkes gibi ailemin yanında kalmak isterim. Ben de annemin yanında kalmak isterim ama şu an durumumuz yok çok zor günler.” Katılımcı 6, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

“Hiç gelmeseydim keşke doğmasaydım, her gece kendime diyorum. Eğer anneme ulaşabilsem ona diyeceğim ki niye beni dünyaya getirdin. Bu dünyanın bu kadar kötü olduğunu bildiğin için niye beni dünyaya getirdin, diyeceğim ona.” Katılımcı 15, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Göç sürecinde fiziksel ve ruhsal olarak incinen refakatsiz çocuklar tek başına göç ettikleri için yaşadıklarının onlar üzerindeki etkileri daha büyük olmaktadır. Nitekim birçok araştırma iyi ebeveyn desteğinin travmatik deneyimlerden sonra psikiyatrik bozukluklara yakalanma riskini azalttığını göstermektedir. Refakatsiz sığınma arayan çocuklar travma sonrası strese karşı daha savunmasızdır, çünkü zor olaylarla daha iyi başa çıkmalarına yardımcı olabilecek yakın ilişkilerden yoksundurlar (Bat-Zion & Levi-Shiff, 1993; Aktaran Goodman, 2004: 1177; Eide ve Hjern, 2013: 668).

“Şimdi insan olarak herkesin bir istekleri var. Nefsi istekleri var ruhsal istekleri var. O istekleri küçükken yaşamazsa almazsa hayatta... Çünkü arz talep meselesi var biz bunu talep ediyoruz hayattan, ama hayat bunu vermiyor. Vermedikçe de bu hep burda (kafasını gösteriyor) kalacak yani geçecek gibi değil. Bunu istersen 10 tane hap iç istersen 20 tane hap iç. Ancak bir şekilde geçiyor o da uyuşturucu maddeyle geçiyor. O uyuşturucu maddenin zaten etkisinden çıktığın zaman yine aklına geliyor ve hatta daha yoğun üst üst katlarda geliyor. Bunu da ben denedim olmadı yani.” Katılımcı 8, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

“Yani bekliyoruz da bizim hayatımız da boşuna gidiyor. Hiçbir şey yapmadan. Ne liseyi bitirdim ne üniversiteye gidebildim. Ne de bir şey yaptım. (...) Şimdi ben sizce ne yapayım? Yani eğer bir fırsat bulursam, birkaç kişi benim yanımda olsa, onlar kaçmak isterse (Avrupa'ya) onlarla gideyim mi, gitmeyeyim mi?” Katılımcı 16, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Gençler geleceklerine dair belirsizlik ve istedikleri şeyleri yapamamış olmanın verdiği hayal kırıklığını yaşıyorlar. Ne ileriye ne de geriye dönebileceklerini bilmedikleri eşiklik diyebileceğimiz muğlak bir noktadadırlar. Arnold Van Gennep (1909) “eşik evresi” olarak adlandırdığı geçiş ritleri olgusu üç evreden oluşur: ayrılma, eşik ve bir araya gelme. Refakatsiz çocuk ve gençler için bu süreci düşündüğümüzde ülkelerinden ayrıldıkları ve zorlu bir göç süreci sonrası geldikleri ülkeye kadar olan süreç Gennep’in kategorileştirdiği sürecin ilk evresi olan ayrılma aşamasıdır. Transit ülkede ya da yasal statü alana kadar kaldıkları belirsizliklerle dolu ülkedeki aşama ise eşik aşamasıdır. Bu aşamada geçiş ritüelinin öznesi olan refakatsiz gencin durumu muğlak olup Turner’in ifadesiyle “geçmiş ya da gelecek durumunun yüklemelerinden birkaçına sahip veya hiçbirine sahip olmayan bir kültürel bölgeden geçer.” Üçüncü ve son aşamada yani bir araya gelme birleşme sürecinde geçiş tamamlanır (Turner, 2018: 95-96). Eşik evresi denen noktada yaşamlarına sirayet eden belirsizlik ve muğlaklık mevcuttur. Ne yapacaklarını bilemedikleri rotalarını bir türlü belirleyemedikleri bir süreçtir.

Katılımcılardan biri İngilizce bildiği için arkadaşlarının ona kaçak yollarla üçüncü ülkeye gitmeyi teklif ettiğini ancak yolculuğun hem tehlikeli oluşu hem de teklifi yapan arkadaşlarına güvenmediği için kararsızdır. Gidip gitmeme konusunda araştırmacının fikrini almak istemiştir. Bu denli tehlikeli ve önemli bir kararı araştırmacıya sormaları yaşamlarına hâkim olan muğlaklığın yoğunluğunu göstermektedir.

“Yalnız kaldığım zamanlarda canım sıkıldığı zamanlarda ben ne yapayım falan diyorum. Suriye’ye mi döneyim Türkiye’de mi kalayım başka bir yere mi gideyim, orada mı öleyim.” Katılımcı 17, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

İsveç’te daimî oturma iznine sahip 20 refakatsiz genç ile yürüttükleri çalışmada Lalander ve Herz refakatsiz gençleri yaşamları boyunca seyahat etmek durumunda kalan sürekli rotalarını değiştiren gezginler olarak belirlemiştir. Yolculukları süresince farklı pozisyonlar ve alanlar içinde hareket eden refakatsiz çocukları; habituslarında sosyal durumlarını, ilişkilerini duygularını somutlaştıran bireyler (Bourdieu, 1984; Lalander ve Herz, 2021: 273) olarak görmüşlerdir. Ancak bu araştırmadaki bulgular göstermektedir ki Türkiye’de kalmayı düşünmeyen refakatsiz çocuklar arasında ilişkilerde ve duygularda bir akışkanlık hali mevcuttur. Yasal statüleri, iş, çalışma, eğitim ve üçüncü ülke başvurularındaki belirsizlik onlar için işleri ve planları bir anda değiştirebilen faktörlerdir. Kurdukları sosyal bağlantıların onları buraya tamamen bağlayabilme ihtimali olabileceği gibi onları tamamen koparabilecek ihtimalleri de barındırmaktadır.

“Yani kendimi çok güçlü hissediyorum.” Katılımcı 6, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

“Şöyle söyleyeyim yani, sen kedine yapamazsan hiçbir şey olmaz yani. Sen kendine aitsin. Sen kendine sabır vereceksin, çalışacaksın, sen ayakta duracaksın böyle. Yani kimseye muhtaç olma. Öyle bir şey.” Katılımcı 13, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Araştırma bulguları göstermiştir ki refakatsiz çocukların güçlü olduklarıdır. Çocuk yaşta ülkelerin kötü koşullar altında yaşamak durumunda kalmış ve göç sürecinde travmatik deneyimlere tanık olmuş ya da bizzat yaşamışlardır. Kimi zaman varış ülkesi kimi zaman da transit ülkede geçirdikleri ergenlik ve gençlik dönemlerinde ise yeniden ve bu

kez de tek başına var olma çabası göstererek sürekli ayakta kalma ve sorunlarıyla baş etme halindedirler (Atasü Topçuoğlu 2012: 55).

“Ya bu hayat benim hayatım ben kabul ediyorum. Bir yandan da baktığımda sanırım şanslıyım, yani bana kalmış olsaydı ben başka bir coğrafyada başka bir şey seçerdim ama bu benim elimde değil. Ama bunu ben değiştirebilirim. Artık sorun değil yani. Geçmişteki şeyleri unutmuşum gibi geliyor.” Katılımcı 10, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Tek başına yeniden kurdukları kimi zaman da kurguladıkları bu yeni yaşamda kendi kendilerine güç veriyor, destek oluyorlar. Yaşadıklarının sonuçlarını kaderci bir teslimiyetle kabul ederek bunu istedikleri yönde değiştirebilme motivasyonuna sahip olduklarının altını çiziyorlar. (Kohli, 2002: 31) böylece girdikleri yeni ortamlara entegre olurken ve eskiden uzaklaşırken, dayanıklılıklarını derin şekillerde test ediyorlar.

4.3.7.1. Yalnızlık Hissi

Katılımcılara kurumdan ayrıldıktan sonra kurdukları/ kurmakta oldukları yeni yaşamlarında kendilerini yalnız hissedip hissetmediklerine dair soru sorulmuştur. Alınan cevaplarda katılımcıların büyük bir çoğunluğu yalnızlığı aile ile ilişkilendirmiş ve aileleri yanlarında olmadığı için kendilerini yalnız hissettiklerini belirtmişlerdir. Ancak bir katılımcı ise burada kurduğu yeni yaşam, yeni kimlik ve arkadaş çevresi sayesinde yalnız hissetmediğini hatta anne ve babaya ihtiyaç duymadığını dile getirmiştir.

“Şöyle ki, şu an kesinlikle kendimi yalnız hissetmiyorum çünkü, çok fazla arkadaşım var, çok fazla çevrem var. Burda yeni bir hayat oluşturdum bir kimliğim var. Çalışıyorum bir kazanç sağlıyorum. Yani anne ve babaya pek bir ihtiyacım yok.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Katılımcıların tümünün ebeveynleri kendi ülkelerinde kalmış ya da başka ülkelerde yaşamakta olduğu için yanlarında değildir. Kardeşleriyle göç eden katılımcıların kardeşleriyle birlikte yaşamaktalar. Ebeveynlerini kaybeden katılımcılar arasında geride kalan kardeşlerini Türkiye’ye getiren 2 kardeş katılımcı mevcuttur. Katılımcılardan sadece biri Türkiye’de olduğu 7 sene içinde 1 kez ülkesine gidip ailesi ile görüşmüştür.

Geride kalan katılımcıların hiçbiri ebeveynlerini yüz yüze görmemiş; yalnızca görüntülü görüşme uygulamaları üzerinden görüşebilmiştir.

“En yakın arkadaşım Kanada'ya gitti. Yalnız kaldım kendimi dünyanın en yalnız insanı hissediyorum. (...) Abimle görüşemiyorum, abim beni sevmediği için. Bilmiyorum onun hakkında ben ne yaptım? Hiçbir şey de yapmadım bizim kanımızdan değilsin diyor. 2 senedir ailemle görüşmedim. Deliriyorum.” Katılımcı 15, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Bulgular arasında gözlenen bir başka eğilim ise burada artık tek oldukları için bundan güç aldıklarını ve karşılaştıkları olumsuz deneyimler sonrasında ise yalnızlıklarına daha fazla sarıldıkları şeklinde olmuştur. Buldukları konuma gelmelerine destekleri olan insanların emeklerini düşünüyorlar, ülkelerinde kalan aile üyelerini finansal açıdan desteklemek için bir sorumlulukları olduğu duygusuna sarılıyorlar. Herhangi birine ihtiyaç duymadan tek başına ayakta durabilme pratiği içindeler (Ni Raghallaigh, 2011; Herz ve Lalender, 2021: 1087). Din ve tanrı inancı bu noktada inananların dayanıklılıklarını artırıyor, zorluklarla karşılaştıklarında onlara güç veriyor.

“Yurttayken biraz kötü oluyordum sonra baktım böyle devam edeceğim yani yapacak bir şey yok. Dönmem de biraz çok sıkıntılı oluyor. Böyle yani, sabır Allah'tan. Bir de kendime güveniyorum yani.” Katılımcı 13, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

“Sürekli, yola çıkıyorum. Zaten ilk baştan bile kimse destek vermiyordu. Şimdi kendimi yalnız hissettim ha derdimi başkasına açmakla kimse destek verir mi diyorsun. Boş ver yapabildiğini kendin yap. Birisinden beklemektense, hani tamamen kendim yapıyorum. Nasıl söyleyeyim, bir beklentim olmuyor başkasından. Ben kendimi yalnız hissediyorum ya da doğum günüm yarın, beraber dolaşalım gezmeye çıkalım, böyle birçok bi beklentim yok başkasından.” Katılımcı 5, Afganistan Uyraklı, 25 Yaşında.

Gençler hayatı yönetmede kontrol eksikliği yaşadıklarında ve kimsenin onlar için üzülmeyeceğini hissettiklerinde yalnızlık hissi ortaya çıkabilir. Yeni sosyal ilişkiler ve arkadaşlar yaratarak üstesinden gelinebilir (Herz ve Lalender, 2017: 1062). Birçok katılımcıda ortak gözlemlenen duygu ülkelerindeki aile hayatını ve ebeveyn çocuk rollerini özledikleri bu hissi aradıkları olmuştur. Eve gelince bir aile üyesini bulamamak, ebeveyn tarafından düşünölmek, birinin onlar için endişe etme hissi yalnızlık konusunda bunun eksikliğini duyumsadıklarını belirtmişlerdir.

“(Yalnız hissediyorum) çünkü niye şimdi benim anne babam ailem burda olsa, mesela eskiden öyle Afganistan’da yaşadığım için burda hissedebilirim ama burda yok. Çünkü niye ben işten geliyorum, yok kimse. Ailem olsa söyler oğlum mesela git bakkaldan falan bir şeyler al ama yok mesela bizim de abim burda iki kişiyiz yani bizden başka kimse yok yani.” Katılımcı 7, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

“Şimdi şöyle bir şey var dışardan burda zaten hiç kimsem olmadığı için sadece arkadaşlarım var. Bazı zamanlar diyelim saat 8-9’a kadar dışarıdayım ama hiç kimse 1 kişi bile A. neredesin nerde kaldın diye sormuyor.” Katılımcı 6, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Bazı katılımcılar bu açıdan ev hissini aile ile ilişkilendirerek ev arkadaşlarına aile olma hissini verebilmek adına dışarıdan gelenleri hoş geldin şeklinde selamlayarak karşıladıklarını, nasıl olduklarını sorduklarını belirtmiş bu şekilde birbirlerine iyi hisler verdiklerini ifade etmiştir. Bu sayede aile ve ev ortamındaki birbirini önemseme durumunu yaşıyor ve bu onları “evlerinde” gibi iyi hissettiriyor.

“İlklerden biraz çok zordu gerçekten. Herkes için çok zor bir olay bu. Ama sonradan alıştık yani. Arkadaşlarımızla aramız çok iyi. Yani hepimiz bir aile gibiyiz. Biri dışarıdan geldiğinde hoş geldin, nasılsın diye her zaman kullanıyoruz. İyi bir his veriyoruz yani birbirimize. Mecbur yapacak bir şey yok. Birbirimizle mutlu olmamız için her şey yapabiliriz yani.” Katılımcı 12, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

“Mesela arkadaşlarımla oturuyorum bazen, ondan sonra gülüyoruz eğleniyoruz diyorum ki şimdi birazdan bunlar da kalkıp gidecek. Yine ben burdayım. Yani söz konusu gece değil ki, yani hep ben yalnız kalırım. Bu bitmeyen bir şeydir, ben yarın öbür gün yine başka bir ülkeye gitsem aynı duyguyu yaşayacağım eminim. Gerçekten çok yalnız hissediyorum bazen. Bazen de artık hep, şöyle kısalastırayım sözü. Ben hep yalnız hissediyorum kendimi. Sadece bazen bunu unutuyorum. O da işten dolayı çok yoğun oluyor.” Katılımcı 8, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Yalnızlık normal bir yaşam sürecinde görece az rastlanılması gerektiği bir durumken bazen ise asla geçmeyecek bir hal almıştır. Yalnızlık bu noktada o denli içselleştirilmiştir ki birey sadece yalnızlığı unuttuğu anlarda kendini şanslı hissediyor.

4.3.7.2. Refakatsiz Olarak Tanınma Hissi

Katılımcılara refakatsiz olarak tanınmanın onlara neler hissettirdiği sorulmuştur. Katılımcılar arasında refakatsiz çocuğun ne olduğuna dair bilgisi olanlar ve olmayanlar

vardır. Araştırmacı kavramı bilmeyenlere kavramın tanımını onlara anlayabilecekleri düzeyde aktarmıştır.

Gençler her zaman göç ederken ve tabii aynı zamanda ailelerinden ayrılırken, 1980'lerin sonlarından bu yana Avrupa ülkelerindeki politika yapıcılar tarafından ayrı bir grup olarak "keşfedilmiş" veya refakatsiz olarak "etiketlenmiştir" (Enenajor, 2008; Derluyn, 2018: 22). Nitekim hem yapılan araştırmalarda hem de medyada bu gençlere atfedilen en temel özellik ebeveynlerinin bakımı olmadan tek başlarına gelmiş olmalarıdır (Herz ve Lalander, 2017: 1063). Bunun yanında gençler her ne kadar refakatsiz olarak etiketlenmeye alışkın olsa da (Herz ve Lalander, 2021: 1089); tekrar tekrar 'refakatsiz' olarak etiketlenmekten dolayı hayal kırıklığı yaşayabileceği, bu etiketlemeye karşı bir direnç ve eleştirel refleksivite yaşanabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Herz ve Lalander, 2017: 1062). Refakatsiz olmak onlara akranları olan diğer gençlerle aralarındaki farkın ne olduğunu sorgulatmıştır. Yabancı olmanın getirdiği bir takım bürokratik engellerden rahatsızlık duydukları ve bu durumun Türkiyeli diğer insanlarla aralarında adaletsiz olduğunu ifade etmişlerdir.

“Biz Afganlar alışkınız bunlara. Yani, hayat, şöyle bana geliyor ki: bunlar normal geliyor bana. Çünkü her zamanki yaşadığım şey. Bir Türk çocuğu ile aramdaki fark ne olabilir onu anlamıyorum. Yani onlarınki (hayatları) de böyle olabilir diye düşünüyorum ben.” Katılımcı 11, Afganistan Uyraklı, 19 Yaşında.

Refakatsiz olarak kurum çatısı altında görece daha rahat kalamamaktan ve bir yere gitmek için her şartta izni alınmasından yetiştirme yurdu çatısı altında gidildiği için insanların onlara acıyarak bakmalarından rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir.

“Bir de şöyle bir yere bir müzeye gidiyorduk. Hemen izin, valilikten izin. Bir yere gidiyorduk, valilikten izin. Yani biz izinsiz bir yere gidemiyorduk. Gerçekten yani bu konuda buramıza kadar gelmişti. Rahat bir yere gidelim yani öğrenci olarak kendimizi tanıtıp girelim. Ama giremiyorduk. Hep refakatsiz hep refakatsiz. Bir de insanlar bize çok farklı bir gözle bakıyordu başka bir şehre gidince. Yurt şeyiyle görünce herkes birisi bir tatlı alıyordu hani bunlar gerçekten acıma şeyiyle bakıyordu. Hani çok farklı bir duygu.” Katılımcı 4, Afganistan Uyraklı, 24 Yaşında.

Tüm refakatsiz çocuklar travma geçirmemiş olsa da refakatsiz olmak duygusal refah için önemli bir risk faktörüdür ve araştırmalar bu grup için daha yüksek yoğunlukta ve daha uzun süreli psikolojik sorunlar olduğunu göstermektedir (Derluyn ve Broekaert, 2007; Nelson, Price ve Zubrzycki, 2017: 603). Refakatsiz olma ve tanınma hissinin ailelerinden uzakta olmak başka bir ülkede yalnız ve tek olma hislerini pekiştirdiği görülmüştür. Türkiye’de başına kötü bir şey geldiğinde ailesinin bundan çok sonra haberdar olacağını bunun Türkiye’dekiler için hiçbir şey ifade etmediğini dile getirmişlerdir.

“Bazı zamanlar olmuştu, ben burda ölsem bile kimsenin umurunda olmaz gibi düşünüyordum hep. Bir kere kadın beni arabayla ezecekti. Herhalde freni tutmak istiyordu gaza bastı. Evet bir dokunuş oldu araba ve bende. Yere düştüm, sonra kalktım yoluma devam etmek istedim. Hanımefendi çok geldi özür diledi, para teklif etti falan polis çağırılmalı dedi. Ya dedim abla ben yabancıyım, polis çağırırsan da bir şey olmaz. İşine bak sorun yok iyiyim ben dedim. Ondan sonra o yolda ilerlerken düşünmüştüm gerçekten. Hani şurada araba çarpsa, yani ölüp gitsem polis gelir tutanağını tutar, morga gönderir. Morgdan sonra Allah bile bilmeyecek benim nerede defnedileceğimi. Yani şans eseri bir mezarın köşesinde defnedilirim. Kimsenin haberi bile olmayacak. Bir tane geleneksel için bir tane hoca gelecek okuyacak bitecek. Hiç kimsenin aklına bile gelmeyecek sadece burda üzülen annem olacak ki haberi çok geç alacak. Bunu ben biliyorum. Öyle düşünmüştüm açıkçası, çok çok derin girmiştin bu konuya.” Katılımcı 8, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Refakatsiz olmanın ve yetiştirme yurdunda kalmanın getirdiği bazı hisleri yaşamışlardır. Toplumda yerleşen sadece annesi, babası ya da her ikisini kaybeden çocukların eski adıyla yetiştirme yurtlarında kaldığı algısının onları incittiği ortaya çıkmıştır.

“Mesela ilk zamanlar mesela böyle küçük yaşlarda, yalnızsın, kimin kimsen yok. O şekilde adlandırıldığın için bile yetiştirme yurdu dediğin zaman bile böyle annesi babası olmayan, yetimhane gibi. Onlar akla geldikleri için biraz da o bakış açısıyla baktıkları için tabii insanı üzüyor. Onlar o zamanlar aklıma geliyor. Tabii böyle bazen dışarı çıkıyorduk, gece geç saat 11-12 olduğu zaman arkadaşşıma evden bir telefon geliyor annesi oğlum nerde kaldın diye, tabii bunlar koyuyor insana.” Katılımcı 3, Afganistan Uyraklı, 27 Yaşında.

Hem refakatsiz olan hem de her iki ebeveynini ülkesindeyken kaybetmiş katılımcılar refakatsiz olma hissini anne babanın/ ailenin olmayışı olarak tanımlıyorlar. Sosyal hayatta ebeveynleriyle ilgili bir durumun yaşanması ona bu kaybını hatırlattığı için kötü hissettirdiğini belirtmişlerdir.

“Çok kötü. Mesela en fazla okula gidiyoruz başkalarının mesela bir şeyler oluyor anne babanızı çağırın okulda. Biz öyle sessiz kalıyoruz bir şey diyemiyoruz. Hocam bizim annemiz yok nasıl yapabiliriz? Kim gelir bizim için burada, babamız yok. Bazen çok zor geliyor ama yapacak bir şey yok yani.” Katılımcı 12, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

“Şey hissettiriyor, babamı ve annemi aklıma getiriyor bir de kız kardeşimi. Onlar benim aklıma geliyor.” Katılımcı 16, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Ancak hala koruma altında olan ve destek alan bir katılımcı, refakatsiz olarak etiketlenmeye dair herhangi bir olumsuz algının onu etkilemediğini bu tarz düşüncelerin onun için anlamsız olduğunu ifade etmiştir.

“Şahsen ben, hep kendini seven ve kendine saygısı olan bir insanım. Hiçbir zaman öyle şeyler beni etkilemedi yani. İsterlerse mülteci desinler, isterlerse refakatsiz çocuk desinler, bu benim için hepsi anlamsızdı.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Bu da koruma ve bakım kararının devam ettirilmesinin ya da bakım sonrası sosyal hizmet takibinin yapılması sosyal anlamda onları daha iyi ve güçlü hissettirdiğini göstermektedir. Bu durum nasıl ki eğitim sağlık ve çalışma hayatı gibi konularda hayatlarına olumlu bir etki yaparak sosyal anlamda onları iyi hissettirdiyse psiko-sosyal anlamda da daha iyi hissettirmiştir.

4.3.8. Kimlik

Araştırmanın bu bölümünde katılımcılara kimliğe dair düşünceleri sorulmuştur. Bu doğrultuda kendilerini tanımlamayı seçtikleri etnik, sosyal, bireysel ve kültürel kimliğe dair düşünceleri araştırılmıştır. Bu başlık altında kimliğe dair bir aidiyet geliştirip geliştirmedikleri ya da geliştirmek istememelerinin nedenleri araştırılmıştır.

Katılımcılar arasında oldukça sınırlı bir grup dahil oldukları etnik kimliğe sahip olduklarını kararlı bir şekilde ifade etmiştir. Bir grup özne ise kendilerini artık Türkiyeli/ Türk gibi hissettiklerini ifade ederken; bir grup ise ne kadar süre Türkiye’de kalsalar dahi sahip oldukları menşei ülkelerinin etnik kimliğinden

“kurtulamayacaklarını” ifade etmişlerdir. Herhangi bir etnik kimliğe sahip olup olmamanın önemli olmadığını, hayatlarında süre giden göçerlik ve belirsizlik gerçeğini göz önünde bulundurdıklarında sürekli yaşadıkları konumlara göre kimlik değiştirmenin ya da benimsemenin anlamsız olduğunu söylemişlerdir.

“Ben Türk'üm Afgan'ım falan diye hissetmek gerçekten istemiyorum. Çünkü bizim hayatımız belli değil ben şimdi mesela. Tamam 4 senedir Türkiye'de yaşıyorum. Hem kendimi Türk gibi hissediyorum desem belki 1 sene sonra buradan da beni götürüyorlar başka bir yere. Orada da ben kendimi o ülkeden hissediyorum desem saçma olur yani. Nasıl diyeyim yani şu an nasıl anlatayım bilmiyorum yani. Yani öyle düşünmek istemiyorum. Yani tabii ki Türkiye kötü bir yer değil. Yani kendimi Türk hissetsem çok da gururlu bir şey gurur duyarım da ama karar veremiyorum. Çünkü hayatım benim elimde değil.” Katılımcı 11, Afganistan Uyraklı, 19 Yaşında.

Hall'ın deyimiyle kimlik düşündüğümüz kadar şeffaf veya sorunsuz değildir. Sanılanın aksine kültürel pratiklerin temsili olan tamamlanmış bir olgu değil; hiçbir zaman tamamlanmamış ve süreç içinde dışarıdan ve içeriden oluşan bir üretim sürecidir (1994: 222). Jenkins bu noktada Hall ile uyumlu olarak kimliğin -ya da kimliklerin, çünkü kim olduğumuz daima tekil ve çoğuldur- hiçbir zaman nihayete eren yerleşmiş bir konu olmadığını belirtir (2016: 19-20). Kişinin içinde bulunduğu toplumun kültüründen hem etkilendiği hem de onu etkileyen bir yöndür (Gezici Yalçın, 217: 93). Söz konusu olan sosyal ve bireysel kimlik olduğunda ise bireye ilişkin “diğerlerinin” sahip olduğu tanımların ve kaygıların bütünüdür (Goffman, 2020: 151). Refakatsiz gençlerle yapılan görüşmelerin bulguları göstermiştir ki gençlerin kimlik odaklı kendilerini tanımlama şekilleri hayatlarının önemli bir bölümünü geçirdikleri ülkenin sosyal ve kültürel kimliğinden büyük ölçüde bağımsız değildir. Yine yaşamlarının sonraki kısımlarını geçirecekleri muhtemel belirsiz mekanlardaki gelecekteki sosyal kimliklere karşı muğlak bir durumdadırlar. Türkiye'de yaşadıkları süre boyunca yasal statülerini almalarıyla birlikte burada yeni bir kimlik inşa edebileceklerini ya da henüz alamadıkları durumda dahi bu sürecin geçişin muğlaklığını yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Refakatsiz gençler yetişkinliğe geçişlerinde gelecekle ilgili belirsizliklerin gölgesinde kalırken; yeni bir ülkede başladıkları yaşamda sığınmacı kimlikleriyle ilgili zorluklar ve damgalanmalar yaşıyorlar (Sirriyeh ve Raghallaigh, 2018: 89). Üstelik yasal izinleri ve

prosedürleri geçip vatandaşlık alsalar dahi etnik kimliklerine dair damgalanmadan asla kurtulamayacaklarına inanıyorlar.

“Şimdi ne yaparsan yap alnında bir uyruk yazıyor. Sen Afgan’sın. Nereye gidersen git ne yapacaksan yap. Türkiye’de ben eğer vatandaşlık hani evlenseydim ya da ne bileyim 250 bin dolarla ben ev alsaydım 1.dereceden Türk vatandaşı olurum. Ama yarın bir gün bir organizasyona başvurduğum zaman orda hani sen Türk değilsin, tamam Türk vatandaşısın ama sen Türk değilsin. Kökün ne? Ya millet Türk değil. Yani kan Afganlı olduğu için kanında var. O doğum yeri benimle her yere geliyor nereye gidersem gideyim fark etmiyor.” Katılımcı 8, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Uzun yıllar Türkiye’de yaşıyor olmalarından dolayı kendilerini Afgan, Yemenli, Suriyeli, Pakistanlı ve Iraklı gibi mi hissettikleri ya da Türk/Türkiyeli gibi mi hissettikleri sorulduktan sonra çok çeşitli cevaplar vermişlerdir. Kimliklerini doğdukları ülkenin etnik kimliği üzerinden tanımladıkları gibi, kimliği aidiyet ile ilişkilendirerek herhangi bir yere ait hissetmedikleri için bir kimlikten söz edemediklerini belirtmişlerdir.

“Yani kendim bu şekilde düşünmesem de ama etrafımdaki insanlar bu şekilde düşünüyor. Bu yüzden bu da beni düşünmeye zorluyor.” Katılımcı 10, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Modern toplumun doğasında var olan değişkenlik, belirsizlik ve sürekli risk yönetimi ve kimlik inşası talebi nedeniyle gençler yaşamlarını planlarken birtakım yeni zorluklara maruz kalmaktadır (Lalander ve Herz, 2021: 274). Yaşadıkları toplumda kendilerini tanımlama biçimlerinden biri olan kimlik, onlar tercih etmese dahi toplumun onları üzerine düşünmeye zorlayan bir olgu olarak karşılına çıkmaktadır.

Başkalarının görünüşleri üzerinden onlara yönelik yaptıkları yorumları, mevcut ülkenin dilini iyi seviyede konuşmaları ve uyuğu olan ülkedeki siyasi istikrarsızlığın yeni kimliğe ait olduklarını düşünmelerine neden olurken bundan mutluluk duymalarına da yol açmıştır. Bunun da sahip olmak istedikleri kimliği benimsemelerinde etkili olduğu görülmüştür. Nitekim (Goffman, 2020: 85) geniş bir kitleye karşı yapılan bu tarz benlik sunumlarında bireyin karşılaştığı kişilerden toplumsal kimliğine dair söylenebilecek şeylerin tümü birey tarafından muhakkak önemsendir.

“Ben Türkiye’de herkese alıştım Türkçe’ ye de çok alıştım, Farsça’ dan çok Türkçe konuşuyorum. O yüzden ben kendimi Türk zannediyorum çünkü adamlar diyor ki spora gidiyorum bazı yerlere gidiyorum sen Türk’sün Türklere benziyorsun. Ben de diyorum Afgan Türkmen’iyim. O yüzden şimdi mesela bizim ülkemizde Afganlar yok mesela Afgan bir ülke yok. O yüzden ben kendimi Türk zannediyorum. (...) Çünkü bizim Afganistan’da biliyorsunuz Türkmen var, Türk var mesela her şey var. Biz de mesela Afgan Türkmen’iyiz. O yüzden ben Türkiye’yi kendime yakın hissediyorum.” Katılımcı 7, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Göçerlik başka bir yerde yaşamayı ve sürekli farklı kimliklerce tanınmayı bu kimliklerin birbirleriyle takas edildiği ancak kaybolmadığı bir süreçtir (Chambers, 2019: 36). Göçmenler, karşılaştıkları kişilere, mevcut sosyal konumlarına, aradaki ilişki ve iletişimin niteliğine göre kendilerini belirli kategorilerin üyesi olarak göstermektedirler. Yani kendilerini söz konusu grubun birer üyesi olarak tanımlarlar. Kişi bunu sosyal kimlik kuramı ve kendini sınıflama kuramına göre 2 motivasyonla yapar: ilk olarak dünyadaki konumunu netleştirmek, sosyal dünyasını anlamlı kılarak öznel belirsizliğini azaltmak için; ikinci olarak ise benlik kavramını olumlayan gruplarla etkileşim kurmaktır (Gezici Yalçın, 2017: 92-95). Türkçeyi iyi konuşmanın yabancı olduklarını gizleme aracı olarak görüldüğü ancak bazı durumlarda ise uyruklarına dair dış görünüş kodları nedeniyle gizlenmenin mümkün olmadığını belirtmişlerdir.

“Bazı yerlerde mesela diyelim bazı kişiler şakadan falan sorarsa sen nerelisin diye, yani ben Türkçe sohbet ederim derdimi anlatabilirim. O kadar Türkçe konuşuyorum yani, diyor ki Türk müsün, diyorum mesela K.hıym, Y.’deyim (Türkiye’de yaşadığı şehir ve ilçe). Yani bazı yerlerde Türk diyorum bazı yerlerde (Afgan) çünkü yüzümüzden zaten bellidir Afgan olduğumuz. Ona bakan zaten anlar çünkü gözümüz zaten biraz şey (çekik) oradan anlar Afganlıyım ben. (...) Bir zamanlar kendimi Türk gibi hissediyorum ama bazı yerlere gidiyorum bana diyorlar sen yabancısın şöyle böyle yani yine kendime çok üzülüyorum.” Katılımcı 6, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Kimlik bu noktada kimin kim olduğunu bilme meselesidir (Jenkins, 2016: 20) karşılıklı bir oyundur (Boon, 1982: 26). Bizim kim olduğumuzun anlaşıldığı ya da başkalarının kim olduğunu anladığımız karşılıklı anlaşılma ve tanınma sürecidir. Bunu sadece gözlemleyerek dahi yapabiliriz. Diğerlerinin bizi izin verdiğimiz sınırlarda çözebilmeleri için kendimizi onlara takdim etme şeklimiz üzerinde dahi çalışırız (Jenkins, 2016: 20-22). Edinilen kimlikler arasında değişim arzusu ya da birini diğerine tercih etme isteği ise katılımcılar arasında dikkat çeken bir diğer noktadır. Bunun için

gösterdikleri gerekçe ise kendilerini sahip olmak istedikleri o kimlikte hissetme ve düşünme bağlamında belirledikleri orandır.

“Ben sonunda ne olursa olsun bir Afgan’ım bir kere Afganistanlıyım. Orda doğmuşum o kimliğimle şu anda Afgan kimliğimle tanınıyorum pasaportum Afgan pasaportu. Fakat bunu çok isterdim o kadar isterdim ki şu andaki ülkem hatta şöyle söyleyeyim biri dese ki tamam o pasaportu alacağım Türk pasaportu vereceğim size ben o derecede... Kendimi şu anda ve buralı hissettiğim için onu kabul ederim o derece. Şu anda o olmadığı halde şöyle söyleyeyim yüzde 90 kendimi Türkiye’de bir Türk gibi düşünüyorum bir Türk gibi hissediyorum. Çünkü ben her şeyi burda öğrendim gerçekten hayatımı burada yönlendirdim. Şu ana kadar geldiğim noktaya kadar hep böyle Türklerle Türklerin içinde.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Devamında sahip olmak istedikleri kimliğe geçişe dair arzu ve beklentilerin sadece onların şahsi arzusu olmadığını belirten katılımcı; bunun çevresindeki sahip olmak istedikleri kimliğin üyeleri tarafından da bir arzu ve beklenti olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu katılımcı da sahip olmak istediği kimliğe henüz geçemediğini, geçme arzusunda ve geçme sürecinde olduğunu belirtiyor. Kimlik bağlamında da liminal-eşikte bir durum olduğu göze çarpmaktadır. Bunun için etrafın onayı ve arzusu varken; bu yasal zeminde tanınma ile tamamlanacak bir süreçtir. Bu geçiş evresinin nihayete ermesi sadece kendisinin değil yakınlarının da ortak duyduğu bir arzu olduğunu belirtiyor:

“Ailem, lise hocalarım biliyor işte direkt 15 tatilde sen buraya (S. iline) geliyorsun herkes memleketine gidince. Sen ilk sene gittiğinde kesinlikle bundan sonra buraya geleceksin memleketin burası. Yani, hep böyle onlar da artık benim şey gibi tutturmuşlar Türk vatandaşı olmamı. Geçen de konuştuk, bayağı üzülüyorlar yani sen hala geçemedin mi, falan. Dedim yok şartlar çok zor hocam falan hani geçilmiyor. Onun için bir hissiyat olarak tabii bir Türk gibi hissediyorum. Çünkü burda yaşıyorum.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Vatandaşlık alan bir katılımcıya, Türkiye vatandaşlığını ne derece hissettiğini ve bu vatandaşlığın kâğıt üzerinde mi olduğu sorulmuştur. Bunun kâğıt üzerinde olduğunu belirten katılımcı girdiği ortamlarda kendini “Türk” olarak tanıttığını ve bunun anlaşılmasından mutluluk duyduğunu belirtmiştir.

“Bence kâğıt üstünde (Türkiye vatandaşlığı) gibi çünkü gittiğim birçok yerde kendimi Türk olarak tanıtıyorum, çoğu yerde anlamıyorlar benim yabancı

olduğumu. Çünkü Türkçem biraz iyi. Ama bazı yerlerde anlaşılıyor orda da ne kadar kopmuş olsam da yabancı olduğumu anlıyorlar. (...) O yüzden yabancı olduğumu anlamadıklarında Türkçeyi öyle bi konuşuyorum ki yani iyi konuşuyorum genelde anlaşılıyor. Bundan da mutluluk duyuyorum.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Sonradan kazanılan “yasal” kimliğin bireydeki ve yaşamındaki yansımaları “yerlilerin sahip olduğu kimlik” gibi hissettirmemektedir. Yasal olarak tanınma zemininin sosyal hayattaki tanınmada bir karşılığı olmadığı anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Bu noktada diğerleri gibiymiş gibi rol yapma ve bu rolün anlaşılmamasından mutluluk duyma hali mevcuttur. Ya da yukarıdaki örnekteki gibi başka bir kimlikte olmayı arzu etme hali oluşur. Böyle düşünme nedeninin yabancı olarak o toplulukta bulunmanın hoş karşılanmayacağına dair olan inançlarından ve deneyimlerinden dolayı olduğunu söylemek mümkündür. Bu mutluluk göçmen entegrasyonu alanında çalışanlar için sahip olunan etnik kimliğin reddi olarak okunmamalı, bireyin yaşadığı toplumda sosyal olarak tanınma ihtiyacını gideremediği şeklinde yorumlanmalıdır. Bu sebeptir ki bireylerin karşılıklı olarak tanındığı adil bir entegrasyon düzeni için Honneth’in kavramsallaştırdığı üzere sevgi, haklar ve dayanışma boyutlarında tanınma olması gerekir (1999: 95). Çünkü kimliğe dair karşılıklı tanınma beklentisi insani bir ihtiyaçtır. Öyle ki kimliğimizin; çoğunlukla diğerlerinin yanlış ya da kısmen tanınmasıyla bazı durumlarda da yok sayılmasıyla şekillendiğini göz önünde bulundurmak gerek (Taylor, 1992: 25-39).

Gençlerin din, kültür ve kimlik kavramlarının akışkan olduğunu ve zamanla değişebileceğini ve kültürel ve dini ihtiyaçlar hakkındaki varsayımları aşırı genelleştirmenin yararlı olmadığını hatırlamak ve göz önünde bulundurmak oldukça önemlidir. Çünkü göç doğası gereği bitmeyen tanımlamaların ve anlamlandırmaların alanıdır. İçerisinde karşılaşma ve karşılaştırmalara göre değişen canlı ve akışkan bir kimlik alanı mevcuttur (Wade, Sirriyeh, Kohli ve Simmonds, 2012: 7; Gezici Yalçın, 2017: 92).

Kimlik, aidiyet ve ev hissi ile oldukça ilişkili bir olgudur. Birey, ev hissini ve aidiyet hissini geliştirebildiği yerlere yönelik kimlik özelinde akışkan bir algı düzeyine sahip

olabilmektir. Bu sebeple katılımcılara bu iki hisse dair duygu ve düşünceleri sorularak bu konudaki algılarına ulaşılmak istenmiştir.

4.3.8.1. Aidiyet Hissi

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların aidiyet hislerine dair verilere ulaşılmıştır. Bu hissi ülkelerine mi, Türkiye'ye mi, yoksa başka herhangi bir yere karşı mı geliştirdikleri sorulmuştur. Ev olgusu üzerinden aidiyet ve ev hissi arasında kurdukları ilişkiye yer verilmiştir.

Bu araştırmadaki aidiyet sorunu Wernesjö'nün İsveç'teki refakatsiz gençlerin aidiyet hissine dair yürüttüğü doktora çalışmasıyla ile benzerdir. Wernesjö araştırmasını refakatsiz gençlerin kendilerini "ötekiler" olarak konumlandıkları İsveç özelinde yürütürken (2014: 13); bu araştırmada ise menşei ülkelerinden küçük yaşta ayrılmak durumunda kalan refakatsiz gençlerin göç süreçleri boyunca yaşadıkları farklı ülkelere dair aidiyet pratikleri araştırılmıştır. Türkiye'ye, memleketlerine ya da yerleştirildikleri üçüncü ülkedeki "hayali cemaatler/ topluluklar" arasında kendilerini nasıl konumlandıkları, kolektif bir sosyal bağ kurup kuramadıkları bu bölümün konusudur.

"İnsanın kimliksizlik hani hiçbir yere ait olmama hissi, en iğrenç hislerden birisi. Mülteci olduğun zaman o hissi her gün yaşıyorsun. Yani herhangi bir yere ait hissetmiyorum. Ne Türkiye'ye ne İran'a ne Afganistan'a ne Amerika'ya. Hadi Amerika'ya desen Amerika'ya kesinlikle ait hissedemiyorsun. Tamam kendini adapte edeceksin belirli bir süreden sonra evet ben Amerika'da yaşıyorum. Farkım da yok bir Amerikan vatandaşıydım diyeceksin. Ama tam orda tak diye sen mültecin sen refugee'sün, sen başka bir ülkeden gelmişsin diye bir his ortaya çıkar. Kesinlikle buna eminim ben o yüzden herhangi bir yere de ait hissetmiyorum kendimi. Çünkü vatanında yaşamamış biri olarak, bazı hakları bazı şartları bana sunmadılar. O yüzden ben bu duyguyu hiç bilmiyorum. Kendini bir yere ait hissetmek hiç bilmiyorum. Hiç bunu yaşamadım." Katılımcı 8, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Aidiyet hissi (May, 2011) etrafınızdaki insanlar arasında bir rahatlık duygusu verirken; sosyal anlamda ise saygı duyulan ve kabul edilen bir şekilde hareket etme ve katılma yeteneğidir. Dolayısıyla aidiyet hissini göç edilen toplum tarafından tanınma düzeyi ile ölçülebilmek mümkündür.

“Aslında hiçbir ülkeye. Çünkü, niye bizim ülkemizi dünyada kabul etmiyor. Şimdi biz eskiden Afgan’dık ama şimdi ben kendime Afgan demiyorum. Niye çünkü şey oldu biliyorsunuz Taliban geldiği için mesela bizim bayraklarımıza mesela bir maça çıksak bizim bayrağımızı okumuyor. Çünkü niye diyor ki sizin bayrağınız yok. O yüzden ben daha hiç kendime bir ülke seçmedim.” Katılımcı 7, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Çocukluktan yetişkinliğe geçişte ve bir ülkeden diğerine göç ederken birden fazla liminal aşamayla karşılaşan katılımcılar yeni kimlikler ve yeni aidiyet koşulları inşa etmek zorunda kalmaktadır (Kaukko ve Wernesjö, 2017: 7). Ancak burada göçmenlerin aidiyet hissi üzerinden yeni mekânsal yer edinmeleri sadece tek bir yerin seçimi ya da yeni mekânın seçimi ile eski mekân(lar)a olan aidiyet hissini ortadan kaldırmamaktadır. Bu noktada Faist’in şu sorusu *“Neden göçmenlerin sadece bir ülkeye bağlılık duyabileceğini düşünmek zorunda olalım ki?”* aidiyet bağlamında mekanların birden fazlalığına işaret etmektedir (Faist, 2003; Aktaran Gezici Yalçın, 2014: 59).

“Ben on kere de Türk vatandaşlığı alsam buradaki insanlar beni yine yabancı olarak görmeyi devam edecektir. Hiçbir zaman kabullenmeyeceklerdir. (...) Türkiye’yi en az Afganistan kadar çok seviyorum. Yani kendimi iki yere de ait hissediyorum. O yüzden çok ikilem arasında kaldım. Ama en çok nereye dersiniz çoğu zaman Türkiye gibi hissediyorum ama bazen de bir yere gidiyorum bir ırkçılığa maruz da kalıyorum. O zaman ne kadar Türkiye’de de olsam yüzde yüz Türkiyeli gibi olamıyorum. Yani özüm Afgan. Sonuçta bunu inkâr edemeyeceğim. Bu yüzden Türkiye’yi vatanım gibi görüyorum 2.evim gibi görüyorum.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Von Vocano yeni ülkelere yerleşen göçmenlerin, benlik anlayışlarında yeniden yapılandırma ihtiyacı hissettiklerini ifade eder. Göçmenin yerleştiği ülkenin eksiksiz vatandaşı olma hali ile benliği ilgili düşüncelerini memleketiyle tamamen koparma arasında kaldığı ikili bir durum mevcuttur (Von Vocano, 2010; Aktaran Göksel, 2019: 124). Ancak göçmen karşılıklı ilişkiler yoluyla anlama, önemseme ve onaylama durumlarını deneyimlediği ve topluluk tarafından önemli değerli ve katkıda bulunma hissini hissettiği ölçüde sosyal olarak bağlı ve ait hissedebilir (Jarlby, Derluyn, Vitus ve Jervelund, 2021: 185).

“Ben hiçbir zaman kendimi Afganistan’a ait hissetmem. Yani öyle bir duygu var bende gerekten çünkü çok iyi günler geçmedi falan. Yani normal aslında iyi bir gün geçmemişse orda, özlemeyeceksin, kendini ait hissetmezsin oraya. Türkiye gelelim, Türkiye şimdi şöyle ki bir vatandaşlık falan biz alamıyoruz şartları zor siz de

biliyorsunuz. Vatandaşlık almadan insan kendini diğer insanlarla aynı göremez. Aynı göremeyince de nasıl kendi evin gibi hissetmen biraz zor olur. Yani bence ülke benim için hiç fark etmiyor neresi olursa olsun diğer insanlar gibi yaşayabilirsem diğer vatandaşlar gibi başka ülkede ya da Türkiye'de hiç fark etmiyor. Şartlar diğerleri gibi benim de aynı şartlar varsa kendimi oraya ait hissedebilirim.” Katılımcı 11, Afganistan Uyraklı, 19 Yaşında.

Kohli (2011: 313) refakatsiz gençlerde varış sonrası izledikleri yollarda güvenlik arayışı, aidiyetin büyümesi ve yeni ortamlarda başarılı olma isteği şeklinde üç şeyin izini sürdüğünü belirtmiştir. Dolayısıyla denilebilir ki aidiyet hissi refakatsiz çocuk ve gençlerin geride bıraktıkları ülkelerinden sonra geldikleri yeni ülke(ler)deki toplumla entegrasyon pratiklerini geliştirebilme ölçütü olarak sayılabilir. Türkiye'ye aidiyet hissini geliştirebilmenin ölçütleri arasında aile kurmak, gelecek planlarını Türkiye'de kalacak şekilde tasarlamak katılımcıların aidiyet hissi geliştirme pratikleri arasında sayılabilir.

“Bundan 1 sene öncesine kadar kendimi bir yere ait hissetmiyordum çünkü bekarım yani şu anda da bekarım gerçi ama yanımda kız kardeşim olduğundan dolayı yani bir aile olduğundan dolayı yani bir aile düzeni kurduğumdan dolayı kendimi artık buraya ait hissediyorum.” Katılımcı 3, Afganistan Uyraklı, 27 Yaşında.

“Ama şöyle bir şey daha var ben kendimden örnek veriyorum. Ben artık her şeyimi Türkiye için Türkiye'ye göre planlamışım. Okulumu bölümüme hatta geleceğimi böyle düşünüp yüzde 85 ya da 90 Türkiye'de kalacağım gibi bir Türk gibi Türk vatandaşı değilim ama bir Türk gibi” Katılımcı 4, Afganistan Uyraklı, 24 Yaşında.

Katılımcılar aidiyet hissini tanımlarken deneyimlerinden öğrendikleri biçimde tanımlamışlardır. Bunu yaparken bir vatan yurt çerçevesi çizerek kendilerini bu çerçeveye konumlandırmışlardır. Kendilerini *savaştan ve yoksulluktan dolayı para kazanmak ve daha iyi bir hayat bulabilmek adına yola düşen*, kişiler olarak tanımlarken onlar için aidiyet hissini duyabilecekleri vatan ise; *rahat edebilecekleri, hayallerini gerçekleştirebileceği herhangi bir yerdir*. Yaşamak için seçilen konum çoğu zaman bir araçtır. Çünkü bazen esas amaçları aileleri için yaşamak, onlar için çalışmak olduğu için bu noktada mekân ve aidiyet hissini bir önemi kalmamaktadır.

“Biliyorsunuz zaten ben ailem için gelmişim buraya. Bana herhangi bir yer olsun ama bir işim olsun yeterli. Şu an ben zaten ailem için çalışıyorum. Bir iş yerim olsun benim için fark etmez herhangi bir ülke olsa.” Katılımcı 14, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Araştırma bulgularının bu bölümünde katılımcıların en çok hemfikir olduğu konulardan biri ise mekân ve coğrafya bağlamında kendilerini herhangi bir yere ait hissetmedikleri ontolojik evsizlik halinde oldukları görülmüştür. Bunu bazen karşılaştıkları ırkçı/ayrımcı söylemlere dayanarak ifade ettikleri gibi aile ile ilişkilendirerek de aktarmışlardır. Ailesini patlamada kaybeden bir katılımcı bu sebeple kendini hiçbir yere ait hissetmediğini belirtmiştir.

“Şimdilik hiçbir yere. Kendi ülkeme bile ait hissetmiyorum. Yani annem ve babam vefat ettikten sonra.” Katılımcı 16, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Nitekim bu gençlerin için kesin bir aidiyet yeri veya güvenli geri dönüş yeri tanımlamakta zorlandıkları görülmüştür (Chase, Knight ve Statham, 2008). Çocuk yaşta girişilen göç süreci boyunca farklı ülkelerde büyüdükleri, yetişkinliğe geçtikleri bu süreç boyunca aidiyet pratikleri geliştiremediklerini ifade etmişlerdir. Aidiyet hissinin olmaması geleceğe dair plan yapmaları noktasında da hayatlarında bir belirsizliğe neden olmuştur.

“Bazen böyle mesela evsiz biri oluyor ya onun gibi hiçbir yere ait değilsin yani. (...) Bazen tanımadığım insanlar değişik çok üzücü şeyler söylüyorlar o yüzden. O anlar kendini gerçekten dünyada hissetmiyorsun yani. Hiçbir yere ait değilsin.” Katılımcı 12, Afganistan Uyraklı, 19 Yaşında.

“Ben şu an gaip gibiyim yani. Ne C.’ye ait ne Türkiye’ye ait. Bir vatandaşı olamadım. Bir de başka ülke de çıkmadı. Yani şu an ne yapacağım bilmiyorum. Birleşmiş Milletleri bekliyorum bir tek umudum bu. Bir de Türkiye’de yani çok zor şu an yani bu vatandaşlık almak için.” Katılımcı 13, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Buradaki ya da herhangi bir yerdeki konumlarının siyasal ve toplumsal açıdan değişmeye açık olduğunu düşündükleri için önceliklerinin güvende olma hissi olduğunu ve bu hissi geliştirmediklerini ifade etmişlerdir. Ancak bunun yanında Türkiye’deki yasal statülerine ve BM tarafından üçüncü bir ülkeye yerleştirilme işlemlerindeki

belirsizliğin mekanlara yönelik aidiyet pratikleri geliştirmelerine engel olduğu görülmüştür.

4.3.8.2. Ev Hissi

Araştırmanın bu başlığında kendilerine ev hissini ne olduğunu, onlara ne düşündürdüğü sorulmuştur. Geçmiş, ülkelerindeki evlerini ve o evlere dair hisleri hatırlamaları ve düşünmeleri istenmiştir. Akabinde Türkiye’de ev hissine sahip olup olmadıkları sorulmuştur.

Ev bir bağlanma alanı olup kimlik ve konum ile ilişkilidir. Yabancılaşmanın yanı sıra ait olma hissi uyandırabilir; bu açıdan kimlik oluşumunun merkezidir (Blunt ve Dowling, 2006: 2). Dolayısıyla ev “sizin gibi”, “sizden” olan insanlarla bir arada olduğunuz günlük hayatta “dışarıda” olmaktan görece daha güvenli olan yerdir. Ötekileştirilmenin, tehlikenin, yabancı olma tedirginliğinin daha az olduğu ve içinde kalıcılığı barındıran bir olgudur.

“(Ev) Güvenli, yaşama korkusu olmadan yaşayabilmek demek. Yani herhangi bir ırkçılığa maruz kalmadan, yaşayabilmek demek.” Katılımcı 1, Afganistan Uyraklı, 24 Yaşında.

“Benim için ev ashında uyuyabildiğim rahatça uyuyabildiğim yer. Ama sizin için anlatmam gerekiyorsa benim evim yok açıkçası. Yani dediğim gibi, bugün burdasın yarın ordasın. Yani hayatın belli değil o yüzden evin yok. Evim yok gerçekten hani. Mesela şu an bir örnek vereyim, şu an Arizona’da bir apartmandayım. Yani güzel bir mahalle hoş bir mahalle, sakın herkes kültürlü ama 1 hafta sonra başka yere gideceğim.” Katılımcı 8, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Chambers’ın ifadesiyle, göçer kişi için modern dünyada evler sürekli geçicidir nitekim göçebelik ne kalkış noktası ne de varış noktası sabit olan bir harekettir. Doğası gereği daima değişime maruz kalınan; dillerde, kimliklerde ve tarihlerde ikamet etmeyi gerektirmektedir. Haliyle her varış yeri bir geçiş yeri olduğu için göç sürecinde “eve dönmek” bu yolculuğu sonlandırmak olanaksız bir durum olur (2019: 13-17). Bu noktada ev geleceği kurguladığınız, oraya döndüğünüzde size kucak açan sizi hoşgörüyü karşılayan bazen edindiğiniz yeni ev(ler)dir.

“Mesela bizim ülkeden (Afganistan) örnek vereyim artık olmuyor ben artık gidip orada yaşayamam. Benim artık konumum neresi oldu örnek veriyorum S. (Türkiye’de bir il) olmuş. Çünkü ben orda hayatımı kurdum işte arkadaşlarım, lise hocalarım, diğer arkadaşlarım ev arkadaşlarım hatta, abilerim orda. Bu beş tane ev benim için açıktır ben direkt oraya giderim.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Ev demek, aile demek, aile üyeleri tarafından önemsenmek, düşünölmek, birilerinin nerede kaldığınızı merak etmesi demek katılımcılar için. Türkiye’de ise elde edemedikleri bir his olduğu için burada kendilerini evlerindeymiş gibi hissetmediklerini ifade etmişlerdir.

“O duyguyu biliyor musunuz, mesela her yere gidersen vermiyor çünkü niye mesela ben burda sabah sekiz, sekiz buçukta kalkıyorum işe gidiyorum işten geliyorum 6’da. Geliyorum ama o his (evde hissi) hiç bende yok. Çünkü o zamanlar annem, babam, ailem herkes bana söylüyordu ki oğlum çabuk gel. Ama Afganistan’da olsaydım, arayacaktı annem babam. Oğlum neredesin, niye geç kaldın.” Katılımcı 7, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

“Bence aynı değil (ülkesindeki ev ile buradaki ev hissi) çünkü oradayken Yemen’deyken okulundan döndükten sonra en azından anneni görüyorsun, baban işten geldikten sonra onunla karşılaşıyorsun oturuyorsun akşam yemeği beraber yiyorsun. Yani öyle bir hissi artık kaybettik ve yaşamaya devam. Aslında bugün sonunda gelirdi. Yani bu dünyada öyle. Yani çok farklı bir şey. Yani şimdi eve döndüğümde sadece arkadaşlarımla karşılaşıyorum. Bazen beraber yemek yiyoruz bazen yemiyoruz bazen olmuyor.” Katılımcı 16, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Kabul edildiğiniz, tanındığınız bir topluma karşı aidiyet hissi geliştirebilir orayı eviniz gibi görebilirsiniz. Bu noktada ev, bireye sınırlı bir özgürlük alanı açarak o alanda bir serbestlik yaratır. Size yasal zeminde göreceli bir hareket alanı tanır.

“Ev ne anlama geliyor bunu sorsanız ben belki bu çok normal diğer insanlar için ama bizim için anne babadan uzak kalmak, yani ev ne demek diye sorsanız bir yerde olmak. En azından bir pasaportun olsa en azından rahatça gidip görüşebilirsin yani benim için o anlama geliyor gerçekten.” Katılımcı 11, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

Ev kişinin kendisini en iyi tanıdığı, öz kimliğini (bilişsel, duyuşsal, fiziksel) en iyi temellendirdiği ortamdır. Bu sadece kişinin kendini “yerinde” ya da “evinde” olma hissi değil; aynı zamanda başkaları tarafından da “evde” olarak tanınmasıyla kesişir. Bundan dolaydır ki temel kimlik kavramlarınca kişinin kendini en iyi tanıdığı çevredeki durak/

sabit/ belirli bir nokta ev olarak anlaşılır (Rapport ve Dawson1998: 21; Sirriyeh, 2010: 216).

“Bazen bazı kişiler bizle karşılaştığı zaman ilk sorduğu nerelisin? Biz Afganlı deyince çok fazla laflar söylüyorlar. O zamanlar gerçekten rahat hissetmiyorum kendimi. Ama başka zamanlar bir yere gittiğim zamanlar kimse sormuyor. O anlar çok iyi gerçekten evim gibi hissediyorum. Bende bir şey yok değişiklik. Ama o zamanlar (sorulduğunda) çok değişik hissediyorum gerçekten.” Katılımcı 12, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

Bu deneyim ev hissini yabancı olmakla ilişkilendirmemize yardımcı olur. Yerlilerden olmadığımız sürece günlük yaşam pratiklerinde öteki ve yabancı olduğunuz size hatırlatılır. Gerek bu sorular gerekse ötekilerce karşılanma biçiminiz size evde gibi hissetmekle ya da öteki olarak hissetmek arasında gidip gelebileceğiniz bir durum yaratır.

4.3.9. Irkçılık ve Ayrımcılık

Araştırmanın bu bölümünde Türkiye’de günlük hayatta deneyimledikleri ırkçı, ötekileştirici, ayrımcı tavır ve tutumlarla karşılaşan refakatsiz gençlerin deneyimlerine, bu konudaki algılarına ve bu pratiklerin onlardaki yansımalarına yer verilmiştir. Yapılan alan araştırması da göstermiştir (Wernesjö, 2012: 501) ki refakatsiz çocuk ve gençlerin ev sahibi ülkede maruz kaldıkları kültürel, psikolojik ve sosyal şiddete ilişkin araştırmalar oldukça azdır. Irkçılık deneyimlerine bazen değinilse de literatürde nadiren araştırılmaktadır. Bunun yerine, mülteci ve sığınmacıların deneyimleri ve ev sahibi ülkeyle karşılaşmaları kültürleşme veya sosyal entegrasyon çerçevesinde tartışılmaktadır.

“Yarın bir gün belki bana bile şiddet uygulayabiliyorlar. Çünkü ben bir yabancıyım hiçbir yerde bir hakkım yok. Mesela gidiyorum Tepebaşı Eskişehir İlçe Nüfus Müdürlüğü’ne adresimi kaydedeceğim ya ben gerçekten utanıyorum hani adım o televizyona çıkıyor ya N. R., yabancı olduğum belli oluyor ve ben gerçekten orda utanıyorum. Ve şöyle bir korkuda bulunuyorum yani şimdi bana laf sokacak birisi bulunur mu? Zaten laf sokarsa ben onun gereğini yapacağım ama ben kendi kendime herhangi bir şey yapamam. Böyle bir korkumdan dolayı hiçbir şekilde kalmayı düşünmüyorum.” Katılımcı 8, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Göçmen birey için geldiği toplum tarafından dışlanması, ayrımcılığa maruz kalması baş edilmesi zor yaşantılardır. Nitekim sosyal dışlanmanın etkisi fiziksel acı kadar zarar vericidir. Çünkü beyindeki fiziksel acıdan sorumlu bölgeler aynı zamanda sosyal dışlanmaya bağlı deneyimlenen sıkıntılardan da sorumludur. Özellikle akranlar tarafından dışlanmak depresyon ve endişe ile beraber pek çok uyum sorununun kaynağının sebebidir (Gezici Yalçın, 2017: 166). Refakatsiz genç katılımcılar sosyal hayatlarında dışlanmanın pek çok biçimini deneyimlerken kurdukları romantik ilişkilerinde dahi etnik kimliğin belirleyici olmasından dolayı bunu gizleme yoluna gittiklerini belirtmişlerdir. Sosyal hayatta karşılaşılan tepkiler alınan reaksiyonlar neticesinde gelecekteki olası durumlar için bir sonraki hamlelerini planlıyor kendilerini korumak için önlem alıyorlar.

“Mesela yeni bir kızla tanıştığımda direkt ben Afgan’ım diyemiyorum genelde iyi bir izlenim bırakamıyorum ilk görüşmede. Lisedeyken kız arkadaşım vardı, üniversitede 2 yıl birlikteliğimiz olmuştu sonrasında ailesi öğrendiğinde kesinlikle Afgan olduğum için çünkü o zaman Türk vatandaşlığım yoktu Afgan vatandaşıydım. Bir mülteciydim o zamanlar. Yani istememişti zaten. Çünkü orda hoş karşılanmıyordu bir mülteciyle çıkıyor olmak. Şu an için öyle bir şey geçerli değil şu an Türk vatandaşlığım var. Tanıştığım çoğu kıza yabancı kökenli olduğumu söylemiyorum. Taa ki uzun süre geçiyor bir ilerleme kaydedersen o zaman söylüyorum. Aslında utanmıyorum öyle bir şey yok sadece Afganlar güzel bir izlenim bırakmadığı için ve insanlar önyargılı olduğu için söylemiyorum. (...) Bazen çok ileri gitmişse şey diyorum annem Afgan babam Türk diyorum yani ikisi de iki vatandaşlık da var diyorum. Ama alakası yok.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Toplum; kişileri sınıflandırma araçlarını ve her bir sınıfın üyeleri için sıradan ve doğal olduğu kabul edilen birtakım nitelikler yapısı inşa eder. Yani toplumsal çevreler belirttikleri toplumsal durumlarda karşılaşılmaması beklenen kişi sınıflarını sabitler. Böylelikle toplumdaki sosyal ilişki rutinleri herhangi bir özel ilgiye ve fikre gerek olmadan ihtimal dahilinde durumlar olarak karşımıza çıkan “diğerleri” ile alakadar olmamıza izin verir (Goffman, 2020: 28). Bireyin toplumda habitusu aracılığıyla kurduğu ilişki toplumsal yapılarda olduğu kadar bilişsel şemalarda da mevcuttur. Bu açıdan Bourdieu’nun deyişiyle *“beden sosyal dünyadadır ama sosyal dünya bedendedir”*. Dolayısıyla insanlar büyüdükçe yaşadıkları dünya ile başa çıkabilmek, alandaki pozisyon ile habitus arasında bir denge oluşturmak için bedenleri sosyalleşir (2000: 152).

“Burda çok sıkıntılarımız var mesela yabancı olduğumuz için çok hakaret ediyor gerçekten. İlk bizden ne soruyor, nerelisin? Tamam diyorum Afganlıyım. Ondan sonra niye geldiniz ülkemize niye yaptınız. Her yerde böyle. Spor salonuna gidiyorum aynı. Okulda da bazen aynı oluyor. Markete gidiyorum. Çok fazla soruyorlar.” Katılımcı 12, Afganistan Uyraklı, 19 Yaşında.

“Bir de mesela bazı dışarı çıktığımızda, okula gittiğimizde çocuklar böyle söylüyor sen Afganlısın siz böylesiniz siz öylesiniz. Niye ülkenizden kaçırıyorsunuz, yani ne diyelim ki. Biz de çok üzülüydük ama bir şey demiyorduk.” Katılımcı 6, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Okulda öğretmen tarafından ısrarla ismiyle değil etnik kimliğiyle damgalanıp o şekilde çağrılmak (Örneğin, *Afganlı tahtaya gel*), okul başkanlığı seçimlerinde yine öğretmenler tarafından *nasıl bir yabancı aday olabilir* şeklinde bir tepki ile karşılaşmak, metroda yerlilerin sataşma olarak tabir edebileceğimiz sözlü hakaretleri yanında omuz atılması gibi fiziksel tacizlere maruz kalmak günlük hayatta deneyimlenen ve onlar için alışıl gelmiş ayrımcı tavır ve tutumlardır. Toplumda yükselen yabancı nefreti nedeniyle can güvenliklerinden endişe edecek noktaya gelen refakatsiz gençler için karşılaşılan bu fiziksel ve psiko-sosyal şiddetin bir yaptırımının olmayacağını bilmeleri daha üzücüdür.

“Metro'ya gidiyorum omuz atıyorlar ters ters bakıyorlar, ırkçılık başlamış işte. Durumlar çok kötü bize hakaret ediyorlar. Bizi burda öldürürse hiç kimse başımıza gelmiyor. Çok kötü hissettiriyor. Bir de Ankara'nın durumu da karıştı. Bir mahallede 1 Türkü öldürdüler. Ondan sonra buralar çok karıştı.” Katılımcı 15, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Refakatsiz gençlerin karşılaştıkları tepkilere baktığımız zaman toplumda onların sahip olmalarına müsaade edilen karakterler üzerinden devşirildiğini görmekteyiz. Nitekim topluma göre birey kendi grubuna yöneldiği ölçüde sadık ve otantik olurken; kendi grubundan uzaklaştığı takdirde ise korkak ve aptal olarak damgalanır (Goffman, 2020: 160).

“Niye geldin? Tabii bunu soruyorlardı hep. Anne babanı niye bıraktın işte tek başına. Sen kendini delikanlı mı sanıyorsun? Çok normal bir şey bence Türkiye'de.” Katılımcı 14, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Bu yeri geldiğinde erkekliğe dair yerleşik semantik algının sonucu olarak bir aşağılama ve kültürel şiddetin aracı da olabilmektedir. Bu bağlamda (Hoegberg, 1999: 69) kültürel

şiddet, sadece farklı kültürlerden olan insanlar arasındaki şiddeti ifade etmez. Bunun yanında, belirli bir kültürün inançları ve gelenekleri tarafından teşvik edilen ve kendi üyeleri üzerinde uygulanan şiddeti de ifade edebilir. Ancak refakatsiz gençlerin karşılaştığı tepkiler sadece kültürel boyutta kalmayabiliyor yeri geldiğinde fiziksel şiddete, sözlü tacize ve hakarete de varabiliyor.

“Otobüste çok kalabalık oldu ondan sonra otobüs bir anda durdu. İnsanlar üst üste geldiler. Ondan sonra zaten hiç kimse bilerek bir şey yapmadılar zaten. Şoför frene basınca öyle oldu yani. Bir yaşlı kişi bana şaplak (tokat) falan da atmak istedi. O kendisi benim üstüme gelmek istedi. Demiri falan da tutmuyordu. Çünkü insanlar onun üzerine geldiler. O zannetti ki ben onun üzerine geldim. Ben aslında onun arkasında duruyordum. Sadece beni yabancı olarak gördü, yabancı olduğum için o yüzden. Bağırıyordu, küfrediyordu falan. Bütün insanlar onu sakinleştirmeye çalışıyordu. Hiç kimse onu sakinleştiremedi. Ondan sonra otobüste düğmeye bastım indim. Öyle bir olaylar vardı. Öyle olayları hiç sevmedim. Şimdiye kadar da aklımda duruyor.” Katılımcı 16, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

Refakatsiz gençlerin günlük hayatta karşılaştıkları ayrımcı ve ötekileştirici tavır ve tutumlar salt yerliler ve onlar arasında gerçekleşmemekte; yeri geldiğinde Türkiye’deki diğer yabancılarla olan ilişkilerinde de görünür olmaktadır. Okul, iş hayatı gibi sosyal ortamlarda refakatsiz gençlerin Türkiye’deki yasal statüleri ve bu statülerine dair belirsizlik bir sınıflama aracı da olmaktadır. Türkiye’ye kaçak bir şekilde giriş yapan refakatsiz gençler üniversitede yasal yani ikamet izni olmadığından dolayı diğer yabancı uyruklu gençler tarafından ikamet iznin nerede şeklindeki sorulara maruz kaldıklarını ve bundan utandıklarını belirtmişlerdir.

“Suriyelilere verilen hakların haddi hesabı yok. Yani çok fena bir haksızlık var burda. Şöyle gideyim, biz mülteciyiz onlar da mülteci ama devlet onları mülteci olarak görmüyor. Diyor ki ben kapıyı açtım onları davet ettim. Onları resmi olarak yasal olarak görüyor. Onlara vatandaşlık alma hakkı tanıyor. Ama diğer mülteciler alamıyor. Bari veriyorsan eşit ver. Bütün yabancılarla ver. Vermiyorsan niye bir tek bir topluma veriliyor? Bu büyük bir haksızlık.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Özellikle Afgan uyruklu katılımcıların kendilerini Suriyeliler ile kıyasladıklarında dezavantajlı konumda gördükleri bu konuda yasal mercilerce Afganlara karşı ayrımcılık yapıldığını düşündükleri araştırmaya dair önemli bir diğer noktadır. Bu noktada Afgan

uyruklu gençlerin ifadeleri Leghtas ve Sullivan'ın (2016) hazırladığı raporun bulgularıyla örtüşmektedir.

4.3.10. Nüfuzlu İnsanlarla İlişkiler ve Sosyal Sermaye

Araştırmanın bu bölümünde katılımcıların bürokratik sorun ve engellerle karşılaştıkları zaman bunu yetkisi olan veya yetkisi olabilecek kişileri tanıyan nüfuzlu insanların yardımıyla “rica ve hatır” ilişkisine dayanarak çözüme kavuşturdıkları gözlenmiştir.

Sosyal sermayelerini kullanarak nüfuzlu insanlarla kurdukları ilişkiler sayesinde statü elde eden dört katılımcının üçünü gelecek planlarını Türkiye’de kalmak üzerine yapanlar oluşturmaktadır. Bu grup Türkiye’ye kaçak olarak geldiği için kendi ifadelerine göre burada vatandaşlık ve ikamet izni almaları mümkün değildir. Yasal yollarla ülkelerine gidip ailelerini görebilmeleri de mümkün değildir. Bu sebeple ikisi Türkiye’den çıkış yaptıktan sonra sosyal sermayeleri aracılığıyla konulan yasağı kaldırabilmiştir. Ardından Türkiye’ye yasal olarak giriş yapmış ve ikamet iznini alabilmişlerdir. Bu süreçte karşılaştıkları kanunlar ve yasal engeller yetkililerin desteğiyle aşılmıştır.

“Göç idaresindeki o birimde o yasağı koyan bir abla vardı, onu aradı bu durumla ilgili yasağı kaldırın diye. Yasağı kaldırdı ve ben bir şekilde ülkeye giriş yaptım geldim. Göç idaresine girince orda bir kadın beni görünce bi bağırmağa başladı. Bir daha sakın beni kimseye arattırma. Sizin için biz burada kanunları mı çiğneyeceğiz, dedi. Bayağı bir bağırıldı çağırıldı.” Katılımcı 3, Afganistan Uyruklu, 27 Yaşında.

“Üniversite kazandıktan sonra, şeye (ülkesine) gittim. Biliyorsunuz mülteci olduktan sonra Afganistan’a dönemiyorsunuz. O dosyanızı kapatıp Afganistan’a dönerseniz 5 yıl süreyle yasak girişi konuluyor. Ben burda 4 yıl lise okudum 1 yıl da hazırlık okudum, onun için gidemiyordum. Çünkü ailemi bayağı özledim. Onun için bir gün isim vermeyeyim, yani devlet yetkilileriyle karşılaştım. Benim o konulan yasağı kaldırıp gidip geldim. Şu anda ikame (ikamet izni) ile öğrenci statüsündeyim” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Sosyal sermaye en kısa tanımıyla “bir ülkedeki kişi ve kurumlar arası dikey ve yatay karakterli güvene dayalı ilişkilerdir” (Karagül ve Dünder, 2006: 61). Araştırmada 17

katılımcı arasından 4'ünün vatandaşlık, şartlı koruma, ikamet izni statüleri nüfuzlu kişiler aracılığıyla kurdukları sosyal sermaye ağları sayesinde aldıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu noktada katılımcıların Türkiye'de kurdukları sosyal sermaye ilişkilerinin niteliğine ve bu ilişkiler aracılığıyla elde ettikleri şeylerin onlar için önem derecesine bakılmıştır.

“Evet dedim ki sigortamı kesecekler en iyisi ben şimdi K.'da arkadaşımınla, kusura bakmayın da torpille falan aldık (şartlı mülteci statüsünü) işte. K.'daki il göç ile.”
Katılımcı 8, Afganistan Uyraklı, 21 Yaşında.

Sosyal sermaye kuramında genel olarak maddi/ somut olmayan sevgi, arkadaşlık, adalet, iyilik, güzellik gibi pozitif değerlerin ikili ilişkiler özelinde önemli bir rol oynar (Karagül ve Masca, 2005: 39). Ancak Bourdieu sosyal sermayenin toplumdaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya çalışırken “elitler” iktidarının devamını sağlayacağına inanır (Yarci, 2001: 125).

“Biz yurttan kalırken yurda çok siyasi insanlar da geliyordu. Vali, vali hanımı gibi. Vali hanımına durumumdan bahsettim, hayatımı anlattım vatandaşlık alacağımdan bahsettim. Sonra vali hanımı da emniyet müdürüne durumu aktardı. Oradan da göç idaresinin müdürü aradı beni, göç idaresine gel dedi. Biz böyle ortalığı çok karıştırıyorduk böyle yüksek insanlara ulaşım da. Ne yapacaksın yani alt tabakadaki insanlar yardımcı olmayınca yüksekteki insanlara ulaşmaya çalışıyorsun. Yani zaten işe de yaradı, kardeşim için de benim için de. Kaç senedir, 10 senedir uğraştık uğraştık sonunda ben de bir şeylere bir belgelere (ikamet izni) sahip olabildim.” Katılımcı 3, Afganistan Uyraklı, 27 Yaşında.

Bireyler arasında kurulan sosyal sermaye odaklı ilişkilerde hatır, merhamet, dayanışma duyularının güdüleyici olduğu görülmektedir. Sosyal sermayede kurulan ilişki ile bireylerin toplumsal adaleti sağlayamadıkları noktalarda sahip oldukları pozisyon ve statülerinin getirdiği yetkiye dayanarak bireysel adaleti tesis etme yoluna gittikleri araştırmada gözlenmiştir. Bu noktada bireylerin de kendilerine “sosyal fayda” sağlayacaklarına inandıkları “üst” tabakalardan kişilerle iletişim kurmaya çalıştıkları görülmüştür.

“Ben zaten yasal yollarla vatandaşlık almadım. Yani şöyle ki, Türkiye'de vatandaşlık almanız için Türkiye'ye yasal yollarla giriş yapmanız gerek. Ben, Türkiye'ye kaçak giriş yaptığım için, benim vatandaşlık almam mümkün değil. Ben

Cumhurbaşkanı'na ulaştım. Bir yarışmada 2.filan olmuşum umreye göndermişti, işte öyle birkaç küçük başarımdan dolayı vatandaşlık istisnai vatandaşlık verildi. 1 ayda benim kimliğim çıktı. İstisnai vatandaşlık evraklarımı verdim. Normalde 20 sene de kalsaydım mülteci olarak kaldığımız yıllar hiçbir şekilde sayılmıyor.”
Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Toplumda her bireyin belli bir sosyal sermayeye sahip olduğunu belirten Yarci, bireyin mensubu olduğu topluma olan aidiyeti aracılığıyla bir anlamda bu grubun kaynaklarını ve ağlarını kullanma hakkını garantilediğinin altını çizer. Bu aidiyet ise birey için toplumu tanıma ve toplum tarafından tanınma aracı olan karşılıklı bir ilişkidir (2011: 131). Refakatsiz gençler için sosyal sermaye olgusuna baktığımız zaman kurdukları ilişkilere teminat olarak sınavlarda ve yarışmalarda gösterdikleri başarıları sundukları görülmüştür. Hâkim ideoloji için önemsenen değerler alanında gösterilen başarıların bir ödülü olarak bazı imtiyazlardan faydalandıklarını söylemek mümkündür.

4.3.11. Üçüncü Ülkeye Gitme Arzusu

Görüşme yapılan katılımcıların Türkiye’de kalma ya da üçüncü ülkeye gitme arzusuna dair düşüncelerine ve planlarına yer verilen bu bölümde üçüncü ülke başvurularına dair şimdiki durumları hakkında bilgi alınmıştır. Mevcut üçüncü ülke başvurularının durumu ve Türkiye’de bir gelecek kurma isteğinde olup olmadıkları araştırılmıştır.

Üçüncü ülkeye yerleştirilme işlemleri refakatsiz çocuklar 18 yaşına geldikten sonra yapılabilmektedir (Gürle, 2012: 236; Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2010: 36; Karataş vd., 2014b: 25-26). 18 yaşından sonra da BMMYK aracılığıyla üçüncü ülkeye yerleştirme sürecinin uzun yıllar alması refakatsiz gençleri Türkiye’de kaldıkları süre boyunca yaşamlarında belirsizliğe itmiştir. Üstelik üçüncü ülkeye yerleştirilme sürecinde ülkelere ayrılan kontenjanlar arasında Afgan uyruklulara daha düşük kota ayrılması nedeniyle katılımcıların kaçak yollarla Avrupa’ya gitme girişiminde bulunmalarına ya da bunun planını yapmalarına neden olmuştur. Türkiye’de yasal statülere dair bilgi eksikliği, hukuki desteğe ulaşmada yaşanan zorluklar, kurum sonrasında eğitim, sağlık ve çalışma hayatına ulaşmada yaşanan sıkıntılar, sosyal hayatta karşı karşıya gelinen ırkçı ve ayrımcı tutumlar üçüncü ülkeye yerleşme süreçlerinin daha zor geçmesine neden olmuştur (Gürle, 2012: 150-151).

Şekil 6: Üçüncü Ülkeye Gitme Arzusu

4.3.11.1. Kalmak İsteyenler

Araştırmanın bu kısmındaki bulgular kurum bakımından ayrılan refakatsiz gençlerin üçüncü bir ülkeye gitme konusunda üç farklı eğilimde olduklarını göstermiştir: İlk grup kalmak isteyenlerdir. Burada vatandaşlık, statü veya ikamet izni alabildikleri için artık gelecek planlarını Türkiye’de kalmak üzerine yaptıkları gözlenmiştir.

“Türk vatandaşı olmadan önce düşünmüştüm arkadaşlarla gitsek diye. Çünkü o zaman mülteciydik ve mülteci olarak kalmak gerçekten zor Türkiye’de. Çünkü 15 günde 1 gidip imza atıyorsun, şehir değiştiremiyorsun, otobüslere bile izin almadan çıkamıyorsun. Son zamanlarda çok zorlaştırdılar. Ben de bir ara çok sıkılmışım ve bunalmışım. O zamanlar vatandaşlık almasaydım böyle bir şey planlayabilirdim. Ama şimdi öyle bir şey yok kafamda.” Katılımcı 1, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

“Aslında ilk başta yoktu böyle hani Türkiye’den başka bir ülkeye gitmek burda kalmaktı. Bazı zorluklarla karşılaştığım için sonra karar verdim başka bir ülkeye gideceğim diye. Ama gidemedim yani bazı hocalardan. (...) Burda kalmak için ben bu BM’de Türkiye’yi tercih ettim üçüncü ülke olarak. Ancak beklemekteyim bekliyorum, herhangi bir sonuç yok. Ya da kayıtlı oluşumuz için öğrenci

olduğumuz için bizi takip ediyorlar imza atıyoruz. Ama buna takip ediyor, imza atıyoruz ama sormuyor bu öğrenci ne yapıyor nasıl gidiyor bir ihtiyacı var mı? Bunun açık bir şekilde bir dönüşümü yok. Sadece kayıtlısiniz o.” Katılımcı 5, Afganistan Uyruklu, 25 Yaşında.

Türkiye’ye ilk geldiği ilk yıllarda üçüncü bir ülkeye gitme niyeti olmayan bir başka katılımcı ise daha sonradan gitmek istediğini ama okulundaki hocaları aracılığıyla gitmekten vazgeçtiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda BM tarafından üçüncü ülke tercihini Türkiye seçerek burada kalmaya karar vermiştir.

“Şu an tamamen çabam kız kardeşim için. Kız kardeşim olmadan ben bir yere gitmem. Hele kaçak yollarla hiçbir yola çıkmam kendimi denediğim için riske atmıyorum. Bir de aynı mücadelede burda hayat kurmak isterim. En çok hayalim o zaten (vatandaşlık). Ben zaten vatandaşlık alırsam buradan başka bir yere gitmem.” Katılımcı 3, Afganistan Uyruklu, 27 Yaşında.

“Aslında hiç olmadı (üçüncü ülkeye gitme arzusu). Yani gitseydim, o zaman BM bize 2015’te çok gönderiyordu. Hatta böyle birkaç kere görüşmeye geldiler görüşelim diye. Ben kabul etmedim çünkü artık hayatımı burda kurdum, bir çevrem oldu özellikle S.’de. Türkiye’deyim 8 yıl oldu artık. Ablalarım, abilerim, hocalarım, sınıf arkadaşlarım herkes burda. Onun için hiçbir isteğim olmadı. Türkiye’de kalmayı düşünüyorum. Ama Türkiye’de kalma şartları git gide zorlaşıyor. Yani şimdi biz ikamedeyiz, yarın öbür gün okul bitiyor. Benim ikameti uzatmayabilirler. Ben bölümümü seçtiğimde, Türkiye’de kalmayı düşündüğümünden dolayı bu Arapça Mütercim Tercümanlığı seçtim.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

Bu grubun üyeleri aldıkları yasal garantilerle geride kalan kardeşleriyle aile birleşimi yapmış ya da geldiği ülkesindeki ailesini gidip ziyaret edebilen ve yaşamını Türkiye’de planlayan kesimdir. Burada kurulan sosyal çevre ve ağlar nedeniyle kendilerini artık buraya ait hissediyorlar dolayısıyla ne üçüncü bir ülkeye ne de artık menşei ülkelerine dönmek istemiyorlar. Üçüncü bir ülkeye gitme arzusunda ya da Türkiye’de kalma konusunda belirleyici olan etmenlerden göze çarpan bir nokta da ailelerinin rızasını almaktır. Ailelerinin rızasında ise söz konusu ülkelerdeki dini inanç ve bu ülkenin çoğunluğu Müslüman olması önemli olmuştur onlar için. Gelinek ülkede gelecek planları yapmak buna göre okunacak bölümü seçmek üçüncü ülkeye gitme isteklerinin artık olmadığını göstermiştir.

4.3.11.2. Gitmek İsteyenler

İkinci eğilim ise Türkiye’de yaşamamanın bir göçmen için artık oldukça güç ve tehlikeli olduğunu, burada kaldıkları süre boyunca ne ileri ne de geriye gidebildiklerini düşünen ve bu sebeple üçüncü bir ülkeye gitmek isteyenler oluşturmaktadır. Türkiye’de artan sayıda mülteci ve göçmen gerçeğinin, insanların tavırlarında ve devlet yetkililerinin politikalarında değişime neden olacağından endişe ediyor ve burada artık güvende olmadıklarına inanıyorlar.

“İlk senelerde ben burayı güzergâh olarak düşünmüyordum. Sonra Türkiye’ye geçtim ve burada kalmaya karar verdim. Ama son 1-2 yıldır kesinlikle çıkmayı düşünüyorum. Siyasi nedenlerden de ekonomik nedenlerden ırkçılık nedenden de olabilir. Benim için Türkiye artık bir göçmen için artık hikayesi bitmiştir. Yani şu an Türkiye’de çok aşırı derecede göçmen geliyor. Bu göçmenlerin illaki bir ihtiyacı olacak. Onlar sınır dışı edilecek. Aynı şekilde insanların davranışları da değişecek. Ben okuyorum yani kanıtları, durumları. Hiçbir Türk razı değil, çok nadir oluyor ki bir tane Türk çıksın hani göçmenleri savunsun. Önceden baksaydım çok sayıda savunan vardı yardım eden vardı. Bu yüzden artık kalmayı düşünmüyorum açıkçası 2 yıldır ve çabalayacağız işte zorlayabildiğim kadar çıkmaya çalışacağım.” Katılımcı 8, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Türkiye’nin bazı illerindeki belediyelerinin yabancılara yönelik ırkçı ve adaletsiz politika ve uygulamalarından dolayı bir gün Türkiye’den gönderileceği korkusu duydukları görülmüştür. Türkiye’de vatandaşlık alabilirlerse burda kalmayı tercih edeceklerini ama aksi durumda üçüncü ülkeye gitme arzusunda oldukları gözlenmiştir.

İkinci grup ise kendi arasında yasal ve kaçak olarak gitmek isteyenler diye ikiye ayrılmaktadır. Yasal olarak BMMYK aracılığıyla üçüncü bir ülkeye yerleştirilerek gitmek isteyen bu grup kaçak olarak gelişin tehlikelerini deneyimlediği için bir daha aynı riskleri alıp süreci yaşamak istemeyenlerdir. Türkiye’de yasal statü almanın uzun ve belirsiz olması, temel haklara erişmedeki güçlükler, karşılaşılan zorlukların refakatsiz gençlerin üçüncü bir ülkeye gitme arzusunu arttırdığı gözlenmiştir.

“Ben şimdi şöyle eğer mesela bizi BM falan gönderirse yine uçakla giderim. Ama mesela kaçak yolla ben gitmem. Türkiye’de kalırım, okuyacağım. Sonunda bir meslek kazanırım inşallah.” Katılımcı 6, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

“Üçüncü ülke çıkarsa gidebilirim. Türkiye de sorun değil ama gitmeyi de düşünüyorum eğer çıkarsa. Çünkü burda iş saati çok kendini toplayamazsın hani. Bir de ben hala daha gencim yani 20 yaşındayım, para cebimde kalmaz yani. Buradan alıyorum kiraya veriyorum faturalara yani. Yani kendine yapamazsın yani çok zor bir şey. Gidemem (kaçak olarak) çok zor bir şey. Yani görüyoruz çok insan ölüyor bazıları sınırda kalıyor. Susuz falan kalıyorlar.” Katılımcı 13, Afganistan Uyraklu, 21 Yaşında.

Üçüncü bir ülkeye gitmek isteyen ancak yasal sürecin uzunluğu ve belirsizliği nedeniyle kaçak olarak gitme arzusunda olan ikinci grup ise kaçakçı ücretlerinin oldukça yüksek olmasından dolayı gidemediklerini ancak paralarının olması durumunda kaçak olarak üçüncü bir ülkeye gitmeyi tercih edebileceklerini ifade etmişlerdir.

“Param olsa giderim. Arkadaşlarım gitti de sanırım 7000 Euro falan istiyorlar. Benim için çok fazla, kimsem olmadığı için.” Katılımcı 12, Afganistan Uyraklu, 19 Yaşında.

“3. bir ülkeye gitmek isterim. Oldu (Kaçak olarak üçüncü ülkeye gitme girişimi) da benim param yoktu tabii. Her şeye olduğu gibi para lazım benim de yok biliyorsunuz geçim şartları böyle.” Katılımcı 14, Afganistan Uyraklu, 20 Yaşında.

“Yok girmedik Yunanistan’a girmedik. Keşke girseydik, girmedik. Deniz ortasında kaldık. Yunanistan polisleri geldi, ondan sonra Türkiye de arkamızdan geldi, Türk askerler. Yunanistan da gitti, bizi almaya gelmediler. Onlar da kendi ülkeneye gitti. Bir de bizi Türkiye aldı geri gönderme merkezine götürdü.” Katılımcı 15, Afganistan Uyraklu, 20 Yaşında.

Bu grup arasında kaçak olarak üçüncü üçüncü ülkeye gitme girişiminde bulunan bir katılımcı ise kiraladıkları botun açık denizde çalışamaz hale gelmesiyle sahil güvenlik kuvvetleri aracılığıyla geri gönderme birimine getirildiğini belirtmiştir. Bu noktadan sonra BMMYK aracılığıyla üçüncü bir ülkeye gidebileceğine dair umutlarını yitirdiğini ve Türkiye’deki yaşamının belirsizlik içinde olduğunu ifade etmiştir.

4.3.11.3. Kararsızlar

Araştırma bulgularına göre üçüncü bir ülkeye gitme konusunda ortaya çıkan üçüncü eğilim ise kaçak olarak veya yasal olarak üçüncü bir ülkeye gidip gitmeme konusunda kararsızlık yaşayan gruptur.

“Aşlında şey bilen filan da her şeyi hazırlayıp öyle gidiyorlar. Yani bir çanta falan da. Açıkçası sana söyleyeyim bir arkadaşım var o da İstanbul’da. Sürekli beni arıyor. Sen İngilizce bildiğin için bizle gel. Bizimle aynı zamanda destek olursun aynı zamanda beraber oluruz. Ondan sonra her şeyi ben karşılarım. Yani ben şöyle düşünüyorum, sanki o beni kullandıktan sonra ondan sonra beni bir yerde atar gider.” Katılımcı 16, Afganistan Uyruklu, 20 Yaşında.

“Şu an ben Türkiye ameliyat yapacaklar bana ilaca devam edeceklerse Türkiye’de kalmak istiyorum ama ameliyat yapmadılar ilaç da temin etmedilerse başka bir ülke istiyorum yani. Ben yani Suriye’den çıktığım zaman da sadece ilaç için çıktım. Bazen düşünüyorum (kaçak olarak üçüncü bir ülkeye gitmeyi). Çok sıkıldığım zaman. Sonra diyorum yok yani kaçak çok zor ya. Arkadaşlar falan geçti. Onlar gel bizle dedi ama ben gitmedim yani. Dün 2 gün önce, bir arkadaşım var geçti. Sonra sınırda yakalamışlar, dövmüşler göndermişler tekrar Türkiye’ye. Yani çok kötü zor bir şey.” Katılımcı 17, Afganistan Uyruklu, 21 Yaşında.

Bu grup hem kaçak olarak sürecin tehlikeli oluşunun hem de yasal yolu beklmeleri durumunda sürecin uzunluğunun ve belirsizliğinin farkındadır. Arkadaşlarının kaçak olarak Avrupa’ya gitme teklifinde bulduklarını ancak gidip gitmeme konusunda kararsızlık yaşadıkları gözlenmiştir. Öyle ki bu konuda araştırmacının fikrini dahi istemişlerdir. Bu noktada katılımcıya bu yolun oldukça tehlikeli ve riskli olduğu hatırlatılmış ve gitmemesi yönünde araştırmacı fikrini sunmuştur.

4.3.12. Bürokrasi ve Yasal Prosedürler

Görüşme yapılan katılımcıların Türkiye’deki bürokrasinin işleyişine ve resmi kurum ve kuruluşlarda yaşadıkları sorunlara ve deneyimlere yer verilmiştir. Bu başlıkta gerek resmi kurum ve kuruluş çalışanlarının tutumları, gerek katılımcıların imza atma süreçlerine ilişkin düşünceleri, gerekse de Türkiye’de yasal olarak kalma konusundaki fikirlerine yer verilmiştir. Bunların yanı sıra kayıtlı oldukları şehirden başka bir şehre geçme konusunda karşılaştıkları sorunlara yer verilmiştir.

Görüşme yapılan refakatsiz gençlerin bürokratik engeller bağlamında karşılaştıkları temel sorunlardan biri kamu kurumları arasındaki koordinasyon eksikliği nedeniyle mağdur olmalarıdır. En fazla karşılaşılan sorun hasta olduklarında tedavi alabilmek için hastane ve göç idaresi arasında yaşanan mekik dokuma olmuştur.

“Göç İdaresine gidiyor adam kimlik almak için 1 sene 1,5 sene sonraya randevu veriliyor. Bunun içinde hamile olan kadın da var, çoluğu çocuğu olan da var 1-1,5 sene çocuğu okula yazdırmak için mi bekleyecek? Kimliği olmadığı için hastane kabul etmiyor. Tercüman bana bir belge getir o şekilde çıkarayım kimliğini başvurunu alayım diyor. 4-5 ay sonraya randevu vermişler bir kimlik vermek için. Geliyor buraya ev tutmaya çalışıyor emlakçı ya da ev sahibi kimliğini ver, ev vereyim sana diyor. Kimliği de 5 ay sonra geliyor. Burda vatandaşlar da haklı anlamıyor yani bu Göç İdaresinin nasıl bir sistemi yürüttüğünü, anlamadığı için şüpheli gözle bakıyor. Sen kaçaksın ben sana ev veremem diyor. Bu sefer de İçişler bakanlığından bir şey yayınlıyorlar. Kimliği olmayanlara ev veren ev sahipleri de suç işlemiş oluyorlar. Sonra da Göç İdaresi diyor kimlik almaya gidince git önce bana ev adresi getir diyor kimliğini vermem için diyor. Emlakçı da ev veriyor.” Katılımcı 3, Afganistan Uyruklu, 27 Yaşında.

Sağlık güvencesi olmayanlar için iki kurumun da işlem yapabilmek için karşı kurumdan resmî belge talep etmesi nedeniyle hem tedavi alamadıklarını hem de tercümanlar başta olmak üzere kurum personelleri tarafından isteksiz ve kötü muameleyle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Göç idaresi personeli olan tercümanların kimlik çıkarma işlemleri için rüşvet aldıklarına tanık olduklarını belirten katılımcıların resmî kurumlara karşı güvenlerinin sarsıldığı gözlenmiştir. Nitekim resmî kurumlardaki çalışanların ilgisiz ya da kötü tavır ve tutumlarından rahatsız olan katılımcılar çoğu zaman böyle muamele ile karşılaşmamak için o kurumlara gitmekten kaçındıklarını dile getirmişlerdir.

“Ordaki çalışanlar var ya çok farklı ben gördüğüm için bazen ben tercümanlık için gidiyorum, çok farklı davranıyorlar. Böyle isteksiz, ters falan.” Katılımcı 4, Afganistan Uyruklu, 24 Yaşında.

“Ev interneti için başvuru yapmaya gittik. Kimliklerimizi kabul etmiyorlar bunlar sahte diyor. Daha önce internet alıp parasını ödemeyenler olmuş. Size internet veremiyoruz diyorlar. Göç İdaresine ordan yazı getirdik, başka yerlere gittik evin tapusunu götürdük, yani bir sürü şey aldılar bizden, internet almak için. Bir de şey istiyorlardı, kefil istiyorlardı. Biz ortada kaldık yani, kefil nereden getirelim. Kim gelir ki? Yurda gittik konuştuk. Gelin kefil olun diye yani onlar da olamıyorlar. Bir yandan haklılar yani, tanımıyorlar bizi niye gelip o kadar kefil olsunlar yani? Ondan sonra bir Afgan tercüman vardı o razı oldu geldi kefil oldu.” Katılımcı 11, Afganistan Uyruklu, 19 Yaşında.

Türkiye’deki hizmetlere dair abonelik sürecinde de yabancı olmalarından dolayı kimlikleri olmalarına rağmen sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu durumlarda kefil bulmak zorunda kalmaları, hizmet sahibine fazladan pek çok evrak hatta kefil bulup sunmak zorunda kalmalarının onlar için sıkıntı olduğunu ifade etmişlerdir.

4.3.12.1. Başka Bir Şehre Geçme

Uluslararası koruma başvurusunda bulunan yabancıların başvurularının sonuçlanana kadar Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nce serbest ikamet edebilmeleri için belirlenen 62 uydu kentten birine yerleştirilmektedirler. Genellikle üçüncü ülke başvurularının sonucunu bekledikleri gibi uluslararası koruma başvuru sonuçlarını da bekleyebilmektedirler. Çoğunlukla Orta Anadolu'nun görece "sorunsuz" olduğu düşünülen şehirlerinde ikamet etmektedirler. Nitekim YUKK'un 82. maddesinde de düzenlendiği itibarıyla "*Şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü sahibi kişiye, Genel Müdürlükçe, kamu düzeni veya kamu güvenliği nedeniyle belirli bir ilde ikamet etme, belirlenen süre ve usullerle bildirimde bulunma yükümlülüğü getirilebilir.*" Yabancıların bağlı oldukları uydu kentleri izinsiz terk etmeleri yasak olup düzenli aralıklarla Göç İdaresi müdürlüklerine giderek imza atmaları ve o kentte olduklarını belirtmeleri gerekmektedir.

"İmza atamamız gerekiyor. Yani her yabancı atıyor ama okuyanlar atmıyor okulu bitinceye kadar ben okulum bitince atman gerekiyor dediler. Sonra, tabii ben imza atmaya gittim, tabii çok moralim bozuldu. Aynı hapisanede gibisin, imzaya gidiyorsun atıyorsun, ben burdayım diye. Çok moralim bozuldu ne yapacağım ne edeceğim diye." Katılımcı 3, Afganistan Uyraklı, 27 Yaşında.

Katılımcıların başka bir şehre geçmeden önce valilikten izin almaları gerekmekte, bu izin çıktıktan sonra başka bir şehre geçebilmektedirler. Ancak izin için 1 hafta öncesinden başvurmaları gerekmesi ve iznin sonuçlanmasının da ekstra birkaç gün daha sürmesi ise yetişmeleri gereken iş ve sınav gibi durumlarda sorun yaratmaktadır.

"Bu süre içinde bir şirket ya da tekno- fest gibi şeyler oluyor. Bunları yakından takip edebilmek için ya da görmek için sürekli izin başvurusunu yapmak zorunda kalıyorum. İzin aldığım zaman işte bu şehirden başka bir şehre alıyorum. Oraya 1 gün 2 gün 3 gün beklemem lazım süre doldu tekrar izin alayım başka yere gideyim. Bunun için de bulunduğum şehirde valiye dilekçe yazmak istiyordum. Sürekli izin alıyorum ama izin beni istediğim yere kadar götürmüyor. Yarı yolda bırakıyor. Orda da 2-3 gün bekliyorum. Bu da beni ister istemez sıkıntıya sokuyor maddi açıdan." Katılımcı 5, Afganistan Uyraklı, 25 Yaşında.

Karşılaşılan sorunlardan bazısı da bürokratik engellerden kaynaklıdır. İkamet ettikleri şehirden başka bir şehre yaşamak için geçemeyen refakatsiz gençler sadece izin alarak

geçebilmektedir. Valiliğe başvurarak aldıkları bu izin hem kısa süreli olup hem de sonuçlanma süreci oldukça uzun sürmektedir. Dolayısıyla ikamet ettikleri uydu kentlerde mesleklerine uygun iş imkânı bulamayan gençlerin başka şehirlere çalışma amacıyla kaçak bir şekilde geçtikleri gözlenmiştir.

“Çevirmenlik falan yapıyorum bazen, Somaliler falan yabancılar yurtdışından geliyor bir çevirmen ihtiyacı falan oluyor. Ben de öyle para kazanıyorum yani. Bazen İstanbul'a işim düşüyor. Oraya kaçak gidiyorum geri dönüyorum. Çünkü izin almadan oraya gidemeyiz. Ve izin alana kadar çok sürüyor 2 hafta falan da sürüyor. (...) Mesela şimdi en azından Antalya'ya gidebilseydik orda kalabilseydik. Çok iyi olurdu bizim hayatımızda. Sanki biz şey gibiyiz sadece bir şehri görebiliyoruz, bir şehirden başka şehre gidip çalışmıyoruz orada. Çok zor sadece bir şehirde kalabiliyorsun izin almadan başka bir şehre gidemiyoruz. Kaçarak gitmemiz lazım.” Katılımcı 16, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Vatandaşlık, mültecilik, uluslararası koruma statüsü ya da başvurusu olmayan sığınmacı statüsündeki refakatsiz gençler için uydu kentlerde karşılaştıkları en önemli sorunlardan biri de eğitim, sağlık, çalışma gibi temel haklara dahi erişememeleri, erişmekte güçlüklerle karşılaşmalarıdır. Bu sebeple yaşadıkları uydu kentlerin imkanlarından yeterli düzeyde yararlanamıyorlar (Kahya, 2014: 4094). Yaşadıkları şehirdeki iş imkanlarının yetersiz olması, iş bulmakta zorluk çekmelerinden dolayı iş bulabilecekleri şehirlere gidip çalışmak istemelerine rağmen kayıtlı oldukları şehrin dışına hem izinsiz çıkamamaktalar hem de izinle çıkmaları durumunda da kısa bir süre için alabilmektedirler.

“Şu an herkesle aynı, tüm insanlar yani Türkiye'deki insanlar eşit değiliz. Eşit imkanlara sahip değiliz. Bir şehirden başka bir şehre gidemiyoruz. Yani izin vermiyor işte. O açıdan sadece şeyim işte.” Katılımcı 10, Afganistan Uyraklı, 20 Yaşında.

Türkiye'deki diğer yabancılar gibi refakatsiz gençlerin de kayıtlı oldukları ikamet illerine kimi zaman 2 haftada 1 kimi zaman da ayda 1 gidip o şehirde olduklarına dair imza atmaları gerekmektedir.

5. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ

Bu çalışma refakatsiz çocuk ve gençlerin göç süreci ve varış ülkesindeki yaşam deneyimleri nedir, adlı araştırmamızın temel sorununa yanıt aramıştır. Refakatsiz bir çocuğun ülkesinde onu göçe iten yaşam koşulları, göç kararı sonrası çıkılan göç yolculuğu göç sürecinin ilk evresidir. Potansiyel varış ülkeleri ve buradaki yaşantılar, Türkiye'ye varış ve koruma altına alındıkları süreç ise ikinci evredir. Son olarak koruma ve bakım sonrası refakatsiz gençler olarak yaşanan deneyimler ise göç sürecinin üçüncü evresidir. Bu evrelerin tümünün refakatsiz çocuk ve gençlerin yaşamlarında hayati önemi olduğu düşünüldüğü için araştırmamızın temel amacı bu deneyimleri anlamak ve deneyimler doğrultusunda olay ve olgulara karşı değişen algılarını kavramaktır.

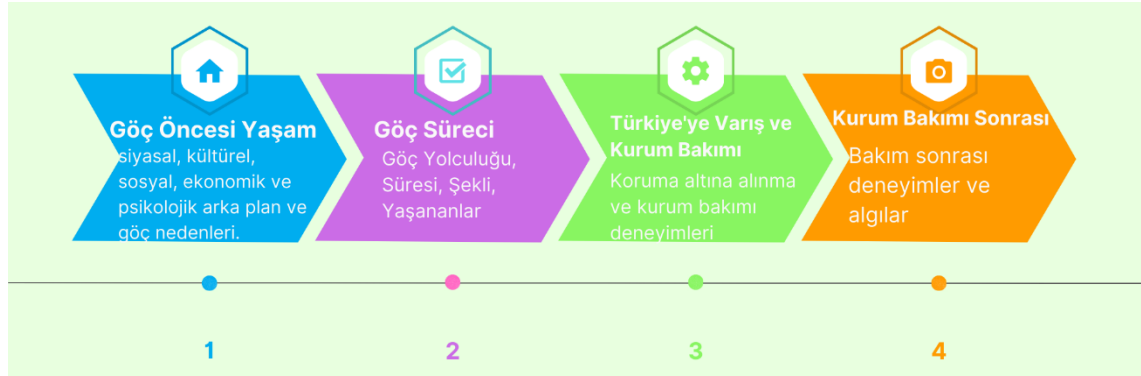
Konu ile ilgili yabancı dildeki çalışmalara bakıldığında başta Kuzey Avrupa ülkelerinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde olmak üzere refakatsiz çocuk ve ergenler özelinde hatırı sayıda nicel araştırma (Wade, Kohli ve Simmonds, 2012; Geltman vd., 2005; Derluyn ve Broekart, 2007; Bean vd., 2007) mevcutken; çocukluk ve bakım sonrası gençlik dönemlerindeki deneyimlerine dair sınırlı sayıda (Wernesjö, 2014; Wade, 2017; Jarlby, Derluyn, Vitus ve Jervelun, 2021) araştırmaya ulaşılmıştır.

Türkçe literatürde halihazırda bu soruya refakatsiz çocuk ve gençlerin yaşamlarının sınırlı bir dönemlerine -ki çoğunlukla koruma ve bakım altındaki sürece ilişkin birkaç tez çalışması (Gürle, 2011; Kurt, 2019; Sulu, 2018; Silav, 2022; Erol, 2020), kamu kuruluşları ya da bağımsız sivil toplum kuruluşlarınca hazırlanan raporlar ve bireysel araştırmalar (Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2010; Karataş vd., 2014; KOREV, 2017; Atasü Topçuoğlu, 2012; Atasü Topçuoğlu, 2014) mevcuttur. Ancak bu araştırmalar refakatsiz çocukların geçirdikleri göç sürecini ve bakım sürecini ele alsa da varış ülkesinde bakım sonrası refakatsiz gençlerin yaşam deneyimlerine dair olan literatürdeki boşluğu doldurmamaktadır.

Literatürdeki bu açığı kapatmak amacıyla ve bu konuda kapsamlı bir çalışma olması adına nitel araştırma deseni ile bu çalışma yürütülmüştür. Refakatsiz çocuk olarak göç eden, koruma ve bakımdan refakatsiz reşit gençler olarak ayrılan 17 refakatsiz genç ile yarı yapılandırılmış görüşme formu eşliğinde görüşmeler yapılmıştır. Göç yolculukları ve Türkiye’de koruma ve bakım altına alındıkları süreç ilk iki ana tema belirlenerek analiz edilmiştir. Akabinde koruma ve bakım sonrası süreç ise üçüncü tema olarak analiz edilmiştir. Bu temada bakım sonrası yaşamlarında karşılaştıkları eğitim, sağlık, çalışma, sosyal ve kültürel faaliyetlere erişim, sosyal hizmet ve sosyal yardımlara ulaşım gibi görece “somut” ihtiyaçlara ve noktalara dair deneyimlerine verilmiştir. Ancak araştırmacı bu gibi somut deneyimler kadar iyilik hali, yalnızlık, refakatsiz tanınma hissi, aidiyet, ev hissi, kimlik, ırkçılık ve ayrımcılık temelli görece daha “soyut” noktalara ilişkin refakatsiz gençlerin algılarını ve deneyimlerini de önemli ve araştırmaya değer gördüğü için bu doğrultuda araştırma soruları eklemiştir. Refakatsiz gençlerin bakım sonrası sosyal hayatta kurdukları ilişkilerin ve iletişim ağlarının da önemli olduğu düşünüldüğü için bürokrasi ve Türkiye’deki yasal prosedürlere dair deneyimlerine, üçüncü bir ülkeye gitmeye dair arzularına yer verilmiştir. Araştırma sahasında ortaya çıkan önemli bir bulgu da refakatsiz gençlerin sosyal ilişkilerinde edindikleri sosyal sermaye olgusudur. 17 katılımcı arasından 4’ünün Türkiye’de yasal statü edinme noktasında kurdukları bu ağlardan yararlandıkları ortaya çıkmıştır.

Görüşmeler için hazırlanan sorular ve görüşme sırasında katılımcıların aktardıkları doğrultusunda ülkelerindeki yaşamlarından itibaren Türkiye’de koruma ve bakımdan ayrıldıkları sürece değin geçen süreç kronolojik olarak şöyledir:

Şekil 7: Refakatsiz Çocuk ve Gençlerin Anlatımından Ortaya Çıkan Kronolojik Evreler

Bu çalışmada refakatsiz çocuk ve gençlerin yaşam deneyimlerine yer verilmiştir. Araştırmanın bulguları 3 ana temadan oluşmakta ve bu temalar da kendi içinde alt temalardan oluşmaktadır. Refakatsiz çocukların ülkelerindeki yaşamlarına, göç süreçlerine ve Türkiye’de koruma ve bakım altına alınana kadar geçen süreç bulgular bölümünün ilk temasıdır. Bu temanın amacı, refakatsiz çocukları göç etmeye iten ülkelerindeki sosyal ve ekonomik koşulları anlamak ve göç nedenlerini belirlemektir.

Bu amaçla sorulan “Geldiğiniz ülkede yaşamınız ve koşullarınız nasıldı? Sizi göç etmeye iten şeyler nelerdi?” sorusuna geldikleri ülkeler olan Afganistan, Pakistan, İran, Irak, Suriye ve Yemen’deki yaşamlarına dair verilere ulaşılmıştır. Afganistan’dan göç eden refakatsiz çocukların göç etme sebepleri ağırlıklı olarak Taliban olup; onun sebep olduğu çatışma ve iç güvensizlik ortamından kaçmaktır. Buna ek olarak ülkeleri Afganistan’da ekonomik ve sosyal anlamda bir gelecekleri olmadıklarına dair inançları da özellikle okuyup eğitime devam etmek isteyen katılımcılar için başat nedenlerden biridir. Afganistan uyruklu olup İran’dan ya da Pakistan’dan itibaren göç sürecine dahil olan katılımcıların nedenleri de ülkelerindeki ekonomik durum ve eğitime devam etme imkanlarının olamayışındır. Suriye ve Yemen’den gelen katılımcılar için esas göç nedeni ise ülkelerindeki iç savaştır. Bunlardan biri tedavi almak için kendi arzusuyla düzenli bir şekilde giriş yaparken diğeri ise anne ve babasının iç savaşta ölmesinden sonra akrabalarının haberi olmadan onu kaçakçılarla göçe itmesi ile olmuştur. Irak’tan gelen

katılımcı ise kan davası olarak adlandırdığı ailevi bir sorun sonrası güvenlik nedeniyle yasal bir şekilde Türkiye'ye geldiğini belirtmiştir.

Katılımcılara yöneltilen ikinci soruda ise *“Türkiye’ye ne zaman, kaç yaşınızda ve ne şekilde geldiniz? Geliş sürecinizden ve yaşadıklarınızdan bahseder misiniz?”* sorularak göç sürecine dahil olduklarındaki yaşları ve göç sürecinde yaşadıkları öğrenilmek istemiştir. Görüşme yapılan katılımcıların en küçüğü 12 yaşında olmak üzere en büyüğü 16 yaşında göç sürecine başlamıştır. Ancak Türkiye’ye varışta kurum bakımında yaş tespitinde yaşlarının gerçek yaşlarından büyük olarak belirlenmesi erken yaşta koruma ve bakımdan ayrılmalarına ve daha fazla zorlanmalarına neden olmuştur. Türkiye’ye yasal ve düzenli olarak giriş yapan iki kişi dışında 15 katılımcı kaçak olarak giriş yapmıştır.

Katılımcıların göç yolculukları ise geldikleri menşei ülkelerinin Türkiye’ye uzaklığıyla orantılı zaman aldığını söyleyebilmek mümkündür. Bu sebeple yasal olarak giriş yapan iki katılımcı dışında göç yolculuğunun süresi 7-30 gün arasında sürmüştür. Kaçakçı ücretleri ise ödenen para cinsine göre değişmektedir. Ödedikleri miktar genelde 1300-1500 Türk lirası ya da 500- 1500 Amerikan doları arasında değişmektedir.

Kaçakçı eşliğinde ve zorlu mevsim koşulları nedeniyle açlık, susuzluk, şiddet ve ölüm tehlikesiyle geçen oldukça travmatik göç yolculuğunu deneyimlemişlerdir. Yolculuk sürecinde başkalarının ölümüne tanık olmak gibi unutamayacakları travmatik olayların tanığı olmuşlardır. Ancak Türkiye’ye varış sonrasında travmaları konusunda psikolojik destek alamamışlardır. İyi ebeveyn desteğinin travmatik deneyimlerin ardından psikolojik rahatsızlıklara yakalanma riskini azalttığı yönünde pek çok araştırma vardır. Nitekim bu araştırmalarca refakatsiz çocukların travma sonrası strese karşı daha fazla savunmasız oldukları ortaya çıkmıştır (Eide ve Hjern, 2013: 668). Refakatsiz çocuklar özelinde bunu düşündüğümüzde ise geldikleri ülkelerde ebeveyn desteğinden uzak oldukları gibi daha pek çok alanda zorlayıcı deneyimlerle karşılaşmaktadırlar.

Refakatsiz çocukların hedef ya da transit ülke olarak tercih ettikleri yere dair sorulan soruya cevaplar arasında bir çeşitlilik görülmüştür. İçlerinde Türkiye’ye dair herhangi

bir bilgisi olmayıp sadece güvenli, yaşanacak bir ülke bulmak amacıyla göç eden çocuklar olduğu gibi göç sürecine başkası tarafından itilen ve nereye varacağına dair bilgisi olmayan bir katılımcı da mevcuttur. Türkiye’de kalmaya karar veren ve gelecek planlarını burada yaşamak üzere yapan katılımcıların ise vatandaşlık, ikamet izni ya da uluslararası koruma türlerinden birini alan katılımcılar arasında olması dikkat çeken bir detaydır.

Türkiye’de Göç İdaresi Başkanlığı kurulmadan önce refakatsiz çocukların kayıt işlemleri BM ve ASAM gibi kuruluşların İçişleri Bakanlığıyla koordine bir şekilde ilerlemekteydi. Türkiye’de işleyen bir BM sisteminin olduğunu bilen refakatsiz çocukların kaçakçıları aracılığıyla ya da burada kurdukları göçmen dayanışma ağları aracılığıyla BM’ye ya da ASAM’a gidip kaydoldukları üçüncü ülke başvurularını yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye’deki koruma sistemini bilmeyen refakatsiz çocuklar arasında ilk olarak iş bulup çalışmayı deneyen, daha sonra birilerinin yönlendirmesiyle başvurularını yaptıkları gözlenmiştir. Bir öznenin ise çalıştığı işten topladığı para ile kaçak olarak Avrupa’ya gitme girişiminde bulunduğu gözlenmiştir.

BM ve ASAM gibi kuruluşların desteği ile başvuruları alınan refakatsiz çocukların bir kuruma yerleştirilene kadar onlar için ayarlanan otellerde birkaç ay konakladıkları gözlenmiştir. Kayıt işlemleri, yaş tespiti ve sağlık kontrolleri yapıldıktan sonra refakatsiz çocuklar için ihtisaslaşmış kuruluşlara yönlendirilerek koruma ve bakım altına alındıkları kurum bakımı süreçleri başlamıştır.

Görüşme yapılan refakatsiz çocukların kaldıkları kurumlara ve kurum çalışanlarına dair memnuniyet düzeyleri bu kurumların büyük şehirlerde olup olmamasına göre değiştiği gibi kurum personellerinin tavır ve tutumlarına göre de değişmiştir. İçlerinde kurum çalışanlarından oldukça memnun olan katılımcılar özellikle kurum sonrasında bu personellerin kendileriyle iletişim halinde olduklarını ihtiyaç durumunda onlara rahatlıkla ulaşabileceklerini belirtmişlerdir. Ancak kurum personelinin şiddet ve tehdidine maruz kalan bir katılımcı kurum çalışanlarından hiç memnun olmadığını ve koruma ve bakım sürecinin bu sebeple oldukça kötü geçtiğini vurgulamıştır.

Kurum bakımında kuruma giriş yaşları da göz önünde bulundurularak 2-3 yıl arası kalan refakatsiz çocuklar kurum idaresinin inisiyatifi doğrultusunda Türkçe kursu alabilmiş, ülkelerinde eğitim düzeylerini gösteren bir belgenin olması doğrultusunda okula kayıtları yapılabilmektedir. Okula gitme konusunda kurum personellerinin isteksizliği ile karşılaştıkları gibi bazı katılımcılar ise bu konuda destekle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Ülkelerinde aldıkları eğitim kademelerinin düşüklüğü, gerek Türkiye’de kurum bakımına alınarak eğitime başlamaları arasında geçen sürenin çokluğu göz önünde bulundurulunca Türkiye’de genellikle akranlarıyla aynı kademede eğitim görememişlerdir. Bu sebeple içlerinden bir kısmı örgün eğitime devam edemeyerek açık öğretim kanallarıyla eğitimlerine devam etmektedirler.

Kurum bakımındaki süreçte refakatsiz çocukların temel ihtiyaçlarını giderebilmek için gerek idarenin bilgisi dahilinde gerekse de gizli olarak çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu işler duvar kırma gibi çocukların yapmaması gereken ağır işler olduğu gibi garsonluk, komilik gibi görece daha hafif düzeydeki işlerdir.

Katılımcıların yurttan kalma sürelerine baktığımız zaman, bu sürenin koruma ve bakım kararı ile orantılı olduğu görülmüştür. Yurttan kalma süreleri içinde en kısası 1 sene ve en uzununu ise 6 senedir. 17 katılımcı arasından sadece birinin koruma ve bakım kararı 6. senesinde olup hala devam etmektedir.

Yurttan ayrılma nedenleri arasında en büyük oran katılımcıların 18 yaşına gelmesi olmuştur. İçlerinde iyi bir bakım süreci geçiremeyen katılımcıların ise koruma ve bakım kararları 1 sene uzatılsa dahi artık yurttan kalmak istemedikleri ve yurttan ayrılmaktan memnun oldukları gözlenmiştir. Katılımcılar aynı zamanda kuruma girişte yapılması gereken yaş tespitinin kurumlardaki refakatsiz çocukların sayısının arttığı zaman yapılmasıyla bir an önce yurttan ayrılmak zorunda bırakıldıklarını ifade etmişlerdir. Tek seferde 10- 15 kişinin yaş tespitinin katılımcıların deyimiyle sadece dışlerine bakarak tespit edildiği ve kurum sonrası yaşamın planlanmasıyla ilgili herhangi bir bilgi verilmediği bulgusuna ulaşılmıştır. Gürle’nin de belirttiği üzere güvenilir olmayan yaş tespiti prosedüründen sonra refakatsiz çocuklar yetişkin olarak kayıt altına alınıyorlar. Bunun yanında eğitime sağlığa ulaşmada pek çok bürokratik sorunla karşılaşabiliyorlar.

18 yaşına gelip reşit olarak tanımlanan bu gençlerin yasal kanallara erişimi gittikçe zorlaştığı gibi daha sınırlı düzeyde olmaktadır (2012: 11-12). Kendilerini bir anda kurumun dışında bulan, yeterli düzeyde eğitimi ve iş bilgisinin olmaması kurum sonrasında yaşamlarını zora sokmaktadır.

Kurum bakımından ayrılan refakatsiz gençlerin büyük bir oranı 18 yaşına geldiği için koruma ve bakım kararının sonlandırılmasıyla yurttan ayrılmaktadır. Görüşme yapılan 17 katılımcı arasından sadece birinin koruma kararı uzatılmıştır. Özellikle bakım sonrası refakatsiz gençlerin yaşamlarına dair Türkiye’deki araştırma yokluğu göz önünde bulundurulması gereken dikkate değer bir noktadır. Bu süreçteki deneyim ve algılarına ulaşabilmek, bu doğrultuda alan yazınına ve geliştirilecek sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamalarına ön ayak olmak oldukça önemlidir.

Refakatsiz gençlerin kurum bakımı sonrasındaki sosyal yaşamlarında karşılaştıkları sorunlar arasında *en çok zorlanılan konu* yurt sonrası iyi bir ayrılış planı yapılmadığı için kalacak yer bulma sorunu olmuştur. Katılımcılar, yaş tespitinden hemen sonra yarı yurttan ayrılmaları gerektiği söylendiği için tabiri caizse kendilerini kapının önünde bulmuşlardır. Kurum sonrası yaşamın planlamasının yapılmaması, refakatsiz gençlere en azından kalacak yer bulana kadar yurttan kalmalarına izin verilmemesiyle öncelikleri kalacak yer bulmak olan gençler için eğitime devam geride kalmıştır. Bu durum okulu bırakmalarına ya da üçüncü bir ülkeye gitmeye karar vermelerine neden olmuştur. Yabancı, bekar ve erkek olmalarının yanında ev sahiplerinin memur kefil şartı nedeniyle ev bulma süreçleri daha da zorlaştırmıştır. Ev sahiplerini “sorunsuz” insanlar olduklarına ikna etme süreci, yeni dahil oldukları dışarıdaki yaşamlarında onlara kefil olabilecek birilerini bulabilme kaygısı, sıfırdan ev kuranlar için olmayan birikimleriyle ev kurmak, bir düzen oluşturmak oldukça zorlayıcı olmuştur. Bu durum iki katılımcının kendilerine kalacak yer ve bir düzen sunan cemaatlerin tekliflerini değerlendirmelerine veya kabul etmelerine neden olmuştur. Bu konuda katılımcılar arasında sorun yaşamayanların ortak özelliği kurumdaki sosyal hizmet uzmanınca ya da diğer personeller tarafından bakım sonrası yaşamın planı konusunda kendilerine yardımcı olunmasıdır. Katılımcılar arasında ev bulabilme, ev sahipleriyle konuşma konusunda

kurumlarındaki sosyal hizmet uzmanlarının desteğini alanların, bakım sonrası kalacak yer bulma konusunda zorlanmadıkları bulgusu önemli bir bulgudur.

Katılımcıların ev bulamadıklarında cemaatlere ya da kaçak olarak Avrupa'ya gitme gibi alternatif yollara yöneldiği görülmüştür. Avrupa'ya gitmeye karar veren katılımcıların yakınları tarafından bu fikirden vazgeçirildikleri, onlara kalacak yer bulma konusunda geçici olarak destek oldukları gözlenmiştir. Bu imkânı bulamayanlar ise çareyi dini cemaat ve tarikatlarda bulmuştur. Onların yurtlarında kalmaları durumunda kendilerine burs, konaklama ve yeme içme konusunda sunulan cazip teklifleri kabul etmek zorunda kaldıkları gözlenmiştir. İçlerindeki zararlı cemaatlerin olası etkilerinden kıl payı kurtulanlar olduğu gibi kaldığı cemaatin her işini görme noktasında önceliklerinin değiştiği gözlenmiştir.

Refakatsiz gençlerin kurum bakımı sonrasında eğitim alanında karşılaştıkları sorun alanları başlıca, okurken kalacak yer bulma ve maddi imkansızlıklar nedeniyle hem işi hem de okulu aynı anda idare etmenin güç olmasıdır. Bunların yanında eğitim sürecinde yönlendirici bir desteğinin olmaması, akranları ve öğretmenleri tarafından dışlanma, kayıtsız kalınma ve etiketlenmeye maruz kalınmaları birer kültürel şiddet ögesi olarak sayılabilir. Bu etkenlerin sonucunda eğitime devam etme isteklerinin azaldığı gözlenmiş ve özellikle akranlarına göre geride olmaları nedeniyle örgün eğitim yerine açık öğretime yönelmelerine neden olmuştur. Yüksek öğretime başlayabilmeleri için gerekli olan YÖS sürecinde merkezi bir sınavın olmayışı, her üniversitenin ayrı sınav yapıp her seferinde ayrı ücreti alması nedeniyle katılımın düşük olduğu gözlenmiştir. Afgan uyruklu katılımcılar, onlar için ayrılan kontenjanların düşük olduğunu ama buna karşın özellikle Suriyelilerle kıyaslandığında daha yüksek sınav ve harç ücreti vermek zorunda olmalarından oldukça şikayetçi oldukları gözlenmiştir.

Kurum bakımı sonrası sağlık sistemine erişim de diğer alanlarda olduğu gibi sorun olmuştur. Öncelikle uluslararası koruma başvuru veya statü sahiplerinin Genel Sağlık Sigortasından 1 yıl boyunca faydalanabilecekleri 1 yılın sonunda kapanması bu konudaki başat sorunlardan biridir. Acil ve özel ihtiyaç durumunda belgelerini İl Göç İdaresi Müdürlüklerine getirmeleri kaydıyla GSS'den tekrar faydalanabilirler ancak bu

konuda kamu kurum ve kuruluşları -bilhassa hastaneler ve Göç İdaresi Müdürlükleri- arasındaki koordinasyon eksikliği nedeniyle ve refakatsiz gençlerin mevcut yasal statülerine ilişkin bilgi eksikliği yaşamalarından dolayı sağlık sisteminden yeteri kadar faydalanamadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Düzenli ve sigortalı bir işe girene kadar genel sağlık sigortasından faydalanabilmeleri iyi ve etkili bir sağlık hizmeti alabilmeleri için oldukça önem arz etmektedir.

Çalışma yaşamında kurum bakımından ayrılan refakatsiz çocuk ve gençlerin karşılaştıkları temel sorunlar kayıtsız, düşük ücretle, uzun saatler boyunca çalışmak olmuştur. YUKK' ta mülteci ve ikincil koruma statüsü alındığı tarihten itibaren çalışma iznine sahip olunabiliyor. Uluslararası koruma başvuru sahibi ya da şartlı mülteci statüsü aldıktan 6 ay sonra çalışma iznine sahip olabilmektedirler. Ancak Türkiye'deki koruma sistemi konusunda bilgi eksikliği yaşamalarından dolayı kayıtsız ve kötü şartlar altında çalışmaktadırlar. Bozok ve Bozok'un da deyimiyle, emeklerinin karşılığını alamamaları, talep ettiklerinde şiddetle ve/veya istismarla karşılaştıkları bir döngünün içindedirler (2018: 436-437). Tüm bunların yanı sıra öğrenciyken çalışmak zorunda kalmak hem eğitim sürecinin aksamasına hem de yaşamlarında diğer gereksinimleri konusunda geride kalmalarına neden olmuştur. Ancak bulgular yine koruma ve bakım kararının devam ettiği durumda ya da kurum sonrası yaşamın iyi planlandığı ve sosyal hizmet takibinin yapıldığı durumlarda refakatsiz gençlerin çalışma yaşamında da daha az sorunla karşılaştıklarını göstermiştir.

Kurum bakımı sonrası spora, sosyal ve kültürel faaliyetlere ulaşma konusunda bariz eğilim parasızlık olmuştur. Bunun yanında bu etkinliklere katılma imkânı buldukları sınırlı anlarda sosyal olarak dışlandıkları, ırkçı ve ayrımcı tepkilerle karşılaştıkları gözlenmiştir. Spora büyük ilgisi ve yeteneği olan katılımcıların ise görece küçük ve imkanları kısıtlı Anadolu kentlerinde ikamet ediyor olmaları ve sporcu lisansı alamayacakları konusundaki gerçekliğin onları bu tarz etkinliklerden uzak kıldığı görülmüştür. Dikkate değer bir nokta ise bu tür aktiviteleri lüks olarak görmeleri ve aileleri *o halde* iken kendilerinin bu tarz etkinliklere haklarının olmadığını düşünmeleridir.

Refakatsiz gençlerin kurum bakımı sonrası sosyal hizmetlere ve sosyal yardımlara erişimlerinde eğitimine devam edenlerden bazılarının kısa süreli de olsa ŞEY, SED ve MEB'in kapsamında olan nakit temelli sosyal yardımlardan faydalandığı gözlenmiştir. BM aracılığıyla kurum bakımından ayrılan eğitime ya da Türkçe kursuna devam eden gençlerin SED ile uyumlu hale getirilen nakit temelli maddi yardım programından faydalandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Ancak kurum sonrası önceliği kalacak yer bulmak için para kazanması gereken gençlerin eğitimlerine devam edememeleri ile SED kapsamına giremedikleri gözden kaçmamıştır. Bunun yanında çevrelerinde kurum bakımından ayrılan refakatsiz diğer gençlerin, sosyal hizmet ve sosyal yardım kuruluşlarına yaptıkları başvuruların olumsuz ve cevapsız sonuçlanması nedeniyle kendileri için de ümitlerinin olmadığı görülmüştür. Katılımcıların anlatımları ışığında sosyal hizmet ve sosyal yardımlara erişim üç başlık altında ele alınmıştır. Kurum bakımından ayrılmadan önce etkili ve yararlı bir ayrılış planının yapılmaması ve bakım sonrası sosyal hizmet izleme ve takip adımlarının uygulanmaması nedeniyle refakatsiz gençlerin daha çok zorlandığı gözlenmiştir. Katılımcılar arasında ayrılış planının ve izleme ve takibin iyi yapıldığı tek bir kişi mevcuttur o da Suriye uyruklu bir katılımcıdır. Bu özne için iyi bir ayrılış planı ev ve iş bulma sürecini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Kurum bakımı sonrası sosyal hizmet takibinin ise oldukça düşük düzeyde kaldığı gözlenmiştir. İzleme ve takip sisteminin olmadığı gözlenmiş bazı durumlarda kurum personellerinin bireysel yardımı boyutunda kaldığı gözlenmiştir. Kurum ve kuruluşlarda destek alamayan refakatsiz gençlerin mecbur kaldıklarında çareyi cemaat ve tarikatların burs adı altındaki tekliflerine yönelmekte buldukları gözlenmiştir.

Refakatsiz gençlerin kurum bakımı sonrası iyilik haline ilişkin katılımcılar arasında göç sürecinde ve sonrasında TSSB' ye karşı daha savunmasız durumda oldukları gözlenmiştir. İyilik halini dahil eden bütüncül sağlık yaklaşımının gelişimi ile mevcut ruh sağlıklarının durumu konusunda psikolojik destek alamadıkları alma durumunda ise bunun sınırlı düzeyde kaldığı gözlenmiştir. Psikolojik desteğe ihtiyaç duyduklarını belirten katılımcıların geleceklerine yönelik belirsizlik ve rotasızlık hissi içinde oldukları gözlenmiştir. Yaşamlarında yönlendirici birilerinin eksikliğini yaşadıkları gözlendiği gibi ilişkiler, duygular, statüler ve hislerde akışkanlık hali mevcuttur.

Refakatsiz tanınma hissini Afgan, göçmen ve yabancı olma pratikleri ile özdeşleştirdikleri için bunun verdiği hisse alışkın olduklarını belirtmişlerdir. Anne ve babası olmayan katılımcılar bu hissini kayıp ebeveynlerini hatırlattığını, anne babası olup uzakta olanlar ise yokmuş gibi bir muameleyle karşılaştıklarını ve bunun iyi bir his vermediğini belirtmişlerdir. Katılımcıların yalnızlık hissine ilişkin deneyimlerinin onları güçlendiren bir etki yarattığı gözlenmiştir. Yalnız olmak her şeyi tek başına yapabilmek becerilerini arttırmasına rağmen sıcak bir aile ortamına, önemsendiklerini bildikleri ilişkiler ağına ihtiyaç duymalarına da neden olmuştur.

Refakatsiz gençler uzun yıllar ülkelerinden uzakta başka kültürün/lerin içinde yaşamakta olmalarından dolayı kimliğe ilişkin değişken algı ve düşüncelere sahiptirler. Bu algı düzeyi doğdukları ülkenin onlara kazandırdığı kimlikten bağımsız olmamakla beraber yaşamlarındaki belirsizliğin hâkim olduğu bir diğer olgudur. Yeniden üretimlerin ve karşılıklı etkileşimlerin olduğu ve süreç boyunca dışarıdan beslenen yeri geldiğinde besleyen bir olgu olması nedeniyle kimlik özelindeki tanımlarında çeşitlilik mevcuttur. Mevcut yasal statülerindeki durum ve belirsizlik onları sürekli kimlik üzerine düşünmeye zorlamaktadır. Gencer'in (2019: 225) de ifadesiyle göç sürecinde kimliğin oluşumunu etkileyen ya da doğrudan kimliğin unsurları da diyebileceğimiz kültür, geçmiş deneyimler, aile üyeleri, arkadaşlık ilişkileri ve aidiyet duygusu gibi olgular ve durumlar zarar görebilmektedir. Bu biyopsikososyal, kültürel ve mekânsal bozulmalar neticesinde kimliğe dair gereksinim artmaktadır. Dolayısıyla yaşadıkları toplumda olması gereken tanınma ihtiyacının giderilememesiyle etnik kimliğini geline ülkenin kimliği ile ikame etme arzusu ya da bu etnik kimliğin anlaşılmadığı anlarda mutlu olma hali mevcuttur.

Uzun süren konar göçerlik aidiyet hissini gelişmesi yönünde engel olmuştur. Ev sahibi ülkelerinin yasal düzende tanınmıyor oluşunun yanında geldikleri ülkede yasal olarak bir statülerinin olmayışının da aidiyet hissi geliştirmeleri yönünde engel olmuştur. Geline toplumda her koşulda -statü alınsa dahi- yabancı olarak görülme ya da günlük hayatta karşılaşılan ırkçı pratikler bu hissini oluşmasının önüne geçmiştir. Kurum bakımı sonrası refakatsiz gençlerin Türkiye'ye yönelik aidiyet hislerine dair düşüncelerinde göze çarpan noktalar şunlardır: 1) Onlar için hayallerini gerçekleştirebilecekleri, güvenli

ve rahat yerler aidiyet hissini geliştirebilecekleri yerler olabilir. 2) Aidiyet hissi onlar için önceliği ve önemi olan bir şey olmayabilir. Ailelerine göndermek üzere para kazanabilecekleri bir işlerinin olması yeterlidir gerisi onlar için önemli değildir. 3) Aidiyet denen olguyu aile ile ilişkilendiren katılımcılar için ailenin olmayışı bu hissi geliştiremediklerine neden olmuştur. Onlar için insanın ailesinin olması demek, ait olabilecekleri ve dönebilecekleri birilerinin/ bir yerlerin olması demektir.

Evi bağlanma alanı olarak görüp onu kimlik ve aidiyet ile ilişkilendiren refakatsiz gençler için ev hissi, sizin gibi insanlarla bir arada olabildiğiniz, dışarıda olmaktan daha güvenli olan bu alana duyulan histir. Bu konar göçer yaşamda evler her ne kadar geçici olsa da yaşamdaki bazı patikalarda ya da duraklarda geri dönülecek evler ulaşılmazsa burada yeni evler edinilir. İçinde devamlılığı “görece” kalıcılığı barındıran evlere kısa dönüşler olur. Ev= aile denkleminde ailenin ulaşılamayacak bir konumda olmasının ev hissini geliştirilemediğine yol açtığı gözlenmiştir.

Günlük hayatta deneyimlenen ırkçı ve ayrımcı tepkilerden ve pratiklerden yorulduğu gözlemlenen katılımcıların kendilerini koruma refleksi geliştirdikleri, bu tepkilerin muhtemel sonuçlarına dair kimliklerini gizleme yoluna gittiklerine yukarıda değinilmişti. Toplumda artan yabancı düşmanlığı nedeniyle hakaretlerden yorulan katılımcılar arasında yükselen göçmen karşıtı tansiyon nedeniyle taciz ve şiddetle karşılaşma korkusu içindedirler. Ülkelerini ve ailelerini geride bıraktıkları/ bırakmak zorunda kaldıkları için korkak olarak etiketlenen refakatsiz gençlerin aldıkları tepkiler “erkeklik” algısı üzerinden cinsiyetçi söylemlere dönüşmüştür.

Sosyal sermaye olgusu yapılan araştırmada ortaya çıkan önemli bulgulardan biridir. 4/17 oranında mevcut statülerini, kurdukları sosyal sermaye ağlarıyla aldıkları gözlenmiştir. Toplumda kurdukları ilişkileri kendi faydalarına yönelik kullandıkları ve bu yönde yeni ilişki ağları kurdukları ortaya çıkmıştır. Onların işlerini görececek, ya da onların deyimiyle onlara yardımcı olabilecek kişilerle bağlantılar kurmuşlardır. Bu ilişki biçimi karşılıklı tanıma ve tanınma aracı da olabildiği gibi fayda odaklıdır. Sahip oldukları akademik başarının ya da onların işini görececek kişilerin hâkim ideolojisini benimsemeleri bir kıstastır. Bu kıstaslar ve kriterler o denli önemlidir ki; bazen yasaları

çiğnediğinizde dahi sizi koruyanlar sayesinde kazancınız büyük olabilmektedir. Eğitimli üst tabakadan insanlara din alanında elde ettiğiniz başarılarla yaklaşmak bir sosyal sermaye pratiği olmuştur. Bu noktada kamu kurumu çalışanlarının özellikle de Göç İdaresi Müdürlüklerinin bu tarz ilişkiler neticesindeki eylemlerinin bu kurumlara ve kişilere dair güveni sarstığı gözlenmiştir.

Geçmişten yola çıkarak yaşamlarını sürdürürken, aynı zamanda farklı ülkeler arasında çocukluk ile yetişkinlik arasındaki bir geçiş döneminde yeni bir yaşam inşa etme deneyimleri "beklemede bir yaşam" olarak tanımlanabilir. Yeni bir ülkeye gelmek, tahmin edemedikleri değişiklikleri beraberinde getirir (Gustafsson, Fioretos ve Norström, 2012: 65). Refakatsiz gençlerin bu beklemedeki yaşamdan bıktıklarında, burada aradıklarını bulamadıklarında ve bulabileceklerine dair ümitlerini yitirdiklerinde üçüncü bir ülkeye gitme arzusu içinde oldukları gözlenmiştir. Burada yasal bir statü alan ve geleceğini burada kurmak isteyen refakatsiz genç grubun aksine gitmek isteyenler kendi aralarında bunu yasal veya kaçak gerçekleştirmek üzere ikiye ayrılmaktadır. Kaçak olarak çıktıkları ilk göç sürecinin travmatik ve korku dolu etkisinden dolayı bunu BM aracılığıyla yasal yollardan yapmak isteyenler ilk gruptur. Ancak kaçak da olsa gitmek isteyenler ya da başarısız gitme girişimi olanlar bunu paraları olmadığı için deneyemediklerini belirtmişlerdir. Gitmek ve kalmak isteyenlerin aksine üçüncü bir grup olarak kararsızlar burada statü almalarında ve BM aracılığıyla üçüncü bir ülkeye yerleştirilmelerindeki belirsizlik nedeniyle hem gitmek istiyor ancak kaçak olarak yolların tehlikelerinden dolayı da kalmak istiyor.

Kurum bakımından ayrılan refakatsiz gençlerin kamu kurum ve kuruluşlarında yaşadıkları sorun ve engeller ve Türkiye'deki mevzuatın yabancılar özelindeki bir uygulaması olan uydu kent deneyiminin yaşamlarındaki etkileri genel olarak olumsuz olmuştur. Özellikle sağlık, eğitim, çalışma noktasında kurumlar arasındaki koordinasyon eksikliği refakatsiz gençlerin uygulamalara dair bilgi eksikliğiyle birleştiğinde onlar için olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Kendi başlarına uydu kentlerin dışına izinsiz çıkamamalarını ve devamlı olarak imza atma uygulaması nedeniyle bu kentlerde takılı kaldıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle Anadolu'nun kısıtlı iş imkanlarına sahip kentlerinde yaşadıklarını belirten refakatsiz gençler bazen çalışmak

amacıyla izinsiz olarak şehir değiştirdiklerini belirtmiştir. İş ve eğitim gibi programları nedeniyle izinlerin çıkmasını beklemelerinin olumsuz etkileri olduğu görülmüştür.

5.2. ÖNERİLER

Bu araştırmada refakatsiz çocukların ülkelerindeki yaşama, g süreçlerine, Türkiye’de kurum bakımına alındıkları sürece ve kurum bakımı sonrasında refakatsiz gençler olarak yaşam deneyimlerine dair önemli bulgular elde edilmiştir. Bu bölümde refakatsiz ocuk ve gençler üzerine araştırmalar yapacak araştırmacılara, bu alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarına ve bu alanda geliştirilecek sosyal politika ve sosyal hizmet çalışmaları için önerilere yer verilmektedir.

5.2.1. Araştırmacılar İçin neriler

Refakatsiz ocuk ve gençler için yapılan araştırmalara bakıldığında Amerika’da (Bromley, 1982; Porte ve Torney- Purta, 1987) ve Kuzey Avrupa (Sourander, 1998; Hjelde, 1998) araştırma literatüründe 1980’li yıllardan itibaren çalışmalar mevcutken; Türkiye’de ise ne yazık ki son 10 yılda artan bir ilgi mevcuttur. Bunun yanında Türkiye’deki refakatsiz ocuk ve genç popülasyonuna baktığımızda yapılan araştırmaların oldukça az sayıda olduğunu söylemek mümkündür.

Var olan araştırmaların ise refakatsiz çocuklar üzerinde yoğunlaştığı, ancak ergen ve genç refakatsiz gençler için oldukça az olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu alanda çalışacak araştırmacılara refakatsiz ergen ve gençleri odaklarına alabilecekleri araştırmaların yapılmasının önemli olacağı önerilmektedir. Özelikle nc ülke başvuru sürecinde Türkiye’de uyum açısından deneyimlerinin araştırmaya değer olduğu düşünülmektedir.

Bu alışma refakatsiz ocuk ve gençlerin g eksenindeki yaşamlarına ve deneyimlerine dair bir profil çıkarma ve var olan durumu gösterme saikiyle hazırlandığı için konunun sosyal hizmet teorileri eşliğinde ele alınması önerilen bir diğer noktadır. G alışmaları

özelinde ayrımcılık ve baskı karşıtı sosyal hizmet uygulamaları ile ele alınması ya da güçlendirme perspektifiyle bir çalışma hazırlanması önerilmektedir.

Refakatsiz kız çocukların toplumsal cinsiyet rolleri etkisinde göçe daha az katılım gösterdikleri gerçeğinden dolayı Türkiye’de de refakatsiz kız çocuklarının sayısı erkeklere nazaran azdır. Bu durum araştırmacının kız çocuklara ve gençlere ulaşımını da zorlaştırmış sadece erkeklerle görüşmeler yapmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bu alanda çalışma yapacak araştırmacılara az sayıdaki refakatsiz kız çocuklarına ulaşabilmeleri ve onların da deneyim ve algılarını ortaya çıkarabilecek araştırmaları yapmaları önerilmektedir.

Araştırma bulguları göstermiştir ki, konunun sosyal hizmet ve sosyal politika açısından önemi büyüktür. Eğitim, sağlık, sosyal hizmet ve çalışma gibi alanlardaki deneyimlerinde mevcut yasal boşlukların ve düzenlemelerin refakatsiz çocuk ve gençler özelinde düzenlenmesi ve bu konuda gençler arasındaki bilgi eksikliğinin giderilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada kimlik, aidiyet, iyilik hali, sosyal sermaye, ırkçılık ve ayrımcılık konusundaki deneyimleri ile genel bir bakış açısı çizildiyse de bu kavramların her biri ayrı ayrı araştırılabilecek kapsamlı çalışma alanlarıdır.

5.2.2. Sosyal Hizmet Uzmanları İçin Öneriler

Araştırma bulguları göstermiştir ki sosyal hizmet uzmanlarının kurum bakımı sürecinde de ayrılış sürecinin planlanmasında da ve ayrılma sonrası izleme ve takip sürecinde rolü oldukça önemlidir.

Kurum bakımı süresince sorunlarını anlatabilecekleri, güvendikleri ve çözümünde onlara yardımcı olabilecek bir sosyal hizmet uzmanının yaşamlarındaki etkisi pozitif olmuştur. Katılımcılar kurumda sağlık, eğitim ve çalışma süresince ve bunun planının yapılmasında onlara destek olan sosyal hizmet uzmanlarını iyi anmış ve desteklerinden

memnun olduklarını dile getirmişlerdir. Bu alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının refakatsiz çocuk ve gençlerin yaşadıkları problemlerde iletişime açık ve onlara destek olmaya hazır bir pozisyonda olması elzemdir.

Bakım sonrası yaşam planlamasında rehberlik ve danışmanlık rolü oldukça önemlidir. Sosyal hizmet uzmanlarının çocuk ve gençlerin bilgi ve becerilerine göre iş ve okullara girebilmelerine destek olmaları ve bu süreçte onlara yol göstermeleri özellikle bakım sonrası yaşamlarını büyük ölçüde kolaylaştıracaktır. Kurum sonrası yaşama dair belirsizlik ve bundan duyulan endişeye dair uygun danışmanlık hizmeti verilmelidir. Başta ev bulmak olmak üzere çalışma ve iş hayatına giriş için bilgi verici ve yönlendirici çalışmaların yapılması uygun bir ayrılış planının en önemli parçasıdır.

Refakatsiz çocuk ve gençlerin bakım sonrası eğitim, sağlık, çalışma, sosyal hizmetler ve sosyal yardımlara erişim konusunda Türkiye'deki yasal prosedüre yabancı oldukları göz önünde bulundurulmalı ve onlara bu alanlara ulaşmalarında hangi mekanizmaları kullanabileceklerine dair bilgi verilmeli.

Koruma ve bakım kararının 18 yaşından sonra uzatılması oldukça nadir bir durumken eğitime devam eden refakatsiz gençlerin bu kararın uzatılması konusunda sosyal hizmet uzmanlarının rolü büyüktür. Bu konuda kurumdaki idarenin desteği ile bu kararın uzatılması yönünde girişimlerde bulunması gençlerin bakım sonrasında kendilerini daha güçlü ve güvende hissetmelerine yardımcı olacaktır.

Bakım sonrası yaşamlarında karşılaşılabilecekleri sorunlar ve bunlara dair çözümlerde onların yanında olduklarını hatırlatmalarının refakatsiz gençlerin bakım sonrası yalnızlık ile baş etmelerinde olumlu bir etki yapabileceği gibi iyilik hallerine de katkı sağlayacaktır. Sosyal hizmet müdahale basamaklarının son aşamaları olan izleme ve takip adımlarının refakatsiz gençlerin bakım sonrası yaşamları için oldukça önemli olduğu gözlenmiştir. Dolayısıyla refakatsiz çocuk ve gençlerle çalışan sosyal hizmet uzmanlarının ve meslek elemanlarının bu adımda çocuk ve gençlerin ne durumda olduklarına dair bu adımı etkili bir şekilde uygulamaları gerekmektedir.

5.2.3. STK'lar ve Politika Yapıcıları İçin Öneriler

Kamu kurum çalışanlarının refakatsiz çocuk ve gençlerin Türkiye'deki yasal statülerine dair mevzuat dışı uygulamaları bu kurumlara dair güveni sarsmaktadır. Refakatsiz gençlerin nüfuzlu kişiler ve kamu kurumu çalışanları aracılığıyla statü ve diğer izin türleri sahibi olmaları normal düzende oldukça zaman alacak ve hatta bazı durumlarda imkansızdır. Ancak bu kişiler aracılığıyla bu statü ve izinleri almaları görevi kötüye ve belirli kişilerin faydasına yönelik kullanmak olup etik ve yasa dışıdır.

Türkiye'de refakatsiz çocuklara yönelik ihtisaslaşmış veya sadece onlar için hizmet veren sivil toplum kuruluşu bulunmamaktadır. Dolayısıyla refakatsiz çocuklar genellikle çocuklar, göçmenler ve dezavantajlı gruplar ile çalışan sivil toplum kuruluşlarının kesişiminde kaldıkları zaman onların yardım ve hizmetlerinden faydalanabilmektedirler. Nitekim Türkiye'de sivil toplumun refakatsiz çocuk ve gençler özelindeki rolü (Atasü Topcuoğlu ve Bulgurcuoğlu, 2021: 337) yeni kamu yönetimi şeklinde savunuculuktan uzaktır. Bununla beraber devletin üstlenmesi gereken sorumlulukların bir kısmını projeler hazırlayarak uyguladığı bir şekilde yürümektedir.

Kamu kurum çalışanlarının refakatsiz çocuk ve gençler özelinde yabancılara ilişkin tavır ve tutumlarının kötü, ayrımcı ve dışlayıcı olduğunu deneyimleyen katılımcılar için bu sorunlarının çözümünde bu kurumlara başvurma motivasyonlarını köreltiği gözlenmiştir. Çalışanların eşit ve adil bir yaklaşımla hizmet sunması insan hakları uygulamaları için önem arz etmektedir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Göç İdaresi Başkanlığı'nın iş birliği ile refakatsiz çocuk ve gençlerin Türkiye'deki yasal statülere dair bilgilendirici çalışmaların yapılması, hâlâ uluslararası koruma başvurusu yapılmamış çocuk ve gençlerin başvurularının alınması Türkiye'deki sosyal haklara erişimleri için oldukça önemlidir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı arasında yapılabilecek iş birliği ile okul çağındaki refakatsiz çocukların eğitime katılım oranlarının artırılması için ve eğitime devam sürecinin iyileştirilmesi için çalışmaların yapılması önerilmektedir. Özellikle okul çağında gerek okul idaresi, öğretmenler ve akran yerli öğrencilerin yabancılara dair olumsuz uygulamaların, tavır ve tutumların önüne geçilebilecek politikaların ve uygulamaların üretilmesi bu çocuk ve gençlerin eğitimlerine devam için oldukça önemlidir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı arasında koruma ve bakım sonrası düzenli işi ve geliri olmayan gençlerin sağlık sigortalarının uzatılması konusunda çalışmaların ve bilgilendirici çalışmaların yapılması sağlık konusundaki mağduriyetlerin ve olası krizlerin önüne geçmek adına önerilmektedir.

Refakatsiz çocuklara yönelik hizmet veren bakım kuruluşlarının düzenli aralıklarla denetimlerinin ve kontrollerinin yapılması, burada yaşayan çocuk ve gençlerle gizlilik ilkeleri doğrultusunda personelden ayrı bire bir görüşmelerin yapılması önerilmektedir. Kurum çalışanlarına yabancılar, çocuk ve gençlerle çalışırken dikkat edilmesi gereken hususlara yönelik düzenli olarak eğitimlerin yapılması önerilmektedir.

Kurum bakımı süresince olası travmaların tedavisinde ve sorunların çözümünde ruh sağlığı alanında çalışan meslek elemanlarının (psikolog, sosyal çalışmacı, psikolojik danışman) olmasına dikkat edilmeli ve bu çalışanların süpervizörlük eğitimi dahil hassas gruplarla çalışma konusunda yeterli donanımlara sahip olması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, Nermin (2002). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Bakım Sonrası Rehberlik ve İzleme Hizmetleri. *Sosyal Hizmet Modellerinden Yararlanan Gençlere Yönelik Hayata Hazırlama Rehberi*. Erişim Tarihi: 13.04.2022, <https://www.aile.gov.tr/chgm/sayfalar/bakim-sonrasi-rehberlik-ve-izleme-hizmetleri/>

Akandji-Kombe, J. F. (2008). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Uygulanmasına İlişkin Kılavuz Kitap Avrupa Konseyi Yayınları, İnsan Hakları El Kitapları Serisi, (7).

Atasü Topçuoğlu, R. A. (2012). Türkiye’de göçmen çocukların profili, sosyal politika ve sosyal hizmet önerileri hızlı değerlendirme araştırması. İsveç Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Ajansı ve Uluslararası Göç Örgütü (IOM), http://www.turkey.iom.int/documents/Child/IOM_GocmenCocukRaporu_tr_03062013.pdf.

Atasü Topçuoğlu, R. (2014). Hayatı değiştirmek için yola çıkanlar–yola çıkınca değişen hayatlar: Bir müracaatçı grubu olarak göçmen çocuklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(1), 89-108.

Atasü Topçuoğlu, R. (2016). Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama. *İnsan Hakları Yıllığı*, 34, 1-20.

Atasü Topçuoğlu, R., & Bulgurcuoğlu, S. (2021). Türkiye’de ve Almanya’da Refakatsiz Göçmen Çocuklara Yönelik Sosyal Hizmetler.

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı (2014). “Sığınma, Sınırlar ve Göç ile İlgili Avrupa Hukuku El Kitabı”2014 Baskısı, Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmî Yayınlar Ofisi, 2015.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1950. Erişim Tarihi: 03.02.2021, https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf

- Aydemir, E. (2011). *Evlilik mi evcilik mi? Erken ve zorla evlilikler: Çocuk gelinler*. International Strategic Research Organization (USAK).
- Bat-Zion, N., & Levy-Shiff, R. (1993). Children in war: Stress and coping reactions under the threat of Scud missile attacks and the effect of proximity.
- BBC, Grafiklerle: Suriye’de 8. Yılına giren savaş. Erişim Tarihi: 06.02.21, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43414137>
- Bean, T., Derluyn, I., Eurelings-Bontekoe, E., Broekaert, E., & Spinhoven, P. (2007). Comparing psychological distress, traumatic stress reactions, and experiences of unaccompanied refugee minors with experiences of adolescents accompanied by parents. *The Journal of nervous and mental disease*, 195(4), 288-297.
- Bilgi, L. (2006). Türk Romanında Savaş Sonrası Anadolu’ya Zorunlu Göçler. Yayımlanmamış doktora.
- Bhabha, J. (2008). Independent Children, Inconsistent Adults: International child migration and the legal framework.
- Blunt, A. and R. Dowling (2006) Home. London: Routledge.
- BMMYK (2008). Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair BMMYK Kılavuz İlkeleri. Erişim Tarihi: 10.02.2021, <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa69594>
- BMMYK (2021). Çocuk Mültecilere İlişkin Türkiye’deki Yasal Çerçeve. Erişim Tarihi: 10.02.2021, <https://www.unhcr.org/tr/cocuk-multecilere-iliskin-turkiyedeki-yasal-cerceve>
- Bromley, M. A. (1988). Identity as a central adjustment issue for the Southeast Asian unaccompanied refugee minor. *Child and Youth Care Quarterly*, 17(2), 104-114.
- Boon, J. A. (1982). Other tribes, other scribes: symbolic anthropology in the comparative study of cultures, histories, religions and texts. CUP Archive.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Routledge.
- Bourdieu, P. (2000). *Pascalian meditations*. Stanford University Press.

- Bozok, N., & Bozok, M. (2018). “Göçmen İstekleri” Yaklaşımı Işığında Beykoz, Karasu Mahallesi’ndeki Refakatsiz Afgan Göçmen Çocukların Yaşamlarını Sürdürme Mücadeleleri. *Moment Dergi*, 5(2), 416-440.
- Bozok, N. ve Bozok, M. (2019). İstanbul’a dağılan refakatsiz Afgan göçmen çocuklar. *Beyond İstanbul, Mekanda Adalet Derneği*. 47-52.
- Bushin, N. (2008). Quantitative datasets and Children's Geographies: examples and reflections from migration research. *Children's Geographies*, 6(4), 451-457.
- Cambridge University Press. (n.d.). Immigrant. In Cambridge dictionary. Retrieved May 6, 2022 from cambly.com/english?lang=tr
- Camus, A. (2009). *Mutlu Ölüm*, Çev. Ramis Dara, 6.
- Chambers, I., Türkmen, İ., & Beşikçi, M. (2019). *Göç, kültür, kimlik*. Ayrıntı yayınları.
- Chase, E., Knight, A., & Statham, J. (2008). Promoting the emotional wellbeing and mental health of unaccompanied young people seeking asylum in the UK. *London: Thomas Coram*.
- Ciğer, M. İ. (2016). Uluslararası Hukuka Uygun Geçici Koruma Rejiminin Unsurları Üzerine. *Göç Araştırmaları Dergisi*, (3), 62-92.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (Çeviren: S. B, Demir ve M, Bütün), (5. Baskı) Siyasal Kitabevi: Ankara.
- Council of Europe: Parliamentary Assembly, Unaccompanied children in Europe: issues of arrival, stay and return, 21 March 2011, Doc. 12539, available at: <https://www.refworld.org/docid/4d8b1e002.html> [accessed 6 March 2021]
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.
- Çağlayan, S. (2011) “Göç Kavramı ve Kuramları”, Fatime Güneş (Ed.) *Kent Sosyolojisi, Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları*, Eskişehir.
- Çapar, N. (2015). Sığınmacı Çocuk Hakları. Ülkemize Sığınan Yabancıların Sağlık Hakları Paneli, İstanbul Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü.

- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (1995). T.C. Resmi Gazete (22184, 27 Ocak 1995). Erişim Tarihi: 12.02.2021 <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf>
- Cocuk Koruma Kanunu. (15 Temmuz 2005). Erişim Tarihi: 10.10.2021, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>
- Derluyn, I. (2018). A critical analysis of the creation of separated care structures for unaccompanied refugee minors. *Children and Youth Services Review*, 92, 22-29.
- Derluyn, I., & Broekaert, E. (2007). Different perspectives on emotional and behavioural problems in unaccompanied refugee children and adolescents. *Ethnicity and health*, 12(2), 141-162.
- Derneği, H. Y. (2010). Askıya Alınmış Çocukluk: Türkiye’de Sığınma Arayan Ailesinden Ayrı Düşmüş Mülteci Çocukların Durumu. Erişim tarihi: 07.05.2022, <http://www.madde14.org/images/2/26/HydAskıyaAlinmisCocukluk.pdf>.
- Demiştaş, M. (2010). Kırım Savaşı ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânları. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 16 (41), 215-238. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/issue/2880/39721>
- Department of Health, London (United Kingdom);. (2001). Children (Leaving Care) Act 2000 Regulations and guidance.
- Doğanay, F. (1997). Türkiye’ye göçmen olarak gelenlerin yerleşimi. Toplum ve Göç II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiriler Kitabı, 194-205.
- Duruel, M. (2017). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına etkileri fırsatlar ve tehditler. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 207-222.
- Eide, K., & Hjern, A. (2013). Unaccompanied refugee children–vulnerability and agency. *Acta paediatrica*, 102(7), 666-668.
- Elmacı D.(2014). Sığınmacı Çocukların Maruz Kaldığı Kültürel Şiddet. Çocuk Ve Şiddet: Toplumsal Şiddetin Cenderesinde Çocuklar, Cilt 1, Şiddetin Mağduru Olarak Çocuklar. SAMER Bilimsel Yayınlar Serisi. İstanbul.

- Enenajor, A. (2008). Rethinking vulnerability: European asylum policy harmonization and unaccompanied asylum seeking minors. *Childhoods Today*, 2(2), 1-24.
- Engebrigtsen, A. (2003). The child's–or the state's–best interests? An examination of the ways immigration officials work with unaccompanied asylum seeking minors in Norway. *Child & Family Social Work*, 8(3), 191-200.
- Erder, S. (2006). Refah toplumunda getto (Vol. 4). İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Erdoğan, M. (Şubat 2018). *Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum*. 2. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdönmez, A. (2016). Türkiye'ye kitlesel göçle gelen mültecilere yönelik yürütülen eğitim öğretim süreci. *Eğitime Bakış*, 12(36), 24-33.
- Erol, S. O. (2020). *Erişkinliğe geçiş sürecinde sığınmacı gençler ve grup hakları* (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Ersoy, A. F., & Turan, N. (2019). Sığınmacı ve Göçmen Öğrencilerde Sosyal Dışlanma ve Çeteleşme. *Third Sector Social Economic Review*, 54(2), 828-840.
- Balibar, E. (2000). Irkçılık ve Kriz. *İrk Ulus Sınıf–Belirsiz Kimlikler*, 270-282.
- European Migration Network, (2018). “Approaches to Unaccompanied Minors Following Status Determination in the EU plus Norway”. Erişim Tarihi: 10.02.2021, https://ec.europa.eu/homeaffairs/sites/homeaffairs/files/00_eu_synthesis_report_unaccompanied_minors_2017_en.pdf
- Faist, T. (2003). Uluslararası göç ve uluslararası toplumsal alanlar. Bağlam Yayıncılık.
- Fazel, M., Wheeler, J., & Danesh, J. (2005). Prevalence of serious mental disorder in 7000 refugees resettled in western countries: a systematic review. *The Lancet*, 365(9467), 1309-1314.
- Galtung, J. (1990). Cultural violence. *Journal of peace research*, 27(3), 291-305.
- Geltman, P. L., Grant-Knight, W., Mehta, S. D., Lloyd-Travaglini, C., Lustig, S., Landgraf, J. M., & Wise, P. H. (2005). The “lost boys of Sudan”: Functional and behavioral health of unaccompanied refugee minors resettled in the United States. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 159(6), 585-591.

- Gezici Yalçın, M. (2017). Göç psikolojisi. Ankara: Pharmakon.
- Giner, C. (2007). The Politics of Childhood and Asylum in the UK. *Children & Society*, 21(4), 249-260.
- Goodman, J. H. (2004). Coping with trauma and hardship among unaccompanied refugee youths from Sudan. *Qualitative health research*, 14(9), 1177-1196.
- Göksel, G. U. (2019). Göçmen Entegrasyonu ve Tanınma Teorisi: Adil Entegrasyon. *İstanbul: Pinhan Yayıncılık*.
- Gustafsson, K., Fioretos, I., & Norström, E. (2012). Between empowerment and powerlessness: Separated minors in Sweden. *New directions for child and adolescent development*, 2012(136), 65-77.
- Güneş, F. (2012). Göç, yoksulluk ve sosyal politika. *İktisadi Araştırmalar Vakfı*, 183-199.
- Gürle, N. Ş. (2012). İstanbul'da Refakatsiz Sığınma ve Mülteci Çocukların Karşılaştıkları Sorunlar ve Uygulamalar. Unpublished master thesis). Istanbul University, Institution of Social Sciences, Istanbul.
- Güvenç, Bozkurt (1999). İnsan ve Kültür, Ankara: Remzi Kitabevi.
- Hall, Stuart, (1994). "Cultural identity and diaspora" from Williams, Patrick and Laura Chrisman, *Colonial discourse and post-colonial theory: a reader* pp.227-237, London: Harvester Wheatsheaf
- Heiduschka, V. (Yapımcı), & Haneke, M. (Yönetmen). (1994). *71 Fragments of a Chronology of Chance* [Sinema Filmi]. Avusturya- Almanya.
- Herz, M., & Lalander, P. (2017). Being alone or becoming lonely? The complexity of portraying 'unaccompanied children' as being alone in Sweden. *Journal of Youth Studies*, 20(8), 1062-1076.
- Herz, M., & Lalander, P. (2021). 'Unaccompanied minors' in Sweden reflecting on religious faith and practice. *Journal of Youth Studies*, 24(8), 1085-1099.
- Hjelde, K. H. (1998). Health or culture? Resettlement and care of young unaccompanied refugees. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, 10(1), 11-18.

Hicks, R., Lalonde, R. N., & Pepler, D. (2009). Psychosocial considerations in the mental health of immigrant and refugee children. *Canadian Journal of Community Mental Health, 12*(2), 71-87.

Pazarcı, H. (2014). *Uluslararası hukuk*. Turhan Kitabevi.

Hoegberg, D. (1999). Principle and Practice: The Logic of Cultural Violence in Achebe's " Things Fall Apart". *College Literature, 26*(1), 69-79.

Honneth, A. (1996). The struggle for recognition: The moral grammar of social conflicts. MIT press.

International Council on Human Rights Policy. (2010). Irregular Migration, Migrant Smuggling and Human Rights: Towards Coherence. International Council on Human Rights Policy.

IOM (2014). Afghanistan: Migration Profile. Kabil: IOM.

İÇDUYGU, Ahmet ve İbrahim SIRKECI (1999). "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", 75 Yılda Köylerden Kentlere, Oya Baydar (der.), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. (2009). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923 2023 Ulus devlet Oluşumundan Ulus ötesi Dönüşümlere.

Jenkins, R. (2016). Bir Kavramın Anatomisi: Sosyal Kimlik. Gül Bostancı (Çev.), İstanbul: Everest Yayınları.

Gencer, T. E. (2019). Göç Süreçlerindeki Çocukların Karşılanamayan Gereksinimleri, Haklara Erişimleri ve Beklentileri: Ankara ve Hatay'da Yaşayan Suriyeli Çocuklar Örneği.

Göç İdaresi Başkanlığı, Geçici Koruma Genel Bilgi. Erişim Tarihi: 05.02.2021, <https://www.goc.gov.tr/genel-bilgi45>

Göç İdaresi Başkanlığı, Kitleli Akınlar. Erişim Tarihi: 06.02.2021, https://www.goc.gov.tr/kitleli-akinlar#_ftn2

- Jarlby, F., Derluyn, I., Vitus, K., & Jervelund, S. S. (2021). Attempts to “forget”: unaccompanied refugee adolescents’ everyday experiences of psychosocial challenges and coping upon settlement. *International Journal of Migration, Health and Social Care*.
- Kahya, Ö. (2014). Türkiye’de Sığınmacılık ve Uydu Kent Deneyimi. *II. Uluslararası Davraz Kongresi Küresel Sorunlar ve Çözüm Arayışları Bildiriler Kitabı, Süleyman Demirel Üniversitesi*, 29-31.
- Kanunu, İ. (2003). 4857 Sayılı İş Kanunu. *Resmi Gazete*, 10(2003), 25134.
- Karagül, M., & DüNDAR, S. (2006). Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 6(12), 61-78.
- Karagül, M., ve Masca, M. (2005), Sosyal sermaye üzerine bir inceleme, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 36-50.
- Karataş, K., Tılıç, H., Atasü-Topcuoğlu, R., ve Demir, O. (2014a). Türkiye’de Refakatsiz Çocuklara Erişim ve Çocuğun Yüksek Yararına Yönelik Hizmet Sunumunun Teşvik Edilmesi Projesi Değerlendirme Raporu. *IOM*.
- Karataş, K., Tılıç, H., Atasü-Topcuoğlu, R., ve Demir, O. (2014b). Türkiye’de Refakatsiz Çocuklara Erişim ve Çocuğun Yüksek Yararına Yönelik Hizmet Sunumunun Teşvik Edilmesi Projesi Eğitim Kaynak Dökümanı. *IOM*.
- Kaukko, M., & Wernesjö, U. (2017). Belonging and participation in liminality: Unaccompanied children in Finland and Sweden. *Childhood*, 24(1), 7-20.
- Kaya, A (2014). Türkiye’de Göç ve Uyum Tartışmaları: Geçmişe Dönük Bir Bakış. *‘İdeal Kent’ Kent Araştırmaları Dergisi*. Göç-I (14): 11-28.
- Keleşoğlu, F., & Yıldız, R. Çokkültürcü Sosyal Hizmet Uygulaması ve Eklektik Perspektif. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(Toplum & Siyaset), 193-202.
- Kohli, R. (2002). Social work with unaccompanied asylum seeking young people. *Forced Migration Review*, 12(3), 31-33.

- Kohli, R. K. (2006). The sound of silence: Listening to what unaccompanied asylum-seeking children say and do not say. *British Journal of Social Work*, 36(5), 707-721.
- Kohli, R. K. (2011). Working to ensure safety, belonging and success for unaccompanied Asylum-seeking children. *Child Abuse Review*, 20(5), 311-323.
- KOREV (2017). "Refakatsiz Sığınmacı Çocuklar Çalıştayı Sonuç Raporu". <https://www.korev.org.tr/files/document/refakatsiz-siginmaci-calistayi.pdf>,
- Kritz, M. M., Lim, L. L., Zlotnik, H., & Lim, L. L. L. L. (Eds.). (1992). International migration systems: a global approach. Oxford University Press, USA.
- Kurt, H. K. (2019). Refakatsiz çocuklara yönelik sosyal politikalar (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Kümbetoğlu, B. (2019). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. (6.Basım) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lalander, P., & Herz, M. (2018). 'I Am Going to Europe Tomorrow': : The Myth of the Anchor Child and the Decision to Flee in the Narratives of Unaccompanied Children. *Nordic Journal of Migration Research*, 8(2), 91-98.
- Lalander, P., & Herz, M. (2021). Life Planning and Habitus: Opportunities and Constraints Among Unaccompanied Young Refugees in Sweden. *Young*, 29(3), 272-287.
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
- Leghtas, I., & Sullivan, D. (2016). Tanrı'dan Başka Kimsemiz Yok: Türkiye'deki Suriyeli Olmayan Mülteciler İçin Kalıcı Çözümlerin Bulunmayışı. *Refugees International Alan İnceleme Raporu, Şubat*.
- May, V. (2011). Self, belonging and social change. *Sociology*, 45(3), 363-378.
- McKendrick, J. H. (2001). Coming of age: rethinking the role of children in population studies. *International Journal of Population Geography*, 7(6), 461-472.
- Migration Data Portal, Child and Young Migrants. Erişim Tarihi: 27.02.2021, <https://migrationdataportal.org/themes/child-and-young-migrants>

Migration Data Portal, The Bigger Picture. Erişim Tarihi: 25.02.2021, https://migrationdataportal.org/?fbclid=IwAR2B3o9Z1PPy7Q59S2nSsAV6Mye5sdvERYC1I-QBVgQGEZGs5YeKEKXBkk&i=stock_perc_&t=2020

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. sage.

Mülteci Çocuklar Hukuk El Kitabı: Sığınmacı ve Mülteci Çocukların Hakları, Türkiye, BMMYK Yayınları, Ağustos 2008.

Mülteci Hakları Merkezi. (2018). *Kendi Sözleriyle: Refakatsiz Çocuk Sığınmacılar*. Mülteci Hakları Merkezi ve İsviçre Büyük Elçiliği. Erişim Tarihi: 10.05.2021, <https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-75.pdf>

Nadan, Y., & Ben-Ari, A. (2013). What can we learn from rethinking ‘multiculturalism’ in social work education?. *Social Work Education*, 32(8), 1089-1102.

Nelson, D., Price, E., & Zubrzycki, J. (2017). Critical social work with unaccompanied asylum-seeking young people: Restoring hope, agency and meaning for the client and worker. *International social work*, 60(3), 601-613.

Ní Raghallaigh, M. 2011. Religion in the lives on unaccompanied minors: An available and compelling coping resource, *British Journal of Social Work*, 41(3), 539-566.

Nolen-Hoeksema, S. ve Larson, J. (1999) *Coping with Loss*, Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey

Özdemir, A., & Budak, F. (2017). Göçün çocuk ruh sağlığı üzerine etkileri. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 212-223.

Özdemir, Ç. (2016). Suriye’de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi?. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 81-102.

Özgür, Ö. (2010). Çokkültürcü Sosyal Hizmet: Eleştirel Bir Bakış. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 89-104.

Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation* (No. 4). Sage.

Perruchoud, R. ve Redpath – Cross, J. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü, IOM, 2. Baskı (Türkçe) No 31

- Porte, Z., & Torney- Purta, J. (1987). Depression and academic achievement among Indochinese refugee unaccompanied minors in ethnic and nonethnic placements. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57(4), 536-547.
- Potocky-Tripodi, M. (2002). Best practices for social work with refugees and immigrants. Columbia University Press.
- Rapport, N., & Dawson, A. (1998). Home and movement: a polemic. Migrants of identity: Perceptions of home in a world of movement, 19-38.
- Refakatsiz Cocuklar Yonergesi. (20 Ekim 2015). Erişim Tarihi: 10.10.2020, <https://www.aile.gov.tr/uploads/sgb/uploads/pages/yonergeler/refakatsizcocuklar-yonergesi-20-10-2015.pdf>
- Reitz, J. G., Breton, R., Dion, K. K., & Dion, K. L. (2009). *Multiculturalism and social cohesion: Potentials and challenges of diversity*. Springer Science & Business Media.
- Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme önerisi. *Göç Dergisi (GD)*, 3(1), 65-81.
- Silav, Ö. (2022). Refakatsiz Çocukların İyilik Hallerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi.
- Sirriyeh, A. (2010). Home journeys: Im/mobilities in young refugee and asylum-seeking women's negotiations of home. *Childhood*, 17(2), 213-227.
- Sirriyeh, A., & Raghallaigh, M. N. (2018). Foster care, recognition and transitions to adulthood for unaccompanied asylum seeking young people in England and Ireland. *Children and Youth Services Review*, 92, 89-97.
- Sosyal Hizmetler Kanunu (25 Mayıs 1983). Erişim Tarihi: 24.04.2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2828.pdf>
- Sourander, A. (1998). Behavior problems and traumatic events of unaccompanied refugee minors. *Child abuse & neglect*, 22(7), 719-727.
- Stigter, E. (2006). Afghan migratory strategies—an assessment of repatriation and sustainable return in response to the convention plus. *Refugee Survey Quarterly*, 25(2), 109-122.

Stretmo, L. 2014. *Governing the Unaccompanied Child: Media, Policy and Practice*. Göteborg: Göteborgs Universitet.

Sulu, C. (2018). *Korunma ve Bakım Altında Bulunan Refakatsiz Sığınmacı Çocukların Sunulan Hizmetlere İlişkin Değerlendirmeleri Beklentileri Ve Sorunları*. [Uzmanlık Tezi]. Ankara: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

Taştekin, F. (2015). Suriye: Yıkıl git, diren kal. İstanbul: İletişim Yayınları, 83.

Taylor, C. (1992). Politics of recognition. In A. Gutmann (Ed.) *Multiculturalism and "the politics of recognition"*. Princeton: Princeton University Press.

Teater, B. (2015). Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri: Uygulama için bir giriş. Nika Yayınevi.

Topal, C. (2015). Suriye İç Savaşı ve Uluslararası Düzen. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 117-122.

Turner, V. (2018). Ritüeller-Yapı ve anti-yapı. İstanbul: İthaki Yayınları.

Türk Medeni Kanunu (22 Kasım 2001). Erişim Tarihi: 25.04.2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>

UN Ad Hoc Committee on Refugees and Stateless Persons, A Deadly Journey for Children: The Central Mediterranean Migration Route, February 2017, available at: <https://www.refworld.org/docid/58b6a0594.html> [accessed 27 February 2021]

UN Children's Fund (UNICEF), A Child is a Child: Protecting Children on the Move from Violence, Abuse and Exploitation, May 2017, available at: <https://www.refworld.org/docid/591e90e54.html> [accessed 27 February 2021]

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 6 (2005): Treatment of Unaccompanied and Separated Children Outside their Country of Origin, 1 September 2005, CRC/GC/2005/6, available at: <https://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html> [accessed 14 February 2021]

UNHCR. (1951). Convention of Protocol Relating to the Status of Refugees.

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status and Guidelines on International Protection Under the

1951 Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees, April 2019, HCR/1P/4/ENG/REV. 4, available at: <https://www.refworld.org/docid/5cb474b27.html> [accessed 23 January 2021]

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR) Global Trends: Forced Displacement in 2019, 18 June 2020, available at: <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5ee200e37/unhcr-global-trends-2019.html> [accessed 28 February 2021]

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Guidelines on International Protection No. 8: Child Asylum Claims under Articles 1(A)2 and 1(F) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the Status of Refugees, 22 December 2009, HCR/GIP/09/08, available at: <https://www.refworld.org/docid/4b2f4f6d2.html> [accessed 2 March 2021]

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Guidelines on Policies and Procedures in Dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum, February 1997, available at: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3360.html> [accessed 24 April 2022]

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), *Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements*, February 2014, available at: <https://www.refworld.org/docid/52fba2404.html> [accessed 24 April 2022]

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Roundtable on Temporary Protection: 19-20 July 2012. International Institute of Humanitarian Law, San Remo, Italy: Summary Conclusions on Temporary Protection, 20 July 2012, available at: <https://www.refworld.org/docid/506d908a2.html> [accessed 5 February 2021]

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Summary Note: UNHCR's Strategy and Activities Concerning Refugee Children, October 2005, available at: <https://www.refworld.org/docid/439841784.html> [accessed 11 February 2021]

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), UNHCR and International Protection: A Protection Induction Programme, 1 June 2006, available at: <https://www.refworld.org/docid/466e71c32.html> [accessed 3 February 2021]

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), UNHCR Policy on Refugee Children, 6 August 1993, EC/SCP/82, available at: <https://www.refworld.org/docid/3f9e6a534.html> [accessed 14 February 2021]

UN High Commissioner for Refugees (UNHCR), Working with Unaccompanied Children. A Community-based Approach, May 1996, available at: <https://www.refworld.org/docid/4a54bc24d.html> [accessed 12 February 2021]

UN Human Rights Office of the High Commissioner for Human Rights, Paper on Family Reunification, OHCHR Migration Papers, Family Reunification, November 2005, available at: <https://www2.ohchr.org/english/issues/migration/taskforce/docs/familyreunification.pdf>

UNICEF. (2014). Refakatsiz Ve Ailesinden Ayır Düşmüş Çocuklar'a İlişkin Kurumlararası Rehber İlkeler.

Uysal, A. (2016). Londra'daki Türkiyeli çocukların ulusaşırı mekânlarda duygusal coğrafyaları. *Göç Dergisi (GD)*, 3(1), 99-119.

Valtonen, K. (2016). Social work and migration: Immigrant and refugee settlement and integration. Routledge.

Van Gennep, A. The rites of passage, çev.: Monika B. Vizedom and Gabrielle L. Caffee. Chicago, 1960.

Von Vacano, D. (2010). Immigrant identity in a cosmopolitan context. *Journal of International Political Theory*.

Yarci, S. (2011). Pierre Bourdieu'da Sosyal Sermaye Kavramı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 125-135.

Yeşil, F. (2013). İnsancıl Hukuk Açısından Suriye İç Savaşı. *Yasama Dergisi*, 24, 103-114.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). Nitel araştırma yöntemleri (10. Bası). *Ankara: Seçkin Yayınları*.

Yılmaz, Abdurrahman (2014), "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri", *Turkish Studies*, 9(2), 1685-1704.

Wade, J. (2011). Preparation and transition planning for unaccompanied asylum-seeking and refugee young people: A review of evidence in England. *Children and Youth Services Review*, 33(12), 2424-2430.

Wade, J. (2017). Pathways through care and after: Unaccompanied minors in England. *Social Work & Society*, 15(2).

Wade, J., Sirriyeh, A., Kohli, R., & Simmonds, J. (2012). Fostering unaccompanied asylum-seeking young people. *Creating a Family Life across a'World of Difference'*. London: BAAF Adoption & Fostering.

Wallin, A. M. M., & Ahlström, G. I. (2005). Unaccompanied young adult refugees in Sweden, experiences of their life situation and well-being: a qualitative follow-up study. *Ethnicity & health*, 10(2), 129-144.

Wernesjö, U. (2012). Unaccompanied asylum-seeking children: Whose perspective?. *Childhood*, 19(4), 495-507.

Wernesjö, U. (2014). Conditional belonging: Listening to unaccompanied young refugees' voices (Doctoral dissertation, Acta Universitatis Upsaliensis).

57 Sayılı Genelge, 22 Haziran 2006. Erişim Tarihi: 02.03.2021, <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/57-Sayili-Genelge-2010-Degisikligi.pdf>

EKLER

EK-1: KATILIMCILAR İÇİN BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM METNİ/GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

(Araştırmacının Açıklaması)

“Refakatsiz Çocuk ve Gençlerin Kurum Bakımı ve Sonrasına İlişkin Deneyimleri” isimli bu araştırmanın amacı; Türkiye’ ye ülkelerindeki çatışma ve güvensizlik nedeniyle göç eden refakatsiz göçmen çocukların, Türkiye’de kurum bakımından ayrıldıktan sonra karşılaştıkları sorunların neler olduğuna ve bu sorunlar karşısındaki yaşam deneyimlerini ve yaşadıkları sosyal süreçleri araştırmaktır. Bu araştırmaya sizin vereceğiniz katkılar, araştırmanın amacının gerçekleştirilmesi ve söz konusu alanda çözüm önerileri geliştirilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Kararınızdan önce araştırma hakkında sizi bilgilendirmek istiyorum. Bu bilgileri okuyup anladıktan sonra araştırmaya katılmak isterseniz lütfen formu imzalayınız.

Araştırma Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Kasım Karataş ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Serap Tunç tarafından gerçekleştirilecektir. Bu araştırma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan gerekli izin alınmıştır. Bu araştırmayı yapmak istememin nedeni kurum bakımından ayrılan refakatsiz bireylerin kurum sonrası yaşam pratiklerini öğrenmektir. Kurum bakımından çeşitli sebeplerle çocuk yaşta ya da on sekiz yaşını doldurdukları için ayrılan refakatsiz çocukların/bireylerin kurum bakımı sonrasındaki yaşamlarında sağlık, eğitim, çalışma, sosyal hizmetlere erişim gibi alanlardaki deneyimlerini öğrenmek, anlamak ve bu yönde geliştirilecek sosyal hizmet ve sosyal politikaları oluşturulmasına ve akademik çalışmalara katkı sağlamak üzere yürütülecektir. Araştırmanın uygulaması, sizinle, ortalama bir saatlik yüz yüze bir görüşme ile telefon aracılığıyla veya online olarak gerçekleştirilecektir. Konuşmalarınızın tamamını yazmak ya da akılda tutmak çok zor ve aktaracağınız her söz çok önemli olduğundan görüşmenin kayıt cihazıyla kaydedilmesi gerekmektedir. Online olması halinde görüşmenin kaydının alınması görüntü kaydı ile mümkün olacaktır. Bu araştırmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecektir. Araştırmaya katıldığınız için size ek bir ödeme de yapılmayacaktır. Araştırma uygulaması sonucunda sizden alınan bilgiler bilimsel araştırma amaçları dışında kesinlikle kullanılmayacaktır. Çalışmanın değerlendirilmesi sırasında kimlik bilgileriniz-isminiz kaydedilmeyecek ve verdiğiniz bilgilerin gizliliği kesinlikle korunacaktır. Bu araştırmaya katılmayı reddedebilirsiniz. Bu araştırmaya katılmak tamamen isteğe bağlıdır ve reddettiğiniz takdirde herhangi bir şey olmayacaktır. Yine çalışmanın herhangi bir aşamasında onayınızı çekme hakkına ve

rahatsız olduğunuz ya da size rahat hissettirmeyen sorulara cevap vermeme konusunda özgürlüğe sahipsiniz.

Katılmayı kabul ediyorsanız kâğıdı imzalamanızı rica ediyorum. Kâğıdın bir kopyası size de verilecektir. Bunların yanı sıra soruların dikkatli ve içtenlikle yanıtlanması büyük önem taşımaktadır. Gösterdiğiniz ilgi, duyarlılık ve iş birliği için teşekkür ederim.

(Katılımcının Beyanı)

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ sorumluluğunda Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Serap TUNÇ tarafından bir araştırma yapılacağı belirtilerek bu araştırma ile ilgili yukarıdaki bilgiler bana aktarıldı. Bu bilgilerden sonra böyle bir araştırmaya “katılımcı” olarak davet edildim. Eğer bu araştırmaya katılırsam araştırmacı ile aramda kalması gereken bana ait bilgilerin gizliliğine bu araştırma sırasında da büyük özen ve saygı ile yaklaşılacağına inanıyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin ihtimamla korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi. Projenin yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden araştırmadan çekilebilirim ancak araştırmacıları zor durumda bırakmamak için araştırmadan çekileceğimi önceden bildirmemin uygun olacağını bilincindeyim. Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Bana da bir ödeme yapılmayacaktır. Bu araştırmaya katılmak zorunda değilim ve katılmayabilirim. Araştırmaya katılmam konusunda zorlayıcı bir davranışla karşılaşmış değilim. Bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Kendi başıma belli bir düşünme süresi sonunda adı geçen bu araştırma projesinde “katılımcı” olarak yer alma kararını aldım. Bu konuda yapılan daveti memnuniyet ve gönüllülük içerisinde kabul ediyorum.

İmzalı bu form kâğıdının bir kopyası bana verilecektir.

Bu araştırmaya kendi isteğimle katılıyorum ve yukarıdaki koşulları kabul ediyorum.

Tarih:

Katılımcı;

Adı-Soyadı (Baş Harfleriyle İsim Kısaltması/Rumuz):

Adres:

Tel:

İmza:

Katılımcı ile Görüşen Araştırmacı;

Adı-Soyadı: Serap TUNÇ

E-posta:

İmza:

Adres:

Tel: +90

EK-2: YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı

**Refakatsiz Çocuk ve Gençlerin Kurum Bakımı ve Sonrasına İlişkin Deneyimleri
Adlı Yüksek Lisans Tez Araştırması EK 2:Yarı Yapılandırılmış Rehber Formu**

Cinsiyet:	Medeni Durumu:
Uyruk:	Öğrenim Durumu:
Yasal Statüsü:	Meslek:
Doğum Yeri:	İkamet Yeri:
Doğum Tarihi:	Tarih:
Telefon:	

1. Geldiğiniz ülkede yaşamınız ve koşullarınız nasıldı? Sizi göç etmeye iten şeyler nelerdi?
2. Türkiye' ye ne zaman, kaç yaşınızda ve ne şekilde geldiniz? Geliş sürecinizden ve yaşadıklarınızdan bahsedebilir misiniz?
3. Türkiye sizin için hedef ülke miydi yoksa transit ülke miydi? Kurum bakımı öncesi Türkiye'de nerede ve neler yaşadınız?
4. Kurum bakımına ne zaman alındınız? Kurumda ne kadar süre kaldınız? Kurum bakımı ile ilgili deneyimlerinizden söz eder misiniz? (Olumlu -olumsuz)
5. BMMYK tarafından üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek amacıyla başvuru yaptınız mı? Başvurunuz hangi aşamada?
6. Türkiye'de bulunduğunuz süre içinde Türkçeyi nasıl öğrendiniz? Türkiye'ye uyum sağlamakta zorlandığınız hususlar oldu mu?
7. Kurumdan hangi sebeple ayrıldınız?
8. Kurumdan ayrıldıktan sonra sizi en çok zorlayan durumlar nelerdi?

9. Kurumdan ayrıldıktan sonra eğitime erişebildiniz mi? Evetse ne düzeyde? Bu konuda karşılaştığınız güçlükler nelerdi?
10. Kurumdan ayrıldıktan sonra sağlık sistemlerine erişebildiniz mi? Evetse ne düzeyde? Bu konuda karşılaştığınız güçlükler nelerdi?
11. Kurumdan ayrıldıktan sonra spor, sosyal ve kültürel faaliyetlere erişebildiniz mi? Evetse ne düzeyde? Bu konuda karşılaştığınız güçlükler nelerdi?
12. Kurumdan ayrıldıktan sonra sosyal hizmetlere ve sosyal yardımlara erişebildiniz mi? Evetse ne düzeyde? Bu konuda karşılaştığınız güçlükler nelerdi?
13. Kurumdan ayrıldıktan sonra çalışma hayatına ne şekilde dahil oldunuz? Evetse ne düzeyde? Bu konuda karşılaştığınız güçlükler nelerdi?
14. Kurumdan ayrıldıktan sonra destek aldığınız kurumlar var mı? Evetse hangilerinden hangi konularda destek aldınız?
15. Türkiye’de mi kalmak istersiniz yoksa üçüncü bir ülkeye gitmek ister misiniz? Üçüncü bir ülkeye hiç gitme girişiminiz oldu mu, planınız veya arzunuz var mı?
16. Refakatsiz çocuk olarak tanımlanmak size ne hissettiriyor?
17. Kendinizi yalnız hissediyor musunuz?
18. Görüşleriniz benim için çok değerli, nelerin farklı olmasını isterdiniz? Bu süreçlerden geçmiş biri olarak neleri önerirsiniz?
19. Ekleme istediğiniz bir şey var mı?
20. Size ihtiyaç duyduğum bir durum olursa tekrar bir şeyler sorabilir miyim?
21. Kendini nereye ait hissediyorsun? Ev senin için ne demek? Neresi senin evin sana göre?
22. Kendini uyruğunda bulunduğu milletle mi tanımlıyorsun yoksa Türkiyeli olarak mı?

EK-3: ETİK KOMİSYON İZİNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Rektörlük

Tarih: 02/06/2021
Sayı: E-35853172-300-00001592567

0001392567

Sayı : E-35853172-300-00001592567
Konu : Serap TUNÇ Hk. (Etik Komisyon İzni)

2.06.2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 28.04.2021 tarihli ve E-12908312-300-00001556281 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden **Serap TUNÇ**'un **Prof. Dr. Kasım KARATAŞ** danışmanlığında hazırladığı "**Refakatsiz Çocukların Kurum Bakımından Ayrıldıktan Sonra Yaşam Deneyimleri**" başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **25 Mayıs 2021** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

Prof. Dr. Vural GÖKMEN
Rektör Yardımcısı

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: D7FC0395-0C85-491C-A284-FD42AE7D5308

Belge Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/lu-ebys>

Adres: Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
E-posta: yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr Elektronik
Ağ: www.hacettepe.edu.tr
Telefon: 0 (312) 305 3001-3002 Faks: 0 (312) 311 9992
Kep: hacettepeuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Duygu Didem İLERİ

Memur

Telefon: .

*: Tez başlığı daha sonra savunma sınavında değiştirilmiştir.

EK-4: ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 20/06/2022

Tez Başlığı : REFAKATSİZ ÇOCUK VE GENÇLERİN KURUM BAKIMI VE SONRASINA İLİŞKİN DENEYİMLERİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 192 sayfalık kısmına ilişkin, 20/06/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

20.06/2022
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: SERAP TUNÇ

Öğrenci No: N18232881

Anabilim Dalı: SOSYAL HİZMET

Programı: YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Kasım Karataş

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
SOCIAL WORK DEPARTMENT

Date: 20/06/2022

Thesis Title : THE EXPERIENCES OF UNACCOMPANIED CHILDREN AND YOUTHS DURING INSTITUTIONAL CARE AND AFTERWARDS

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 20/06/2022 for the total of 192 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 4 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

20.06.2022
Date and Signature

Name Surname: SERAP

Student No: N18232881

Department: SOCIAL WORK

Program: MASTER

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof. Dr. Kasım Karataş